M. T. CICERONIS
OPERA.

M. TULLII CICERONIS OPERA,

EX EDITIONIBUS

OLIVETI ET ERNESTI,

SEDULA RECENSIONE ACCURATA.

Accesserunt incerti Auctoris Rhetorica,
Ad Herennium.

TOMUS IX.

LONDINI:

SUMTIBUS RODWELL ET MARTIN; J. BOOKER;
BALDWIN, CRADOCK, ET JOY; G. ET W. B. WHITTAKER;
LONGMAN, HURST, REES, ORME, ET BROWN;
CADELL ET DAVIES; EDWARDS ET KNIBB;
ET J. ROBINSON.

Excudit T. Davison.

1820.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLÆ,

EX EDITIONIBUS

OLIVETI ET ERNESTI,

SEDULA RECENSIONE ACCURATÆ.

TOMUS I.

LONDINI:

SUMTIBUS RODWELL ET MARTIN; J. BOOKER;
BALDWIN, CRADOCK, ET JOY; G. ET W. B. WHITTAKER;
LONGMAN, HURST, REES, ORME, ET BROWN;
CADELL ET DAVIES; EDWARDS ET KNIBB;
ET J. ROBINSON.

EXCUDIT T. DAVISON.

1820.

In hoc volumine continentur

*
* *

Quæ, in nostrâ editione, uncinis [hunc in morem] *inclusa leguntur, ea vel plane adulterina aut insiticia sunt — vel, propter scripturæ varietatem, pro incertis habenda — vel, licet reipsâ fortasse germana, criticorum tamen dissensione in dubium vocata.*

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS,

sive, ut vulgo vocantur,

AD FAMILIARES,

Liber I.

(1.) M. T. C. P. LENTULO, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.* — Rex Ægypti Ptolemæus, a suis ejectus, ut ab Romanis restitueretur, cupide largitionibus laboravit. Obstabat Sibyllinum carmen, quod vetabat Ægyptium exercitu juvare. Quidam censuerunt, ut Lentulus, Ciliciæ proconsul, sine exercitu reduceret; alii, ut Pompeius. Quid actum de his in senatu fuerit, Cicero perscribit.)

Ego, omni officio, ac potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus; mihi ipsi nunquam satisfacio. Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, quia tu, nisi perfectâ re, de me non conquiêsti, ego non idem in tuâ causâ efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causâ hæc sunt. Ammonius, regis legatus, aperte pecuniâ nos oppugnat. Res agi-

tur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causâ, si qui sunt, qui velint, (qui pauci sunt) omnes rem ad Pompeium deferri volunt. Senatus religionis calumniam, non religione, sed malevolentiâ, et illius regiæ largitionis invidiâ, comprobat. Pompeium et hortari et orare, et jam liberius accusare, et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris nec admonitionibus relinquit locum. Nam, cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam, sic egit causam tuam, ut neque eloquentiâ majore quisquam, neque gravitate, nec studio, nec contentione, agere potuerit, cum summâ testificatione tuorum in se officiorum, et amoris erga te sui.

Marcellinum tibi esse iratum scis. Is, hac regiâ causâ exceptâ, cæteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione, et sæpe jam retulit, ab eo deduci non potest. Res ante Idus acta sic est: (nam hæc Idibus mane scripsi.) Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu (teneri enim res aliter non potest): sed, ex illo senatûs-consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas; quod commode facere possis; ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium; censet enim, etiam ex iis qui cum imperio sint. M. Bibulus tres legatos decernit ex iis qui privati sint. Huic assentiuntur reliqui consulares, præter Servilium, qui omnino reduci negat oportere; et Volcatium, qui, Lupo referente, Pompeio decernit; et Afranium, qui assentitur Volcatio: quæ res auget suspicionem Pompeii voluntatis: nam advertebantur Pompeii familiares assentire Volcatio. Laboratur vehementer: inclinata res est; Libonis et Hypsæi non obscura concursatio et contentio, omniumque Pompeii familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui no-

lunt, iidem tibi, quod eum ornâsti, non sunt amici. Nos in causâ auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege, et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis, et in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis præsentes tui, cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus. Vale.

(2.) M. T. C. S. D. P. LENTULO, PROCOS.

(*Argumentum.*—Significat, quid deinceps actum in senatu sit in causâ regiâ Idibus Januariis; quæ sententiæ dictæ; quo Pompeius, quo ejus familiares, animo; et quæ tribuni frustra moliti sint.)

Idibus Januariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magnâ ex parte consumtus est altercatione Lentuli consulis et Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus; maximeque visi sumus senatum commemoratione tuæ voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus. Videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatûs esse: quod, tum dicendo, tum singulis appellandis rogandisque, perspexeram. Itáque, cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret; postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quâtenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortensii sententia, cum Lupus, tribunus plebis, quod ipse

de Pompeio retulisset, intendere cœpit, ante se oportere discessionem facere, quam consules. Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim iniqua et nova. Consules neque concedebant, neque valde repugnabant, Diem consumi volebant; id, quod est factum. Perspiciebant enim, in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros; quamquam aperte Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis: nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt.

Hac controversiâ usque ad noctem ductâ, senatus dimissus: et ego eo die casu apud Pompeium cœnavi; nactusque tempus hoc magis idoneum, quam unquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni aliâ cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere: quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis. Cum autem ejus familiares omnium ordinum video, perspicio, (id, quod jam omnibus est apertum) totam rem istam jampridem a certis hominibus, non invito rege ipso consiliariisque ejus, esse corruptam.

Hæc scripsi a. d. XVI Cal. Febr. ante lucem. Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram (ut potest in tantâ hominum perfidiâ et iniquitate) retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo, aut salvis auspiciis, aut salvis legibus, aut denique sine vi, possit. De his rebus pridie, quam hæc scripsi, senatûs auctoritas gravissima intercessit: cui cum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De cæteris rebus, quidquid erit actum, scribam ad te; et, ut quam rectissime agantur omnia, mea curâ, operâ, diligentiâ, gratiâ, providebo. Vale.

(3.) M. T. C. P. LENTULO S. D.

(*Argumentum.*—A. Trebonii negotia, quæ in provinciâ Ciliciâ habebat, proconsuli Lentulo diligentissime commendat.)

Aulo Trebonio, qui in tuâ provinciâ magna negotia et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is, cum antea semper et suo splendore, et nostrâ cæterorumque amicorum commendatione, gratiosissimus in provinciâ fuit; tum hoc tempore, propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem, vehementer confidit, his meis literis se apud te gratiosum fore: quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te; commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam: imprimisque, ut, quæ T. Ampius de ejus re decrevit, ea comprobes, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat, meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

(4.) M. T. C. S. D. P. LENTULO, PROCOS.

(*Argumentum.*—Conquestus de adversariorum calumniis, quæ peracta in senatu fuerint eodem die, quo superiorem epistolam ante lucem scripserat, significat; obtinendæ causæ spe adjectâ, nisi vis, quam solam timet, interverterit.)

A. d. XVI Cal. Febr. cum in senatu pulcherrime staremus (quod jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii), res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis. Causam enim, frequenti senatu, in magnâ varietate, magnâque invidiâ eorum qui a te causam regiam alio transferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem; Bibulum multo justiorem, pæne

etiam amicum. Caninius et Cato negârunt, se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante Calendas Februarias, per legem Pupiam, (id, quod scis) non potest: neque mense Febr. toto, nisi perfectis aut rejectis legationibus. Hæc tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictæ religionis, non tam ut te impedirent, quam ut ne quis, propter exercitûs cupiditatem, Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuæ nemo est, quin existimet, habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim, qui nesciat, quominus discessio fieret, per adversarios tuos esse factum: qui nunc, populi nomine, re autem verâ, sceleratissimo latrocinio, si quæ conabuntur agere, satis provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus, aut jam sine vi, agere possint.

Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum injuriâ, scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem? qui, si vitam pro tuâ dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum assecutus; aut de aliorum injuriis querar? quod sine summo dolore facere non possum. Ego tibi a vi, hac præsertim imbecillitate magistratuum, præstare nihil possum. Vi exceptâ, possum confirmare, te, et senatûs et populi Romani summo studio, amplitudinem tuam retenturum. Vale.

(5.) M. T. C. S. D. P. LENTULO, PROCOS.

(*Argumentum.* — Scribit de C. Catonis promulgatione, de statu regiæ causæ, de suo Seliciique consilio, cujus non inhonorum eventum sperat.)

Tametsi mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a cæteris omnibus, quam gratissimus erga te esse cognoscerer; tamen afficior summo dolore, ejusmodi tempora post tuam profectionem

consecuta esse, ut et meam et cæterorum erga te fidem et benevolentiam absens experirere. Te videre et sentire, eamdem fidem esse hominum in tuâ dignitate, quam ego in meâ salute sum expertus, ex tuis literis intellexi. Nos cum maxime consilio, studio, labore, gratiâ, de causâ regiâ niteremur, subito exorta est nefaria Catónis promulgatio, quæ nostra studia impediret, et animos a minore curâ ad summum timorem traduceret. Sed tamen, in hujusmodi perturbatione rerum, quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis, quàm perfidiam timemus: et Catoni quidem (quoquo modo se res habeat) profecto resistimus.

De Alexandrinâ re, causâque regiâ, tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque præsentibus cumulate satisfacturum. Sed vereor, ne aut eripiatur nobis, aut deseratur; quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio nec mihi displicebat; ut neque jacere regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter; ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus; nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Tuæ sapientiæ magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute, [atque] in rebus gestis tuis, atque in tuâ gravitate, positam existimare; si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi, futurum. A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi; utorque ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majore, esse judico, neque amantiorem tui. Hîc quæ agantur, quæque acta sint, ea te et literis multorum et nuntiis cognoscere arbitror: quæ autem posita sunt in conjecturâ, quæque mihi videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere.

Posteaquam Pompeius apud populum a. d. VIII Idus Febr. cum pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus est; in senatuque a Catone aspere et acerbe nimium, magno silentio; est accusatus; visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quæ nobis adhuc integra est, (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id, quod per eamdem religionem dari alteri non potest) videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus, idque molimur, ut, cum rex intelligat, sese id, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, assequi non posse; et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abjectum fore; proficiscatur ad te. Quod, sine ullâ dubitatione, si Pompeius paulum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nôsti hominis tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, prætermittemus. Cæteris injuriis, quæ propositæ sunt a Catone, facile (ut spero) resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video, præter Hortensium et Lucullum: cæteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis, speresque fore, ut, fracto impetu levissimi hominis, tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare. Vale.

(6.) M. T. C. P. LENTULO, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.*—Et a temporis medelâ, et a suo exemplo, solatur Lentulum in tardo speratæ rei progressu; et ad animi magnitudinem adhortatur.)

Quæ gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor, fore, ut infringatur hominum improbitas, et consiliis tuorum amicorum, et ipsâ die, quæ debilitat cogitationes et

inimicorum et proditorum. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis. Nam, etsi minore in re violatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit; tamen est tanta similitudo, ut sperem, te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quæ ne tu quidem unquam timenda duxisti. Sed præsta te eum, qui mihi a teneris (ut Græci dicunt) unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia summa in te studia officiaque exspecta. Non fallam opinionem tuam. Vale.

(7.) M. T. C. P. LENTULO, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.*—Varia hæc responsoria epistola habet. Post moratum exordium, agit de amicorum fide; de Alexandrinâ causâ; de suis consiliis; de constantiâ tenendâ; de reip. statu; de Tulliæ nuptiis; de Lentuli filio.)

Legi tuas literas, quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, et meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti; alterum facio libenter; ut, quoniam intervallo locorum et temporum disjuncti sumus, per literas tecum quam sæpissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit causæ, quod non ejus generis meæ literæ sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non prætermittam.

Quod scire vis, quâ quisque in te fide sit et voluntate; difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi sæpe significavi, nunc quoque, re perspectâ et cognitâ, scribere: vehementer quosdam homines, et eos maxime, qui te et maxime de-

buerunt et plurimum juvare potuerunt, invidisse dignitati tuæ: simillimamque, in re dissimili, tui temporis nunc, et nostri quondam fuisse, rationem; ut, quos tu reipublicæ causâ læseras, palam te oppugnarent; quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuæ, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, (ut perscripsi ad te antea) cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum; ex magistratibus autem L. Racilium et fide et animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuæ, propter magnitudinem beneficii tui, fortasse plerisque officii majorem auctoritatem habere videatur, quam sententiæ. Præterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi, esse testis. Etenim Pompeium, qui mecum sæpissime (non solum a me provocatus, sed etiam suâ sponte) de te communicare solet, scis, temporibus illis non sæpe in senatu fuisse. Cui quidem literæ tuæ, quas proxime miseras, (quod facile intellexerim) perjucundæ fuerunt. Mihi quidem humanitas tua, vel summa potius sapientia, non jucunda solum, sed etiam admirabilis, visa est. Virum enim excellentem, et tibi tuâ præstanti in eum liberalitate devinctum, nonnihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suæ cupiditatis, te ab se abalienatum, illâ epistolâ retinuisti. Qui mihi cum semper tuæ laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano; tum vero, lectis tuis literis, perspectus est a me, toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis cogitare.

Quare ea, quæ scribam, sic habeto, me, cum illo re sæpe communicatâ, de illius ad te sententiâ atque auctoritate, scribere: Quoniam senatûs-consultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi ademta sit; eaque, quæ de eâ scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatûs consilium,

esse videatur; te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere, et quid consequi, possis: et, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam atque Ægyptum tenere possis; esse et tuæ, et nostri imperii dignitatis, Ptolemaïde aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe atque exercitu proficisci Alexandriam; ut, cum eam pace præsidiisque firmâris, Ptolemæus redeat in regnum: ita fore, ut per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sibyllæ placere dixerunt.

Sed hæc sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimaturos videremus: si cecidisset ut volumus et optamus, omnes te et sapienter et fortiter; sin aliquid esset offensum, eosdem illos, et cupide et temere fecisse, dicturos. Quare, quid assequi possis, non tam facile est nobis, quam tibi, cujus prope in conspectu Ægyptus est, judicare. Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri, non esse cunctandum; si dubium, non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententiâ gesseris, fore, ut absens a multis, cum redieris, ab omnibus, collaudere. Offensionem esse periculosam, propter interpositam auctoritatem religionemque, video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo: redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui judicium non tam ex consilio tuo, quam ex eventu, homines esse facturos.

Quod si hæc ratio rei gerendæ periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui [per provinciam imperii tui pecunias] ei credidissent, fidem suam præstitisset; et auxiliis eum tuis et copiis adjuvares: eam esse naturam et [rationem] provinciæ tuæ, ut illius reditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime

optimeque perspicies: quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere.

Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii, gratularis; minime miramur, te tuis, ut egregium artificem, præclaris operibus lætari: quamquam est incredibilis hominum perversitas, (graviori enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi causâ retinere potuerunt, invidendo abalienârunt: quorum malevolentissimis obtrectationibus nos scito de vetere illâ nostrâ diuturnâque sententiâ prope jam esse depulsos; non nos quidem ut nostræ dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque præclare, si esset fides, si gravitas, in hominibus consularibus: sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in republicâ nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo libentius ad te scribo, qui non solum temporibus iis, quæ per te sum adeptus, sed etiam olim nascenti prope nostræ laudi, dignitati, virtutique, præfuisti: simul quod video, non (ut antehac putabam) novitati esse invisum meæ: in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi; quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt.

Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam. Multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. Me meæ tamen ne nimis pœniteret, tuâ virtute perfectum est. Curâsti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam demtum de fortunâ, videretur. Te vero moneo, cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritiâ inflammatus fuisti, omni curâ atque industriâ consequare; magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amavi, ne unquam inflectas cujusquam injuriâ.

Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatûs tui.

Hæc, profecto vides, quanto expressiora quantoque illustriora futura sint, cum aliquantum, ex provinciâ atque ex imperio, laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quæ per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut hæc multo ante meditere; huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque (id, quod, quia semper sperâsti, non dubito quin, adeptus, intelligas) te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio ne tibi inanis, aut sine causâ suscepta, videatur, illa me ratio movit, ut te, ex nostris eventis communibus, admonendum putarem, ut considerares, in omni reliquâ vitâ, quibus crederes, quos caveres.

Quod scribis te velle scire, qui sit reipublicæ status; summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentiâ valent, profecisse tantum mihi videntur stultitiâ et inconstantiâ adversariorum, ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque, perpaucis adversantibus, omnia, quæ ne per populum quidem sine seditione se posse assequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt. Nam et stipendium Cæsari decretum est, et decem legati: et, ne lege Semproniâ succederetur, facile perfectum est. Quod ad te brevius scribo, quia me status hic reipublicæ non delectat; scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse, literis omnibus a pueritiâ deditus, experiendo tamen magis quam discendo, cognovi, tu, rebus tuis integris, discas, neque salutis nostræ rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute.

Quod mihi de filiâ et de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam: speroque et opto, nobis hanc conjunctionem voluptati fore. Lentulum nostrum eximiâ spe, summæ virtutis adolescentem, cum cæteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui, fac erudias: nulla enim erit hac præstantior disciplina: quem nos, et quia tuus, et

quia te dignus est filius, et quia nos diligit, semperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus. Vale.

(8.) M. T. C. P. LENTULO, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.* — De statu rerum publico conqueritur: Lentulum solatur, spe exiguâ causæ regiæ, aut propemodum exstinctâ: certiorem spem supplicationum facit, ut dolorem Lentuli leniat.)

De omnibus rebus quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex [M. Plætorio] cognosces; qui non solum interfuit his rebus, sed etiam præfuit: neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi, prætermisit. Ex eodem, de toto statu rerum communium, cognosces; quæ quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem unquam, hac hominum ætate, habitura res esse videatur.

Ego quidem (ut debeo, et ut tute mihi præcepisti, et ut me pietas utilitasque cogit) me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adjungendum putâsti. Sed te non præterit, quam sit difficile, sensum in re publicâ, præsertim rectum et confirmatum, deponere. Verumtamen ipse me conformo ad ejus voluntatem, a quo honeste dissentire non possum: neque id facio (ut forsitan quibusdam videor) simulatione. Tantum enim animi inductio, et (mehercule) amor erga Pompeium, apud me valet, ut, quæ illi utilia sunt, et quæ ille vult, ea mihi omnia jam et recta et vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent ne adversarii quidem ejus, si, cum pares esse non possent, pugnare desisterent.

Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is

sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam quæ Pompeius velit, vel taceam; vel etiam (id, quod mihi maxime lubet) ad nostra me studia referam literarum: quod profecto faciam, si mihi per ejusdem amicitiam licebit. Quæ enim proposita fuerant nobis, cum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in re publicâ capessendâ, ea sublata tota, sed nec mihi magis, quam omnibus. Nam aut assentiendum est nullâ cum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum.

Hæc ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut jam de tuâ quoque ratione meditere. Commutata tota ratio est senatûs, judiciorum, rei totius publicæ. Otium nobis exoptandum est; quod ii, qui potiuntur rerum, præstaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris, nihil est, quod cogitemus: amissa est, culpâ eorum, qui a senatu et ordinem conjunctissimum et hominem clarissimum abalienaverunt.

Sed, ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis sunt, revertar; Pompeium tibi valde amicum esse cognovi. Eo tu consule, (quantum ego perspicio) omnia, quæ voles, obtinebis: quibus in rebus me sibi ille affixum habebit; neque a me ulla res, quæ ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus, cui jucundum erit, etiam propter id ipsum, quod me esse gratum videbit. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quæ ad te pertineat, quæ mihi non carior sit, quam meæ res omnes. Idque cum sentiam, sedulitate mihimet ipse satisfacere possum; re quidem ipsâ ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum, non modo referendâ, sed ne cogitandâ quidem, gratiâ consequi possum.

Rem te valde bene gessisse rumor erat. Exspectabantur literæ tuæ; de quibus eramus jam cum Pompeio locuti: quæ si erunt allatæ, nostrum studium

exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus. Cætera, quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus. Vale.

(9.) M. T. C. P. LENTULO, IMPERATORI, S. D.

(*Argumentum.* — Excusabundus respondet Lentulo, qui quæsierat, cur in gratiam cum Cæsare, Vatinio, et Crasso, rediisset. Rationes consilii sui multis verbis exponit; et de Cæsare quidem, de Vatinio, de Crasso denique, tandem de scriptis suis, respondet, et de Q. fratris negotio; quibus addit de Appii spe succedendi, et de publicanis non offendendis.)

Perjucundæ mihi fuerunt literæ tuæ; quibus intellexi, te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantiâ quâdam amoris, ut etiam grata sint ea, quæ prætermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si, hoc tempore omni quo disjuncti fuimus, et unâ et Romæ fuissemus. Nam, in eo ipso quod te ostendis esse facturum, quodque et in primis potes, et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis, et in omni actione atque administratione reipublicæ floruissemus. De quâ ostendam equidem paulo post, qui sit meus sensus et status: et rescribam tibi, ad ea quæ quæris: sed certe et ego te auctore amicissimo et sapientissimo, et tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benevolo certe, usus esses: quamquam, tuâ quidem causâ, te esse imperatorem, provinciamque bene gestis rebus cum

exercitu victore obtinere, ut debeo, lætor: sed certe, qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et præsentiores præsens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam; mirificum me tibi comitem præbuissem: quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui, tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. Est enim ea conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum, non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem, partem reliquit. Te autem, etsi mallem in meis rebus expertum, quam etiam in tuis, tamen in molestiâ gaudeo, eam fidem cognôsse hominum, non ita magnâ mercede, quam ego maximo dolore cognôram. De quâ ratione totâ jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam, ad ea quæ quæris.

Certiorem te per literas scribis esse factum, me cum Cæsare et cum Appio esse in gratiâ: teque id non reprehendere adscribis. Vatinium autem, scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim et laudârim. Quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem consiliorum meorum repetam, necesse est.

Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum, non solum meis, sed etiam reipublicæ, restitutum putabam: et, quoniam tibi incredibilem quemdam amorem, et omnia in te ipsum summa ac singularia studia, deberem; reipublicæ, quæ te in me restituendo multum adjuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio, debitum, præstitissem. Hac me mente fuisse, et senatus ex me, te consule, audivit, et tu, in nostris sermonibus collocutionibusque, ipse vidisti. Etsi, jam primis temporibus illis, mul-

tis rebus meus offendebatur animus, cum, te agente de reliquâ nostrâ dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia, cernebam. Nam neque de monimentis meis ab iis adjutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefariâ, quâ cum fratre eram domo expulsus, neque (hercule) in iis ipsis rebus, quæ, quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariæ, tamen a me minimi putabantur in meis damnis, ex auctoritate senatûs sarciendis, eam voluntatem, quam exspectâram, præstiterunt.

Quæ cum viderem (neque enim erant obscura), non tamen tam acerba mihi hæc accidebant, quam erant illa grata, quæ fecerant. Itaque, quamquam et Pompeio plurimum, te quidem ipso prædicatore ac teste, debebam, et eum, non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam judicio meo, diligebam; tamen, non reputans quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de republicâ pristinis permanebam. Ego, sedente Cn. Pompeio, cum, ut laudaret P. Sextium, introîsset in Urbem, dixissetque testis Vatinius, me, fortunâ et felicitate C. Cæsaris commotum, illi amicum esse cœpisse; dixi, me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre: dixique, eodem teste, alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, et qui me coëgissent. Tota vero interrogatio mea nihil habuit, nisi reprehensionem illius tribunatûs: in quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo, de vi, de auspiciis, de donatione regnorum.

Neque vero hac in causâ modo, sed constanter sæpe in senatu. Quinetiam, Marcellino et Philippo consulibus, Nonis April. mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu, Idibus Maiis referretur. Num potui magis in arcem illius causæ invadere, aut magis oblivisci temporum meorum; meminisse actionum? Hac a me sententiâ dictâ, magnus animorum factus est motus, cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum nunquam

putâram. Nam, hoc senatûs-consulto in meam sententiam facto, Pompeius, cum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est; eoque itinere Lucam ad Cæsarem venit. Ibi multa de meâ sententiâ questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ Crassum ante vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium id ferre constabat: quod ego cum audîssem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi; quem cum in Sardiniâ Pompeius, paucis post diebus quam Lucâ discesserat, convenisset; "Te," inquit, "ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere. Nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti." Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset sæpissime de actis Cæsaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quæ de meâ salute egisset, voluntate Cæsaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est: cujus causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem aut non possem tueri.

Hæc cum ad me frater pertulisset, et cum ante tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causâ Campanâ ad suum reditum reservarem; collegi ipse me, et cum ipsâ quasi republicâ collocutus sum; ut mihi, tam multa pro se perpesso atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque in bene meritos animum, fidemque fratris mei, præstarem; eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur.

In illis autem meis actionibus sententiisque omnibus, quæ Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos jam debes suspicari, sermones referebantur ad me: qui cum illa sentirent in re publicâ, quæ ego agebam, semperque sensissent; me tamen non satisfacere Pompeio, Cæsaremque inimicissimum

mihi futurum, gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo illud magis, quod inimicum meum (meum autem? immo vero legum, judiciorum, otii, patriæ, bonorum omnium) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic, me præsente, osculabantur; non illi quidem ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hîc ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus, rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium; quam tibi, si potero, breviter exponam.

Ego, si ab improbis et perditis civibus rempublicam teneri viderem, sicut et meis temporibus scimus, et nonnullis aliis accidisse accepimus; non modo præmiis (quæ apud me minimum valent), sed ne periculis quidem compulsus ullis (quibus tamen moventur etiam fortissimi viri), ad eorum causam me adjungerem; ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Cum autem in republicâ Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rempublicam meritis, præstantissimisque rebus gestis, esset consecutus, cujusque ego dignitatis ab adolescentiâ fautor, in præturâ autem et in consulatu adjutor etiam, exstitissem; cumque idem auctoritate et sententiâ per se, consiliis et studiis tecum, me adjuvisset, meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum; non putavi famam inconstantiæ mihi pertimescendam, si, quibusdam in sententiis, paulum me immutâssem, meamque voluntatem ad summi viri, de meque optime meriti, dignitatem aggregâssem.

In hac sententiâ complectendus erat mihi Cæsar, (ut vides) in conjunctâ et causâ et dignitate. Hîc multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Q. fratri cum Cæsare fuisse, tum humanitas ejus ac liberalitas, brevi tempore et literis et officiis perspecta nobis et cognita. Vehementer etiam

res ipsa publica me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præsertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri; et, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hanc mentem impulit et Pompeii fides, quam de me Cæsari dederat; et fratris mei, quam Pompeio.

Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republicâ principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoriâ, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex Calendis Januariis confirmandi senatûs, ut neminem mirari oporteret, Nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Cæsarem et Bibulum consules, cum sententiæ nostræ magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. Postea, cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque respublica consules haberet, sed mercatores provinciarum, et seditionum servos ac ministros, jecit quidam casus caput meum, quasi certaminis causâ, in mediam contentionem dissensionemque civilem.

Quo in discrimine cum mirificus senatûs, incredibilis Italiæ totius, singularis omnium bonorum, consensus in me tuendo exstitisset; non dicam, quid acciderit: multorum est enim et varia culpa: tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces, defuisse. In quo, ut jam sit in iis culpa qui me non defenderunt; non minor est in iis qui reliquerunt: et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, si qui se timere simulârunt. Illud quidem certe nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives, et a me conservatos, et me servare cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis objici noluerim; declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset; cum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum,

cum de me ageres, sed etiam confirmâsti atque tenuisti.

Quâ in causâ (non modo non negabo, sed etiam semper et meminero, et prædicabo libenter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo: quâ in sententiâ si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute meâ recuperâssent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo, et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio præsertim ad causam adjuncto; cum etiam Cæsar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus et novis honoribus ac judiciis senatûs, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur; nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset.

Sed attende, quæso, quæ sunt consecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam Deam, quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui (cum tribunus plebis pœnas a seditioso civi per bonos viros judicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de republicâ sustulerunt: iidemque postea, non meum monimentum, (non enim illæ manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat) monimentum vero senatûs, hostili nomine et cruentis inustum literis esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem, non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed, ut aliptæ, etiam virium et coloris, rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissimâ arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborârunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum; qui de uno acerrimo et fortissimo viro, meoque judicio, omnium magnitudine animi et constantiâ præstantissimo, Q. Metello, Lucii filio, quon-

dam falsam opinionem acceperant; quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse. Est vero probandum, qui et summâ voluntate cesserit, et egregiâ animi alacritate abfuerit, neque sane redire curârit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem virum, constantiâ et gravitate superâsset?

Sed, quod de illo acceperant, aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abjectiore animo me futurum, cum respublica majorem etiam mihi animum, quam unquam habuissem, daret; quæ declarâsset, se non potuisse me uno civi carere; cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italiâ, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus, incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperâsset. Neque vero ego mihi postea quidquam assumsi, neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum jure possit offendere. Tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, operâ, consilio, labore, desim.

Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem hujus vitæ intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Cæsarem, quasi descîssem a pristinâ causâ. Ego autem cum illa sequor, quæ paulo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo cœperam exponere. Non offendes eumdem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnunquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est, nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam [sententiâ] sæpe jam tabellâque docuerunt. Itaque tota jam sapientium ci-

vium, qualem me et esse et numerari volo, èt sententia et voluntas mutata esse debet. Id enim jubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, "Tantum contendere in republicâ, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriæ, afferri oportere." Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ reipublicæ fuisse: quod, cum offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem senectute, cumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur.

Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente populo, neque integrâ re mihi ad consulendum, capesseremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed lætatus tamen sum, quod mihi liceret, in eâdem causâ, et mihi utilia, et cuivis bono recta, defendere. Huc accessit commemoranda quædam et divina Cæsaris in me fratremque meum liberalitas; qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset. Nunc, in tantâ felicitate tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim; cum a vobis, meæ salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cujus officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam.

Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quæ a me de Vatinio et de Crasso requiris. Nam de Appio, quod scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere; gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinio autem; primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille prætor est factus, cum quidem ego ejus petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnâssem, neque tam illius lædendi causâ, quam defendendi atque ornandi Catonis. Post autem Cæsaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudârim, peto a te, ut id a me, neve in hoc reo, neve in aliis, requiras; ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ul-

timis terris miseris. Nec hoc pertimueris: nam a me ipso laudantur, et laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo, in judicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in "Eunucho" parasitus suaderet militi:

> "Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
> Continuo. Si quando illa dicet, 'Phædriam intromittamus comissatum;' tu, 'Pamphilam
> Cantatum provocemus.' Si laudabit hæc
> Illius formam; tu hujus contra. Denique
> Par pari referto, quod eam mordeat."

Sic petivi a judicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines, et de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum, meque inspectante sæpe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur; quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos, mediocriter lacessitus, leviter repungere. Neque solum dixi, sed etiam sæpe facio, Diis hominibusque approbantibus. Habes de Vatinio: cognosce de Crasso.

Ego, cum mihi cum illo magna jam gratia esset, quod ejus omnes gravissimas injurias, communis concordiæ causâ, voluntariâ quâdam oblivione contriveram, repentinam ejus defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnâsset, tamen, si sine ullâ meâ contumeliâ suscepisset, tulissem. Sed, cum me disputantem, non lacessentem, læsisset, exarsi, non solum præsenti (credo) iracundiâ (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset); sed, cum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen, insciente me, fuisset; omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso, quidam homines, et iidem illi, quos sæpe nutu significationeque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate meâ, meque tum denique sibi esse visum

reipublicæ, qualis fuissem, restitutum; cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset; gaudere se dicebant, mihi et illum inimicum, et eos, qui in eâdem causâ essent, nunquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur; cumque Pompeius ita contendisset, ut nihil unquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Cæsarque per literas maximâ se molestiâ ex illâ contentione affectum ostenderet; habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturæ. Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, pæne a meis laribus in provinciam est profectus. Nam, cum mihi condixisset, cœnavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem, ejus causam, (quod te scribis audîsse) magnâ illius commendatione susceptam, defendi in senatu, sicut mea fides postulabat.

Accepisti, quibus rebus adductus, quamque rem causamque defenderim; quique meus in re publicâ sit, pro meâ parte, capessendâ status. De quo sic velim statuas, me hæc eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes, neque delendum, etiam si id fieri posset, summorum civium principatum, neque permanendum in unâ sententiâ, conversis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis; sed temporibus assentiendum. Nunquam enim præstantibus in republicâ gubernandâ viris laudata est in unâ sententiâ perpetua permansio: sed, ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere non queas; cum vero id possis mutatâ velificatione assequi; stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam, eo commutato, quo velis, tandem pervenire: sic, cum omnibus nobis in administrandâ re publicâ propositum esse debeat id, quod a me sæpissime dictum est, cum dignitate otium; non idem semper dicere, sed idem semper spectare, debemus. Quamobrem, ut paulo

ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in re publicâ non alius essem, atque nunc sum. Cum vero in hunc sensum et alliciar beneficiis hominum, et compellar injuriis; facile patior, ea me de re publicâ sentire ac dicere, quæ maxime cum mihi, tum etiam reipublicæ rationibus, putem conducere.

Apertius autem hæc ago ac sæpius, quod et Quintus, frater meus, legatus est Cæsaris, et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Cæsare intercessit, quod ille non ita illustri gratiâ exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni et gratiâ, quæ summa est, et opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi, cum præsidiis iis quæ semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam conjunxissem.

His ego consiliis, si te præsentem habuissem, (ut opinio mea fert) essem usus eisdem. Novi enim temperantiam et moderationem naturæ tuæ: novi animum, tum mihi amicissimum, tum nullâ in cæteros malevolentiâ suffusum; contraque, cum magnum et excelsum, tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quæ me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas præsentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum. Tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium, socium comitemque habebis: neque mihi in omni vitâ res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse lætere.

Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quæ post discessum tuum scripserim; sunt orationes quædam, quas Menocrito dabo; neque ita multæ; ne pertimescas. Scripsi etiam (nam ab orationibus disjungo

me fere, referoque ad mansuetiores Musas; quæ me maxime, sicut jam a primâ adolescentiâ, delectant) scripsi igitur, Aristoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis; et omnem antiquorum, et Aristoteleam, et Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis; quos jam pridem ad te misissem, si esse edendos putâssem. Sunt enim testes, et erunt, sempiterni meritorum erga me tuorum, meæque pietatis. Sed [quia] verebar, non eos, qui se læsos arbitrarentur, (etenim id feci parce, et molliter) sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitæ consuetudinisque nostræ totam ad te defero. Quantum literis, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc semper amâsti, libentissime conferemus.

Quæ ad me de tuis rebus domesticis scribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri; rogari vero sine magno dolore vix possum.

Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore æstate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse; nunc autem omnia facturum, ut conficias; id scito esse ejusmodi, ut frater meus vere existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus, velim quam familiarissime certiorem, et quam sæpissime, facias; existimesque neminem cuiquam neque cariorem neque jucundiorem unquam fuisse, quam te mihi; idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum.

Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collegâ provinciam: si curiata lex non esset, se paraturum, tibique successurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex senatûs-consulto provinciam haberet, lege Corneliâ imperium habiturum, quoad in Urbem introîsset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: varias esse opiniones intelligo. Sunt, qui putent, posse te non decedere, quod sine lege curiatâ tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui provinciæ præsit. Mihi non tam de jure certum est (quamquam ne id quidem valde dubium est), quam, illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem (quâ te scio libentissime frui solere), pertinere, te sine ullâ morâ provinciam successori concedere, præsertim cum, sine suspicione tuæ cupiditatis, non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et quid sentiam, ostendere, et, quod feceris, defendere.

Scriptâ jam epistolâ superiore, accepi tuas literas de publicanis; quibus æquitatem tuam non potui non probare. Felicitate quidem, vellem, consequi potuisses, ne ejus ordinis, quem semper ornâsti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere: sed nôsti consuetudinem hominum: scis, quam graviter inimici ipsi illi Q. Scævolæ fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiæ tuæ. Vale.

(10.) M. T. C. S. D. L. VALERIO, JURISCONSULTO.

(*Argumentum.* — Inter jocos significat Valerio, se ejus nomine P. Lentulo gratias egisse; eumque, ut domum redeat, hortatur.)

Cur enim tibi hoc non gratificer, nescio: præsertim cum his temporibus audaciâ pro sapientiâ liceat uti. Lentulo nostro egi, per literas, tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris literis uti, et nos aliquando revisas; et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videare. Quamquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas; partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed jam cupio tecum coram jocari. Quare fac, ut quam primum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam, illo si veneris, tamquam Ulysses, cognosces tuorum neminem. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

Liber II.

(1.) M. T. C. S. D. C. CURIONI.

(*Argumentum.* — Accusatus a Curione negligentiæ literarum, se excusat, eique quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatur; hortaturque, ut, quam concitâsset, exspectationi sui respondeat, et ipsum, cujus consiliis ad hanc dignitatem pervenerit, jam prope senescentem, amore suo oblectet.)

Quamquam me nomine negligentiæ suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit, accusari abs te officium meum, quam jucundum requiri; præsertim cum, in quo accusabar, culpâ vacarem; in quo autem desiderare te significabas meas literas, præ te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum, amorem tuum. Equidem neminem prætermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui literas non dederim. Etenim quis est tam in scribendo impiger, quam ego? A te vero bis, terve summum, et eas perbreves, accepi. Quare, si iniquus es in me judex, condemnabo eodem ego

te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Sed de literis hactenus: non enim vereor, ne non scribendo te expleam; præsertim si in eo genere studium meum non adspernabere.

Ego te abfuisse tamdiu a nobis et dolui, quod carui fructu jucundissimæ consuetudinis; et lætor, quod absens omnia cum maximâ dignitate es consecutus; quodque, in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est exspectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut, quam exspectationem tui concitâsti, hanc sustinere ac tueri possis. Et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla unquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantæcumque tibi accessiones fient et fortunæ et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut ætas nostra, jam ingravescens, in amore atque in adolescentiâ tuâ conquiescat. Vale.

(2.) M. T. C. C. CURIONI S. D.

(*Argumentum.* — Patris mortem filio absenti significat, ac se illi parentis loco fore pollicetur.)

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui, cum suis laudibus, tum vero te filio, superâsset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam e vitâ discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium Dii fortunent. Me certe habebis, cui et carus æque sis et jucundus, ac fuisti patri. Vale.

(3.) M. T. C. C. CURIONI S. D.

(*Argumentum.*—Rupam libertum excusat, quod in patris funere ludos populo non promiserit, quia amicis displiceret. Cujus consilii, coram pluribus exponendi, jam summam perscribit, et, quantâ in exspectatione Curio filius sit, significat.)

Rupæ studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam, te absente, fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum. [Equidem, quid sentiam,] aut scribam ad te postea pluribus, aut, ne ad eam mediterc, imparatum te offendam; coramque, contra istam rationem, meam dicam; ut aut te in meam sententiam adducam, aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando (quod nolim) displicere tibi consilium tuum cœperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quæ tibi naturâ, studio, fortunâ data sunt, facilius omnia, quæ sunt amplissima in republicâ, consequi possis, quam muneribus; quorum neque facultatem quisquam admiratur (est enim copiarum, non virtutis); neque quisquam est, quin satietate jam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiæ meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summâ scito in exspectatione te esse, eaque a te exspectari, quæ a summâ virtute, summoque ingenio, exspectanda sunt: ad quæ si es, ut debes, paratus (quod ita esse confido), plurimis maximisque muneribus, et nos amicos, et cives tuos universos, et rempublicam, afficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem neque jucundiorem esse quemquam. Vale.

(4.) M. T. C. C. CURIONI S. D.

(*Argumentum.* — Diversa dicit literarum genera esse, quorum nullum sibi jam conveniat. Quapropter ad cohortationem transit, ut pergat Curio ad gloriam ire, quia gravis ipsi adversaria, omnium exspectatio, constituta sit.)

Epistolarum genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causâ inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostrâ aut ipsorum interesset. Hujus generis literas a me profecto non expetis. Tuarum enim rerum domesticarum habes et scriptores et nuntios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quæ me magnopere delectant; unum familiare et jocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti, non intelligo. Jocerne tecum per literas? civem (mehercule) non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de re publicâ? Atque in hoc genere hæc mea causa est, ut neque ea, quæ nunc sentio, velim scribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar eâ clausulâ, quâ soleo; teque ad studium summæ laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis quædam exspectatio: quam tu unâ re facillime vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamâris, quibus artibus eæ laudes comparantur, in iis esse laborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tuâ sponte satis incitatum esse confiderem: et hoc, quidquid attigi, non feci inflammandi tui causâ, sed testificandi amoris mei. Vale.

(5.) M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

(*Argumentum.*—Questus de publicis malis, Curioni gratulatur, quod ea non videat, et magnam ex benefactis laudem consequatur. Sed, quoquo se modo respublica habeat, ad eam capessendam vindicandamque adhortatur.)

Hæc negotia quomodo se habeant, ne epistolâ quidem narrare audeo. Tibi, etsi, ubicumque es, (ut scripsi ad te antea) in eâdem es navi, tamen, quod abes, gratulor; vel quia non vides ea, quæ nos; vel quod excelso et illustri loco sita est laus tua, in plurimorum et sociorum et civium conspectu, quæ ad nos, nec obscuro nec vario sermone, sed et clarissimâ et unâ omnium voce, perfertur. Unum illud nescio, gratulerne tibi, an timeam, quod mirabilis est exspectatio reditûs tui; non, quo verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat; sed (mehercule) ne, cum veneris, non habeas jam, quod cures: ita sunt omnia debilitata jam prope et exstincta. Sed hæc ipsa, nescio, rectene sint literis commissa: quare cætera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de republicâ, sive desperas, ea para, meditare, cogita, quæ esse in eo civi ac viro debent, qui sit rempublicam, afflictam et oppressam miseris temporibus ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus. Vale.

(6.) M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

(*Argumentum.*—Curioni, ex Asiâ adventanti, Milonis causam, consulatum petentis, diligentissime commendat, ut gratiâ, quâ plurimum polleat, petitionem ejus adjuvet; quo ipso, non tam Milonem

sibi, quam etiam Ciceronem, cujus intererat Milonem ornari, magis magisque sibi devincturus sit.)

Nondum erat auditum, te ad Italiam adventare, cum Sextum Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te literis misi. Sed tamen, cum appropinquare tuus adventus putaretur, et te jam ex Asiâ Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus, cum has quam primum ad te perferri literas magnopere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso prædicari quam a me ponderari solent; verecundius a te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet; ne id, quod petat, exigere magis, quam rogare, et in mercedis potius quam beneficii loco numerare, videatur. Sed, quia tua in me, vel nota omnibus, vel ipsâ novitate meorum temporum clarissima et maxima, beneficia exstiterunt; estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere; non dubitavi id a te per literas petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem; cum præsertim confiderem, nullam esse gratiam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando cumulandoque illustrare, posset.

Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi; statuique, in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem, debere quærere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantæ curæ fuisse unquam puto, quantæ mihi sit honos ejus, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit præterea nobis

requirendum. Habemus hæc omnia; bonorum studium, conciliatum ex tribunatu, propter nostram (ut spero te intelligere) causam; vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ: juventutis et gratiosorum in suffragiis studia, propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam: nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen, et justam, et debitam, et propterea fortasse etiam gratiosam. Dux nobis et auctor opus est, et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam, et quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus.

Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes; si dignum denique tuis beneficiis judicas; hoc a te peto, ut subvenias huic meæ sollicitudini, ut huic meæ laudi, vel (ut verius dicam) prope saluti, tuum studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te majoris animi, gravitatis, constantiæ, benevolentiæque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris, ut eumdem te facile agnoscam fuisse in laude meâ, qui fueris in salute.

Ego, ni te videre scirem, cum ad te hæc scriberem, quantum officii sustinerem, quantopere mihi esset, in hac petitione Milonis, omni, non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem atque causam, meque totum, commendo átque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetrâro, me pæne plus tibi, quam ipsi Miloni, debiturum. Non enim mihi tam mea salus cara fuit (in quâ præcipue sum ab illo adjutus), quam pietas erit, in referendâ gratiâ, jucunda. Eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Vale.

(7.) M. T. C. PROCONSUL, C. CURIONI, TRIBUNO PL. S. D.

(*Argumentum.* — Ex Ciliciâ Curioni de tribunatu plebis gratulatur; hortaturque, ne cujus consilium sequatur, sed, quod rectum est, constanter faciat; nec patiatur sibi provinciam prorogari.)

Sera gratulatio reprehendi non solet, præsertim si nullâ negligentiâ prætermissa est. Longe enim absum: audio sero. Sed tibi et gratulor, et, ut sempiternæ laudi tibi sit iste tribunatus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentiâ tuâ; ne te auferant aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit te ipso: nunquam labêre, si te audies. Non scribo hoc temere: cui scribam, video: novi animum, novi consilium tuum. Non vereor, ne quid timide, ne quid stulte, facias, si ea defendes, quæ ipse recta esse senties. Quod in id reipublicæ tempus non incideris, sed veneris, (judicio enim tuo, non casu, in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum) profecto vides, quanta vis in republicâ temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates. Quid insidiarum, quid vanitatis, in vitâ, non dubito, quin cogites. Sed (amabo te) cura, et cogita nihil novi; sed (illud idem, quod initio scripsi) tecum loquere: te adhibe in consilium: te audi: tibi obtempera. Alteri qui melius dare consilium possit, quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum, vel spectator laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister consiliorum? [tametsi] hoc minime tibi deest; sed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei, consilio te ut possem juvare.

Scribam ad te plura alias: paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios; ut, quoniam

sane feliciter et ex meâ sententiâ rem gessimus, unis literis totius æstatis res gestas ad senatum perscriberem.

De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamquam difficili in re atque causâ, cognosces ex iis literis, quas Tharasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tuâ incredibili in me benevolentiâ, meâque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare, quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Præsens tecum egi, cum te tribunum plebis isto anno fore non putarem: itemque petivi sæpius per literas; sed tum quasi a senatore nobilissimo, tum adolescente gratiosissimo; nunc a tribuno plebis, et a Curione tribuno; non ut decernatur aliquid novi (quod solet esse difficilius), sed ut ne quid novi decernatur; et ut senatûs-consultum et leges defendas; eaque mihi conditio maneat, quâ profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(8.) M. T. C. PROCONSUL, M. CŒLIO S. D.

(*Argumentum.* — M. Cœlius (cujus est liber VIII harum epistolarum) scripserat leviores res urbanas Ciceroni, de gladiatoriis ludis, dilatione vadimonii, et furtis nonnullis, quæ ipsum nihil afficiebant. Reprehensâ ergo illâ sedulitate, monet, ut severiores res, quem statum putet reip. futurum esse, perscribat. Addit, se cum Pompeio fuisse, cui se ut Cœlius det, hortatur; et cum Caninio Athenis. Denique sua commendat.)

Quid? tu me hoc tibi mandâsse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, et Chresti compilationem mitteres, et ea, quæ nobis, cum Romæ sumus, narrare nemo audeat? Vide, quantum tibi meo judicio tribuam: (nec, mehercule,

injuriâ: πολιτικωτερον enim te adhuc neminem cognovi.) Ne illa quidem curo mihi scribas, quæ maximis in rebus reipublicæ geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. Scribent alii: multi nuntiabunt: perferet multa etiam ipse rumor. Quare, ego nec præterita nec præsentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura, exspecto, ut ex tuis literis, cum formam reipublicæ viderim, quale ædificium futurum sit, scire possim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem: neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quam quivis nostrûm, in primisque ego, qui cum Pompeio, complures dies, nullis in aliis, nisi de re publicâ, sermonibus versatus sum: quæ nec possunt scribi, nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompeium, et ad omnia, quæ providenda sunt in re publicâ, et animo et consilio paratum. Quare, da te homini: complectetur; mihi crede. Jam iidem illi et boni et mali cives videntur, qui nobis videri solent. Ego cum Athenis decem ipsos dies fuissem, multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie Nonas Quintiles, cum hoc ad te literarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis provinciæ prorogetur. In eo mihi sunt omnia. Quod, quando, et quomodo, et per quos, agendum sit, tu optime constitues. Vale.

(9.) M. T. C. CŒLIO RUFO, ÆDILI CURULI DESIGNATO, S. D.

(*Argumentum.* — Gratulatur de ædilitate obtentâ, Hirro competitore dejecto, in quem veteris poëtæ verbis facete jocatur.)

Primum tibi, ut debeo, gratulor, lætorque, cum præsenti, tum etiam speratâ, tuâ dignitate, serius,

non negligentiâ meâ, sed ignoratione rerum omnium. In his enim sum locis, quo, et propter longinquitatem, et propter latrocinia, tardissime omnia perferuntur. Et cum gratulor, tum vero, quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, (quemadmodum scripseras ad me) quem semper ridere possemus. Itaque cum primum audivi, ego ille ipse factus sum: scis quem dicam: egique omnes illos adolescentes, quos ille jactitat. Difficile est loqui. "Te autem contemplans absentem, et quasi tecum coram loquerer, non ædepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris." Quod quia præter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud: "Incredibile hoc factu objicitur." Repente vero incessi "omnibus lætitiis." In quo cum objurgarer, quod nimio gaudio pæne desiperem; ita me defendebam: "Ego voluptatem animi nimiam." Quid quæris? dum illum rideo, pæne sum factus ille. Sed hæc pluribus, multaque alia et de te et ad te, cum primum ero aliquid otii nactus. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meæ, ultorem, non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum; ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum, pœniteret. Vale.

(10.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO RUFO, ÆDILI CURULI DESIGN. S. D.

(*Argumentum.* — Querendo de tabellariis, occulte Cœlium negligentiæ literarum accusat: res suas in Amano gestas narrat: et, ne provincia prorogetur, rogat: de rep. cupit certior fieri.)

Tu vide, quam ad me literæ non perferantur: non enim possum adduci, ut abs te, postea quam ædilis es factus, nullas putem datas; præsertim cum

esset tanta res, tantæ gratulationis; de te, quia quod sperabam; de Hillo, (balbus enim sum) quod non putâram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista præclara, quæ me lætitiâ extulerunt: ex quo vereor, ne idem eveniat in meas literas. Equidem nunquam domum misi unam epistolam, quin esset ad te altera: nec mihi est te jucundius quidquam, nec carius. Sed balbi non sumus: ad rem redeamus.

Ut optâsti, ita est. Velles enim (ais), tantum modo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis. Parthos times, quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit. Nam, Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustiis et naturâ montium fretus, ad Amanum exercitum adduxi, satis probe ornatum auxiliis, et quâdam auctoritate, apud eos qui me non nôrant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: "Hiccine est ille, qui urbem...? quem senatus...?" Nôsti cætera. Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divortiis, Cassius noster, quod mihi magnæ voluptati fuit, feliciter ab Antiocheâ hostem rejecerat. Bibulus provinciam acceperat. Interea, cum meis copiis omnibus, vexavi Amanienses, hostes sempiternos. Multi occisi, capti: reliqui dissipati: castella munita improviso adventu capta et incensa.

Ita victoriâ justâ imperator appellatus apud Issum (quo in loco, sæpe, ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit, Darium ab Alexandro esse superatum) adduxi exercitum ad infestissimam Ciliciæ partem. Ibi, quintum vicesimum jam diem, aggeribus, vineis, turribus, oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi; quod si, ut spero, cepero; tum vero literas publice mittam.

Hæc ad te in præsenti scripsi, ut speres, te assequi id quod optâsses. Sed, ut redeam ad Parthos, hæc

æstas habuit hunc exitum satis felicem. Ea, quæ sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila; primum, ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, et, ut ego arbitror, spissius; illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De re publicâ, ex tuis, ut antea tibi scripsi, cum præsentia, tum etiam futura magis, exspecto. Quare, ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo. Vale.

(11.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

(*Argumentum.* — Prorogationis metu sollicitus ob varias causas, de pantheris, in ludos ædilis Cœlii capiendis, scribit: et sibi res urbanas perscribi postulat.)

Putaresne unquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria, sed hæc etiam levia nostratia? Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet Urbis, incredibile meorum, atque in primis tui, satietas autem provinciæ; vel, quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quærenda, quam fortuna metuenda sit; vel, quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in republicâ sustinere et possim et soleam; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus.

De pantheris, per eos qui venari solent, agitur mandato meo diligenter; sed mira paucitas est: et eas, quæ sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in meâ provinciâ, nisi sibi, fiat. Itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostrâ provinciâ decedere. Sed tamen sedulo fit, et in primis a Patis-

co. Quidquid erit, tibi erit: sed, quid esset, plane nesciebamus. Mihi (mehercule) magnæ curæ est ædilitas tua: ipse dies me admonebat: scripsi enim hæc ipsis Megalensibus. Tu, velim, ad me de omni reipublicæ statu quam diligentissime perscribas. Ea enim certissima putabo, quæ ex te cognôro. Vale.

(12.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

(*Argumentum.* — Appropinquante discessu ex provinciâ, Urbem desiderat, cujus fructus provincialibus præfert: et obviam sibi literas mitti postulat.)

Sollicitus equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosæ conciones, ita molestæ Quinquatrus, afferebantur: nam citeriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil me magis sollicitabat, quam, in his molestiis, non me, si quæ ridenda essent, ridere tecum: sunt enim multa; sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum literarum. Quare, etsi, cum tu hæc leges, ego jam annuum munus confecero; tamen obviæ mihi velim sint literæ tuæ, quæ me erudiant de omni re publicâ, ne hospes plane veniam. Hoc melius, quam tu, facere nemo potest.

Diogenes tuus, homo modestus, a me, cum Philone, Pessinunte discessit. Iter habebant ad Deiotarum regem; quamquam omnia nec benigna, nec copiosa, cognôrant.

Urbem, Urbem, mi Rufe, cole, et in istâ luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentiâ judicavi) obscura et sordida est iis, quorum industria Romæ potest illustris esse. Quod cum probe scirem, utinam in sententiâ permansissem! Cum unâ (mehercule) ambulatiunculâ, atque uno sermone nostro, omnes fructus provinciæ non confero. Spero me inte-

gritatis laudem consecutum. Non erat minor ex contemnendâ, quam ex conservatâ, provinciâ. Spem triumphi? inquis. Satis gloriose triumpharem, si non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut spero) propediem te videbo. Tu mihi obviam mitte epistolas te dignas. Vale.

(13.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

(*Argumentum.* — De literarum infrequentiâ modeste questus, amicitiam Appii Cœlio excusat, et rationibus defendit. Curionis inconstantiam se prævidisse, provinciam recte confecisse, et Urbis desiderio nunc unice teneri, dicit.)

Raras tuas quidem, (fortasse enim non perferuntur) sed suaves, accipio literas. Vel quas proxime acceperam, quam prudentis! quam multi et officii et consilii! Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas; tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus, prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. Ego Appium (ut sæpe tecum locutus sum) valde diligo: meque ab eo diligi statim cœptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi. Nam et honorificus in me consul fuit, et suavis amicus, et studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis: quoniam κωμικος μαρτυς (ut opinor) occidit Phania: et (mehercule) etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. Jam me Pompeii totum esse scis. Brutum a me amari intelligis. Quid est causæ, cur mihi non in optatis sit, complecti hominem florentem ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis; collegam meum præsertim, et, in ipsâ collegii laude et scientiâ, studiosum mei?

Hæc eo pluribus scripsi, quod mihi significabant

tuæ literæ, subdubitare te, quâ essem erga illum voluntate. Credo, te audîsse aliquid. Falsum est, (mihi crede) si quid audìsti. Genus institutorum et rationum mearum dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciæ. Ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci unquam, neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem, et temeritatem nostri Dolabellæ, deprecatorem me pro illius periculo præbeo.

Erat in eâdem epistolâ veternus civitatis. Gaudebam sane, et congelâsse nostrum amicum lætabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Cæsarem nunc defendit Curio! Quis hoc putaret præter me? nam, ita vivam, putavi. Dii immortales! quam ego risum nostrum desidero! Mihi erat in animo, quoniam jurisdictionem confeceram, civitates locupletâram, publicanis etiam superioris lustri reliqua, sine sociorum ullâ querelâ, conservâram, privatis, summis, infimis, fueram jucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maii: et, cum prima æstiva attigissem, militaremque rem collocâssem, decedere ex senatûs-consulto. Cupio te ædilem videre; miroque desiderio me Urbs afficit, et omnes mei, tuque in primis. Vale.

(14.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

(*Argumentum.* — M. Fabium commendat diligenter: de urbanis rebus literas exspectat.)

Marco Fabio, viro optimo, et homine doctissimo, familiarissime utor; mirificeque eum diligo, cum propter summum ingenium ejus, summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Ejus

negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos, magnos patronos. Hominem occidat, oportet, qui vestrâ operâ uti velit. Sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, cum tuâ operâ Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto et desidero: in primisque, quid agas, scire cupio: nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

(15.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, CURULI ÆDILI, S. P. D.

(*Argumentum.* — Ad plures Cœlii epistolas respondet, præsertim XI et XIII libri octavi: hoc est de supplicatione, de filiæ et Dolabellæ nuptiis: quibus addit de quæstore Cœlio provinciæ præfecto: de Ocellâ, et aliis.)

Non potuit accuratius agi, nec prudentius, quam actum est a te cum Curione de supplicatione: et (mehercule) confecta res ex sententiâ meâ est, cum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus, et idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea, quæ sequuntur: ad quæ tu te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quæ speras Tulliæ meæ prudentiâ temperari posse, scio, cui tuæ epistolæ respondeant. Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis literis misi ad Appium? Sed quid agas? sic vivitur. Quod actum est, Dii approbent. Spero fore jucundum generum nobis; multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Res publica me valde sollicitat. Faveo Curioni: Cæsarem honestum esse cupio: pro Pompeio emori possum. Sed tamen ipsâ republicâ nihil mihi est carius: in quâ tu non valde te jactas. Districtus enim

mihi videris esse, quod et bonus civis et bonus amicus es.

Ego, de provinciâ decedens, quæstorem Cœlium præposui provinciæ. Puerum? inquies. At quæstorem; at nobilem adolescentem; at omnium fere exemplo: neque erat superiore honore usus, quem præficerem. Pomtinus multo ante discesserat: a Quinto fratre impetrari non poterat: quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui, non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provinciâ decessisse, quoniam alterum me reliquissem. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis præesse, qui antea non præfuissent; fratrem meum triennium Asiæ præfuisse. Denique nunc sollicitus non sum. Si fratrem reliquissem, omnia timerem. Postremo, non tam meâ sponte, quam potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt, nobilem adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes, necesse est: mutari enim non potest. De Ocellâ parum ad me plane scripseras: et in Actis non erat. Tuæ res gestæ ita notæ sunt, ut, trans montem Taurum etiam, de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiæ morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

(16.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. P. D.

(*Argumentum.* — Cicero, ex provinciâ regressus, Cœlio videbatur nimium ad Pompeium propendere, quod dissuasit illi epist. XVI lib. VIII; cui Cicero respondet, se pacem et otium malle, quam castra sequi; etiam causas sinisterioris suspicionis ostendit et refutat.)

Magno dolore me affecissent tuæ literæ, nisi jam et ratio ipsa depulisset omnes molestias, et diuturnâ

desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen, quare acciderit, ut ex meis superioribus literis id suspicarere, quod scribis, nescio. Quid enim fuit in illis, præter querelam temporum, quæ non animum meum magis sollicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nôsse deberes, ut me existimares, aut tam improvidum, qui ab excitatâ fortunâ ad inclinatam et prope jacentem desciscerem; aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, a meque ipse deficerem; et, quod initio semperque fugi, civili bello interessem.

Quod est igitur meum triste consilium? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? Nôsti enim non modo stomachi mei, (cujus tu similem quondam habebas) sed etiam oculorum, in hominum insolentium indignitate, fastidium. Accedit etiam molesta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis Italiæ latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in voculas, malevolorum. Quod cum ita esset, nil tamen unquam de profectione, nisi vobis approbantibus, cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum; moveo nonnullis suspicionem, velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium. Nam ad bellum quidem quî convenit? præsertim contra eum, cui spero me satisfecisse; ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti. Non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti, quam abhorrerem ab Urbe relinquendâ. Cum audîssem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpessurum, quam ex

Italiâ ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? Nonne omnia potius, ut in sententiâ permanerem? Credas hoc mihi, velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quærere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem; eâ desperatâ, nihil tam fugisse, quam arma civilia.

Hujus me constantiæ, puto fore, ut nunquam pœniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum, Q. Hortensium, quod nunquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignaviæ: de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quæ mihi a te ad timorem fidelissime atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quæ non omnibus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego a republicâ, meis privatis et domesticis incommodis libentissime, vel istis ipsis quæ tu me mones ut caveam, redemissem.

Filio meo (quem tibi carum esse gaudeo), si erit ulla respublica, satis amplum patrimonium relinquam in memoriâ nominis mei. Sin autem nulla erit; nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam, quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihique carissimum, an dubitas, cum scias, quanti cum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? et eo magis, quod, in communibus miseriis, hac tamen oblectabar speculâ, Dolabellam meum, vel potius nostrum, fore ab iis molestiis, quas libertate suâ contraxerat, liberum. Velim quæras, quos ille dies sustinuerit, in Urbe dum fuit; quam acerbos sibi, quam mihi ipsi socero non honestos. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, nec quidquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: sin autem non erit,

in easdem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos consedisse audies.

Sed ego fortasse vaticinor: et hæc omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescente me. Eos ego fortasse nunc imitor, et utor ætatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen, togam prætextam texi Oppio, puto te audîsse: nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hoc adspersi, ut scires, me tamen in stomacho solere ridere. Dolabellæ quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere, faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit. Vale.

(17.) M. T. C. IMP. CANINIO SALLUSTIO, PROQUÆSTORI, S. D.

(*Argumentum.* — Sallustii, qui Bibuli proconsulis Syriæ quæstor erat, binis literis respondet, prioribus, ad singula eo ordine quo rogaverat: posterioribus, causas exponendo, quare illum Bibulo commendare non debeat; cui tamen morem gerit.)

Literas a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. XVI Calendas Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi, nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla causa est, præsertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane arbitror. Rhodum, Ciceronum causâ puerorum, accessurum puto: neque id tamen certum. Ad Urbem volo quam primum venire: sed tamen iter meum reipublicæ et rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asiâ possis convenire. De rationibus referendis,

non erat incommodum, te nullam referre; quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem. Sed id vix mihi videris per legem Juliam facere posse; quam Bibulus certâ quâdam ratione non servat; tibi magnopere servandam censeo. Quod scribis, Apameâ præsidium deduci non oportuisse, videbam idem cæteros existimare: molesteque ferebam, de eâ re minus commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transierint, necne, præter te, video dubitare neminem. Itaque omnia præsidia, quæ magna et firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone, dimisi. Rationes mei quæstoris nec verum fuit me tibi mittere; nec tamen erant confectæ. Eas nos Apameæ deponere cogitabamus. De prædâ meâ, præter quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attigit nec tacturus est quisquam. Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ, ut et mihi et populo cautum sit sine vecturæ periculo. Quod scribis ad me de drachmis CCCIↃↃↃ, nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda, a præfectis; quæ autem mihi attributa est, a quæstore curatur.

Quod quæris, quid existimem de legionibus, quæ decretæ sunt in Syriam; antea dubitabam, venturæne essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit, otium esse in Syriâ, venturæ non sint. Marium quidem successorem tandem video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret.

Uni epistolæ respondi: venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest: sed locus esse videtur tecum expostulandi. Solus enim tu, ex omnibus qui cum Bibulo sunt, certiorem me nunquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causâ abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiæ metus esset, et magna spes in me atque

in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quam videri eguisse auxilio meo: quod ego, officio quæstorio te adductum, reticere de prætore tuo, non moleste ferebam: quamquam, quemadmodum tractarere, audiebam. Ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me literam nunquam misit; ad quem intelligebat ejus belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me: in quo ego misericordiâ commotus, et quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. Ille si omnibus est malevolus, (quod nunquam existimavi) minus offendor in me: sin autem a me est alienior; nihil tibi meæ literæ proderunt. Nam, ad senatum quas Bibulus literas misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curâsse, ut cum quæstu populi pecunia permutaretur. Quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit. Quod vero illius erat solius, id mecum communicat; "Equitibus auxiliariis," inquit, "cum amplius frumenti postularemus." Illud vero pusilli animi, et ipsâ malevolentiâ jejuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit, mihique commendavit, iste in literis, non regem, sed regis Ariobarzanis filium, appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem gessi: literas ad eum scripsi; quas cum acceperis, facies quod voles. Vale.

(18.) M. T. C. IMPERATOR, Q. THERMO, PROPRÆTORI, S. D.

(*Argumentum.* — Asiæ proprætori suadet, ut decedens quæstorem potius, quam legatum, provinciæ præficiat.)

Officium meum erga Rhodonem, cæteraque mea

studia, quæ tibi ac tuis præstiti, tibi, homini gratissimo, grata esse, vehementer gaudeo: mihique scito in dies majori curæ esse dignitatem tuam; quæ quidem a te ipso integritate et clementiâ tuâ sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. Sed mihi magis magisque, quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi: graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens et nobilis a te ignominiâ affectus esset. Et (hercle) sine dubio erit ignominia: habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos, hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quæstor est, et quæstor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio: sed tamen tres fratres, summo loco natos, promtos, non indisertos, te nolo habere iratos, jure præsertim; quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicæ qualia futura sint, quis scit? Mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios? præsertim cum, sine cujusquam reprehensione, quæstoriis legatis quæstorem possis anteferre. Qui si dignum se majoribus suis præbuerit (ut spero, et opto), tua laus ex aliquâ parte fuerit. Sin quid offenderit; sibi totum, nihil tibi, offenderit. Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere. Tu, quod egeris, id velim Dii approbent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias, et posteritatis otio consules. Vale.

(19.) M. T. C. IMP. C. CŒLIO, L. F. CALDO, QUÆSTORI DES. S. D.

(*Argumentum.* — C. Cœlium, quæstorem sibi sorte datum, hortatur, ut festinet ad se venire, antequam ipse decedat.)

Cum optatissimum nuntium accepissem, te mihi quæstorem obtigisse, eo jucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provinciâ mecum fuisses. Magni enim videbatur interesse, ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Posteaquam mihi nihil neque a te ipso, neque ab ullo alio, de adventu tuo scriberetur; verebar, ne id ita caderet, (quod etiam nunc vereor) ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provinciâ decederem. Accepi autem a te missas literas in Ciliciâ, cum essem in castris, a. d. X Cal. Quintiles, scriptas humanissime: quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset. Sed neque unde, neque quo die, datæ essent, [atque] quo tempore te exspectarem, significabant: nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco, et quo tempore, essent datæ. Quæ cum essent incerta, existimavi tamen esse faciendum, ut ad te statores meos et lictores cum literis mitterem: quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris. Nam quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi (ut scis) maxime necessarius, quod item C. Virgilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit; valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio: sed tuæ literæ, de tuâ præsertim dignitate, et de nostrâ conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quæstor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem, quæcumque a me ornamenta ad te proficiscentur; ut omnes intelligant, a me habitam esse rationem tuæ majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris: quod ego et meâ, et reipublicæ, et maxime tuâ, interesse arbitror. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

Liber III.

(1.) M. T. C. APPIO PULCHRO, IMP. S. D.

(*Argumentum.*—Appio Pulchro brevitatem excusat, quod Phanias, ejus libertus, omnia narraturus sit; quem æque, ut ipsum Appium, laudat, necnon Cilicem, alterum libertum. Tandem Valerium jurisconsultum commendat.)

Si ipsa respublica tibi narrare posset, quomodo sese haberet, non facilius ex eâ cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phaniâ: ita est homo, non modo prudens, verum etiam (quod juvet) curiosus. Quapropter, ille tibi omnia explanabit: id et ad brevitatem est aptius, et ad reliquas res providentius. De meâ autem benevolentiâ erga te, etsi potes ex eodem Phaniâ cognoscere; tamen videntur etiam aliquæ meæ partes. Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse, cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ; tum quod ex tuis literis, et ex multorum sermonibus, intelligo, omnia, quæ a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima.

Quod cum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, quâ caruimus, intermissâ nostrâ consuetudine et gratiâ, et crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam : idque me (quoniam tu ita vis) puto non invitâ Minervâ esse facturum : quam quidem ego, si forte de tuis sumsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada, nominabo.

Cilix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus : sed, ut mihi reddidit a te literas, plenas et amoris et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem literarum tuarum. Jucunda mihi ejus oratio fuit, cum, de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quæris ? Biduo factus est mihi familiaris ; ita tamen, ut Phaniam valde sim desideraturus : quem cum Romam remittes, quod (ut putabamus) celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari, a me voles, mandata des velim.

L. Valerium, jureconsultum, valde tibi commendo ; sed ita etiam, si non est jure consultus. Melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo : est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias : sed idem scribit, meas literas maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

(2.) M. T. C. PROCONSUL, APPIO PULCHRO, IMP. S. D.

(*Argumentum.* — Ciliciam provinciam sortitus, Appium ex eâ decessurum rogat, ut sibi eam quam maxime aptam explicatamque tradat.)

Cum et contra voluntatem meam, et præter opinionem, accidisset, ut mihi cum imperio in provinci-

am proficisci necesse esset; in multis et variis molestiis cogitationibusque meis, hæc una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere; neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam explicatamque tradere. Quod si tu quoque eamdem de meâ voluntate erga te spem habes, ea te profecto nunquam fallet. A te maximo opere, pro nostrâ summâ conjunctione tuâque singulari humanitate, etiam atque etiam quæso et peto, ut, quibuscumque rebus poteris, (poteris autem plurimis) prospicias et consulas rationibus meis. Vides, ex senatûs-consulto provinciam esse habendam: si eam (quoad ejus facere poteris) quam expeditissimam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est. Ego te, quod tibi veniet in mentem meâ interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret; aut id fieri nostra amicitia pateretur; aut res verba desideraret, ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum esse intellexero, magnam te ex eo, et perpetuam, voluptatem esse capturum. Vale.

(3.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

(*Argumentum.* — Significat se Appii legatum Brundisii invenisse, suum exspectare, cum quo proxime navigaturus sit. Rogat interea, cum Sulpicius consul, contra senatûs voluntatem, impediisset, ne supplementa scriberentur; ut Appius sibi commodet, nec milites, quos habeat, dimittat.)

A. d. XI Calendas Junias Brundisium cum venissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi præsto fuit; eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non modo

mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui, venerant in mentem, præsidio firmiori opus esse ad istam provinciam. Censebant enim omnes fere, ut in Italiâ supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id cum Sulpicius, consul, passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus: sed tantus consensus senatûs fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: ita-que fecimus.

Nunc, quod a te petii literis iis, quas Romæ tabellariis tuis dedi, velim tibi curæ sit, ut, quæ successori conjunctissimo et amicissimo commodare potest is qui provinciam tradit, ea, pro nostrâ consociatissimâ voluntate, curâ ac diligentiâ tuâ complectare: ut omnes intelligant, nec me benevolentiori cuiquam succedere, nec te amiciori potuisse provinciam tradere.

Ex iis literis, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos: sed mihi Fabius idem demonstravit, id te cogitâsse facere; sed, cum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris: quâ de re senatûs-consulta, quæ facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem, pro eo, quanti te facio, quidquid feceris, approbabo: sed te quoque confido ea facturum, quæ mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomtinum, legatum meum, Brundisii exspectabam: eumque ante Calendas Jun. Brundisium venturum arbitrabar. Qui cum venerit, quæ primum navigandi nobis facultas data erit, utemur. Vale.

(4.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

(*Argumentum.* — Exspectari a se scribit L. Clodium cum mandatis. Suum studium pollicetur, cujus causas exponit.)

Pridie Nonas Junias, cum essem Brundisii, literas tuas accepi; quibus erat scriptum, te L. Clodio mandâsse, quæ illum mecum loqui velles. Eum sane exspectabam, ut ea, quæ a te afferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te, et officium, tametsi multis jam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potero, tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Virgilianus, et C. Flaccus, Lucii filius, et diligentissime M. Octavius, Cnæi filius, demonstravit, me a te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis jam antea judicâram, maximeque illo libro augurali, quem, ad me amantissime scriptum, suavissimum misisti.

Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam cum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere cœpisti, quotidie pluris feci; tum accesserunt etiam conjunctiones necessariorum tuorum. Duo enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiæ tuæ socerum, et M. Brutum, generum tuum: collegiique conjunctio, præsertim tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed et si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura: et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis, tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi (ne mentiar) gratum est. Vale.

(5.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

(*Argumentum.* — Appio gratias agit, danti operam, ut expeditam provinciam traderet: deinde itineris rationem exponit, ut Appius de congressu statuat.)

Tralles veni a. d. VI Calend. Sextiles. Ibi mihi præsto fuit L. Lucilius cum literis mandatisque tuis; quo quidem homine neminem potuisti, nec mihi amiciorem, nec (ut arbitror), ad ea cognoscenda quæ scire volebam, aptiorem prudentioremve, mittere. Ego autem et tuas literas legi libenter, et audivi Lucilium diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis, (scribis enim, quæ de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putâsse) et re verâ, confirmatâ amicitiâ, et perspectâ fide, commemoratio officiorum supervacua est; eam partem orationis prætermittam: tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim et didici ex tuis literis, te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque et præparares quodammodo omnia, quo mea ratio facilior et solutior esse posset. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim, mihi magnæ curæ fore, atque esse jam, primum, ut ipse tu, tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis nos hoc animo esse, quam non intelligere, videntur. Sed profecto intelligent; neque enim obscuris personis, nec parvis in causis, res agetur. Sed hæc fieri melius, quam dici aut scribi, volo.

Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provinciâ; ea res sic se habet. Brundisii cum loquerer cum Phaniâ, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciæ primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. Tunc mihi ille dixit, (quod classe tu velles decedere) per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciæ navibus accessissem. Dixi me esse facturum: ita-que fecissem, nisi mihi L.

Clodius noster Corcyræ dixisset, minime id esse faciendum: te Laodiceæ fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius, multoque commodius, cum præsertim te ita malle arbitrarer. Tua ratio postea est commutata. Nunc, quid fieri possit, tu facillime statues. Ego tibi meum consilium exponam.

Prope Cal. Sextiles puto me Laodiceæ fore: ibi perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publicâ permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextil. putem me ad Iconium fore. Sed, si quid nunc me fallit in scribendo (procul enim aberam ab re ipsâ, et a locis), simul ac progredi cœpero, quam celerrime potero, et quam creberrimis literis, faciam ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrûm magni interest, ut te videam ante quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per literas, quam desperâro coram me tecum agere posse. Quod te a Scævolâ petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum, provinciæ præesset; eum ego Ephesi vidi: fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum: nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Sane vellem potuisset obsequi voluntati tuæ: non enim arbitror noluisse. Vale.

(6.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

(*Argumentum.*—Ostendit, congressum a se expetitum, ab Appio vitatum: se tamen ei fore amicissimum: qui ut locum constituat, ubi convenire possint, sui itineris certiorem facit.)

Cum meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostrâ amicitiâ tuendâ, quam tibi; tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brundisii quæsivi ex Phaniâ (cujus mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse, et nôsse locum, quem apud te is teneret), quam in partem provinciæ maxime putaret te velle, ut in succedendo primum venirem. Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigâssem; etsi minus dignitatis habebat ille adventus, et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi facturum. Idem ego cum L. Clodium Corcyræ convenissem (hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer), dixi ei, me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogâsset, primum venirem. Tunc ille mihi cum gratias egisset, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te in primâ provinciâ velle esse, ut quam primum decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis literis, quas ego Romæ acceperam; ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. Respondi Clodio, me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniæ. Itaque et consilium mutavi, et ad te statim meâ manu scriptas literas misi; quas quidem, ex tuis literis intellexi, satis mature ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto valde delector: nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum.

Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses; sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum, lege (ut opinor) Corneliâ, constituti essent: ut tuum factum illis, qui, quo animo inter nos simus,

ignorant, alieni hominis (ut levissime dicam) et fugientis congressum; meum vero, conjunctissimi et amicissimi, esse videatur. Ac mihi tamen ante, quam in provinciam venirem, redditæ sunt a te literæ; quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas; cum interea, credo equidem, malevoli homines, (late enim patet hoc vitium, et est in multis) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meæ constantiæ, conabantur alienare a te voluntatem meam: qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, judicare, dicerent, cum posses jam suspicari tibi esse successum: quæ ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent.

Horum ego sermone non movebar. Quinetiam, (credas mihi velim) si quid tu ageres, levari me putabam molestiâ: et ex annuâ provinciâ, quæ mihi longa videtur, prope jam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud (vere dicam) me movet, in tantâ militum paucitate abesse tres cohortes, quæ sint plenissimæ; nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero, quod, te ubi visurus sim, nescio: eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum exspectabam; cum interea ne literas quidem ullas accepi, quæ me docerent, quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem, mihique in primis probatum, Antonium, præfectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes; ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, et amicitia nostra et literæ tuæ fecerant: quod ne nunc quidem despero. Sed plane, quando aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. Ego, ut me tibi amicissimum esse et æqui et iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo iniquis secus existimandi videris

nonnihil loci dedisse. Id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et, ut habere rationem possis, quo loco me, salvâ lege Corneliâ, convenias, ego in provinciam veni pridie Cal. Sext. Iter in Ciliciam facio per Cappadociam. Castra movi ab Iconio pridie Calendas Sept. Nunc tu, et ex diebus et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit, et quo die. Vale.

(7.) M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

(*Argumentum.* — Querelam Appii refellit, contraque ipse queritur: et virtutem extollens contra nobilium arrogantiam, se amicissimum fore confirmat.)

Pluribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Hæc scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceæ me convenissent, et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis, præterquam ad te et ad Brutum, dedi literas. Legati Appiani mihi volumen a te, plenum querelæ iniquissimæ, reddiderunt, quod eorum ædificationem literis meis impedîssem. Eâdem autem epistolâ petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem ædificandi liberarem: et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem prius, quam ego, re cognitâ, permisissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Ciliciâ recepissem. Ad omnia accipe, et cognosce æquitatem expostulationis tuæ. Primum, cum ad me aditum esset ab iis qui dicerent, a se intolerabilia tributa exigi; quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent ante quam ego rem causamque cognôssem? Non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis. Quasi vero, ad cognoscendum, ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe?

inquis. Quid? cum dabas iis literas, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quominus ante hiemem ædificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule. Quas enim literas afferebant, ut opus æstate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito, et multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint; et me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus.

A Pausaniâ, Lentuli liberto, accenso meo, audivi, cum diceret, te secum esse questum, quod tibi obviam non prodîssem. Scilicet contemsi te; nec potest fieri me quidquam superbius! Cum puer tuus ad me secundâ fere vigiliâ venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiâsset, incertumque, utrâ viâ, cum essent duæ; alterâ Varronem, tuum familiarissimum, alterâ Q. Leptam, præfectum fabrûm meum, tibi obviam misi. Mandavi utrique eorum, ut ante ad me [excurrerent,] ut tibi obviam prodire possem. Currens Lepta venit, mihique nuntiavit, te jam castra prætergressum esse: confestim Iconium veni: cætera jam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem? primum, Appio Claudio? deinde, imperatori? deinde, more majorum? deinde, (quod caput est) amico? præsertim cum in isto genere multo etiam ambitiosius facere soleam, quam honos meus et dignitas postulat. Sed hæc hactenus. Illud idem Pausanias dicebat te dixisse: (quidni?) Appius Lentulo, Lentulus Appio, processit obviam: Cicero Appio noluit? Quæso, etiamne tu has ineptias, homo (meâ sententiâ) summâ prudentiâ, multâ etiam doctrinâ, plurimo rerum usu, (addo urbanitatem, quæ est virtus, ut Stoïci rectissime putant) ullam Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus, quam ornamenta virtutis, existimas? Cum ea consecutus nondum eram, quæ sunt hominum opinionibus amplissima; tamen ista vestra nomina nunquam sum admiratus: viros esse, qui ea vobis reliquissent,

magnos arbitrabar. Postea vero, quam ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi nihil, neque ad honorem neque ad gloriam, acquirendum putarem; superiorem quidem nunquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare, vel Cn. Pompeium, quem omnibus qui unquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi, antepono.

Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paulo diligentius, (ut, quid sit ευγενεια, quid sit nobilitas, intelligas) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum, existimes velim. Profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita esse vere possis judicare. Tu autem si id agis, ut minus meâ causâ, dum ego absim, debere videaris, quam ego tuâ laborârim; libero te istâ curâ.

. . . . παρ' εμοι γε και αλλοι,
Οἱ κε με τιμησουσι, μαλιστα δε μητιετα Ζευς.

Si autem naturâ es φιλαιτιος, illud non perficies, quo minus tuâ causâ velim: hoc assequêre, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. Hæc ad te scripsi liberius, fretus conscientiâ officii mei, benevolentiæque; quam, a me certo judicio susceptam, quoad tu voles, conservabo. Vale.

(8.) M. T. C. PROCOS. S. D. APPIO PULCHRO.

(*Argumentum.* — Refellit, quæ Appius objecerat: probatque, si quid egerit, quod inique interpretetur Appius, aut imprudenter illum facere, qui malevolorum sermonibus credat; aut astute nimis, qui, quæ sibi in mentem veniant, aliis attribuat. Deinde gratum sibi esse ostendit, quod de urbanis rebus perscripserit, et promiserit de suis: in quibus id maxime rogat, ne prorogari provinciam patiatur.

Tandem de bellicis provinciæ rebus addit, et crebras poscit literas.)

Etsi (quantum ex tuis literis intelligere potui) videbam, te hanc epistolam, cum ad Urbem esses, esse lecturum, refrigerato jam levissimo sermone hominum provincialium; tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis literis brevi responderem. Sed prima duo capita epistolæ tuæ tacita mihi quodammodo relinquenda sunt. Nihil enim habent, quod aut definitum sit, aut certum, nisi me vultu et taciturnitate significâsse, tibi non esse amicum; idque pro tribunali, cum aliquid ageretur, et nonnullis in conviviis, intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere: sed, cum sit nihil, ne, quid dicatur quidem, intelligo. Illud quidem scio, meos multos et illustres, et ex superiore et ex æquo loco, sermones habitos cum tuâ summâ laude, et cum magnâ significatione nostræ familiaritatis, ad te vere potuisse deferri. Nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut justius, quam ut sumtus egentissimarum civitatum minuerem, sine ullâ imminutione dignitatis tuæ, præsertim ipsis civitatibus postulantibus? Nam mihi totum genus legationum, tuo nomine proficiscentium, notum non erat.

Apameæ cum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt, sumtus decerni legatis nimis magnos, cum solvendo civitates non essent. Hîc ego multa simul cogitavi: primum te, hominem, non solum sapientem, verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari: idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Myndensium testimonio, (in eâ enim civitate mentio facta est) sed suâ sponte, esse laudatum: deinde me ista vidisse multis accidere, ut eorum causâ legationes Romam venirent; sed his legationibus non meminisse ullum

tempus laudandi, aut locum, dari: studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent: consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumtu functus esset officio; concessurum, si legitimo; non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum esse quibusdam edictum meum, quasi consulto, ad istas legationes impediendas esse accommodatum?

Jam non tam mihi videntur injuriam facere, si qui hæc disputant, quam si cujus aures ad hanc disputationem patent. Romæ composui edictum: nihil addidi, nisi quod publicani me rogârunt, cum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumtus civitatum; quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus; quibus ego magnopere delector. Hoc vero, ex quo suspicio nata est, me exquisîsse aliquid, in quo te offenderem, translatitium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatæ rei causâ legari putarem, qui et tibi non privato, et pro re non privatâ suâ, sed publicâ, non in privato, sed in publico orbis terræ consilio, [id est, in senatu,] ut gratias agerent, mittebantur: neque, cum edixi, ne quis injussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, et qui trans Taurum, persequi non possent: nam id est maxime in tuis literis irridendum. Quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurumve transirent, cum ego Laodiceâ usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum diœcesium quæ cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum, magistratus legationesque convenirent? Nisi forte postea cœperunt legare, quam ego Taurum transgressus sum: quod certe non ita est. Cum enim Laodiceæ, cum Apameæ, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconii essem, (quibus in oppidis omnibus commoratus sum) omnes jam istius generis legationes erant constitutæ.

Atque hoc tamen te scire volo, me, de isto sumtu legationum aut minuendo aut remittendo, decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum a me postulâssent: ne, in venditionem tributorum, et illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum atque ostiorum, inducerentur sumtus minime necessarii. Ego autem cum hoc suscepissem, non solum justitiâ, sed etiam misericordiâ adductus, ut levarem miseriis perditas civitates, et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumtu non necessario negligens esse. Tu, cum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut, quæ tibi in mentem veniant, aliis attribuas; genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale.

Ego si in provinciâ detrahere de tuâ famâ unquam cogitâssem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisii, neque ad præfectum fabrûm Corcyræ, quem in locum me venire velles, retulissem. Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sint de amicitiâ gerendâ præclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: "Disputabant; ego contra disserebam: dicebant; ego negabam."

An mihi de te nihil esse dictum unquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transîsti? quod iisdem diebus meus conventus erat Apameæ, Synnadis, Philomeli, tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio: si ista, quæ alios loqui dicis, ipse sentis, tua summa culpa est: sin autem alii tecum hæc loquuntur; tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in totâ amicitiâ nostrâ constans et gravis reperietur.

Quod si qui me astutiorem fingit; quid potest esse callidius, quam, cum te absentem semper defenderim, cum præsertim mihi usu venturum non arbitra-

rer, ut ego quoque absens a te defendendus essem; nunc committerem, ut tu jure optimo me absentem deserere posses? Unum genus excipio sermonis, in quo persæpe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici: si aut legatorum tuorum cuipiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum, male dicitur: quod tamen ipsum non (mehercule) adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in plures, quam mecum Corcyræ Clodius est locutus; cum in eo genere maxime quereretur, te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod et multi sunt, et tuam existimationem (ut ego sentio) non offendunt, lacessivi nunquam, sed non valde repressi.

Si quis est, qui neminem bonâ fide in gratiam putet redire posse; non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam: simulque non de me is pejus, quam de te, existimat. Sin autem quem mea instituta in provinciâ non delectant, et quâdam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum lædi se putat, cum uterque nostrûm recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit; hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provinciâ patuit. Nostra si angustior, (etsi de tuâ prolixâ beneficâque naturâ limavit aliquid posterior annus, propter quamdam tristitiam temporum) non debent mirari homines, (cum et naturâ semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, et temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear) "me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi."

De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significâsti, tibi omnia mea mandata curæ fore. In quibus unum illud te præcipue rogo, ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat, aut temporis: Hortensiumque, nostrum collegam et familiarem, roges, ut, si unquam meâ causâ quidquam aut sensit aut fecit, de hac quoque sententiâ bimâ decedat; quâ mihi nihil potest esse inimicius.

De nostris rebus quod scire vis; Tarso Nonis Octobr. Amanum versus profecti sumus. Hæc scripsi postridie ejus diei, cum castra haberem in agro Mopsuhestiæ. Si quid egero, scribam ad te: neque domum unquam ad meos literas mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quæris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syriâ negant ullum. Tu velim ad me quam sæpissime, et de tuis rebus, scribas, et de meis, et de omni reipublicæ statu: de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis literis cognovi, Pompeium nostrum in Hispaniam iturum. Vale.

(9.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

(*Argumentum.* — Appii literis, humanissime scriptis, humanitate pari respondet; eique de triumphi spe gratulatur; et ad absolvendos augurales libros hortatus, petit ut supplicationem sibi decerni curet.)

Vix tandem legi literas dignas Appio Clodio, plenas humanitatis, officii, diligentiæ. Adspectus videlicet Urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam, quas ex itinere, ante quam ex Asiâ egressus esses, ad me literas misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum ædificatione impeditâ, legi perinvitus. Itaque, conscientiâ meæ constantis erga te voluntatis, rescripsi tibi subiratus. Iis vero literis lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi intellexique, in provinciâ multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent: ad Urbem vero ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognôsse te ex iis, quâ in te absentem fide, quâ in omnibus officiis tuendis erga te observantiâ et constantiâ, fuissem. Itaque quanti illud me

æstimare putas, quod est in tuis literis scriptum, Si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu vero facile facies: nihil est enim, quod studio et benevolentiâ, vel amore potius, effici non possit. Ego, etsi et ipse ita judicabam, et fiebam crebro a meis per literas certior, tamen maximam lætitiam cepi ex tuis literis, de spe minime dubiâ et plane exploratâ triumphi tui: neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer (nam id quidem Επικουρειον est), sed (mehercule) quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare, quoniam plures tu habes, quam cæteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis; gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris, quod et tu confidis, et ego opto, literas miseris. Longi subsellii (ut noster Pompeius appellat) judicatio et mora si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit, (quid enim potest amplius?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me literas, ut quam primum lætitiâ afficiar, mittito. Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris tui, mihi persolvas. Cum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio, tum (mehercule) tuis incredibiliter studiis erga me, muneribusque, delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriæ ponam, committere, ut negligens scribendo fuisse videar; præsertim cum id non modo negligentis, sed etiam ingrati, animi crimen futurum sit. Verum hæc videbimus.

Illud, quod polliceris, velim, pro tuâ fide diligentiâque, et pro nostrâ, non institutâ, sed jam inveteratâ amicitiâ, cures, enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime, quam primumque, decer-

natur. Omnino serius misi literas, quam vellem: in quo cum difficultas navigandi fuit odiosa, tum in ipsum discessum senatûs incidisse credo literas meas. Sed id feci adductus auctoritate et consilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis, æstivisque confectis, literas miserim. Hæc igitur tibi erunt curæ, quemadmodum ostendis: meque totum, et mea, et meos commendatos habebis. Vale.

(10.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

(*Argumentum.* — Appium Dolabella, reversum e Ciliciâ, de majestate et de ambitu accusaverat, quo tempore Tulliam duxerat, filiam Ciceronis. Id factum insciente se, conatur probare. Præterea suspicionem impeditæ legationis, quæ ad laudandum illum decreta fuisset, conatur eripere. Addiderat gestorum in provinciâ narrationem, quæ periit. Tandem auguratur, censuram ei delatum iri.)

Cum est ad nos allatum de temeritate eorum qui tibi negotium facesserent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam præter opinionem meam accidere potuit; tamen, ut me collegi, cætera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem, et in tuis magnam, habebam: multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli, quod certissimum et justissimum triumphum, hoc invidorum consilio, esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper judicavi faciendum esse; facies sapienter, et ages victor ex inimicorum dolore triumphum justissimum. Ego enim plane video fore, nervis, opibus, sapientiâ tuâ, vehementer ut inimicos tuos pœniteat intemperantiæ suæ.

De me tibi sic, contestans omnes Deos, promitto atque confirmo, me pro tuâ dignitate (malo enim dicere, quam pro salute) in hac provinciâ, cui tu præfuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis (ut spero) apud civitates, gravitate imperatoris, suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me et postules et exspectes: vincam meis officiis cogitationes tuas.

Q. Servilius perbreves mihi a te literas reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ visæ sunt. Injuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompeium (quem, unum ex omnibus, facio, ut debeo, plurimi), quanti Brutum, facerem: quamquam in consuetudine quotidianâ perspexisses, sicut perspicies: sed, quoniam accidit; si quid a me prætermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor.

Pomtinus, qui a te tractatus est præstanti ac singulari fide, cujus tui beneficii sum ego testis, præstat tibi memoriam benevolentiamque, quam debet: qui, cum, maximis rebus suis coactus, a me invitissimo decessisset; tamen, ut vidit interesse tuâ, conscendens jam navem, Epheso Laodiceam revertit. Talia te cum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non possum, quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit.

Si vero effeceris, ut censores creentur, et, si ita gesseris censuram, ut et debes et potes; non tibi solum, sed tuis omnibus, video in perpetuum summo te præsidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur: ut, cum hìc tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus.

Quæ de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda, et maxime jucunda, acciderunt: eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam volup-

tatem, cum tibi, cujus mihi amicitia non solum ampla, sed etiam jucunda est, ea tribui, quæ debeantur; tum vero remanere etiam nunc in civitate nostrâ studia, prope omnium consensu, erga fortes et industrios viros: quæ mihi ipsi una semper tributa merces est laborum et vigiliarum mearum. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cujus ego salutem duobus capitis judiciis summâ contentione defendi, ut, tuis inimicitiis suscipiendis, oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum; præsertim cum tu omnibus vel ornamentis vel præsidiis redundares; illi (ut levissime dicam) multa deessent: cujus sermo stultus et puerilis erat jam antea ad me a M. Cœlio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem conjunctionem diremissem, quam novam conciliâssem. Neque enim de meo erga te studio dubitare debes; neque id est obscurum cuiquam in provinciâ, nec Romæ fuit.

Sed tamen significatur in tuis literis suspicio quædam et dubitatio tua; de quâ alienum tempus est mihi tecum expostulandi; purgandi autem mei, necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quominus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quod si essem eâ perfidiâ, quâ sunt ii qui in nos hæc conferunt; tamen eâ stultitiâ certe non fuissem, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, qui dicerent, nimis magnos sumtus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi, quam censui, sumtus legatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverâsse, testes sunt rationes civitatum, in quibus, quantum

quæque voluit, legatis tuis datum induxit. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerârunt? non modo sublatos sumtus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui jam profecti essent, repetitos et ablatos; eamque causam multis omnino non eundi fuisse.

Quererer tecum atque expostularem, ni (ut supra scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accusare te, mallem: idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris de me; quamobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam, si me virum bonum, si dignum his studiis eâque doctrinâ, cui me a pueritiâ dedi; si satis magni animi, non minimi consilii, in maximis rebus perspectum habes; nihil in me, non modo perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitiâ, sed ne humile quidem aut jejunum debes agnoscere. Sin autem me astutum et occultum juvat fingere; quid est, quod minus cadere in ejusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis adspernari benevolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provinciâ, cujus laudem domi defenderis? aut in eâ re animum ostendere inimicum, in quâ nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, quod, ad indicandum odium, apertissimum sit, ad nocendum, levissimum?

Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo, ne tunc quidem, cum tibi prope necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognôssem? Cum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetîsset, quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere aut sentire voluisses? Quid mihi mandâsti, cum te Puteolis prosequerer, in quo non exspectationem tuam diligentiâ meâ vicerim? Quod si id est maxime astuti, omnia ad suam utilitatem referre; quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque honoratissimi conjunctio, cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno vel

ornamento vel præsidio esse possent? Quæ tamen ego omnia, in expetendâ amicitiâ tuâ, non astutiâ quâdam, sed aliquâ potius sapientiâ, secutus sum.

Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime adstringor, quanta sunt! studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitæ atque victûs, sermonis societas, literæ interiores. Atque hæc domestica. Quid illa tandem popularia? reditus illustris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari potest sine suspicione perfidiæ: amplissimi sacerdotii collegium? in quo non modo amicitiam violari apud majores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quæ ut omittam tam multa atque tanta; quis unquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuæ filiæ? Etenim, si merita valent; patriam, liberos, salutem, dignitatem, memet ipsum mihi per illum restitutum puto: si consuetudinis jucunditas; quæ fuit unquam amicitia consularium in nostrâ civitate conjunctior? si illa amoris atque officii signa; quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissime? quâ denique ille facilitate, quâ humanitate, tulit contentionem meam pro Milone, adversante interdum actionibus suis! quo studio providit, ne quæ me illius temporis invidia attingeret, cum me consilio, cum auctoritate, cum armis denique texit suis! Quibus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, (quod tu in legatis fecisti) sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus, crederet.

Hujus igitur filius cum sit gener tuus, cumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus, quamque jucundus, intelligam; quo

tandem animo in te esse debeo? cum præsertim eas ad me is literas miserit, quibus, etiam si tibi (cui sum amicissimus) hostis essem, placarer tamen; totumque me ad ejus viri, ita de me meriti, voluntatem nutumque converterem. Sed hæc hactenus; pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quæ a me [perfecta,] quæque instituta sunt, cognosce. * * *

Nonnulla desunt.

Atque hæc agimus et agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus: cujus magistratûs officia (quæ sunt maximi animi, summique consilii) tibi diligentius et accuratius, quam hæc quæ nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale.

(11.) M. T. C. APPIO PULCHRO, (ut spero) CENSORI, S. D.

(*Argumentum.* — Gratulatur Appio de absolutione majestatis; et de ambitu similem eventum sperat. Laudatis Pompeio et Bruto, pollicetur operam suam ad notandos, qui testimonium in Appium pretio dixerant. Augurales libros ad otium utriusque servari, orationes autem mitti cupit: et, humaniores literas pollicitus, monet, ut proavum censurâ imitetur.)

Cum essem in castris ad fluvium Pyramum, redditæ mihi sunt uno tempore a te epistolæ duæ, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in alterâ dies erat adscripta Nonarum Aprilium; in alterâ, quæ mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in quâ scribis ad me de absolutione majestatis. De quâ, etsi permultum ante certior factus eram literis, nuntiis, famâ denique

ipsâ; (nihil enim fuit clarius; non quo quisquam aliter putâsset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet) tamen eadem illa lætiora fecerunt mihi tuæ literæ; non solum quia planius loquebantur et uberius, quam vulgi sermo, sed etiam, quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex teipso audiebam.

Complexus igitur sum cogitatione te absentem: epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quæ enim a cuncto populo, a senatu, a judicibus, ingenio, industriæ, virtuti, tribuuntur, (mihi ipse assentor fortasse, cum ea esse in me fingo) mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui judicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse, mirabar.

De ambitù vero, quid interest, inquies, an de majestate? Ad rem nihil. Alterum enim non attigisti: alteram auxisti. Verumtamen est majestas, (ut Sulla voluit) ne in quemvis impune declamare liceret. Ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe, aut defendatur. Quî enim facta, aut non facta, largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus, cui suspectus unquam fuit? Me miserum, qui non affuerim! quos ego risus excitâssem! Sed de majestatis judicio duo mihi illa ex tuis literis jucundissima fuerunt; unum, quod te ab ipsâ republicâ defensum scribis: quæ quidem, etiam in summâ bonorum et fortium civium copiâ, tueri tales viros deberet; nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel ætatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeii et Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. Lætor virtute et officio, cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius, omnium sæculorum et gentium principis, alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis,

nisi jam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam.

Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum et totius reipublicæ misisti expressam; prudentia literarum tuarum valde mihi est grata. Video enim et pericula leviora, quam timebam, et majora præsidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt: tuumque simul promtum animum et alacrem perspexi ad defendendam rempublicam; mirificamque cepi voluptatem ex hac tuâ diligentiâ, quod, in summis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicæ statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrûm otium serva. Ego enim, a te cum tua promissa per literas flagitabam, ad Urbem te otiosissimum esse arbitrabar. Nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes tuas confectas omnes exspectabo. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me: nec erat jam quisquam mecum tuorum, præter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas literas quas dicas esse, non intelligo. Bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leviter accusans in eo, quod de me cito credidisses; quod genus querelæ mihi quidem videbatur esse amici: sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si (ut scribis) hæ literæ non fuerunt disertæ, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat: sic tu (libet enim mihi jocari), quod disertum non erit, ne putâris meum. Vale; et, in censurâ, si jam es censor, ut spero, de proavo multum cogitato tuo.

(12.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

(*Argumentum.* — Gratulatur de absolutione ambitûs: nuptias Tulliæ excusat se insciente confectas,

quibus ipse, ad declarandam Appio benevolentiam, factus sit diligentior.)

Gratulabor tibi prius: ita enim rerum ordo postulat: deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de judicio ambitûs: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te; sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis et industriæ ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis, nullam ne in tabellæ quidem latebrâ fuisse absconditam malevolentiam, quæ te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum atque morum, negotium: nihil jam sum pridem admiratus magis. De me autem, suscipe paulisper meas partes, et eum te esse finge, qui sum ego: si facile inveneris quod dicas, noli ignoscere hæsitationi meæ. Ego vero velim mihi, Tulliæque meæ, (sicut tu amicissime et suavissime optas) prospere evenire ea, quæ, me insciente, facta sunt a meis: sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliquâ felicitate, et opto. Verumtamen plus me, in hac spe, tua sapientia et humanitas consolatur, quam opportunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum hujus institutæ orationis, non reperio: neque enim tristius dicere quidquam debeo eâ de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris. Neque non me tamen mordet aliquid: in quo unum vereor, ne tu parum perspicias ea, quæ gesta sunt, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandâram, ut, cum tam longe abfuturus essem, ad me ne referrent; agerent, quod probâssent. In hoc autem mihi illud occurrit: Quid tu igitur, si affuisses? Rem probâssem. De tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo.

Vides sudare me, jamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quæ mihi tuenda sunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere; nunquam enim mihi videor tractâsse causam difficiliorem. Sic ha-

beto tamen: nisi jam tunc omnia negotia cum summâ tuâ dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse: tamen, hac mihi affinitate nuntiatâ, non majore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius, dignitatem tuam defendissem.

Decedenti mihi, et jam imperio annuo terminato, ante diem III Nonas Sextiles, cum ad Sidam navi accederem, et mecum Q. Servilius esset, literæ a meis sunt redditæ. Dixi statim Servilio, (etenim videbatur esse commotus) ut omnia a me majora exspectaret. Quid multa? benevolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus; diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam, ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem ficte reconciliatæ gratiæ darem; sic affinitas nova curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

(13.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. P. D.

(*Argumentum.* — Appio gratias agit, quod suos, in supplicatione decernendâ, adjuvisset: parataque illi officia pollicetur: de Dolabellæ reconciliatione non desperat: censuram obtentam esse sperat.)

Quasi divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen vere: plus, quam acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te, non solum auctoritate orationis, sententiâ tuâ, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam operâ, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse? Hæc mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa, propter quæ hæc laborantur. Insignia enim virtutis multi, etiam sine virtute, as-

secuti sunt: talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitiæ nostræ, ipsam amicitiam; quâ nihil est uberius, præsertim in iis studiis, quibus uterque nostrûm devinctus est. Nam tibi me profiteor, et in re publicâ socium, de quâ idem sentimus, et in quotidianâ vitâ conjunctum iis artibus studiisque, quæ colimus.

Vellem ita fortuna tulisset, quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio quâ permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas, (quod intelliges) hac re novatâ, additum potius aliquid ad meum erga te studium (cui nihil videbatur addi posse), quam quidquam esse detractum. Cum hæc scribebam, censorem te jam esse sperabam. Eo brevior est hæc epistola, et, ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER IV.

(1.) M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

(*Argumentum.* — Sulpicio, congressum petenti, respondet; suamque cum illius voluntate convenire demonstrat; et desperatum reipublicæ statum deplorat. Scripta est epistola, cum Cæsar, in Hispaniam regressus, Pompeii legatos oppugnaret.)

Caius Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quæsîsse, quibus in locis essem; molesteque te ferre, quod me, propter valetudinem tuam, cum ad Urbem accessissem, non vidisses: et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrûm communicare. Utinam, Servi, salvis rebus, (sic enim est dicendum) colloqui potuissemus inter nos! Profecto aliquid opis occidenti reipublicæ tulissemus. Cognôram enim jam absens, te (hæc mala multo ante providentem) defensorem pa-

cis, et in consulatu tuo et post consulatum, fuisse. Ego autem, cum consilium tuum probarem, et idem ipse sentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram: solus eram: rudis esse videbar in causâ: incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias.

Nunc, quoniam nihil jam videbimur opitulari posse reipublicæ, si quid est, in quo nobismet ipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus; nemo est omnium, quîcum potius mihi, quam tecum, communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla, neque doctissimorum, quos semper coluisti, præcepta, te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem, te frustra in senatum, sive potius in conventum senatorum, esse venturum, ni veritus essem, ne ejus animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me cum rogaret ut adessem in senatu, eadem omnia, quæ a te de pace et de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum.

Res, vides, quo modo se habeant: orbem terrarum, imperiis distributis, ardere bello, Urbem sine legibus, sine judiciis, sine jure, sine fide, relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modo quid sperem, sed vix jam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse, nos colloqui; quamquam longius etiam cogitabam ab Urbe discedere, cujus jam etiam nomen invitus audio; tamen propius accedam: Trebatioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret: idque ut facias, velim: aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas: ne aut tibi exire ex Urbe necesse sit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse arrogo, ut exploratum habeam, quidquid nos de communi sententiâ statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

(2.) M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

(*Argumentum.* — Quærenti Sulpicio, quid faciendum sit, respondet cum laude ejus, si recta sequenda, certam rationem esse; non item, si utilia, quia Cæsaris causa firmior, honestior Pompeii. Longius ergo discedendum ab Urbe, in quâ quæ fiant, turpe sit probare; non probare, periculosum: sed, quo eundum, difficilem esse deliberationem. Quâ de re si colloqui velit, quam primum, rogat, adveniat.)

Ante diem III Cal. Maias cum essem in Cumano, accepi tuas literas: quibus lectis, cognovi, non satis prudenter fecisse Philotimum; qui, cum abs te mandata haberet (ut scribis) de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, literas tuas misisset; quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putâsses. Sed tamen, postquam literas tuas legi, Postumia tua me convenit, et Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires: quod etiam, mecum, ut ad te scriberem, egerunt.

Quod meum consilium exquiris; id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summâ auctoritate, summâque prudentiâ? Si, quid rectissimum sit, quærimus; perspicuum est: si, quid maxime expediat; obscurum: sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit; non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit.

Quod existimas meam causam conjunctam esse cum tuâ; certe similis in utroque nostrûm, cum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt: quâ cum ipsi Cæsari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendendâ pace, arbitrabamur. Quantum nos fefellerit, et quem in locum res deducta sit, vides.

Neque solum ea perspicis, quæ geruntur, quæque jam gesta sunt; sed etiam, qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea quæ fiunt, aut interesse, etiam si non probes; quarum altera mihi turpis, altera etiam periculosa, ratio videtur.

Restat, ut discedendum putem: in quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quæ loca, sequamur. Omnino cum miserior res nunquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. Nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris: sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiæ placere. Vale.

(3.) M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

(*Argumentum.* — Sulpicium, a Cæsare Achaïæ post aciem Pharsalicam præfectum, consolatur, qui dolorem ex calamitate reipublicæ ceperat. Scripta post Africanum bellum Cæsaris, ante Hispaniense.)

Vehementer te esse sollicitum, et in communibus miseriis præcipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quamquam minime miror, et meum quodammodo agnosco; doleo tamen, te, sapientiâ præditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie et peste reipublicæ molestiam traxerit, tamen multa jam consolantur, maximeque conscientia con-

siliorum meorum. Multo enim ante, tamquam ex aliquâ speculâ, prospexi tempestatem futuram; neque id solum meâ sponte, sed multo etiam magis monente et denuntiante te.

Etsi enim abfui magnam partem consulatûs tui, tamen et absens cognoscebam, quæ esset tua in hoc pestifero bello cavendo et prædicendo sententia, et ipse affui primis temporibus tui consulatûs, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent quæ meminissent; et scirent, cum superiores, nullo tali exemplo antea in republicâ cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea rempublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam, quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant: sed aliquid, atque adeo multa, addunt et afferunt de suo. Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sunt secuti, suâ stultitiâ occidisse, cum tuâ prudentiâ salvi esse potuissent.

Dices: Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis reipublicæ? Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, et desperatio recuperandi. Sed tamen et Cæsar ipse ita de te judicat, et omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod, exstinctis cæteris, elucere sanctitatem, et prudentiam, et dignitatem tuam. Hæc tibi, ad levandas molestias, magna esse debent. Quod autem a tuis abes; id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quæ quia non vides, mihi videris meliore esse conditione, quam nos, qui videmus.

Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia; ut quidem ego sentio, multo maxima: quæ ego ipse experiens quotidie, sic probo, ut

ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio ætatis, memoriâ teneo, summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quæ a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curâque didicisse. Quæ quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent: his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus.

Nihil faciam insolenter: neque te, tali vel scientiâ vel naturâ præditum, hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus ætatis studium tuum dedisti. Tantum dicam, (quod te spero approbaturum) me, posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curiâ neque in foro viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuæ scientiæ excellenti ac singulari non multo plus, quam nostræ, relictum est loci. Quare non equidem te moneo: sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quæ, etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisque hac, in quâ ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat. A me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini: mihique ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, (quod facile appareat) cum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

(4.) M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

(*Argumentum.* — Sulpicii excusatione acceptâ ex parte, ipsiusque elegantiâ scribendi laudatâ, probat illius consilia, quibus Achaïæ administrationem non recusandam esse putârat. Narrat de senatûs in Marcelli restitutione officio; de studiis Servii filii, et aliis rebus.)

Accipio excusationem tuam, quâ usus es, cur sæpius ad me literas uno exemplo dedisses: sed accipio

ex eâ parte, quâtenus, aut negligentiâ aut improbitate eorum qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. Illam partem excusationis, quâ te scribis orationis paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas sæpius mittere, nec nosco, nec probo. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: ειρωνευεσθαι enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc ειρωνευομενος) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiæ.

Consilium tuum, quo te usum, scribis, hoc Achaïcum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi, lectis tuis proximis literis. Omnes enim causæ, quas commemoras, justissimæ sunt, tuâque et auctoritate et prudentiâ dignissimæ. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis, id tibi nullo modo assentior. Sed, quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata fœdissimo bello jacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, et sibi quisque, miserrimus esse videatur; propterea et tui te consilii pœnitet, et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur: at contra nobis, non tu quidem vacuus molestiis, sed præ nobis beatus.

Atque hoc ipso melior est tua quam nostra conditio, quod tu, quid doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriæ, quæ civilibus bellis semper est insolens. Uno te vicimus, quod de Marcelli, collegæ tui, salute paulo ante, quam tu, cognovimus; etiam (mehercule) quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes: post has miserias, id est, postquam armis disceptari cœptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Cæsar, accusatâ acerbitate Marcelli (sic enim appellabat), laudatâque honorificentissime et æquitate tuâ et prudentiâ, re-

pente præter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causâ, negaturum. Fecerat autem hoc senatus, ut cum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, et cum C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abjecisset, cunctus consurgeret, et ad Cæsarem supplex accederet.

Noli quærere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis reipublicæ. Itaque cum omnes ante me rogati gratias Cæsari egissent, præter Volcatium, (is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse) ego, rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non (mehercule) inertiâ, sed desiderio pristinæ dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Cæsaris magnitudo animi, et senatûs officium. Itaque pluribus verbis egi Cæsari gratias: meque, metuo, ne etiam in cæteris rebus honesto otio privârim, quod erat unum solatium in malis.

Sed tamen, quoniam effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc rempublicam non putare, si perpetuo tacerem; modice hoc faciam, aut etiam intra modum; ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam, etsi a primâ ætate me omnis ars et doctrina liberalis, et maxime philosophia, delectavit; tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo et ætatis maturitate ad prudentiam, et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt.

Servius tuus, vel potius noster, summâ me observantiâ colit: cujus ego cum omni probitate summâque virtute, tum studiis doctrinâque, delector. Is mecum sæpe de tuâ mansione aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententiâ, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Cæsar velle videatur. Res sunt ejusmodi, ut, si Romæ sis, nihil, præter tuos, delectare te possit. De reliquis, nihil melius ipso est;

cæteri et cætera ejusmodi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis, quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime jucundum est, qui te videre cupimus; sed consulimus tibi. Vale.

(5.) SER. SULPICIUS M. T. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Servius, Græciæ præfectus, auditâ Tulliæ Ciceronis filiæ morte, mœrentem patrem undique conquisitis argumentis consolatur, ut epistola hæc perfectæ et elaboratæ consolationis exemplum sit. Scripta, cum Cæsar in Hispaniâ Pompeii liberos profligâsset: quod ex initio epist. XX libri XIII ad Atticum constat: "A Cæsare literas accepi consolatorias, datas prid. Cal. Mai. Hispali.")

Posteaquam mihi renuntiatum est de obitu Tulliæ, filiæ tuæ, sane quam pro eo, ac debui, graviter molesteque tuli; communemque eam calamitatem existimavi: qui si istic affuissem, neque tibi defuissem, coramque meum dolorem tibi declarâssem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet, propinquos ac familiares, ipsi pari molestiâ afficiuntur, neque sine lacrymis multis id conari possunt; uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis posse suum officium præstare; tamen, quæ in præsentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere; non quo ea te fugere existimem; sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias.

Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? Cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quæ hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent; patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem

adjungi potuit? aut qui non, in illis rebus exercitatus, animus callere jam debet, atque omnia minoris æstimare? An illius vicem (credo) doles? Quoties in eam cogitationem necesse est et tu veneris, et nos sæpe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vitâ commutare!

Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quæ res? quæ spes? quod animi solatium? Ut, cum aliquo adolescente primario conjuncta, ætatem [gereret?] Licitum est tibi (credo), pro tuâ dignitate, ex hac juventute generum deligere, cujus fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea liberos ex sese pareret, quos cum florentes videret, lætaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petituri essent in republicâ? in amicorum negotiis libertate suâ uterentur? Quid horum fuit, quod non prius, quam datum esset, ademtum sit?

At vero malum est liberos amittere. Malum; nisi pejus sit, hæc sufferre et perpeti. Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asiâ rediens, cum ab Æginâ Megaram versus navigarem, cœpi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Ægina, ante Megara, dextrâ Piræeus, sinistrâ Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos jacent. Cœpi egomet mecum sic cogitare: "Hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrûm interiit, aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidûm cadavera projecta jaceant? Visne tu te, Servi, cohibere, et meminisse, hominem te esse natum?" Crede mihi: cogitatione eâ non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt: de impe-

rio præterea tanta deminutio facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt: in unius mulierculæ animulâ si jactura facta est, tanto opere commoveris? quæ si hoc tempore non diem suum obîsset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit; quoniam homo nata fuerat.

Etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca; atque ea potius reminiscere, quæ digna tuâ personâ sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; unâ cum republicâ fuisse; te, patrem suum, prætorem, consulem, augurem vidisse; adolescentibus primariis nuptam fuisse; omnibus bonis prope perfunctam esse; cum respublica occideret, vitâ excessisse. Quid est, quod tu, aut illa, cum fortunâ hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, et eum, qui aliis consuêris præcipere et dare consilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt; sed potius, quæ aliis tute præcipere soles, ea tute tibi subjice, atque apud animum propone.

Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te exspectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientiâ tuâ te occurrere. Quod si qui etiam inferis sensus est; qui illius in te amor fuit, pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ: da cæteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore mœrent: da patriæ; ut, si quâ in re opus sit, operâ et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit; noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam, quam reipublicæ tempora, et aliorum victoriam, lugere.

Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnam-

que ex eâ re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æque ferre posse; neque id majus, quam debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquilliorem animo esse cognôro, de iis rebus quæ hîc geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

(6.) M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

(*Argumentum.* — Respondet consolanti Sulpicio, gratum sibi ejus officium fuisse, nec id exiguo doloris levamento: nemini vero, quam sibi, justiores dolendi causas fuisse: maximam tamen sibi levationem ex reditu et consuetudine Sulpicii fore.)

Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu affuisses. Quantum enim præsens me adjuvare potueris et consolando, et prope æque dolendo, facile ex eo intelligo, quod, literis tuis lectis, aliquantum acquievi. Nam et ea scripsisti, quæ levare luctum possent; et, in me consolando, non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus, omnibus officiis quæ illi tempori tribui potuerunt, declaravit, et quanti ipse me faceret, et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cujus officia jucundiora [scilicet sæpe mihi fuerunt;] nunquam tamen gratiora.

Me autem non oratio tua solum, et societas pæne ægritudinis, sed etiam auctoritas, consolatur. Turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientiâ præditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum; et vix resisto dolori, quod ea me solatia deficiunt, quæ cæteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortunâ non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum

virum, et magnis rebus gestis, amisit; et L. Paulus, qui duo septem diebus; et vester Gallus, et M. Cato, qui summo ingenio, summâ virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex re publicâ consequebantur. Mihi autem, amissis ornamentis iis quæ ipse commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reipublicæ procuratione, impediebantur cogitationes meæ: nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram: existimabam (id, quod erat) omnes me et industriæ meæ fructus et fortunæ perdidisse. Sed, cum cogitarem, hæc mihi tecum et cum quibusdam esse communia; et cum frangerem jam ipse me, cogeremque illa ferre toleranter; habebam quo confugerem, ubi conquiescerem, cujus in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem.

Nunc autem, hoc tam gravi vulnere, etiam illa, quæ consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a re publicâ mœstum domus excipiebat, quæ levaret, sic nunc domo mœrens ad rempublicam confugere possum, ut in ejus bonis acquiescam. Itaque et domo absum, et foro, quod nec eum dolorem, quem a re publicâ capio, domus jam consolari potest, nec domesticum res publica. Quo magis te exspecto, teque videre quam primum cupio. Major mihi levatio afferri nulla potest, quam conjunctio consuetudinis sermonumque nostrorum: quamquam sperabam, tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare.

Ego autem, cum multis de causis te exopto quam primum videre, tum etiam, ut ante commentemur inter nos, quâ ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, et prudentis, et liberalis, et (ut perspexisse videor) nec a me alieni, et tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnæ est tamen deliberationis, quæ

ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. Vale.

(7.) M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

(*Argumentum.* — Laudato consilio et prudentiâ Marcelli, qui abesse a patriâ perpetuo volebat; suadet nihilominus, ut revertatur, quia id facile impetrare a Cæsare possit; nec tutius alibi, nec melius vivat, quam in patriâ et apud suos.)

Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, (non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod eâ te sapientiâ esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo) tamen et amicitiæ nostræ vetustas, et tua summa erga me benevolentia, quæ mihi jam a pueritiâ tuâ cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quæ et saluti tuæ conducere arbitrarer, et non aliena esse ducerem a dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, præclare memini: sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeii, nec genus exercitûs, probare; semperque summe diffidere. Quâ in sententiâ me quoque fuisse, memoriâ tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis; et ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causâ, quæ erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus.

Victi sumus igitur, aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abjecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod, cum spe vincendi, simul abjecisti certandi etiam cupiditatem: ostendistique, sapientem et bonum civem initia belli

civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi.

Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt (hique se in Africam contulerunt); aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a plerisque, vel, dicam, ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi, judicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quemdam modum; præsertim cum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere: cum appareat, ipse quid fecerim.

Sed tamen, si jam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles, quam ea, quæ nolles, videre; tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate. Qui si facile passurus esset, te, carentem patriâ et fortunis tuis, quiete et libere vivere; cogitandum tibi tamen esset, Romæne et domi tuæ (cujusmodi res esset), an Mitylenis aut Rhodi, malles vivere. Sed, cum ita late pateat ejus potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit; nonne mavis sine periculo domi tuæ esse, quam, cum periculo, alienæ?

Equidem, etiam si oppetenda mors esset, domi atque in patriâ mallem, quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt; quorum est magna, pro tuis maximis clarissimisque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam, etsi nullam potest accipere injuriam, quæ futura perpetua sit, propterea, quod neque is, qui tenet

rempublicam, patietur, neque ipsa respublica; tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem.

Hîc te unius sollicitudines, unius etiam multæ et assiduæ lacrymæ, C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos curâ et dolore proximi sumus; precibus tardiores, quod jus adeundi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratiâ tantum possumus, quantum victi: sed tamen, consilio, studio, Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

(8.) M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

(*Argumentum.* — Laudatâ Marcelli prudentiâ, pollicetur officia sua; et, ut domum, quicumque status reipublicæ sit, revertatur, iterum admonet.)

Neque monere te audeo, præstanti prudentiâ virum; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortissimum; consolari vero nullo modo. Nam, si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio; gratulari magis virtuti debeo, quam consolari dolorem tuum. Sin te tanta mala reipublicæ frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum præbeam præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adsim præsto, ut me non solum omnia debere tuâ causâ, sed ea quoque, etiam quæ non possim, putem. Illud tamen vel tu me monuisse, vel censuisse puta, vel propter benevolentiam tacere non potuisse; ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas: si sit aliqua respublica, in eâ te esse oportere, judicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim

libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quæ est domesticâ sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse; fore cum tuis, si modo erunt tui: sin minus, me certe in omnibus rebus satis nostræ conjunctioni amorique facturum. Vale.

(9.) M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

(*Argumentum.* — Reditum in patriam Marcello suadet, refutatis singulis, quæ dissuadere videbantur, præsertim quod nec aliter futurum fuisset, si vicissent Pompeiani.)

Etsi, perpaucis ante diebus, dederam Q. Mucio literas ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, et quid tibi faciendum arbitrarer; tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis literis eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus literis hortatus sum, ut in eâ republicâ, quæcumque est, quam primum velis esse.

Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum, uno sensu solum oculorum moveri; cum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primum, tempori cedere (id est, necessitati parere) semper sapientis est habitum: deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse, quæ

sentias, non licet: tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus.

An, qui in bello, cum omnium nostrûm conjunctum esse periculum suo cerneret, certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoriâ futurum fuisse, quam incertis rebus fuisset? et, qui nec, te consule, tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec, fratre tuo consulatum ex auctoritate tuâ gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censes fuisse?

Omnia sunt misera in bellis civilibus: quæ majores nostri ne semel quidem, nostra ætas sæpe jam sensit: sed miserius nihil, quam ipsa victoria; quæ, etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit; ut, etiam si naturâ tales non sint, necessitate esse cogantur. Multa enim victori, eorum arbitrio per quos vicit, etiam invito, facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? Igitur tunc quoque patriâ careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquies: ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere, de republicâ vehementius laborare.

Deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc et factum tuum probatur, et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli necessario secutus sis, et extrema sapienter persequi nolueris; fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuæ. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patriâ; nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius, nec eam, multis claris viris orbatam, privare etiam adspectu tuo. Denique, si fuit magni animi, non îsse supplicem victori; vide ne superbi sit, adspernari ejusdem liberalitatem: et, si sapientis est, carere

patriâ, duri, ne desiderare: et, si re publicâ non possis frui, stultum est, nolle privatâ.

Caput est illud, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. Magna gladiorum est licentia; sed, in externis locis, minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantæ curæ est, ut Marcello, fratri tuo, aut par, aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus, et incolumitati, et vitæ, et fortunis tuis. Vale.

(10.) M. T. C. M. MARCELLO S. D.

(*Argumentum.* — Hortatur Marcellum, ut reditum maturet, jam a Cæsare impetratum; cum id ad rem ejus familiarem valde pertineat.)

Etsi nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque literas tuas jam exspectare incipiebam, vel te potius ipsum; tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei literarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias: venies enim (mihi crede) exspectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. Quod si nullum haberes sensum, nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre. Sed, cum leviora non multo essent, quæ audirentur, quam quæ viderentur; suspicarer autem, multum interesse rei familiaris tuæ, te quam primum venire, idque in omnes partes valeret; putavi, eâ de re te esse admonendum. Sed, quoniam, quid mihi placeret, ostendi; reliqua tu, pro tuâ prudentiâ, considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias. Vale.

(11.) M. MARCELLUS M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Marcellus significat, se plus Ciceronis quam fratris hortatu commotum in causâ reditûs fuisse: literas enim, restitutionis nuntias, et gratulationem, et amicorum benevolentiam, maxime Ciceronis, sibi admodum placere, et gratam semper fore.)

Plurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret; non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum literis, ut uterer vestro postissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestræ literæ mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo; tamen hoc mihi multo jucundius est et gratius, quod, in summâ paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui vere meæ saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benevolentiam præstitisse, cognovi.

Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam hæc erant tempora, facile et æquo animo carebam. Hoc vero ejusmodi esse statuo, ut, sine talium virorum et amicorum benevolentiâ, neque in adversâ neque in secundâ fortunâ quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi præstabo. Vale.

(12.) SER. SULPICIUS M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — M. Marcelli cædem, perfecto narrationis exemplo, ita nuntiat, ut antecedentia, media, consequentia, ordinatim exponat.)

Etsi scio, non jucundissimum nuntium me vobis allaturum; tamen, quoniam casus et natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, ut vos certiores facerem. A. d. X Cal. Jun. cum ab Epidauro Piræeum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni; eumque diem ibi consumsi, ut cum eo essem. Postero die, cum ab eo digressus essem eo consilio, ut [ab Athenis] in Bœotiam irem, reliquamque jurisdictionem absolverem; ille, uti aiebat, supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat.

Postridie ejus diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter horâ decimâ noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, et mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cœnæ tempus, a P. Magio Cilone, familiare ejus, pugione percussum esse, et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite, secundum aurem; sperare tamen, eum vivere posse: Magium seipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui hæc nuntiaret, et rogaret, uti medicos cogerem. Coëgi, et e vestigio eo sum profectus primâ luce.

Cum non longe a Piræeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum, paulo ante lucem Marcellum diem suum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissimâ morte est affectus: et, cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. Inveni duos libertos, et pauculos servos: reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset.

Coactus sum, in eâdem illâ lecticâ, quâ ipse delatus eram, meisque lecticariis, in urbem eum referre: ibique, pro eâ copiâ quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, lo-

cum sepulturæ intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti, in quo vellemus gymnasio, eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiæ locum delegimus, ibique eum combussimus: posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monimentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quæ nostra officia fuerunt, pro collegio et propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei præstitimus. Vale. D. pr. Cal. Jun. Athenis.

(13.) M. T. C. S. D. P. NIGIDIO FIGULO.

(*Argumentum.* — Exsulantem Nigidium consolatur, quantum potest, qui in eâdem causâ fuit. Spem tamen futuri reditûs ex certis signis facit; conditionis pristinæ facere non potest. Ideoque utramque fortunam ex æquo ferendam hortatur.)

Quærenti mihi jamdiu, quid ad te potissimum scriberem, non modo certa res nulla, sed ne genus quidem literarum usitatum, veniebat in mentem. Unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus, secundis rebus, uti solebamus, tempus eripuerat: perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam et miserum, et his temporibus consentaneum, genus literarum. Id quoque deficiebat me; in quo debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. Ipse enim, pari fortunâ abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabam; sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem.

Quamquam enim nulla me ipsum privatim pe-

pulit insignis injuria, nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæsar detulerit; tamen nihilo minus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vitâ, peccare me existimem. Careo enim, cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliârat (per me quondam, te socio, defensa) respublica; versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus; nec audio solum (quod ipsum esset miserum), sed etiam video (quo nihil est acerbius) eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium exstinximus: et, in quâ urbe modo gratiâ, auctoritate, gloriâ floruimus, in eâ nunc iis quidem omnibus caremus.

Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem; sed ea plus non potest, quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque, orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me, et voluntas, et consuetudo assuefecerat; cum cæteris (ut quidem videor), tum mihi ipse, displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: et, qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus, opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo, et maximâ quondam gratiâ, mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum.

Ergo hoc ereptum est literarum genus. Reliquum est, ut consoler, et afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas, vel tui vel alterius consolandi, in te summa est, si unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisitâ quâdam ratione et doctrinâ proficiscitur, non attingam: tibi totam relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum; quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritiâ floruisti, a te flagitent, tu

videbis. Ego quod intelligere et sentire (quia sum Romæ, et quia curo attendoque) possum, id tibi affirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum; in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore.

Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestiâ liberandum. Familiares vero ejus, et ii quidem qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur, et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius consensus omnium. Etiam illa, quæ minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit.

Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. Nam et complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt: et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo: et certe omnes vias persequar, quibus putabo, ad id quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo: cætera, quæ tibi a multis promta esse certo scio, a me sunt paratissima. Nihil in re familiari meâ est, quod ego meum malim esse quam tuum. Hac de re, et de hoc genere toto, hoc scribo parcius, quod te (id, quod ipse confido) sperare malo, esse usurum tuis.

Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis: nec ea solum memineris, quæ ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quæ ipse ingenio studioque peperisti. Quæ si colliges; et sperabis omnia optime, et, quæ accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed hæc tu melius, vel optime omnium. Ego, quæ pertinere ad te intelligam, stu-

diosissime omnia diligentissimeque curabo; tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo. Vale.

(14.) M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

(*Argumentum.* — Plancius bis Ciceroni, et de recuperatâ per Cæsarem dignitate, et de nuptiis cum virgine (dimissâ Terentiâ) initis, gratulatus fuerat. Utrisque literis unâ epistolâ respondet Cicero: prioribus, non esse pristinam dignitatem, quam receperat; alteris, quæ causa fuerit novi consilii ineundi. Tandem solatur Plancium exsulantem; eique nihil, præter communem calamitatem, timendum esse confirmat; cui sua denique officia pollicetur.)

Binas a te accepi literas, Corcyræ datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audîsses, me meam pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas te velle, quæ egissem, bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de re publicâ sentire, et bonis viris probare quod sentias; obtineo dignitatem meam. Sin autem in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis, aut denique liberâ oratione defendere; ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis; agiturque præclare, si nosmet ipsos regere possumus, ut ea, quæ partim jam adsunt, partim impendent, moderate feramus; quod est difficile in ejusmodi bello, cujus exitus ex alterâ parte cædem ostentat, ex alterâ servitutem.

Quo in periculo nonnihil me consolatur, cum recordor, hæc me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas, pertimescebam; videbamque, quanto periculo de jure publico disceptaretur armis. Quibus si vicissent ii, ad quos ego, pacis spe, non belli cupiditate adductus, accesseram; tamen intelligebam, et iratorum hominum, et cupidorum, et inso-

lentium, quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum, partim etiam optimorum; qui me, hæc prædicentem, atque optime consulentem saluti suæ, malebant nimium timidum, quam satis prudentem, existimari.

Quod autem mihi, de eo quod egerim, gratularis; te ita velle certo scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam rempublicam, offendissem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, carissima mea salus et meæ fortunæ esse debebant; cum, propter eorum scelus, nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi.

Sed de nostris rebus satis, etiam nimium multa. De tuis velim, ut eo sis animo, quo debes esse; id est, ut ne quid tibi præcipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis; quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros tibi jam placatos esse intelligo; alteros nunquam iratos fuisse. De meâ autem in te voluntate sic velim judices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, (quamquam videam, qui sim hoc tempore, et quid possim) operâ tamen et consilio, studio quidem certe, rei, famæ, saluti tuæ, præsto futurum. Tu, velim, et quid agas, et quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorem. Vale.

(15.) M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

(*Argumentum.* — Hortatur, ut communem fortunam fortiter ferat, nec propriam sibi postulet: eoque in se animo sit, quo semper fuerat.)

Accepi perbreves tuas literas, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui; cognovi au-

tem id, quod mihi dubium non fuit. Nam, quam fortiter ferres communes miserias, non intellexi: quam me amares, facile perspexi. Sed hoc sciebam: illud si scîssem, ad id meas literas accommodavissem. Sed tamen etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere; tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi, sumus. Quare non debes aut propriam fortunam et præcipuam postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me præstare, possum. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

Liber V.

(1.) Q. METELLUS, Q. F. CELER, PROCOS. S. D. M. T. CICERONI.

(*Argumentum.*— Queritur Metellus Celer, qui, prætor superiore anno, Cicerone consule, ex præturâ Galliam pro consule regebat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in senatu oppugnatum esse.)

Si vales, bene est. Existimâram, pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliatâ gratiâ, nec [me] absentem ludibrio læsum iri, nec Metellum fratrem, ob dictum, capite ac fortunis per te oppugnatum iri. Quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiæ nostræ dignitas, vel meum studium erga vos remque publicam, satis sublevare. Nunc video illum circumventum, me desertum, a quibus minime conveniebat. Itaque in luctu et squalore sum, qui provinciæ, qui exercitui præsum, qui bellum gero. Quæ quoniam nec ratione, nec majorum nostrorum clementiâ, administrâstis, non erit mirandum, si vos pœnitebit. Te

tam mobili in me meosque esse animo, non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cujusquam injuria, a re publicâ abducet. Vale.

(2.) M. T. M. F. C. Q. METELLO, Q. F. CELERI, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.* — Respondet superiori epistolæ, querelæ Metelli, commemorando sua in eum officia, quibus ille non mutuo respondisset: nec fratrem ejus se oppugnâsse, sed oppugnanti restitisse. Quem quod Celer tueatur, laudat ejus pietatem: suæ autem amicitiæ constantiam pollicetur.)

Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me, te existimâsse, pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliatâ gratiâ, nunquam te a me ludibrio læsum iri. Quod cujusmodi sit, satis intelligere non possum: sed tamen suspicor, ad te esse allatum, me, in senatu, cum disputarem, permultos esse, qui rempublicam a me conservatam dolerent, dixisse: a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrâsse, ut ea, quæ statuisses tibi in senatu de meâ laude esse dicenda, reticeres. Quod cum dicerem, illud adjunxi, mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in reipublicæ salute retinendâ, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occultâ conjuratione defenderes: atque hanc nostram tanti et tam præclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam; qui, cum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne qua mihi pars abs te voluntatis mutuæ tribueretur.

Hoc in sermone, cum a me exponeretur, quæ mea exspectatio fuisset orationis tuæ, quantoque in errore versatus essem; visa est oratio non injucunda; et mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed

magis in errorem meum, et quod, me abs te cupisse laudari, aperte atque ingenue confitebar. Jam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuæ vocis habere voluisse.

Quod autem ita scribis, "pro mutuo inter nos animo;" quid tu existimes esse in amicitiâ mutuum, nescio: equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur. Ego, si hoc dicam, me tuâ causâ prætermisisse provinciam, tibi ipse levior videar esse: meæ enim rationes ita tulerunt; atque ejus mei consilii majorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in concione provinciam deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare cœpisse. Nihil dico de sortitione vestrâ: tantum te suspicari volo, nihil in eâ re per collegam meum, me insciente, esse factum.

Recordare cætera: quam cito senatum illo die, factâ sortitione, coëgerim: quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam, fuisse. Jam illud senatûs-consultum, quod eo die factum est, eâ præscriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero, quam profectus es, velim recordere, quæ ego de te in senatu egerim; quæ in concionibus dixerim; quas ad te literas miserim. Quæ cum omnia collegeris, tu ipse velim judices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum proxime Romam venisti, mutue respondisse.

Quod scribis de reconciliatâ nostrâ gratiâ; non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quæ nunquam imminuta est. Quod scribis, non oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum a me oppugnari; primum, hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari, et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si quâ ego in re fratri tuo, rei publicæ causâ, restiterim, ut mihi

ignoscas: tam enim sum amicus reipublicæ, quam qui maxime.

Si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim; satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuriâ conqueri. Quem ego cum comperissem, omnem sui tribunatûs conatum in meam perniciem parare atque meditari; egi cum Claudiâ, uxore tuâ, et cum vestrâ sorore Muciâ, cujus erga me studium, pro Cn. Pompeii necessitudine, multis in rebus perspexeram, ut eum ab illâ injuriâ deterrerent. Atque ille, (quod te audîsse certo scio) pridie Cal. Januar. quâ injuriâ nemo unquam in aliquo magistratu improbissimus civis affectus est, eâ me consulem affecit, cum rempublicam conservâssem; atque abeuntem magistratu concionis habendæ potestate privavit: cujus injuria mihi tamen honori summo fuit. Nam, cum ille mihi nihil, nisi ut jurarem, permitteret; magnâ voce juravi verissimum pulcherrimumque jusjurandum; quod populus idem magnâ voce me vere jurâsse juravit.

Hac acceptâ tam insigni injuriâ, tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illâ mente desisteret. Quibus ille respondit, sibi non esse integrum. Etenim paulo ante in concione dixerat, ei, qui in alios animadvertisset indictâ causâ, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem et civem egregium! qui, quâ pœnâ senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui Urbem incendere, et magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum conflare, voluissent, eâdem dignum judicaret eum, qui curiam cæde, Urbem incendiis, Italiam bello, liberâsset.

Itaque ego Metello, fratri tuo, præsenti restiti. Nam in senatu Cal. Jan. sic cum eo de re publicâ disputavi, ut sentiret, sibi cum viro forti et constanti esse pugnandum. A. d. tertium Non. Januar. cum agere cœpisset, tertio quoque verbo orationis suæ me appellabat, mihi minabatur: neque illi quidquam

deliberatius fuit, quam me, quâcumque ratione posset, non judicio neque disceptatione, sed vi atque impressione, evertere. Hujus ego temeritati si virtute atque animo non restitissem; quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quam consilio, fortem fuisse?

Hæc si tu Metellum cogitare de me nescîsti, debes existimare, te maximis de rebus a fratre esse celatum: sin autem aliquid impertivit tibi sui consilii; lenis a te et facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intelligis, non me dicto Metelli (ut scribis), sed consilio ejus, animoque in me inimicissimo, esse commotum; cognosce nunc humanitatem meam; si humanitas appellanda est in acerbissimâ injuriâ remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me unquam sententia dicta in fratrem tuum: quotiescumque aliquid est actum, sedens iis assensi, qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam et illud etiam, quod jam ego curare non debui, sed tamen fieri non moleste tuli, atque etiam, ut ita fieret, pro meâ parte adjuvi, ut senatûs-consulto meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. Quare non ego oppugnavi fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi: nec in te (ut scribis) animo fui mobili, sed ita stabili, ut in meâ erga te voluntate, etiam desertus ab officiis tuis, permanerem.

Atque hoc ipso tempore tibi, pæne minitanti nobis per literas, hoc rescribo atque respondeo: Ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo. Meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet. A te peto, ut tu quoque æquum te judicem dolori meo præbeas: si acerbe, si crudeliter, si sine causâ sum a tuis oppugnatus, ut statuas, mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitûs tui auxilio, in ejusmodi causâ, utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui: me ut tibi amicissimum esse intelligeres,

laboravi. Maneo in voluntate, et, quoad voles tu, permanebo; citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam de nostrâ benevolentiâ detraham. Vale.

(3.) Q. METELLUS NEP. S. D. M. T. C.

(*Argumentum.* — De contumeliis cujusdam necessarii (qui P. Clodius videtur fuisse) queritur, in cujus loco Ciceronem, officiis perspectum, sibi optat esse; a quo petit, ut benevolentiam conservet.)

Hominis importunissimi contumeliæ, quibus crebris concionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur; et, ut sunt leves ab ejusmodi homine, a me despiciuntur; libenterque, commutatâ personâ, te mihi fratris loco esse duco. De illo ne meminisse quidem volo, tametsi bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis multitudine literarum molestior essem, ad Lollium perscripsi; de rationibus provinciæ quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves. Vale.

(4.) M. C. S. D. Q. METELLO NEPOTI, COS.

(*Argumentum.* — Exsul opem implorat consulis, et memoriam beneficii pollicetur.)

Literæ Quinti fratris, et T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii, quam in tuo collegâ, mihi constitutum fuerit. Itaque literas ad te statim misi; per quas, (ut fortuna postulabat) et gratias tibi egi, et de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum literæ, quam sermones eorum qui hac iter fa-

ciebant, animum tuum immutatum significabant: quæ res fecit, ut tibi literis obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; quâ inductus, ad te scribere sum conatus; et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quæsoque, ut tuos mecum serves potius, quam, propter arrogantem crudelitatem tuorum, me oppugnes. Tu, tuas inimicitias ut reipublicæ donares, te vicisti: alienas ut contra rempublicam confirmes, adducêris?

Quod si mihi tuâ clementiâ opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tuâ potestate, tibi confirmo: sin mihi neque magistratum neque senatum neque populum auxiliari, propter eam vim quæ me cum republicâ vicit, licuerit; vide, ne, cum velis revocare tempus omnium servandorum, cum, qui servetur, non erit, non possis. Vale.

(5.) M. C. S. D. C. ANTONIO, M. F. IMPERATORI.

(*Argumentum.* — Desiderat C. Antonii, sui nuper in consulatu collegæ, tum proconsulis Macedoniæ, officia mutua: deinde Pomponii Attici, qui has afferebat, in provinciâ negotium commendat.)

Etsi statueram nullas ad te literas mittere, nisi commendaticias (non quo eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostrâ conjunctione imminutum esse ostenderem); tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi; præsertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri de-

beat: omnia enim a me in te profecta sunt, quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem, pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis: contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi: nam comperisse me non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falso in me solere conferri. Sed ea, quæ ad me delata sunt, malo te ex Pomponio (cui non minus molesta fuerunt), quam ex meis literis, cognoscere.

Meus in te animus quam singulari officio fuerit, et senatus, et populus Romanus testis est: tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes: quantum mihi debeas, cæteri existimant. Ego quæ tuâ causâ antea feci, voluntate sum adductus, posteaque constantiâ. Sed reliqua (mihi crede) multo majus meum studium, majoremque gravitatem et laborem, desiderant. Quæ ego si non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo. Sin autem ingrata esse sentiam, non committam, ut tibi ipse insanire videar. Ea quæ sint, et cujusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causâ confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. Vale.

(6.) M. C. S. D. P. SEXTIO, L. F. PROQUÆSTORI.

(*Argumentum.*—Narrat, quam adhibuerat diligentiam, ne P. Sextio proquæstori C. Antonii in Macedoniâ succederetur. Addit de suâ emtione, non sine joco; et de Sextii ædificatione.)

Cum ad me Decius, librarius, venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore suc-

cederetur; quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoriâ tenebam, cujusmodi ad me literas antea misisses, non satis credidi homini [prudenti], tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam et Cornelia tua Terentiam convenit, et ego cum Q. Cornelio locutus sum; adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adessem; plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tribunum plebis, et cæteros, ad quos tu scripseras, cogerem potius mihi credere, quam tuis literis.

Omnino res tota in mensem Januarium rejecta erat; sed facile obtinebatur. Ego, tuâ gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras, velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem, emi eam ipsam domum quinquies tricies, aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare, si quisquam recipiat: sed partim odio inducti, me excludunt, et aperte vindicem conjurationis oderunt; partim non credunt; et a me insidias metuunt; nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione fœneratores exemerit. Omnino semissibus magna copia est: ego autem, meis rebus gestis, hoc sum assecutus, ut bonum nomen existimer.

Domum tuam atque ædificationem omnem perspexi, et vehementer probavi. Antonium, etsi ejus in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi; senatumque vehementer oratione meâ atque auctoritate commovi. Tu ad me velim literas crebrius mittas. Vale.

(7.) M. T. M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO, CN. F. MAGNO, IMPERATORI.

(*Argumentum.*—Pompeio de victoriâ Mithridaticâ gratulatur: contra, sibi illum de conjuratione

disjectâ nihil gratulari, exprobrat: amicum tamen ei se fore pollicetur.)

Si tu exercitusque valetis, bene est: ego valeo. Ex literis tuis, quas publice misisti, cepi, unâ cum omnibus, incredibilem voluptatem. Tantam enim spem otii ostendisti, quantam ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, vehementer literis perculsos, atque ex magnâ spe deturbatos, jacere. Ad me autem literas quas misisti, quamquam exiguam significationem tuæ erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito jucundas fuisse. Nullâ enim re tam lætari soleo, quam meorum officiorum conscientiâ: quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus officii residere facillime patior. Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adjunxerint, res publica nos inter nos conciliatura conjuncturaque sit.

Ac, ne ignores, quid ego in tuis literis desiderârim, scribam aperte, sicut et mea natura, et nostra amicitia, postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis literis, et nostræ necessitudinis et reipublicæ causâ, gratulationem exspectavi: quam ego abs te prætermissam esse arbitror, quod vererere, ne cujus animum offenderes. Sed scito, ea, quæ nos pro salute patriæ gessimus, orbis terræ judicio ac testimonio comprobari. Quæ, cum veneris, tanto consilio, tantâque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi, multo majori quam Africanus fuit, me, non multo minorem quam Lælium, facile, et in re publicâ, et in amicitiâ, adjunctum esse patiare. Vale.

(8.) M. T. C. M. LICINIO P. F. CRASSO S. D.

(*Argumentum.*—Crasso, in Syriam profecto, scribit, quantâ eum contentione defenderit; et, excusa-

tâ, quæ intercesserat, simultate, amicitiam a primo in forum ingressu repetit, cujus constantiam polli-cetur, adeo, ut, interjectis nonnullis de filiis Crassi, has literas fœderis vim habituras esse sanciat.)

Quantum meum studium exstiterit dignitatis tuæ, vel tuendæ, vel etiam augendæ, non dubito quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit aut mediocre aut obscurum, aut ejusmodi, quod silentio posset præteriri. Nam et cum consulibus, et cum multis consularibus, tantâ contentione decertavi, quantâ nunquam antea ullâ in causâ; suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis: veterique nostræ necessitudini jamdiu debitum, sed multâ varietate temporum interruptum, officium cumulate reddidi. Neque (mehercule) unquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit: sed quædam pestes hominum, laude alienâ dolentium, et te nonnunquam a me alienârunt, et me aliquando immutârunt tibi. Sed exstitit tempus, optatum mihi magis quam speratum, ut, florentissimis tuis rebus, mea perspici posset et memoria nostræ voluntatis, et amicitiæ fides. Sum enim consecutus, non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas, me tibi amicissimum esse cognosceret.

Itaque et præstantissima omnium feminarum, uxor tua, et eximiâ pietate, virtute, gratiâ, tui Crassi, meis consiliis, monitis, studiis, actionibusque nituntur: et senatus populusque Romanus intelligit, tibi absenti nihil esse tam promtum aut tam paratum, quam, in omnibus rebus quæ ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quæ sint acta, quæque agantur, domesticorum tibi literis declarari puto. De me sic existimes, ac tibi persuadeas, vehementer velim, non me repentinâ aliquâ voluntate, aut fortuito, ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse: sed, ut primum forum attigerim, spectâsse semper, ut

tibi possem quam maxime esse conjunctus. Quo quidem ex tempore, memoriâ teneo, neque meam tibi observantiam, neque mihi tuam summam benevolentiam ac liberalitatem, defuisse.

Si quæ interciderunt, non tam re, quam suspicione, violata; ea cum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni memoriâ vitâque nostrâ. Is enim tu vir es, et eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem reipublicæ tempora incidimus, conjunctionem amicitiamque nostram utrique nostrûm laudi sperem fore. Quamobrem tu, quantum tuo judicio tribuendum esse nobis putes, statues ipse; et, ut spero, statues ex nostrâ dignitate. Ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem et gloriam tuam spectet. In quo etiamsi multi mecum contendent, tamen, cum reliquis omnibus, tum Crassis tuis judicibus, omnes facile superabo; quos quidem ego ambo unice diligo; sed in Marco benevolentiâ impari. Hoc magis sum Publio deditus, quod me, quamquam a pueritiâ suâ semper, tamen hoc tempore maxime, sicut alterum parentem, et observat et diligit.

Has literas velim existimes fœderis habituras esse vim, non epistolæ; meque ea, quæ tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum, diligentissimeque facturum. Quæ a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuæ, in eâ jam ego, non solum amicitiæ nostræ, sed etiam constantiæ meæ, causâ, permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum, hoc ad te scribere; me, si quid ipse intelligerem, aut ad voluntatem aut ad commodum aut ad amplitudinem tuam pertinere, meâ sponte id esse facturum: sin autem quidpiam aut a te essem admonitus aut a tuis, effecturum ut intelligeres, nihil neque te scripsisse, neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse.

Quamobrem, velim ita et ipse ad me scribas de

omnibus minimis, maximis, mediocribusque rebus, ut ad hominem amicissimum; et tuis præcipias, ut operâ, consilio, auctoritate, gratiâ meâ, sic utantur in omnibus, publicis, privatis, forensibus, domesticis, tuis, amicorum, hospitum, clientium tuorum, negotiis; ut (quoad ejus fieri possit) præsentiæ tuæ desiderium meo labore minuatur. Vale.

(9.) VATINIUS, IMP. CICERONI SUO S. D.

(*Argumentum.* — P. Vatinius, ex consulatu Illyrici rector a Cæsare dictatore constitutus, Ciceroni dignitatem suam contra malevolos defendendam commendat. Scripta Cæsare IV consule sine collegâ.)

S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro se causam dicier vult. Non (puto) repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Ego autem, quem potius adoptem aut invocem, quam illum, quo defendente, vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro meâ salute, is, pro honore meo, pusillorum ac malevolorum obtrectationes et invidias non prosternat atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum: atque hoc, quidquid est oneris ac muneris, pro meâ dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta.

Scis, meam fortunam, nescio quomodo, facile obtrectatores invenire, non meo quidem (mehercules) merito: sed, quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si quis forte fuerit, qui nostræ dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem et liberalitatem, in me absente defendendo, mihi præstes.

Literas ad senatum de rebus nostris gestis, quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi.

Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardæis esse: de quo tu mihi nihil mandâsti: ego tamen, terrâ marique ut conquireretur, præmandavi: et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit: et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. V. Idus Quintiles, ex castris, Naronâ.

(10.) P. VATINIUS CICERONI SUO S. D.

(*Argumentum.*—Agit de servo fugitivo Dionysio: de Catilio piratâ captivo: de rebus a se gestis, et decernendis supplicationibus.)

S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico; et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc ejecit, etiam hîc refrigeravit. Sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. Sed tu omnia mihi dura imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimæ. Apage te cum nostro Sexto Servilio; nam (mehercule) ego illum quoque amo. Sed hujusmodi vos clientes, hujusmodi causas, recipitis? Hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamilias, cives Romanos, occidit, arripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius, non semissis homo, contra me arma tulit; et eum bello cepi.

Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia (mehercule) cupio, quæ tu mî imperas. Meam animadversionem, et supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, actione expostulant? Si (mehercules) Appii os haberem, in cujus locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? faciam omnia sedulo, quæ te sciam velle. Defenditur a Q. Volu-

sio, tuo discipulo, si forte ea res poterit adversarios fugare: in eo maxima spes est. Nos, si quid erit istic opus, defendes.

Cæsar adhuc mihi injuriam facit: de meis supplicationibus, et rebus gestis Dalmaticis, adhuc non refert: quasi vero non justissimi triumphi in Dalmatiâ res gesserim. Nam, si hoc exspectandum est, dum totum bellum conficiam, viginti oppida sunt Dalmatiæ antiqua; quæ ipsa sibi adsciverunt amplius sexaginta. Hæc nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe aliâ conditione ego sum, ac cæteri imperatores.

* * *

Ego, post supplicationes mihi decretas, in Dalmatiam profectus sum: sex oppida vi oppugnando cepi. Unum hoc, quod erat maximum, quater a me jam captum: quatuor enim turres et quatuor muros cepi, et arcem eorum totam; ex quâ me nives, frigora, imbres, detruserunt: indigneque, mi Cicero, oppidum captum, et bellum jam confectum, relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Cæsarem meam causam agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes; hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Data Non. Decembribus, Naronâ.

(11.) M. T. C. P. VATINIO, IMPERATORI, S. D.

(*Argumentum.* — Respondet epistolæ, quæ non exstat, laudando gratum animum; et studium suum uxori, quam commendaverat, non defuturum pollicetur. Addit de Dionysio fugitivo; et spe triumphi Dalmatici.)

Grata tibi mea esse officia non miror: cognovi enim te gratissimum omnium: idque nunquam de-

stiti prædicare: nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime retulisti. Quamobrem, reliquis tuis rebus omnibus, pari me studio erga te et eâdem voluntate cognosces. Quod mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas; cum Surâ nostro statim, tuis literis lectis, locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret: me omnia, quæ ea vellet, summo studio curâque facturum: ita-que faciam; eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem neque tam magnam neque tam parvam putet, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna, videatur. Omnia, quæ in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi, et honesta, videbuntur. De Dionysio, si me amas, confice. Quamcumque ei fidem dederis, præstabo. Si vero improbus fuerit (ut est), duces eum [captivum] in triumpho. Dalmatis Dii male faciant, qui tibi molesti sunt. Sed, ut scribis, brevi capientur, et illustrabunt res tuas gestas: semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.

(12.) M. C. S. D. L. LUCCEIO, Q. F.

(*Argumentum.* — Lucceium, historiarum scriptorem, rogat, ut de rebus suis, in consulatu gestis, et de exsilio redituque, singularem separatumque librum conficiat. Ipse, ad Atticum, IV, 6, hanc "valde bellam" epistolam dixit, quia omni arte usus est, ut Lucceio persuadeat.)

Coram me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deterruit pudor quidam, pæne subrusticus; quæ nunc expromam absens audacius. Epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendendâ, nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis. Quod etsi mihi sæpe

ostendis te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meæ. Genus enim scriptorum tuorum, etsi erat semper a me vehementer exspectatum, tamen vicit opinionem meam; meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monimentis commendari tuis. Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quamdam immortalitatis rapit; sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui, vel indicio benevolentiæ, vel suavitate ingenii, vivi perfruamur.

Neque tamen, hæc cum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum, et jam institutarum. Sed, quia videbam, Italici belli et civilis historiam jam a te pæne esse perfectam; dixeras autem mihi, te reliquas res ordiri; deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, conjunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere, an (ut multi Græci fecerunt, Callisthenes Troïcum bellum, Timæus Pyrrhi, Polybius Numantinum; qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quæ dixi, bella separaverunt) tu quoque item civilem conjurationem ab hostilibus externisque bellis sejungere.

Equidem ad nostram laudem non multum video interesse: sed ad properationem meam quiddam interest, non te exspectare, dum ad locum venias; ac statim causam illam totam et tempus arripere. Et simul, si uno in argumento, unâque in personâ, mens tua tota versabitur; cerno jam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint.

Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (potest enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam, ut ornes me, postulem. Quid, si illa tibi non tantopere videntur ornanda? Sed tamen, qui semel verecundiæ fines transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, et in eo leges historiæ negligas; gratiamque

illam, de quâ suavissime quodam in prooemio scripsisti, (a quâ te flecti non magis potuisse demonstras, quam Herculem Xenophonteum illum a voluptate) ea si me tibi vehementius commendabit, ne adspernere; amorique nostro plusculum etiam, quam concedat veritas, largiare.

Quod si te adducemus, ut hoc suscipias; erit, ut mihi persuadeo, materies digna facultate et copiâ tuâ. A principio enim conjurationis usque ad reditum nostrum, videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse; in quo et illâ poteris uti civilium commutationum scientiâ, vel in explicandis causis rerum novarum, vel in remediis incommodorum, cum et reprehendes ea quæ vituperanda duces, et, quæ placebunt, exponendis rationibus comprobabis: et, si liberius (ut consuêsti) agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditionem, notabis.

Multam etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in legendo tenere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunæque vicissitudines; quæ etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ. Habet enim præteriti doloris secura recordatio delectationem. Cæteris vero, nullâ perfunctis propriâ molestiâ, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est jucunda. Quem enim nostrûm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quâdam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, posteàquam ei percontanti dictum est, clypeum esse salvum; ut, etiam in vulneris dolore, æquo animo cum laude moreretur. Cujus studium, in legendo, non erectum Themistoclis fugâ redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione fastorum. At viri sæpe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, lætitiam,

molestiam, spem, timorem: si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus jucundissimâ lectionis voluptate. Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententiâ fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum. Habet enim varios actus, multasque actiones et consiliorum et temporum.

Ac non vereor, ne assentatiunculâ quâdam aucupari tuam gratiam videar, cum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, qui sis, nescias: et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternæ gloriæ per eum commendari velim, qui non ipse quoque, in me commendando, propriam ingenii gloriam consequatur. Neque enim Alexander ille, gratiæ causâ ab Apelle potissimum pingi, et a Lysippo fingi, volebat; sed quod illorum artem, cum ipsis, tum etiam sibi, gloriæ fore putabat.

Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant: quæ vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiates Agesiläus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborârunt. Unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit.

Atque hoc præstantius mihi fuerit et ad lætitiam animi, et ad memoriæ dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in cæterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timæo, aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri, et in reipublicæ maximis gravissimisque causis cogniti, atque in primis probati; ut mihi non solum præconium, quod, cum in Sigeum venisset Alexander, ab

Homero Achilli tributum esse dixit; sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Nævianus, qui non tantum laudari se lætatur, sed addit etiam, "a laudato viro." Quod si a te non impetro, hoc est, si quæ te res impedierit (neque enim fas esse arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare) cogar fortasse facere, quod nonnulli sæpe reprehenderunt: scribam ipse de me; multorum tamen exemplo, et clarorum virorum.

Sed (quod te non fugit) hæc sunt in hoc genere vitia: et verecundius ipsi de sese scribant, necesse est, si quid est laudandum; et prætereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas; multi denique reprehendant, et dicant, verecundiores esse præcones ludorum gymnicorum, qui, cum cæteris coronas imposuerint victoribus, eorumque nomina magnâ voce pronuntiârint, cum ipsi ante ludorum missionem coronâ donentur, alium præconem adhibeant, ne suâ voce ipsi se victores esse prædicent. Hæc nos vitare cupimus, et, si recipis causam nostram, vitabimus: idque ut facias, rogamus.

Ac, ne forte mirere, cur, cum mihi sæpe ostenderis, te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus literis mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus; illa nos cupiditas incendit, de quâ initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus; ut et cæteri, viventibus nobis, ex literis tuis nos cognoscant, et nosmet ipsi vivi gloriolâ nostrâ perfruamur.

His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium: sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis; et ea, quæ habes instituta, perpolies, nosque diliges. Vale.

(13.) M. C. S. D. L. LUCCEIO, Q. F.

(*Argumentum.* — Consolationi respondet, quâ se mire levatum esse fatetur, ut forti animo sit, etsi de republicâ desperet. Cæsare IV consule sine collegâ.)

Quamquam ipsa consolatio literarum tuarum mihi gratissima est (declarat enim summam benevolentiam, conjunctam pari prudentiâ); tamen illum fructum ex iis literis vel maximum cepi, quod te præclare res humanas contemnentem, et optime contra fortunam paratum armatumque, cognovi: quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. Quæ cogitatio, cum mihi non omnino excidisset (etenim penitus insederat), vi tamen tempestatum et concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulsa: cui te opitulari et video, et id fecisse etiam proximis literis, multumque profecisse, sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibique non significandum solum, sed etiam declarandum, arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis literis gratius.

Ad consolandum autem cum illa valent, quæ eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi; quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiorem me puto, quam teipsum, præceptorem fortitudinis; quod tu mihi videre spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora. Casus enim gladiatorii, similitudinesque eæ, tum rationes in eâ disputatione a te collectæ, vetabant me reipublicæ penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres; alterum mirum, spe ullâ teneri.

Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum exstinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra reipublicæ, quæ notissima sunt tibi: nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. Quæ persequerer, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore: quamquam, tuis monimentis præceptisque, omnis est abjiciendus dolor.

Ergo et domestica feremus, ut censes; et publica paulo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui præcipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem erimus, etiam in omnium desperatione, fortes, ut tu tamen idem et hortaris et præcipis. Das enim mihi jucundas recordationes conscientiæ nostræ, rerumque earum, quas, te in primis auctore, gessimus. Præstitimus enim patriæ non minus certe, quam debuimus; plus profecto, quam est ab animo cujusquam aut consilio hominis postulandum.

Ignosces mihi de me ipso aliquid prædicanti. Quarum enim tu rerum cogitatione nos levare [ægritudine] voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis et angoribus abducam; transferamque animum ad ea, quibus secundæ res ornantur; adversæ adjuvantur; tecumque et ero tantum, quantum patietur utriusque ætas et valetudo: et, si esse unâ minus poterimus, quam volumus; animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut nunquam non unâ esse videamur. Vale.

(14.) L. LUCCEIUS, Q. F. S. D. M. T. C. M. F.

(*Argumentum.* — Quærit, cur tamdiu absit ab Urbe Cicero. Laudat, si propter otium scribendi fiat: non probat, si propter mœrorem ex morte filiæ. Deinde rationes compescendi doloris addit: rationibus adjungit preces, et modeste claudit.)

Si vales, bene est: valeo, sicut soleo; paululo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi sæpius ut viderem. Romæ quia postea non fuisti, quam discesseras, miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quæ te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, et aliquid agas eorum, quorum consuêsti, gaudeo: neque reprehendo tuum consilium: nam nihil isto potest esse jucundius, non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis; præsertim vel animo defatigato tuo, qui nunc requietem quærat ex magnis occupationibus; vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret.

Sin autem, sicut hîc dum eras, lacrymis ac tristitiæ te tradidisti, doleo, quia doles et angere; nec possum te non (si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus) accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas elevare [te tua] prudentia postulat?

Quod si non possumus aliquid proficere suadendo, gratiâ contendimus, et rogando, si quid nostrâ causâ vis, ut istis te molestiis laxes, et ad convictum nostrum redeas, et ad consuetudinem vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permaneas in incepto, cum duæ res istæ contrariæ me conturbent: ex quibus, aut in alterâ mihi velim (si potes) obtemperes, aut in alterâ non offendas. Vale.

(15.) M. CICERO L. LUCCEIO, Q. F. S.

(*Argumentum.* — Respondet superiori epistolæ, lugere se, non tam filiæ obitum, quam reipubli-

cæ tempora, ob quæ ab Urbe absit, in quâ nihil jucundum, odiosa omnia. In studiis exiguam medicinam superesse.)

Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his literis, quas a te proxime accepi; non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus: dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem: neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris, et in quâ me, lenissimis et amantissimis verbis utens, re graviter accusas; sed quod, illius tanti vulneris quæ remedia esse debebant, ea nulla sunt. Quid enim? ad amicosne confugiam? quam multi sunt? habuimus enim fere communes: quorum alii occiderunt; alii, nescio quo pacto, obduruerunt.

Tecum vivere possem; equidem et maxime vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria, quod quasi vinclum est nostræ conjunctionis. Possumusne igitur esse unâ? Nec (mehercule) intelligo, quid impediat: sed certe adhuc non fuimus, cum essemus vicini in Tusculano, in Puteolano: nam quid dicam in Urbe? in quâ, cum forum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed, casu nescio quo, in ea tempora nostra ætas incidit, ut, cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet.

Quod enim mihi poterat esse perfugium, spoliato et domesticis et forensibus ornamentis atque solatiis? Literæ, credo, quibus utor assidue: quid enim aliud facere possum? Sed, nescio quomodo, ipsæ illæ excludere me a portu et perfugio videntur, et quasi exprobrare, quod in eâ vitâ maneam, in quâ nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis.

Hîc tu eâ me abesse urbe miraris, in quâ domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiæ? Itaque sic literis utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem, petam. Quod si id egissemus, ego atque tu, quod ne

in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos metus, omne tempus unâ fuissemus; neque me valetudo tua offenderet, neque te mœror meus. Quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utrique nostrûm aptius? Propediem te igitur videbo. Vale.

(16.) M. T. CICERO S. D. TITIO.

(*Argumentum.*—Consolatur diligenter amicum, obitum liberorum immoderatius ferentem.)

Etsi unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem; tamen, cum longius a summi luctûs acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostræ necessitudinis esse, meæque in te benevolentiæ, non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quæ levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus, eâ lege natos, ut omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra; neque esse recusandum, quominus eâ, quâ nati sumus, conditione vivamus; neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus; eventisque aliorum memoriâ repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus.

Neque hæ, neque cæteræ consolationes, quæ sunt a sapientissimis viris usurpatæ, memoriæque literis proditæ, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostræ civitatis, et hæc prolatio temporum perditorum; cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bonâ, aut denique aliquâ, republicâ perdidissent.

Quod si tuum te desiderium movet, aut si tuarum rerum cogitatione mœres; non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto. Sin illa te res cruciat, quæ magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas; ut ea non dicam, quæ sæpissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte, in quâ si resideat sensus, immortalitas illa potius, quam mors ducenda sit; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quæ non sentiatur; hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti, loci? Non (mehercule) quemquam audivi, hoc gravissimo, pestilentissimo anno, adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a Diis immortalibus ereptus ex his miseriis, atque ex iniquissimâ conditione vitæ, videretur.

Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amâsti, mali putes contigisse; permultum erit ex mœrore tuo deminutum. Relinquetur enim simplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur: in quâ non est jam gravitatis ac sapientiæ tuæ, quam tu a puero præstitisti, ferre immoderatius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseriâ maloque sejunctus. Etenim eum semper te, et privatis in rebus, et publicis præstitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, et constantiæ serviendum. Nam, quod allatura est ipsa diuturnitas, quæ maximos luctus vetustate tollit, id nos præcipere consilio prudentiâque debemus. Etenim, si nulla unquam fuit, liberis amissis, tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit; certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus, neque exspectare temporis medicinam, quam repræsentare ratione possimus.

His ego literis si quid profecissem, existimabam, optandum quiddam me esse assecutum: sin minus forte valuissent, officio tamen esse functum benevolentissimi atque amicissimi; quem me tibi et fuisse semper existimes velim, et futurum esse confidas. Vale.

(17.) M. C. S. D. P. SEXTIO, P. F.

(*Argumentum.* — Excusat tarditatem literarum; et Sextium hortatur, ut sapienter et fortiter exsilium ferat, ad id vario usus consolationis argumento.)

Non oblivione amicitiæ nostræ, neque intermissione consuetudinis meæ, superioribus temporibus ad te nullas literas misi; sed quod priora tempora in ruinis reipublicæ nostrisque jacuerunt; posteriora autem me a scribendo, tuis injustissimis atque acerbissimis incommodis, retardârunt. Cum vero et intervallum jam satis longum fuisset, et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis, hæc ad te scribere.

Ego te, P. Sexti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam, absens, et in crimen vocabare, defendi: et, cum in tui familiarissimi judicio ac periculo tuum [crimen] conjungeretur, ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum: et proxime, recenti adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si affuissem; tamen nullâ re saluti tuæ defui. Cumque eo tempore, invidiâ annonæ, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius judicii, multaque alia reipublicæ vitia, plus quam causa ipsa veritasque, valuissent; Publio tuo neque operâ, neque consilio, neque labore, neque gratiâ, neque testimonio, defui.

Quamobrem, omnibus officiis amicitiæ diligenter a me sancteque servatis, ne hoc quidem prætermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem te et virum esse meminisses, id est, ut communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrûm, nec præstare, ullo pacto potest, sapienter ferres, et dolori fortiter ac fortunæ resisteres; cogitaresque, et in nostrâ civitate, et in cæteris quæ rerum potitæ sunt, multis fortissimis atque optimis viris, injustis judiciis, tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, eâ te republicâ carere, in quâ neminem prudentem hominem res ulla delectet.

De tuo autem filio, vereor, ne, si nihil ad te scripserim, debitum ejus virtuti videar testimonium non dedisse: sin autem omnia, quæ sentio, perscripserim; ne refricem meis literis desiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam esse, tecum esse, duces: nec enim minus nostra sunt, quæ animo complectimur, quam quæ oculis intuemur. Quamobrem et illius eximia virtus, summusque in te amor, magnæ tibi consolationi debet esse; et nos cæterique, qui te, non ex fortunâ, sed ex virtute tuâ, pendimus, semperque pendemus; et, maxime, animi tui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis; si et illud adjunges, Homines sapientes turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum injuriâ, commoveri. Ego, et memoriâ nostræ veteris amicitiæ, et virtute atque observantiâ filii tui, monitus, nullo loco deero, neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere. Vale.

(18.) M. CICERO S. D. T. FADIO.

(*Argumentum.* — T. Fadium, judicio damnatum, et ideo exsulem, consolatur a miseriâ communi, et virtute propriâ, necnon a commodis exsilii, quo liber sit ab impendentibus malis; tandem ab innocentiæ testimonio: quibus sua adjungit officia.)

Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum, propterea quod nullam rem gravius jamdiu tuli quam incommodum tuum; tamen te magnopere non hortor solum, sed etiam, pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, et, quâ conditione omnes homines, et quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit; propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi; amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissimâ pœnâ ab hac republicâ discesserit.

Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas, et nos cæterosque necessitudine et benevolentiâ tecum conjunctissimos: quique magnam facultatem sis habiturus nobiscum et cum omnibus tuis vivendi; et, cum unum sit judicium ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod unâ sententiâ, eâque dubiâ, potentiæ alicujus condonatum existimetur; omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis, et qui esse debet. Vale.

(19.) CICERO RUFO.

(*Argumentum.* — Pompeio Italiâ pulso, Mescinius Rufus, Ciceronis antea quæstor in provinciâ, in illius, tamquam reipublicæ, castra transire, non plane

certus, cogitabat: quem Cicero confirmat; et, ut maneat in sententiâ, suadet.)

Etsi mihi nunquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus; tamen quotidie magis id perspicio: exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam literis, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provinciâ fuisses, (etsi, meo judicio, nihil ad tuum provinciale officium addi potest) quo liberius judicium esse posset tuum. Itaque me et superiores literæ tuæ admodum delectaverunt, quibus et exspectatum meum adventum abs te amanter videbam, et, cum aliter res cecidisset ac putâsses, te meo consilio magnopere esse lætatum: et his proximis literis magnum cepi fructum et judicii et officii tui; judicii, quod intelligo, te (id, quod omnes fortes ac boni viri facere debent) nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore; quo neque mihi gratius, neque (ut ego arbitror) tibi honestius, esse quidquam potest.

Mihi consilium captum jamdiu est; de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii, tali tempore, quasi quædam admonitio videtur esse officii, vel potius efflagitatio ad coëundam societatem vel periculi, vel laboris. Cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benevolentia erga me, libenter amplector talem animum; sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum): si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam: si non feceris, ignoscam: et alterum timori, alterum mihi, te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profecto maxima. Quid rectum sit, apparet: quid expediat, obscurum est: ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni et literis nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quæ sunt rectissima. Quare

tu, si simul placebit, statim ad me venies: sin idem placebit, atque eodem, nec continuo poteris; omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum; sin id quod opto, etiam amicissimum, judicabo. Vale.

(20.) CICERO RUFO.

(*Argumentum.* — Excusat se Rufo, querenti per literas, quod rationes provinciæ ad ærarium, eo non exspectato, detulisset. Ipsum enim vel addita quædam vel immutata in iis cupere. Tota est de rationibus, et ob id obscura, etiam, variantibus libris, si quæ alia, vexata.)

Quo modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Quare, etsi tui commodi causâ commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quæ scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset, de quo mihi exploratum est, in rationibus duntaxat referendis, (de cæteris rebus affirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem aut existimationem tuam: dein, si rationum referendarum jus vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse.

Quod igitur fecissem ad Urbem, si consuetudo pristina maneret, id, cum lege Juliâ relinquere rationes in provinciâ necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in provinciâ. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem: sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse, nunquam

pœnitebit. Totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi: tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxisti.

Rationes confectæ me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scribâ, ut eumdem acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, majorem tibi habere non potui: si fides, majorem tibi habui, quam pæne ipsi mihi: si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honestum et utile esset, referretur, non habui, cui potius id negotii darem. Illud quidem certe factum est, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem et Apameensem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas et consolidatas deponeremus.

Itaque huic loco primum respondeo, me, quamquam justis de causis rationes deferre properârim, tamen te exspectaturum fuisse, nisi in provinciâ relictas rationes pro relatis haberem. Quamobrem, de Volusio quod scribis, non est id rationum. Docuerunt enim me periti homines (in his, cum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus) ad Volusium transferri nomen a Valerio non potuisse; sed prædes Valerianos teneri. Neque id erat HS XXX, ut scribis, sed HS XIX. Erat enim nobis curata pecunia Valerii mancipis nomine; ex quâ reliquum quod erat, in rationibus retuli. Sed sic me et liberalitatis fructu privas, et diligentiæ, et (quod minime tamen laboro) mediocris etiam prudentiæ: liberalitatis, quod mavis scribæ mei beneficio, quam meo, legatum meum, præfectumque Q. Leptam, maximâ calamitate levatos; cum præsertim non deberent esse obligati; diligentiæ, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec scîsse me quidquam, nec cogitavisse; scribam, quidquid voluisset, cum id mihi ne recitavisset quidem, retulisse: prudentiæ, cum rem, a me non insipienter excogitatam, ne cogitatam quidem putas. Nam et Volusii liberan-

di meum fuit consilium: et, ut multa tam gravis Valerianis prædibus, ipsique T. Mario, depelleretur, a me inita ratio est; quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant: et, si verum scire vis, hoc uni scribæ meo intellexi non nimium placere. Sed ego putavi esse viri boni, cum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum, vel civium. Nam de Lucceio est ita actum, ut, auctore Cn. Pompeio, ista pecunia in fano poneretur; (id ego agnovi meo jussu esse factum:) quâ pecuniâ Pompeius est usus, ut eâ, quam tu deposueras, Sextius.

Sed hæc ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse, moleste ferrem, ut adscriberem, te in fano pecuniam jussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monimentis testata, cui data, quo senatûs-consulto, quibus tuis, quibus meis literis, P. Sextio tradita esset. Quæ cum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset, non adscripsi id, quod tuâ nihil referebat. Ego tamen adscripsisse mallem, cum id te video desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio: neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuæ. Addes enim tu, meo jussu; quod ego quidem non addidi: nec causa est, cur negem; nec, si esset, et tu nolles, negarem. Nam de HS nongentis millibus, certe ita relatum est, ut tu, sive frater tuus referri voluit.

Sed, si quid est, (cum de logeo parum gratiosum est) quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim; de eo mihi, cum senatûs-consulto non sim usus, quid per leges liceat, considerandum est. Te certe in pecuniâ exactâ ita referre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit: sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ interesse tuâ, aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim.

Quod scribis de beneficiis; scito a me et tribunos militares, et præfectos, et contubernales, duntaxat

meos, delatos esse. In quo quidem ratio me fefellit. Liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari: postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissem. Sane moleste tuli, non illa beneficia tuæ potius ambitioni reservata esse, quam meæ, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen, et de tribunorum militarium contubernalibus, res est in integro: genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat.

Reliquum est de HS centum millibus, de quibus memini mihi a te Myrinâ literas esse allatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui, et Tullii. Sed, cum id corrigi non posset, quod, jam depositis rationibus, ex provinciâ decesseramus; credo me quidem tibi, pro animi mei voluntate, proque eâ spe facultatum quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse. Sed neque tum me humanitate literarum mearum obligatum puto, neque tuam hodie epistolam de HS centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolæ per hæc tempora molestæ sunt. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quæ ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse HS XXII millia: eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse. Quod ego sive æquo animo sive iniquo fero, tu de HS centum æquo animo ferre debes, et existimare, eo minus ad te, vel de tuis cibariis, vel de meâ liberalitate, pervenisse. Quod si mihi expensa ista HS centum tulisses, tamen, quæ tua est suavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore æstimationem accipere: nam numeratum si cuperem, non erat. Sed hoc jocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi velim, causa nulla est. Vale.

(21.) M. T. C. S. D. L. MESCINIO.

(*Argumentum.* — Mescinio Rufo, sui videndi cupido, mutuâ se teneri cupiditate significat; eumque hortatur, ut temporum acerbitatem, literarum studiis et optimæ conscientiæ recordatione, mitiget.)

Gratæ mihi tuæ literæ fuerunt; ex quibus intellexi (quod etiam sine literis arbitrabar) te summâ cupiditate affectum esse videndi mei; quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. Nam tecum esse, ita mihi omnia, quæ opto, contingant, ut vehementer velim. Ut enim, cum esset major et virorum, et civium bonorum, et jucundorum hominum, et amantium mei, copia, tamen erat nemo, quîcum essem libentius, quam tecum; et pauci, quibuscum essem æque libenter: hoc vero tempore, cum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum (medius fidius) tecum diem libentius posuerim, quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario.

Noli enim existimare, mihi solitudinem non jucundiorem esse (quâ tamen ipsâ uti non licet), quam sermones eorum qui frequentant domum meam, excepto uno, aut, summum, altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, literulis nostris, præterea conscientiâ etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, (quemadmodum tu facillime potes existimare) qui nihil unquam meâ potius quam meorum civium causâ fecerim: cui nisi invidisset is, quem tu nunquam amâsti (me enim amabas); et ipse beatus esset, et omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui, quam honestum otium: idemque, cum illa ipsa arma, quæ semper timueram, plus posse sensi, quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram; quâvis tutâ conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore

pugnare. Sed et hæc et multa alia coram brevi tempore licebit.

Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, nisi exspectatio rerum Africanarum: videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem meâ nonnihil interesse, (quamquam id ipsum, quid intersit, non sane intelligo) verumtamen, quidquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum. Est enim res jam in eum locum adducta, ut, quamquam multum intersit inter eorum causas qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum: quem etiam tuæ superiores literæ confirmârunt, quibus intellexi, quam fortiter injuriam ferres: juvitque me, tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas literas, profuisse. Verum enim scribam: teneriore mihi animo videbare; sicut omnes fere, qui vitâ ingenuâ, in beatâ civitate et liberâ, viximus.

Sed, ut illa secunda moderate tulimus, sic hanc non solum adversam, sed funditus eversam, fortunam fortiter ferre debemus; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, (quam etiam beati contemnere debeamus, propterea quod nullum sensum esset habitura) nunc, sic affecti, non modo contemnere debeamus, sed etiam optare. Tu, si me diligis, fruere isto otio; tibique persuade, præter culpam ac peccatum, [quâ] semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum.

Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi: si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirmâ valetudine, nisi ex me prius quæsieris per literas, quid te velim facere. Me, velim, ut facis, diligas, valetudinique tuæ et tranquillitati animi servias.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD DIVERSOS
LIBER VI.

(1.) M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

(*Argumentum.*—Aulum Torquatum, qui, Pompeio victo, cujus partes secutus fuerat, Athenis exsulabat, consolatur, ut absentiam ab Urbe æquo animo ferat, quia turbata sint omnia, et, qui præsentes sint, multa cernant, quæ nolint videre. Addit spem reditûs nonnullam; hortaturque, ut virtute se sustentet et recti conscientiâ: etiam ex civitate, in quâ exsulet, et Sulpicii consuetudine, levamen petat. Scripta bello Hispaniensi.)

Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suæ quemque fortunæ maxime pœniteat; nemoque sit, quin ubivis, quam ubi est, esse malit; tamen mihi dubium non est, quin, hoc tempore, bono viro Romæ esse miserrimum sit. Nam, etsi, quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum; tamen oculi augent dolorem; qui ea, quæ cæteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miseriis cogitationem sinunt. Quare, etsi multarum rerum desiderio te

angi necesse est; tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romæ non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magnâ molestiâ tuos tuaque desideras; tamen illa quidem, quæ requiris, suum statum tenent, nec melius, si tu adesses, tenerent; nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut præcipuam aliquam fortunam postulare, aut communem recusare.

De te autem ipso, Torquate, est tuum, sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc injustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suæ. Cumque omnium bellorum exitus incerti sint; ab alterâ victoriâ tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem sejunctum sit ab omnium interitu; ab alterâ te ipsum nunquam timuisse, certo scio.

Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reipublicæ: cujus tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor, ne consolatio nulla possit vera reperiri, præter illam, quæ tanta est, quantum in cujusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire, recteque facere, satis est ad bene beateque vivendum; vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientiâ sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror, victoriæ præmiis ductos, patriam olim et liberos et fortunas reliquisse: sed quoddam nobis officium justum, et pium, et debitum reipublicæ nostræque dignitati videbamur sequi: nec, cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria.

Quare, si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse; non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse nunquam putârimus. Simus igitur eâ mente,

quam ratio et veritas præscribit, ut nihil in vitâ nobis præstandum, præter culpam, putemus: eâque cum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. Atque hæc eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus communibus, eâ tu, quicumque status est futurus, carere non debes.

Atque hæc mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse, cujus tu desperationem accusare solitus esses, quemque auctoritate tuâ cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore, non ego causam nostram, sed consilium, improbabam. Sero enim nos iis armis adversari videbam, quæ multo ante confirmata per nosmet ipsos erant: dolebamque, pilis et gladiis, non consiliis neque auctoritatibus nostris, de jure publico disceptari. Neque ego ea, quæ facta sunt, fore cum dicebam, divinabam futura: sed, quod et fieri posse, et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret, timebam: præsertim cum, si mihi alterutrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius possem promittere. Iis enim rebus præstabamus, quæ non prodeunt in aciem: usu autem armorum, et militum robore, inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quæso, quo me tum esse oportere censebas.

Hæc eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus, omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, te interdum sollicitum solere esse vehementius: quod facere non debes, nec dubitare, quin aut, aliquâ republicâ, sis futurus, qui esse debes; aut, perditâ, non afflictiore conditione, quam cæteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe eâ es, ubi nata et alta est ratio ac moderatio vitæ; et habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti; qui te profecto et benevolentiâ et

sapientiâ consolatur: cujus si essemus et auctoritatem et consilium secuti; togati potius potentiam, quam armati victoriam, subîssemus.

Sed hæc longiora fortasse fuerunt, quam necesse fuit: illa, quæ majora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus quam tibi debeam, neminem. Quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli casus eripuit. Qui sim autem hoc tempore, intelligo. Sed, quia nemo est tam afflictus, qui, si nihil aliud studeat, nisi id quod agit, non possit navare aliquid et efficere; omne meum consilium, operam, studium, certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum. Vale.

(2.) M. T. C. A. TORQUATO S. D.

(*Argumentum.* — Excusat, quod rarius scripserit: solatur ex spe meliorum temporum, propter quam non sit, quod timeat; saltem ex communi omnium conditione, ideoque æquius ferendâ.)

Peto a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere, quam solebam; sed aut gravitate valetudinis, quâ tamen jam paulum videor levari, aut quod absim ab Urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summâ benevolentiâ tenere, tuasque omnes res non minori mihi curæ, quam meas, esse. Quod majore in varietate versata est adhuc tua causa, quam homines aut volebant aut opinabantur; mihi crede, non est, pro malis temporum, quod moleste feras. Necesse est enim aut armis urgeri rempublicam sempiternis, aut, his positis, recreari aliquando, aut funditus interire.

Si arma valebunt, nec eos, a quibus reciperis, vereri debes; nec eos, quos adjuvisti: si, armis aut conditione positis, aut defatigatione abjectis, aut vic-

toriâ detractis, civitas respiraverit; et dignitate frui tibi, et fortunis, licebit: sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, jam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur; misera est illa quidem consolatio, tali præsertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse præcipue cuiquam dolendum in eo quod accidat universis. Quæ vis insit in his paucis verbis, (plura enim committenda epistolæ non erant) si attendes (quod facis), profecto, etiam sine meis literis, intelliges, te aliquid habere quod speres; nihil, quod, aut hoc aut aliquo reipublicæ statu, timeas: omnia si interierint, cum superstitem te esse reipublicæ, ne si liceat quidem, velis, ferendam esse fortunam, præsertim quæ absit a culpâ. Sed hæc hactenus. Tu velim scribas ad me, quid agas, et ubi futurus sis; ut, aut quo scribam, aut quo veniam, scire possim. Vale.

(3.) M. T. C. S. D. A. TORQUATO.

(*Argumentum.* — Consolatur ita, ut bene actum cum iis putet, qui ante exitum civilis belli ex vitâ decesserint. Miserius enim morte esse, ita vivere, ut post utriuscumque partis victoriam vivendum esse divinat. Addit graviorem consolationem, vivo, quod vacuus sit culpâ; mortuo, quod cariturus sit sensu. Scripta proxime post primam epistolam, ante secundam.)

Superioribus literis, benevolentiâ magis adductus, quam quod res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostrâ egebat virtus tua; neque erat ea mea causa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo. Sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est: sive

tum opus fuit, illud satis est, præsertim cum accesserit nihil novi. Nam, etsi quotidie aliquid audimus earum rerum quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est, et idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea, quæ oculis cernimus. Nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo scio.

Nam, etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest; tamen et belli exitum video; et, si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit vel hæc vel illa victoria. Idque cum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut [tum] sit vivendum, miserrimum est: mori autem nemo sapiens miserum dixit, ne beato quidem.

Sed in eâ es urbe, in quâ hæc, vel plura et ornatiora, parietes ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, (etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum) nihilo te nunc majore in discrimine esse, quam quemvis aut eorum qui discesserint, [*aut eorum qui remanserint.*] Alteri dimicant: alteri victorem timent. Sed hæc consolatio levis est: illa gravior, quâ te uti spero, ego certe utor. Nec enim, dum ero, angar ullâ re, cum omni vacem culpâ: et, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus γλαυκ' εις Αθηνας, qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia, maxime curæ sunt, et, dum vivam, erunt. Vale.

(4.) M. T. C. A. TORQUATO S. D.

(*Argumentum.* — Brevi ante exitum belli Hispaniensis, quem instare videt, et bellum non diuturnum inde auguratur, solatium, qualecumque potest in re trepidâ, adhibet; et studium ac diligentiam suam pollicetur.)

Novi, quod ad te scriberem, nihil erat: et tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjecturâ possis propius accedere, cum est res ejusmodi, cujus exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intelligere non diuturnum bellum; etsi id ipsum nonnullis videatur secus. Equidem, cum hæc scribebam, aliquid jam actum putabam: non quo [*ego certo scirem*,] sed quod [*haud*] difficilis erat conjectura. Nam, cum omnis belli Mars communis, et cum semper incerti exitus prœliorum sint; tum hoc tempore ita magnæ utrimque copiæ, ita paratæ ad depugnandum, esse dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit mirum futurum.

Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiamsi inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum. Alteros propemodum jam sumus experti: de altero, nemo est, quin cogitet, quam sit metuendus iratus victor armatus.

Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debeam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire, præter illam, quæ tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quâque ego quotidie magis utor; conscientiam rectæ voluntatis, maximam consolationem esse rerum incommodarum; nec esse ullum magnum malum, præter culpam. A quâ cum tantum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque magis nostri consilii, quam consilium, reprehendatur; et cum præstitimus, quod debuimus; moderate, quod evenit, feramus.

Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quæ, ad consolandum, majoris ingenii, et ad ferendum, singularis virtutis, indigent. Illud cuivis facile est docere, cur præcipue tu dolere nihil debeas. Ejus enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaremus, non est mihi dubia de tuâ

salute sententia: de aliis autem non arbitror te exspectare quid sentiam.

Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tamdiu. Res molesta, præsertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed (ut ad te scripsi antea) tempús est hujusmodi, ut suam quisque conditionem miserrimam putet; et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem, nos quod Romæ sumus, miserrimum esse duco, non solum quod, in malis omnibus, acerbius est videre quam audire, sed etiam, quod ad omnes casus subitorum periculorum magis objecti sumus, quam si abessemus. Etsi meipsum, consolatorem tuum, non tantum literæ, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis, mitigavit.

Quanto fuerim dolore, meministi. In quo, prima illa consolatio est, vidisse me plus quam cæteros, cum cupiebam, quamvis iniquâ conditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione meâ, factum est; tamen in hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, (quod mihi ad consolationem commune tecum est) si jam vocer ad exitum vitæ, non ab eâ republicâ avellar, quâ carendum esse doleam; præsertim cum id sine ullo sensu futurum sit. Adjuvat etiam ætas, et acta jam vita, quæ cum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos jam natura ipsa pæne perduxerit. Postremo, is vir, vel etiam ii viri, hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur, eamdem fortunam, si res cogat, recusare.

Equidem mihi omnia propono; nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed, cum plus in metuendo mali sit, quam in ipso illo quod timetur, desino; præsertim cum impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris, futurus sit. Sed hæc satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit. Facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia, longiores epistolas.

Servium discessisse Athenis, moleste tuli. Non

enim dubito, quin magnæ tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus et sermo, cum familiarissimi hominis, tum optimi et prudentissimi viri. Tu, velim, te, ut debes et soles, tuâ virtute sustentes. Ego, quæ te velle, quæque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo: quæ cum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor; merita non assequar. Vale.

(5.) M. T. C. A. CÆCINÆ S. D.

(*Argumentum.* — A. Cæcina, Pompeii partes in bello secutus, etiam scripto libro Cæsarem offenderat. Ob id patriâ carentem solatur Cicero, et bene sperare de se et fortunis suis jubet. Scripta videtur inter Africanum et Hispaniense bellum medio tempore.)

Quotiescumque filium tuum video, (video autem fere quotidie) polliceor ei studium quidem meum et operam, sine ullâ exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis; gratiam autem atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possim. Liber tuus et lectus est, et legitur, a me diligenter, et custoditur diligentissime. Res et fortunæ tuæ mihi maximæ curæ sunt, quæ quidem quotidie faciliores mihi et meliores videntur: multisque video magnæ esse curæ; quorum de studio, et de suâ spe, filium ad te perscripsisse, certo scio.

His autem de rebus, quas conjecturâ consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intelligere mihi persuaserim: sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est, et is temporum cursus, ut non possit ista, aut tibi aut cæteris, fortuna esse diuturna; neque hærere in tam bonâ causâ, et in tam

bonis civibus, tam acerba injuria. Quare, ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem et virtutem tuam, (hæc enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia) accedunt tua præcipua, propter eximium ingenium summamque [doctrinam;] cui (mehercules) hic, cujus in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in istâ fortunâ fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum putâsset. Quod ipsum lenitur quotidie: significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profuturam.

Quapropter, primum fac animo forti atque magno sis. Ita enim natus, ita eductus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse, confidas velim. Id enim et vetustas nostri amoris, et mea consuetudo in meos, et tua multa erga me officia, postulant. Vale.

(6.) M. T. C. A. CÆCINÆ S. D.

(*Argumentum.* — Consolatur divinatione melioris fortunæ, sumtâ ex ingenio Cæsaris, et naturâ rerum ac temporum: propositâ fortitudinis laude, et conscientiâ recte factorum: quibus addit communis calamitatis et turbatæ reipublicæ argumentum.)

Vereor, ne desideres officium meum; quod tibi, pro nostrâ et meritorum multorum, et studiorum, et partium conjunctione, deesse non debet: sed tamen vereor, ne literarum a me officium requiras; quas tibi et jam pridem et sæpe misissem, nisi, quotidie melius exspectans, gratulationem quam confirmationem animi tui complecti literis maluissem. Nunc, ut

spero, brevi gratulabimur. Itaque in aliud tempus id argumentum epistolæ differo. His autem literis animum tuum, quem minime imbecillem esse et audio et spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate, confirmandum etiam atque etiam puto: nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut afflictum, et jam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cujus incolumitate non plus dubitem, quam te memini dubitare de meâ. Nam, cum me ex republicâ expulissent ii, qui illam cadere posse, stante me, non putârunt; memini, me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asiâ, in quâ tu eras, venerant, audire, te de glorioso et celeri reditu meo confirmare.

Si te ratio quædam Etruscæ disciplinæ, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit; ne nos quidem nostra divinatio fallet; quam, cum sapientissimorum virorum monimentis atque præceptis, plurimoque (ut tu scis) doctrinæ studio, tum magno etiam usu tractandæ rei publicæ, magnâque nostrorum temporum varietate, consecuti sumus. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil, in his tam obscuris rebus, tamque perturbatis, unquam omnino fefellit.

Dicerem, quæ ante futura dixissem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes, me et initio, ne conjungeret se cum Cæsare, monuisse Pompeium; et postea, ne sejungeret. Conjunctione frangi senatûs opes, disjunctione civile bellum excitari, videbam. Atque utebar familiarissime Cæsare; Pompeium faciebam plurimi: sed erat meum consilium cum fidele Pompeio, tum salutare utrique.

Quæ præterea providerim, prætereo. Nolo enim, hunc, de me optime meritum, existimare, ea me suasisse Pompeio, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in togâ et princeps; sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum in Hispaniam censui: quod si fecisset, civile bellum nul-

lum omnino fuisset. Rationem haberi absentis, non tam pugnavi ut liceret, quam ut, quando, ipso consule pugnante, populus jusserat, haberetur.

Causa orta belli est. Quid ego prætermisi aut monitorum aut querelarum, cum vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferrem? Victa est auctoritas mea, non tam a Pompeio (nam is movebatur) quam ab iis, qui, duce Pompeio freti, peropportunam et rebus domesticis et cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant.

Susceptum bellum est, quiescente me; depulsum ex Italiâ, manente me, quoad potui: sed valuit apud me plus pudor meus, quam timor. Veritus sum deesse Pompeii saluti, cum ille aliquando non defuisset meæ. Itaque vel officio, vel famâ bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaräus, sic ego, prudens et sciens, ad pestem ante oculos positam sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit, non prædicente me. Quare, cum, ut augures et astrologi solent, ego quoque, augur publicus, ex meis superioribus prædictis constitui apud te auctoritatem augurii et divinationis meæ; debebit habere fidem nostra prædictio.

Non igitur ex alitis involatu, nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostrâ disciplinâ est, nec ex tripudiis solistimis, aut soniviis, tibi auguror: sed habeo alia signa, quæ observem; quæ etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis, vel erroris. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quâdam viâ; quarum alteram duco a Cæsare ipso; alteram e temporum civilium naturâ atque ratione.

In Cæsare hæc sunt: mitis clemensque natura, qualis exprimitur præclaro illo libro "Querelarum" tuarum. Accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. Præterea cedit multorum justis et officio incensis, non inanibus aut ambitiosis, voluntatibus. In quo vehementer eum consentiens Etruria movebit.

Cur hæc igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui justius videtur irasci posse, concesserit. Quæ est igitur, inquies, spes ab irato? Eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter adspersus. Postremo homo valde est acutus, et multum providens: intelligit, te, hominem in parte Italiæ minime contemnendâ facile omnium nobilissimum, et in communi republicâ cuivis summorum tuæ ætatis, vel ingenio, vel gratiâ, vel famâ populi Romani parem, non posse prohiberi republicâ diutius. Nolet, hoc temporis potius esse aliquando beneficium, quam jam suum. Dixi de Cæsare; nunc dicam de temporum rerumque naturâ.

Nemo est tam inimicus ei causæ, quam Pompeius, animatus melius quam paratus, susceperat, qui nos malos cives dicere, aut homines improbos, audeat. In quo admirari soleo gravitatem, et justitiam, et sapientiam Cæsaris. Nunquam, nisi honorificentissime, Pompeium appellat. At in ejus personam multa fecit asperius. Armorum ista et victoriæ sunt facta, non Cæsaris. At nos quemadmodum est complexus? Cassium sibi legavit; Brutum Galliæ præfecit, Sulpicium Græciæ; Marcellum, cui maxime succensebat, cum summâ illius dignitate restituit.

Quo igitur hæc spectant? Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur, nec manens nec mutata ratio feret, primum, ut non, in causâ pari, eadem sit et conditio et fortuna omnium; deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives, nullâ ignominiâ notati, non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt.

Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illâ consolatione, quâ facile fortem virum sustentarem: te, si exploratâ victoriâ arma sumsisses pro republicâ (ita enim tum putabas), non nimis esse laudandum: sin, propter incertos exitus eventusque bellorum, posse accidere, ut

vinceremur, putâsses; non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantæve delectationi in rebus adversis literæ esse deberent. Commemorarem, non solum veterum, sed horum etiam recentium, vel ducum vel comitum tuorum, gravissimos casus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem communis quasi legis et humanæ conditionis recordatio. Exponerem etiam, quemadmodum hîc, et quantâ in turbâ, quantâque in confusione rerum omnium, viveremus. Necesse est enim minore desiderio perditâ republicâ carere, quam bonâ. Sed hoc genere nihil opus est. Incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus.

Interea tibi absenti, et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum, jampridem et pollicitus sum et detuli: nunc hoc amplius, quod me amicissime quotidie magis Cæsar amplectitur; familiares quidem ejus, sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate vel gratiâ, valebo tibi. Tu cura, ut, cum firmitudine te animi, tum etiam spe optimâ, sustentes. Vale.

(7.) A. CÆCINA M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Excusat, quod alterum librum filius non reddiderit. Quéritur sibi Cæsarem irasci propter stilum, cum ignôrit iis qui contra ipsum Deos precati sint. Parce et timide de Cicerone æque et de Cæsare se scribere ait, ne hunc offendat. Rogat tandem, ut reditum sibi impetret; nec librum exire patiatur, nisi correctum ita, ne sibi noceat.)

Quod tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro; et miserere temporis. Filius

(ut audio) pertimuit, neque injuriâ, si liber exîsset, (quando non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur) ne ea res inepte mihi noceret; cum præsertim adhuc stili pœnas dem. Quâ quidem in re singulari sum fato. Nam, cum mendum scripturæ liturâ tollatur, stultitia famâ multetur, meus error exsilio corrigitur. Cujus summa criminis est, quod armatus adversario maledixi. Nemo nostrûm est, ut opinor, quin vota victoriæ suæ fecerit; nemo, quin, etiam cum de aliâ re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Cæsar superaretur, optârit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est: si scit et persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignôrit omnibus, qui multa Deos venerati sint contra ejus salutem?

Sed, ut eodem revertar, causa hæc fuit timoris. Scripsi de te parce (medius fidius) et timide, non revocans me ipse, sed pæne refugiens. Genus autem hoc scripturæ, non modo liberum, sed incitatum atque elatum, esse debere, quis ignorat? Solutum existimatur esse, alteri maledicere; tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas: impeditum, se ipsum laudare, ne vitium arrogantiæ subsequatur: solum vero liberum, alterum laudare; de quo quidquid detrahas, necesse est, aut infirmitati aut invidiæ assignetur. Ac nescio, an tibi gratius opportuniusque acciderit. Nam, quod præclare facere non poteram, primum erat, non attingere; secundum [beneficium], quam parcissime facere: sed tamen ego quidem me sustinui: multa minui: multa sustuli: complura ne posui quidem.

Quemadmodum igitur scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male hærentes relinquas, ruinæ periculum struas, non adscensum pares; sic tot malis cum vinctum, tum fractum, studium scribendi, quid dignum auribus, aut probabile, potest afferre? Cum vero ad ipsius Cæsaris nomen veni,

toto corpore contremisco, non pœnæ metu, sed illius judicii. Totum enim Cæsarem non novi. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur? hoc probabit? hoc verbum suspiciosum est: quid, si hoc muto? at vereor, ne pejus sit. Age vero, laudo aliquem: num offendo? cum porro offendam, quid, si non vult? Armati stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet?

Auges etiam tu mihi timorem, qui, in "Oratore" tuo, caves tibi per Brutum, et, ad excusationem, socium quæris. Ubi hoc omnium patronus facis, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, [sentire] oportet? In hac igitur calumniâ timoris, et cæcæ suspicionis tormento, cum plurima ad alieni sensûs conjecturam, non ad suum judicium, scribantur, quam difficile sit evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret et auferret; aut eâ conditione daret, si reciperes te correcturum; hoc est, si totum alium faceres.

De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas premebat, ut imperâsti, feci. Te pro me quid horter? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes. Adolescens est: omnia excogitare, vel studio, vel ætate, vel metu, non potest. Totum negotium tu sustineas, oportet: in te mihi omnis spes est. Tu, pro tuâ prudentiâ, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Cæsar, tenes: a te omnia proficiscantur, et per te ad exitum perducantur, necesse est. Apud ipsum multum, apud ejus omnes plurimum, potes. Unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias, (quamquam id magnum et amplum est) sed totum tuum esse onus; perficies; nisi forte aut in miseriâ nimis stulte, aut in amicitiâ nimis impudenter, tibi onus impono. Sed utrique rei excusationem tuæ vitæ consuetudo dat.

Nam, quod ita consuêsti pro amicis laborare, non jam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi, familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat; aut ita corrigas, ne mihi noceat. Vale.

(8.) M. C. A. CÆCINÆ S. D.

(*Argumentum.*— Sibi hoc datum a Balbo et Oppio scribit, ut Cæcinæ liceret in Siciliâ esse; ibique ut commoretur, nec longius abeat, suadet.)

Cum esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus, Calendas Januarias tibi præfinitas esse; quod omnibus rebus perspexeram, quæ Balbus et Oppius, absente Cæsare, egissent, ea solere illi rata esse; egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Siciliâ, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuêssent aut libenter polliceri, si quid esset ejusmodi quod eorum animos non offenderet; aut etiam negare, et afferre rationem, cur negarent; huic meæ rogationi potius non continuo responderunt: eodem die tamen ad me reverterunt: mihi hoc dederunt, ut esses in Siciliâ quoad velles: se præstaturos, nihil ex eo te offensionis habiturum.

Quando, quid tibi permittatur, cognôsti, quid mihi placeat, puto te scire oportere. Actis his rebus, literæ a te mihi redditæ sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor: in Siciliâne subsidas, an ad reliquias Asiaticæ negotiationis proficiscare. Hæc tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Siciliâ diutius commorari, ita locutus erat; tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc sive illud est, in Siciliâ censeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adjuvabit crebris literis et nuntiis, vel ad reditûs celeritatem, re

aut impetratâ (quod spero), aut aliquâ ratione confectâ. Quamobrem censeo magno opere commorandum.

T. Furfanio Postumo, familiari meo, legatisque ejus, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum venerint: erant enim omnes Mutinæ. Viri sunt optimi, et tui similium studiosi, et mei necessarii. Quæ mihi venient in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabor, ea meâ sponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus, omnium studia vincam.

Ego etsi coram de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi literis meis ad eum nihil opus sit; tamen, quoniam tuis placuit, te habere meas literas, quas ei redderes, morem his gessi. Earum literarum exemplum infra scriptum est. Vale.

(9.) M. T. C. T. FURFANIO, PROCOS. S. D.

(*Argumentum.* — Brevi, sed perfecto commendationis exemplo, Cæcinam Furfanio commendat.)

Cum A. Cæcinâ tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla major esse possit. Nam et patre ejus, claro homine et forti viro, plurimum usi sumus; et hunc a puero (quod et spem magnam mihi afferebat summæ probitatis, summæque eloquentiæ, et vivebat mecum conjunctissime, non solum officiis amicitiæ, sed etiam studiis communibus) sic semper dilexi, ut non ullo cum homine conjunctius viverem. Nihil attinet me plura scribere. Quam mihi necesse sit, ejus salutem et fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, vides. Reliquum est, ut, cum cognôrim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortunâ, et de reipublicæ calamitatibus, sentires, nihil a te petam, nisi, ut âd eam voluntatem, quam tuâ sponte erga Cæcinam habiturus esses, tan-

tus cumulus accedat commendatione meâ, quanti me a te fieri intelligo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

(10.) M. T. C. TREBIANO S. D.

(*Argumentum.* — Pollicetur exsuli Trebiano, quantum potest; cui iratior Cæsar erat, quod, post Pharsalicam pugnam, non cesserat ab armis, sed bellum in Africâ persecutus fuerat.)

Ego quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam et consilium tuum, vel casus potius, diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit: et hic eventus, quod tardius, quam est æquum, et quam ego vellem, recuperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curæ est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno et Sextio, et sæpissime Attico nostro, proximeque Theudæ, liberto tuo, totum me patefeci, et iis singulis sæpe dixi, quâcumque re possem, me tibi et liberis tuis satisfacere cupere: idque tu ad tuos velim scribas: hæc quidem certe, quæ in potestate meâ sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam, sibi ad omnes res parata putent. Si auctoritate et gratiâ tantum possem, quantum in eâ republicâ, de quâ ita meritus sum, posse deberem; tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps.

Sed, quoniam eodem tempore, eâdemque de causâ, nostrûm uterque cecidit; tibi et illa polliceor, quæ supra scripsi, quæ sunt adhuc mea, et ea, quæ præterea videor mihi ex aliquâ parte retinere, tamquam ex reliquiis pristinæ dignitatis. Neque enim ipse Cæsar (ut multis rebus intelligere potui) est alienus a nobis; et omnes fere familiarissimi ejus, casu devincti

magnis meis veteribus officiis, me diligenter observant et colunt.

Itaque, si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id ést, de tuâ incolumitate, in quâ sunt omnia, agendi (quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem), agam per me ipse, et moliar. Singula persequi non est necesse: universum studium meum et benevolentiam ad te defero. Sed magni meâ interest, hoc tuos omnes scire, quod tuis literis fieri potest; ut intelligant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non, pro te mihi susceptum, jucundum sit futurum.

Antea misissem ad te literas, si genus scribendi invenirem: tali enim tempore, aut consolari amicorum est, aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque ferres injuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum et consiliorum tuorum: quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum: idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul et illud tibi, homini peritissimo rerum et exemplorum et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse quam vellem, at in rebus atque usu plus etiam quam vellem, versatus, spondeo, tibi istam acerbitatem et injuriam non diuturnam fore. Nam et ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad æquitatem et ad rerum naturam videtur: et ipsa causa ea est, ut jam simul cum republicâ (quæ in perpetuum jacere non potest) necessario reviviscat atque recreetur: quotidieque aliquid fit lenius et liberalius, quam timebamus. Quæ quoniam in temporum inclinationibus sæpe parvis posita sunt, omnia momenta observabimus; neque ullum prætermittemus tui juvandi et levandi locum.

Itaque illud alterum (quod dixi) literarum genus

quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. Id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim existimes, et plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim; et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum; quod est in uno te. Quæ sunt in fortunâ, temporibus regentur, et consiliis nostris providebuntur. Vale.

(11.) M. C. TREBIANO S. D.

(*Argumentum.* — Gratulatur de restitutione, quam Dolabellæ beneficio ipsi impetraverat: hortaturque, ut æquo animo jacturam fortunarum ferat, quia plus acquisiverit, quam amiserat.)

Dolabellam antea tantummodo diligebam: obligatus ei nihil eram: nec enim acciderat mihi opus esse; et ille mihi debebat, quod non defueram ejus periculis. Nunc tanto sum devinctus ejus beneficio, quod et antea in re, et hoc tempore in salute, tuâ cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Quâ in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere, malim: alterum omnino non desidero, alterum vere facere poteris.

Quod reliquum est, quando tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuæ sapientiæ magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci; quid recuperâris, cogitare. Vives cum tuis; vives nobiscum. Plus acquisîsti dignitatis, quam amisisti rei familiaris; quæ ipsa tum esset jucundior, si ulla res esset publica. Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit, te mihi maximas gratias agere. Hæc prædicatio tua mihi valde grata est; eâque te uti facile patior, cum apud alios, tum (mehercule) apud Sy-

ronem, nostrum amicum. Quæ enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum. Vale.

(12.) M. T. C. AMPIO S. D.

(*Argumentum.* — Gratulatur de reditu per Cæsaris amicos impetrato; ideoque cessare consolationem, re confectâ. Esse tamen vel restituto aliquid ferendum, reipublicæ calamitatem, in quâ nullum solatium supersit, nisi quod ex literarum studiis capiatur.)

Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor: nec sum tam stultus, ut te usurâ falsi gaudii frui velim, deinde frangi repente, atque ita cadere, ut nulla res ad æquitatem te animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius, quam mea tempora ferebant. Vincebatur enim fortuna ipsa debilitatæ gratiæ nostræ, tui caritate, et meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentissime. Omnia promissa, confirmata, certa et rata sunt, quæ ad reditum et ad salutem tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Cæsaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benevolentiâ, sic, ut, cum ab illo discesserint, me habeant proximum. Hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius, plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod si mihi [per] me efficiendum fuisset, non me pœniteret pro ratione temporum ita esse molitum. Sed nihil est a me inservitum temporis causâ: veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt: quibuscum ego agere de te non destiti.

Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate, quam gratiâ. Cimber autem Til-

lius mihi plane satisfecit. Valent tamen apud Cæsarem non tam ambitiosæ rogationes, quam necessariæ: quas quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset.

Diploma statim non est datum; quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius, veniam tibi dari, quem illi appellant "tubam belli civilis:" multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est occultius agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum. Sed id erit perbrevi: nec dubito, quin, legente te has literas, confecta jam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma.

Mihi tamen placuit, hæc ad te perscribi. Minus enim te firmum sermo Eppuleiæ tuæ, lacrymæque Ampiæ, declarabant, quam significant tuæ literæ. Atque illæ arbitrabantur, cum a te abessent ipsæ, multo in graviore te curâ futurum. Quare magno opere putavi, angoris et doloris tui levandi causâ, pro certis ad te ea, quæ essent certa, perscribi [*oportere.*] Scis, me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut exploratæ spem salutis ostenderem, nisi quam ab ipsâ republicâ, cum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem.

Recordare tuas literas, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti, et ad omnes casus ferendos constantem ac paratum: quod ego non mirabar, cum recordarer, te et a primis temporibus ætatis in re publicâ esse versatum, et tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis fortunarumque communium: et in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum, uti, victor, beatus; sed etiam, ut, si ita accidisset, victus, sapiens esses. Deinde, cum studium tuum consumas in virorum fortium factis

memoriæ prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum præbeas.

Sed hæc oratio magis esset apta ad illa tempora, quæ jam effugisti. Nunc vero tantum te para ad hæc nobiscum ferenda: quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eamdem traderem. Sed est unum perfugium, doctrina ac literæ, quibus semper usi sumus: quæ secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint. Vale.

(13.) CICERO LIGARIO.

(*Argumentum.*—Solatur Ligarium exsulem, eumque bene sperare jubet, et, ut interea forti animo sit, hortatur. Scripta post Africanum bellum videtur.)

Etsi, tali tuo tempore, me, aut consolandi aut juvandi tui causâ, scribere ad te aliquid, pro nostrâ amicitiâ, oportebat; tamen adhuc id non feceram, quia neque lenire videbar oratione, neque levare, posse dolorem tuum. Postea vero, quam magnam spem habere cœpi, fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus; facere non potui, quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam.

Primum igitur scribam, quod intelligo et perspicio, non fore in te Cæsarem duriorem: nam et res eum quotidie, et dies, et opinio hominum, et (ut mihi videtur) etiam sua natura, mitiorem facit: idque cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis ejus; quibus ego, ex eo tempore quo primum ex Africâ nuntius venit, supplicare unâ cum fratribus tuis non destiti: quorum quidem et virtus, et pietas, et amor in te singularis, et assidua et perpetua cura salutis tuæ, tantum proficit, ut

nihil sit, quod non ipsum Cæsarem tributurum existimem.

Sed, si tardius fit, quam volumus; magnis occupationibus ejus, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt: et simul, Africanæ causæ iratior, diutius velle videtur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum. Sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius et placatius ferre. Quare mihi crede, et memoriæ manda, me tibi id affirmâsse, te in istis molestiis diutius non futurum.

Quando, quid sentirem, exposui; quid velim tuâ causâ, re potius quam oratione declarabo: et, si tantum possem, quantum in eâ republicâ, de quâ ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam; ne tu quidem in istis incommodis esses. Eadem enim causa opes meas fregit, quæ tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meæ dignitatis, quidquid reliquiæ gratiæ valebunt; studium, consilium, opera, gratia, fides mea, nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti; primum, ob eas causas, quas scripsi; deinde, quod ea de re publicâ semper voluisti atque sensisti, ut non modo secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen, conscientiâ et factorum et consiliorum tuorum, quæcumque acciderent, fortissimo et maximo animo ferre deberes. Vale.

(14.) CICERO LIGARIO.

(*Argumentum.* — Quæ cum Cæsare egerit de Ligarii restitutione, et quam spem salutis habeat, declarat: et ad lætitiam exhortatur.)

Me scito omnem laborem, omnem operam, curam, studium in tuâ salute consumere. Nam, cum

te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum (quos æque atque te summâ benevolentiâ sum complexus) singularis pietas amorque fraternus nullum me patitur officii erga te studiique munus aut tempus prætermittere. Sed, quæ faciam fecerimque pro te, ex illorum te literis, quam ex meis, malo cognoscere. Quid autem sperem, aut confidam, et exploratum habeam de salute tuâ, id tibi a me declarari volo. Nam, si quis est timidus in magnis periculosisque rebus, semperque magis adversos rerum exitus metuens, quam sperans secundos, is ego sum: et, si hoc vitium est, eo me non carere confiteor.

Ego idem tamen, cum, a. d. V Cal. intercalares priores, rogatu fratrum tuorum, venissem mane ad Cæsarem, atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulissem; cum fratres et propinqui tui jacerent ad pedes, et ego essem locutus, quæ causa, quæ tuum tempus postulabat; non solum ex oratione Cæsaris (quæ sane mollis et liberalis fuit), sed etiam ex oculis et vultu, ex multis præterea signis, (quæ facilius perspicere potui quam scribere) hanc in opinionem discessi, ut mihi tua salus dubia non esset. Quamobrem, fac animo magno fortique sis: et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora læte feras. Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis; neque Cæsari solum, sed etiam amicis ejus omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te (sicut adhuc feci) libentissime supplicabo. Vale.

(15.) CICERO BASILO S.

(*Argumentum.* — Gratulationem, benevolentiam, et officium continet.)

Tibi gratulor: mihi gaudeo: te amo: tua tueor. A te amari, et quid agas, quidque agatur, certior fieri, volo. Vale.

(16.) BITHYNICUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Commemoratâ suâ et patris amicitiâ, rogat, ut se absentem tueatur.)

Si mihi tecum non et multæ et justæ causæ amicitiæ privatim essent, repeterem initia amicitiæ ex parentibus nostris; quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostrâ ipsorum amicitiâ; cujus fiduciâ peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.

(17.) M. CICERO BITHYNICO S.

(*Argumentum.* — Respondet Bithynici cuidam epistolæ (non autem superiori), quâ ille, constitutâ republicâ, cum Cicerone se futurum promiserat; quod gratum sibi fore significat; et se ejus esse amantissimum confirmat.)

Cum cæterarum rerum causâ cupio esse aliquando rempublicam constitutam; tum velim mihi credas, accedere id etiam quo magis expetam, promissum tuum, quo in literis uteris. Scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. Gratissima mihi tua voluntas est: facisque nihil alienum necessitudine nostrâ, judiciisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt [aut valent,] conjunctiores tecum esse, quam me; necessitudine neminem. Quamobrem grata mihi est et memoria tua nostræ conjunctionis, et ejus etiam augendæ voluntas. Vale.

(18.) CICERO LEPTÆ.

(*Argumentum.* — Quæstioni respondet ex lege de decurionibus: addit de bello Hispaniensi, de Leptæ negotio, de "Oratore" suo, de Tulliolâ, et de Leptæ junioris studiis consilium ac præceptum.)

Simul accepi a Seleuco tuo literas, statim quæsivi e Balbo per codicillos, quid esset in lege. Rescripsit: Eos, qui facerent præconium, vetari esse in decurionibus; qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint et tui et mei familiares. Neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatu Romæ legerentur, eos, qui aliquando præconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere.

De Hispaniis novi nihil. Magnum tamen exercitum Pompeium habere constat. Nam Cæsar ipse ad nos misit exemplum Paciæci literarum, in quo erat, [ipsas] undecim esse legiones. Scripserat etiam Messala Q. Salasso, P. Curtium fratrem ejus, jussu Pompeii, inspectante exercitu, interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum nescio quod Pompeius rei frumentariæ causâ venisset, eum comprehendere, ad Cæsaremque deducere.

De negotio tuo, quod sponsor es pro Pompeio si Galba consponsor tuus redierit (homo in re familiari non parum diligens), non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit; quod videbatur mihi ille confidere.

"Oratorem" meum tantopere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim judicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum: sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantumdem de mei judicii famâ, detrahatur. Leptam nostrum cu-

pio delectari jam talibus scriptis. Etsi abest maturitas ætatis, jam tamen personare aures ejus hujusmodi vocibus, non est inutile.

Me Romæ tenuit omnino Tulliæ meæ partus. Sed, cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellæ procuratoribus exigam primam pensionem; et (mehercule) non tam sum peregrinator jam, quam solebam. Ædificia mea me delectabant, et otium. Domus est, quæ nulli villarum mearum cedat; otium omni desertissimâ regione majus. Itaque ne literæ quidem meæ impediuntur; in quibus sine ullâ interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius hîc te nos, quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum: et habeat in ore,

Της δ' αρετης ἱδρωτα......

(19.) CICERO LEPTÆ S. D.

(*Argumentum.* — Cum Cæsar ludos regionatim daturus esset, curationem eorum Lepta ambiebat; cui id Cicero dissuadet, diffisus, propter multitudinem intimorum, impetrari posse.)

Maculam officio functum esse gaudeo. Ejus Falernum mihi semper idoneum visum est diversorio, si modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum. Cæteroqui mihi locus non displicet; nec eâ re Petrinum tuum deseram. Nam et villa, et amœnitas illa, commorationis est, non diversorii.

De curatione aliquâ munerum regionum, cum Oppio locutus sum: nam Balbum, posteaquam tu es profectus, non vidi: tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de totâ re (ut mihi videtur) sapientius faceres, si non curares. Quod enim eo labore assequi vis, nullo modo assequêre. Tanta est enim intimorum multitudo, ut ex

iis aliquis potius effluat, quam novo sit aditus; præsertim qui nihil afferat, præter operam; in quâ ille se dedisse beneficium putabit, (si modo id ipsum sciet) non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus, in quo sit species: aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum, puto. Ego me Asturæ diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat. Vale.

(20.) CICERO TORANIO S.

(*Argumentum.* — Toranius exsul voluit Cæsarianis ex Hispaniâ venturis occurrere, ut, captatâ illorum gratiâ, facilius Cæsari reconciliaretur: quod Cicero dissuadet, et manere jubet, ubi erat, quoad scire possit, quid agendum sit. Addit consolationem a communi calamitate et recti conscientiâ.)

Dederam triduo ante pueris Cn. Plancii literas ad te: eo nunc ero brevior, teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius, quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. Nam (præter navigationis longæ et hiemalis et minime portuosæ periculum, quod vitaveris) ne illud quidem non quantivis, subito, cum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci. Nihil est præterea, cur advenientibus te offerre gestias. Multa præterea metuo, quæ cum Cilone nostro communicavi. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti; ex quo te, quocumque opus erit, facillime et expeditissime conferas. Quod si recipiet ille se, ad tempus aderis. Sin (quoniam multa accidere possunt) aliqua res eum vel impediet vel morabitur; tu ibi eris, ubi omnia scire possis: hoc mihi prorsus valde placet.

De reliquo, ut te sæpe per literas hortatus sum,

ita velim tibi persuadeas, te in hac causâ nihil habere, quod tibi timendum sit, præter communem casum civitatis; qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus, et id ætatis jam sumus, ut omnia, quæ non nostrâ culpâ nobis accidant, fortiter ferre debeamus.

Hîc tui omnes valent, summâque pietate te desiderant, et diligunt, et colunt. Tu et cura ut valeas, et te istinc ne temere commoveas.

(21.) CICERO TORANIO S.

(*Argumentum.* — Toranium consolatur ex suo exemplo, qui, cum antea idem quod ille sentiret, nihilque proficeret etiam rectis consiliis, moderate nunc ferat quæ acciderant, ostendens, quantum levamen sit, recte vereque sensisse: monetque, ut nihil de rebus suis, præterquam quod commune est, timeat.)

Etsi, cum hæc ad te scribebam, aut appropinquare exitus hujus calamitosissimi belli, aut jam aliquid actum et confectum, videbatur; tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, et me tibi; solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusâ, ipsa victoria futura esset acerbissima; quæ aut interitum allatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri et sapientes, Domitii et Lentuli, timidum esse dicebant, (eram plane: timebam enim, ne evenirent ea, quæ acciderunt) idem nunc nihil timeo, et ad omnem eventum paratus sum.

Cum aliquid videbatur caveri posse, tum id negligi dolebam. Nunc vero, eversis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quidquid evenerit, ferre moderate; præsertim, cum

omnium rerum mors sit extremum, et mihi sim conscius, me, quoad licuerit, dignitati reipublicæ consuluisse, et, hac amissâ, salutem retinere voluisse.

Hæc scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissimâ fuisti mecum et sententiâ et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen recte vereque sensisse. Atque utinam liceat aliquando, aliquo reipublicæ statu nos frui, inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quæ facta sunt.

De tuis rebus nihil esse, quod timeas, præter universæ reipublicæ interitum, tibi confirmo. De me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuæ, liberisque tuis, summo cum studio præsto semper futurum. Vale.

(22.) CICERO DOMITIO.

(*Argumentum.* — Cn. Domitium, L. F. (qui, post pugnam in Thessaliâ, ab armis recesserat, serius tamen quam Cicero, spe veniæ impetrandæ, venerat in Italiam) orat, ut, cum reipub. jam satisfecerit, incolumitati suæ consulat, et amicorum desiderium, quos belli casus eripuerat, æquo, saltem forti, ferat animo. Scripta Cæsare Cos. III.)

Non ea res me deterruit, quominus, posteaquam in Italiam venisti, literas ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras; sed quia, nec quid tibi pollicerer, ipse egens rebus omnibus, nec, quid suaderem, cum mihimet ipsi consilium deesset, nec quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiebam. Hæc quamquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multo desperatiora, tamen inanes esse meas literas, quam nullas, malui.

Ego si te intelligerem plus conatum esse suscipere reipublicæ causâ muneris, quam quantum præstare posses, tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi, quæ daretur, quæque esset, hortarer. Sed, cum consilii tui, bene fortiterque suscepti, eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset; oro obtestorque te, pro vetere nostrâ conjunctione ac necessitudine, proque summâ meâ in te benevolentiâ, et tuâ in me pari, te ut nobis, parenti, conjugi, tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus, salvum conserves: incolumitati tuæ, tuorumque, qui ex te pendent, consulas: quæ didicisti, quæque ab adolescentiâ, pulcherrime a sapientissimis viris tradita, memoriâ et scientiâ comprehendisti, iis hoc tempore utare: quos, conjunctos summâ benevolentiâ plurimisque officiis, amisisti, eorum desiderium, si non æquo animo, at forti, feras.

Ego, quid possim, nescio; vel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quæcumque saluti dignitatique tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam, tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris, ego tamen omnia, quæ tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. Vale.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD DIVERSOS
LIBER VII.

(1.) M. CICERO S. D. M. MARIO.

(*Argumentum.* — Ludos describit, a Pompeio in secundo consulatu editos, quos quod Marius absens non spectaverit, eidem gratulatur. Se quoque hujus generis vanitatibus non capi, et inter ludos Caninii causam egisse narrat; cujus occasione dimissionem sibi ex foro optat, ut libere possit in villis et cum Mario vivere.)

Si te dolor aliquis corporis, aut infirmitas valetudinis tuæ, tenuit, quominus ad ludos venires; fortunæ magis tribuo, quam sapientiæ tuæ. Sin hæc, quæ cæteri mirantur, contemnenda duxisti, et, cum per valetudinem posses, venire tamen noluisti; utrumque lætor, et sine dolore corporis te fuisse, et animo valuisse, cum ea, quæ sine causâ mirantur alii, neglexeris; modo, ut tibi constiterit fructus otii tui; quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in istâ amœnitate pæne solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Sta-

bianum perforâsti, et patefecisti Seianum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumseris; cum illi interea, qui te istic reliquerant, spectarent communes mimos semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas his delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum comparâras; nobis autem erant ea perpetienda, quæ scilicet Sp. Mæcius probavisset.

Omnino, si quæris, ludi apparatissimi, sed non tui stomachi: conjecturam enim facio de meo. Nam, primum, honoris causâ in scenam redierant ii, quos ego honoris causâ de scenâ decessisse arbitrabar. Deliciæ vero tuæ, noster Æsopus, ejusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is jurare cum cœpisset, vox eum defecit in illo loco, "Si sciens fallo." Quid tibi ego alia narrem? nôsti enim reliquos ludos; qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatûs enim spectatio tollebat omnem hilaritatem: quo quidem apparatu, non dubito, quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytæmnestrâ? aut in equo Trojano [cetrarum] tria millia? aut armatura varia peditatûs et equitatûs in aliquâ pugnâ? quæ popularem admirationem habuerunt; delectationem tibi nullam attulissent.

Quod si tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, (dummodo is tibi quidvis potius quam orationes meas legerit) næ tu haud paulo plus, quam quisquam nostrûm, delectationis habuisti. Non enim te puto Græcos aut Oscos ludos desiderare; præsertim cum Oscos ludos vel in senatu nostro spectare possis; Græcos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam viâ Græcâ ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contemseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se et operam et oleum perdidisse.

Reliquæ sunt venationes binæ per dies quinque, magnificæ; nemo negat. Sed quæ potest homini esse

polito delectatio, cum aut homo imbecillus a valentissimâ bestiâ laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur ? quæ tamen, si videnda sunt, sæpe vidisti ; neque nos, qui hæc spectavimus, quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit : in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla, exstitit. Quin etiam misericordia quædam consecuta est, atque opinio ejusmodi, esse quamdam illi belluæ cum genere humano societatem.

His ego tamen diebus, ludis scenicis, ne forte videar tibi, non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me pæne in judicio Galli Caninii, familiaris tui. Quod si tam facilem populum haberem quam Æsopus habuit, libenter (mehercule) artem desinerem ; tecumque, et cum similibus nostri, viverem. Nam me cum antea tædebat, cum et ætas et ambitio me hortabantur, et licebat denique, quem nolebam, non defendere ; tum vero hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris ex his exspecto : et cogor nonnunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum qui bene meriti sunt, defendere.

Itaque quæro causas omnes aliquando vivendi arbitratu meo ; teque, et istam rationem otii tui, et laudo vehementer, et probo : quodque nos minus intervisis, hoc fero animo æquiore, quod, si Romæ esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si qui est in me) meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas ; quibus si me relaxâro, (nam, ut plane exsolvam, non postulo) te ipsum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. Tu mihi modo istam imbecillitatem valetudinis tuæ sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire, et mecum simul lecticulâ concursare, possis.

Hæc ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, non otii abundantiâ, sed amoris erga te, quod me quâdam epistolâ subinvitâras (si memoriâ tenes), ut ad te aliquid hujusmodi scriberem, quo minus te præ-

termisisse ludos pœniteret. Quod si assecutus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies, nosque vises; neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuæ. Vale.

(2) M. T. C. M. MARIO S. D.

(*Argumentum.* — Emtionis negotium, sibi mandatum, post jocos (nam et ipse inter hæredes bonorum erat, quæ emi volebat Marius) diligenter se curaturum dicit. Deinde respondet gratulationi de Planco Bursâ, qui, Cicerone accusante, damnatus fuerat; quo judicio quantum lætetur, significat, et Marium quoque gaudere jubet.)

Mandatum tuum curabo diligenter. Sed, homo acutus, ei mandâsti potissimum, cui expediret, illud venire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod præfinîsti, quo ne pluris emerem. Quod si mihi permisisses, (qui meus amor in te est) confecissem cum cohæredibus: nunc, cum tuum pretium novi, licitatorem potius apponam, quam illud minoris veneat. Sed de joco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter.

De Bursâ, te gaudere certo scio: sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim (ut scribis), propter hominis sordes, minus me magnam illam lætitiam putare. Credas mihi velim, magis me judicio hoc, quam morte inimici, lætatum. Primum enim judicio malo, quam gladio; deinde gloriâ potius amici, quam calamitate. In primisque me delectavit, tantum studium bonorum in me exstitisse contra incredibilem contentionem clarissimi et potentissimi viri. Postremo, (vix verisimile fortasse videatur) oderam multo pejus hunc, quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnâram: hunc defenderam.

Et ille, cum omnis respublica in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit; nec suâ sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant: hic simiolus, animi causâ, me, in quem inveheretur, delegerat; persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me emissarium semper fore.

Quamobrem, valde jubeo gaudere te. Magna res gesta est. Nunquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum, contra tantas opes ejus a quo ipsi lecti judices erant, condemnare: quod fecissent nunquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. Nos hîc multitudine et celebritate judiciorum, et novis legibus, ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus. Vale.

(3.) M. CICERO M. MARIO S. D.

(*Argumentum.* — Ut discessum suum a civili bello post pugnam Pharsalicam excusaret, quem vituperatores reprehendebant; totam causam belli recenset, ut appareat, quibus adductus rationibus, a continuando bello abstinuerit. Scripta post bellum Africanum.)

Persæpe mihi, cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, et (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus unâ: quin etiam ipsum diem memoriâ teneo. Nam a. d. III Idus Maias, Lentulo et Marcello consulibus, cum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo præsto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio tum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italiâ, verebare, ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti

profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. Pudori tamen malui famæque cedere, quam salutis meæ rationem ducere.

Cujus me mei facti pœnituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi, quo veneram: primum, neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra ducem paucosque præterea, (de principibus loquor) reliqui, primum, in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem æs alienum amplissimorum virorum. Quid quæris? nihil boni, præter causam.

Quæ cum vidissem; desperans victoriam, primum cœpi suadere pacem, cujus fueram semper auctor: deinde, cum ab eâ sententiâ Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, et in eâ sententiâ videbatur fore; et fuisset fortasse, nisi, quâdam ex pugnâ, cœpisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus, nullus imperator fuit. Signa, tirone et collecticio exercitu, cum legionibus robustissimis contulit. Victus, turpissime, amissis etiam castris, solus fugit.

Hunc ego belli mihi finem feci: nec putavi, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tamquam exsilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit præterea, si te victori nolles aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exsilio, præsertim innocenti, ubi nulla adjuncta est turpitudo: addo etiam, cum eâ urbe careas, in quâ nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis, (si quidquam nunc cujusquam est) etiam in meis, esse malui.

Quæ acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum,

non quo optima vivendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua forma reipublicæ, tamquam in patriâ ut essem; si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est; cur optarem, multæ. Vetus est enim, "ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere." Sed tamen vacare culpâ, magnum est solatium; præsertim cum habeam duas res, quibus me sustentem; optimarum artium scientiam, et maximarum rerum gloriam; quarum altera mihi vivo nunquam eripietur, altera ne mortuo quidem.

Hæc ad te scripsi verbosius, et tibi molestus fui, quod te cum mei, tum reipublicæ, cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires, me nunquam voluisse plus quemquam posse, quam universam rempublicam. Postea autem, quam alicujus culpâ tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem: amisso exercitu, et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli: nunc autem, si hæc civitas est, civem esse me; si non, exsulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum aut Mitylenas contulissem.

Hæc tecum coram malueram: sed, quia longius fiebat, volui per literas eadem; ut haberes, quod diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit reipublicæ profuturus, criminis loco putent esse, quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos perîsse; qui, si me audîssent, quamvis iniquâ pace, honeste tamen viverent. Armis enim inferiores, non causâ, fuissent.

Habes epistolam verbosiorem fortasse, quam velles: quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si, quæ volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo. Vale.

(4.) M. T. C. M. MARIO S. D.

(*Argumentum.* — Præmonet Marium de adventu suo in Pompeianum. Eodem anno.)

Ante diem IX Calendas in Cumanum veni cum Libone tuo, vel nostro potius. In Pompeianum statim cogito: sed faciam ante te certiorem. Te cum semper valere cupio, tum certe, dum hîc sumus. Vides enim, quanto post unâ futuri simus. Quare, si quod constitutum cum podagrâ habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas: et me hoc biduo aut triduo exspecta.

(5.) CICERO CÆSARI, IMPER. S. D.

(*Argumentum.* — C. Trebatium Testam, jurisconsultum, familiarem suum, Cæsari, Galliarum proconsuli, diligentissime commendat.)

Vide, quam mihi persuaserim, te esse alterum me, non modo in his rebus quæ ad me ipsum, sed etiam in iis quæ ad meos, pertinent. C. Trebatium cogitâram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eum, meis omnibus studiis, beneficiis, quam ornatissimum, domum reducerem. Sed, posteaquam et Pompeii commoratio diuturnior erat, quam putâram; et mea quædam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectionem meam videbatur, aut certe tardare; vide, quid mihi sumserim. Cœpi velle, ea Trebatium exspectare a te, quæ sperâsset a me. Neque (mehercule) minus ei prolixe de tuâ voluntate promisi, quam eram solitus de meâ polliceri.

Casus vero mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meæ, vel sponsor humanitatis tuæ. Nam, cum, de hoc ipso Trebatio, cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meæ, literæ mihi dantur a

te; quibus in extremis scriptum erat, "M. Orfium, quem mihi commendas, vel regem Galliæ faciam, vel hunc [Leptæ delega.] Si vis tu, ad me alium mitte, quem ornem." Sustulimus manus, et ego et Balbus. Tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod, non fortuitum, sed divinum, videretur. Mitto igitur ad te Trebatium; atque ita mitto, ut initio meâ sponte, post autem invitatu tuo, mittendum duxerim.

Hunc, mi Cæsar, sic velim omni tuâ comitate complectare, ut omnia, quæ per me possis adduci ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas. De quo tibi homine hæc spondeo, non illo vetere verbo meo, quod, cum ad te de Milone scripsissem, jure lusisti; sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur; probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem, esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit; in jure civili singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam, neque ullius beneficii certum nomen, peto; benevolentiam tuam et liberalitatem peto: neque impedio, quominus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolæ insignibus. Totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut aiunt) in manum tuam istam et victoriâ et fide præstantem. Simus enim putidiusculi; quamquam per te vix licet: verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas; et me, ut amas, ama.

(6.) CICERO TREBATIO S. D.

(*Argumentum.*— Trebatium, desiderium Urbis impatienter ferentem, hortatur ut maneat in provinciâ, laboretque, ut id consequatur, cujus causâ profectus fuerat.)

In omnibus meis epistolis, quas ad Cæsarem aut ad Balbum mitto, legitima quædam est accessio com-

mendationis tuæ, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meæ erga te benevolentiæ. Tu modo ineptias istas, et desideria Urbis et urbanitatis, depone: et, quo consilio profectus es, id assiduitate et virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeæ, quæ "Corinthum, arcem altam, habebant matronæ opulentæ, optimates;" quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illæ verterent, quod abesset a patriâ. "Nam multi suam rem bene gessêre, et publicam, patriâ procul. Multi, qui domi ætatem agerent, propterea sunt improbati." Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. Sed plura scribemus alias. Tu, qui cæteris cavere didicisti, in Britanniâ ne ab essedariis decipiaris, caveto: et, quando Medeam agere cœpi, illud semper memento, "Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit." Cura ut valeas.

(7.) CICERO TREBATIO.

(*Argumentum.*—Studium suum in commendando significat; monet ut Cæsari operam det, ab eoque exspectet omnia.)

Ego te commendare non desisto: sed, quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo; ad quem de te diligentissime et sæpissime scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas literas, quoties a Quinto mihi fratre afferantur. In Britanniâ nihil esse audio neque auri neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias, et ad nos quam primum recurras. Sin autem sine Britanniâ tamen assequi, quod volumus, possumus; perfice, ut sis in familiaribus Cæsaris. Multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus; sed (mihi crede) tuus pudor et labor plurimum. Imperatorem

liberalissimum, ætatem opportunissimam, commendationem certe singularem, habes; ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare. Vale.

(8.) CICERO TREBATIO.

(*Argumentum.* — Ex Cæsaris literis et suâ responsione narrat; et modeste reprehendit Trebatium, quod tribunatum recusaverit.)

Scripsit ad me Cæsar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certo fore. Cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suæ, contulisset. Sed ex tuis literis cognovi præproperam festinationem tuam; et simul sum admiratus, cur tribunatûs commoda, demto præsertim labore militiæ, contemseris. Querar cum Vacerrâ et Manilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es, cum te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem et facultatem, quâ melior nunquam reperietur? Quod scribis de illo Preciano jureconsulto, ego te ei non desino commendare. Scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras literas Britannicas exspecto. Vale.

(9.) M. CICERO TREBATIO.

(*Argumentum.* — Literarum officium a Trebatio requirit: monet ne reditum in Urbem præpropere cupiat.)

Jamdiu ignoro, quid agas: nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram. Quia cum Quinto, fratre meo, non eras, quo mitte-

rem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire quid agas, et ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Cæsare: sed ad eum, propter ejus occupationes, nihil sum ausus scribere. Ad Balbum tamen scripsi. Tu deesse tibi noli. Serius potius ad nos, dum plenior. Quod huc properes, nihil est, præsertim Battarâ mortuo. Sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio scire. Cn. Octavius, an Cn. Cornelius quidam, tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius, is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cœnam invitat. Adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est. Vale.

(10.) M. CICERO S. D. TREBATIO.

(*Argumentum.*—Per jocum exagitat, quod scripserat Trebatius, se Cæsari valde jurisconsultum videri: et timiditatis arguit, qui in Britanniam navigare recusaverit: et ut de fructu commendationis ad Cæsarem, et omnibus rebus suis, scribat plura, admonet.)

Legi tuas literas, ex quibus intellexi, te Cæsari nostro valde jureconsultum videri. Est, quod gaudeas, te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illâ tantâ insulâ peritior te fuisset. Verumtamen (rideamus, licet: sum enim a te invitatus) subinvideo tibi, ultro te etiam arcessitum ab eo, ad quem cæteri, non propter superbiam ejus, sed propter occupationem, adspirare non possunt. Sed tu in istâ epistolâ nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quæ (mehercule) mihi non minori curæ sunt, quam meæ.

Valde metuo, ne frigeas in hibernis: quamobrem camino luculento utendum censeo (idem Mucio et Manilio placebat), præsertim qui sagis non abun-

dares: quamquam vos nunc istic satis calere audio. Quo quidem nuntio valde (mehercule) de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior, quam in advocationibus; qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios, quem antea ne [andabatâ] quidem defraudare poteramus.

Sed jam satis jocati sumus. Ego de te ad Cæsarem quam diligenter scripserim, tute scis; quam sæpe, ego. Sed (mehercule) jam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis, meique amantissimi, voluntati erga me diffidere. Sed tamen his literis, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum. Id feci. Quid profecerim, facias me velim certiorem, et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus. Scire enim cupio, quid agas, quid exspectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam: sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius; me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc advoles. Una (mehercule) nostra vel severa vel jocosa congressio pluris erit, quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Ædui. Quare, omnibus de rebus fac ut quam primum sciam."

"Aut consolando, aut consilio, aut re juvero."

(11.) CICERO TREBATIO.

(*Argumentum.* — Jocatur primum de interregnis: deinde suadet, si e re suâ sit, maneat apud Cæsarem; sin minus, Romam se recipiat.)

Nisi ante Româ profectus esses, nunc eam certe relinqueres. Quis enim, tot interregnis, jureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc

consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent. Satisne tibi videor abs te jus civile didicisse? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim, te jam jocari per literas. Hæc signa meliora sunt, quam in meo Tusculano. Sed, quid sit, scire cupio.

Consuli quidem te a Cæsare scribis: sed ego tibi ab illo consuli mallem. Quod si aut fit, aut futurum putas, perfer istam militiam, et permane: ego enim desiderium tui, spe tuorum commodorum, consolabor: sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hîc aliquid aliquando; aut, si minus, una (mehercule) collocutio nostra pluris erit, quam omnes Samarobrivæ. Denique, si cito te retuleris; sermo nullus erit: si diutius frustra abfueris; non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium, pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici jureconsulti.

Hæc ego non rideo, quamvis tu rideas: sed de re severissimâ tecum, ut soleo, jocor. Remoto joco, tibi hoc amicissimo animo præcipio, ut, si istic meâ commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium, honestatem et facultates tuas augeas. Sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen, quæ vis, et tuâ virtute profecto, et nostro summo erga te studio, consequêre. Vale.

(12.) CICERO TREBATIO.

(*Argumentum.* — Per jocum exagitat Epicureos, et ipsum Trebatium, quem Epicureum factum esse Pansa narraverat.)

Mirabar, quid esset, quod tu mihi literas mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa meus, Epicureum te esse factum. O castra præclara! Quid tu fecisses, si te Tarentum, et non Samarobrivam, misissem?

Jam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod et [Titius,] familiaris meus. Sed quonam modo jus civile defendes, cum omnia tuâ causâ facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiduciæ, "Ut inter bonos bene agier oportet?" Quis enim est, qui facit nihil, nisi suâ causâ? Quod jus statues "communi dividundo," cum commune nihil possit esse apud eos qui omnia voluptate suâ metiuntur? Quomodo autem tibi placebit, Jovem Lapidem jurare, cum scias, Jovem iratum esse nemini posse? Quid porro fiet populo Ulubrano, si statueris, πολιτευεσθαι non oportere? Quare, si plane a nobis deficis, moleste fero: sin Pansæ assentari commodum est, ignosco: modo scribe aliquando ad nos, quid agas; et a nobis quid fieri aut curari velis. Vale.

(13.) M. CICERO S. D. TREBATIO.

(*Argumentum.* — Intermissi literarum officii excusationem affert; quam non accipiente Trebatio, liberius pro more jocatur.)

Adeone me injustum esse existimâsti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrarere literas ad te jamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis literis perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hîc tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. Audi, Testa mi. Utrum superbiorem te pecunia facit, an quod te imperator consulit? Moriar, ni (quæ tua gloria est) puto te malle a Cæsare consuli, quam inaurari. Si vero utrumque est, quis te feret, præter me, qui omnia ferre possum?

Sed, ut ad rem redeam, te istic invitum non esse, vehementer gaudeo: et, ut illud erat molestum, sic hoc est jucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. Nam, [ita] audio, istic

> "Non ex jure manu consertum, sed magi' ferro
> Rem repetunt."

Et tu soles ad vim faciendam adhiberi? neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas; "Quod tu prior vi hominibus armatis [non] veneris." Scio enim, te non esse procacem in lacessendo. Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de nostris cautionibus; Treviros vites, censeo: audio capitales esse: mallem auro, ære, argento, essent. Sed alias jocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. A. d. IV Non. Mart.

(14.) CICERO TREBATIO.

(*Argumentum.* — Familiariter et jocose Trebatium, qui literas nullas miserat, objurgat.)

Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit ut te non immemorem putarem mei: salutem enim verbis tuis mihi nuntiârat. Valde jam lautus es, qui gravere literas ad me dare, homini præsertim prope domestico. Quod si scribere oblitus es, minus multi jam, te advocato, causâ cadent: sin nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam ante quam plane ex animo tuo effluo: sin æstivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britanniâ.

Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Cæsari familiarem. Sed (mehercule) mallem (id, quod erat æquius) de tuis rebus ex tuis literis quam sæpissime cognoscere. Quod certe ita fieret, si tu maluisses benevolentiæ quam litium jura

perdiscere. Sed hæc jocati sumus, et tuo more, et nonnihil etiam nostro. Te valde amamus; nosque a te amari cum volumus, tum etiam confidimus. Vale.

(15.) CICERO TREBATIO.

(*Argumentum.* — Suum absentis Trebatii desiderium declarat, et de C. Matii familiaritate gratulatur.)

Quam sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest. Moleste ferebam antea, te invitum istic esse: pungit me rursus, quod scribis esse te istic libenter. Neque enim meâ commendatione te non delectari facile patiebar: et nunc angor, quidquam tibi sine me esse jucundum. Sed hoc tamen malo ferre nos desiderium, quam te non ea, quæ spero, consequi. Cum vero in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest quam valde gaudeam: qui fac ut te quam maxime diligat. Mihi crede, nihil ex istâ provinciâ potes, quod jucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

(16.) M. CICERO S. D. TREBATIO.

(*Argumentum.* — Ita laudat Trebatii sapientiam in vitando bellorum discrimine, ut timiditatis simul arguat, et alia per jocum adjungat.)

In "Equo Trojano" scis esse in extremo, "sero sapiunt." Tu tamen, mi vetule, non sero. Primas illas rabiosulas sat fatuas dedisti: deinde, quod in Britanniâ non nimis φιλοθεωρον te præbuisti, plane non reprehendo. Nunc vero in hibernis [injectus] mihi videris: itaque te commovere non curas. Usquequaque sapere oportet: id erit telum acerrimum.

Ego si foris cœnitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem: cui tamen dixi, cum me aliquoties invitaret: "Oro te, quis tu es?" Sed (mehercules), extra jocum, homo bellus est: vellem eum tecum abduxisses.

Quid agatis, et ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum. Id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoïci dicunt, "omnes esse divites, qui cœlo et terrâ frui possint," postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percontantibus respondere. Sed tamen est quod gaudeas: constat enim inter omnes, neminem te uno Samarobrivæ juris peritiorem esse. Vale.

(17.) CICERO TREBATIO S. D.

(*Argumentum.* — Urbis desiderium quod deposuerit, gratulatur; et, ut Cæsaris amicitiam faciat pluris, monet; quam fructuosam fore pollicetur.)

Ex tuis literis, et Quinto fratri gratias egi, et te aliquando collaudare possum, quod jam videris certâ aliquâ in sententiâ constitisse. Nam primorum mensium literis tuis vehementer commovebar; quod mihi interdum (pace tuâ dixerim) levis in Urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, sæpe autem etiam (quod a te alienissimum est) subimpudens, videbare. Tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam, attulisses; sic, pecuniâ ablatâ, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandriam, nummum adhuc nullum auferre potuisse.

Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem. Non enim mediocri affi-

ciebar vel voluptate ex consuetudine nostrâ, vel utilitate ex consilio atque operâ tuâ. Sed, cum te ex adolescentiâ tuâ in amicitiam et fidem meam contulisses, semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum, putavi. Itaque, quoad opinatus sum, me in provinciam exiturum, quæ ad te ultro attulerim, meminisse te credo. Posteaquam mea mutata ratio est, cum viderem me a Cæsare honorificentissime tractari et unice diligi, hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nôssem; sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. Quod ille ita accepit; et mihi sæpe literis significavit, et tibi et verbis et re ostendit, meâ commendatione sese valde esse commotum.

Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid, aut velle tuâ causâ putas, ne dimiseris: et, si qua te forte res aliquando offenderit, cum ille, aut occupatione aut difficultate, tardior tibi erit visus, perferto, et ultima exspectato; quæ ego tibi et jucunda et honesta præstabo.

Pluribus te hortari non debeo. Tantum moneo, neque amicitiæ confirmandæ clarissimi ac liberalissimi viri, neque uberioris provinciæ, neque ætatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum unquam reperturum. Hoc (quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris) idem Q. Cornelio videbatur. In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti, et ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus, et quâ spe aut conditione, perscribas ad me velim. Vale.

(18.) CICERO TREBATIO S. D.

(*Argumentum.* — Laudat constantiam Trebatii, qui permanere in provinciâ apud Cæsarem constituerat. Jocatur in ejus parcimoniam, quia scripserat in palimpsesto.)

Accepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas: in quibus me cætera delectârunt. Significabant enim, te istam militiam jam firmo animo ferre, et esse fortem virum et constantem. Quæ ego paulisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis, ut desiderio nostri te æstuare putarem. Quare perge, ut cœpisti: forti animo istam tolera militiam. Multa (mihi crede) assequêre. Ego enim renovabo commendationem, sed tempore. Sic habeto, non tibi majori esse curæ, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quando vestræ cautiones infirmæ sunt, Græculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias: ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo.

Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cætera belle: illud miror: quis solet eodem exemplo plures dare, qui suâ manu scribit? Nam, quod in palimpsesto, laudo equidem parcimoniam: sed miror, quid in illâ chartulâ fuerit, quod delere malueris, [quam hæc scribere,] nisi forte tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? Jam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris, et non hîc nobiscum reliqueris.

Ego te Balbo, cum ad vos proficiscetur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum literarum, ne sis admiratus: eram enim abfuturus mense Aprili.

Has literas scripsi in Pomtino, cum ad villam Metrilii Philemonis divertissem: ex quâ jam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliâsti. Nam Ulubris, honoris mei causâ, vim maximam ranunculorum se commôsse constabat. Cura ut valeas. VI Idus April. de Pomtino.

Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio,

conscidi innocentem: nihil enim habebat, quod non vel in concione recte legi posset. Sed et Arruntius ita te mandâsse aiebat, et tu adscripseras. Verum illud esto: nihil te ad me postea scripsisse demiror, præsertim tam novis rebus. Vale.

(19.) CICERO TREBATIO S.

(*Argumentum.* — Antonio, post Cæsaris necem, rempublicam turbante, Cicero, desperans libertatem, in Græciam abire constituit. In quo itinere "Topicorum" librum scripsit; eumque Trebatio misit ab Rhegio, ubi et hæ literæ sunt datæ, de usu et interpretatione ejus libri docentes.)

Vide, quanti apud me sis; etsi jure id quidem: non enim te amore vinco. Verumtamen, quod præsenti tibi prope subnegarem, non tribuerem certe, id absenti debere non potui. Itaque, ut primum Veliâ navigare cœpi, institui "Topica" Aristotelea conscribere, ab ipsâ urbe commonitus, amantissimâ tui. Eum librum tibi misi Rhegio, scriptum, quam planissime res illa scribi potuit. Sin tibi quædam videbuntur obscuriora, cogitare debebis, nullam artem literis, sine interprete, et sine aliquâ exercitatione, percipi posse. Non longe abieris: num jus civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen [usumque] desiderant. Quamquam tu, si attente leges, si sæpius, per te omnia consequêre, ut certe intelligas: ut vero etiam ipsi tibi loci, propositâ quæstione, occurrant, exercitatione consequêre. In quâ quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus, et salva ista offenderimus. V Cal. Sext. Rhegio.

(20.) CICERO TREBATIO S. D.

(*Argumentum.* — De Veliensium in Trebatium amore significat: et, ne paternas possessiones ven-

dat, perfugium temporibus futuras, admonet. Scripta ante superiorem, ut dies adscripta ostendit.)

Amabilior mihi Velia fuit, quod te ab eâ sensi amari. Sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio (medius fidius) tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. Sed ego te non reprehendo, qui illum ad ædificationem tuam traduxeris. Quamquam enim Velia non est vilior quam Lupercal, tamen istuc malo, quam hæc omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis, (nescio quid enim Velienses verebantur) neque Heletem, nobilem amnem, relinques, nec Papirianam domum deseres; quamquam illa quidem habet lotum, a quo etiam advenæ teneri solent: quem tamen si excideris, multum prospexeris.

Sed in primis opportunum videtur, his præsertim temporibus, habere perfugium, primum eorum urbem, quibus carus sis; deinde tuam domum, tuosque agros, eaque remoto, salubri, amœno loco: idque etiam meâ interesse, mi Trebati, arbitror. Sed valebis, meaque negotia videbis; meque, Diis juvantibus, ante brumam exspectabis. Ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli, Νικωνος περι Πολυφαγιας. O medicum suavem! meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit: te quidem non videtur. Ventus increbrescit. Cura ut valeas. XIII Cal. Sext. Veliâ.

(21.) CICERO TREBATIO S. D.

(*Argumentum.* — Silii, amici sui, causam Trebatio commendat, ut ad eum veniat, et adjuvet.)

Silii causam te docui. Is postea fuit apud me. Cum ei dicerem, tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse, " Ni bonorum Turpiliæ possessionem Q. Cæpio prætor ex edicto suo mihi

dederit," negare aiebat Servium, tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit: hoc idem Ofilium dicere: tecum se locutum negabat; meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior, P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Gratissimum igitur mihi feceris, si ad eum ultro veneris, eique pollicitus eris: sed, si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(22.) CICERO TREBATIO S. D.

(*Argumentum.* — De furto quæstionem, inter scyphos natam, probat auctoritate jurisconsultorum.)

Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram, controversiam esse, possetne hæres, quod furtum antea factum esset, furti recte agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput, ubi hæc controversia est, notavi, et descriptum tibi misi; ut scires, id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, M' Manilium, M. Brutum, sensisse. Ego tamen Scævolæ et Testæ assentior. Vale.

(23.) CICERO S. D. FABIO GALLO.

(*Argumentum.* — Signa quædam et statuas Ciceroni, potius tabulas pictas cupienti, Gallus emerat. Ex illis emtionibus nullam a se desiderari Cicero rescribit: simul gratum sibi esse significat, quod domum proximam velit conducere. Anno incerto.)

Tantum quod ex Arpinati veneram, cum mihi a te literæ redditæ sunt: ab eodemque accepi Aviani literas; in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina

se facturum, cum venisset, quâ ego vellem die. Fac, quæso, qui ego sum, esse te. Estne aut tui pudoris aut nostri, primum rogare de die; deinde plus annuâ postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses, quæ ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram. Attamen ista ipsa, quæ te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata. Plane enim intelligo, te, non modo studio, sed etiam amore usum, quæ te delectârint (hominem, ut ego semper judicavi, in omni judicio elegantissimum), [quæque] me digna putâris, coëmisse. Sed velim maneat Damasippus in sententiâ: prorsus enim ex istis emtionibus nullam desidero.

Tu autem, ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non æstimo, tanti ista quatuor aut quinque sumsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? Primum, ipsas ego Musas nunquam tanti putâssem: atque id fecissem, Musis omnibus approbantibus: sed tamen erat aptum bibliothecæ, studiisque nostris congruens; Bacchis vero ubi est apud me locus? At pulchellæ sunt. Novi optime, et sæpe vidi: nominatim tibi signa mihi nota mandâssem, si probâssem. Ea enim signa ego emere soleo, quæ, ad similitudinem gymnasiorum, exornent mihi in palæstrâ locum. Martis vero signum quo mihi, pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse: hæc enim duo signa putarem mihi æs alienum attulisse. Mercurii mallem aliquod fuisset: felicius (puto) cum Aviano transigere possemus. Quod tibi destinâras trapezophoron, si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutâsti, ego habebo scilicet. Istâ quidem summâ ne ego multo libentius emerim diversorium Terracinæ, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandâram; itemque Junii, quem puto tibi notum esse, Aviani familiarem.

Exhedria quædam mihi nova sunt instituta in porticulâ Tusculani: ea volebam tabellis ornare: etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturæ. Si enim Damasippus in sententiâ non manebit, aliquem pseudodamasippum vel cum jacturâ reperiemus.

Quod ad me de domo scribis iterum, jam id ego proficiscens mandâram meæ Tulliæ: eâ enim ipsâ horâ acceperam tuas literas. Egeram etiam cum tuo Niciâ, quod is utitur (ut scis) familiariter Cassio. Ut redii autem, prius quam tuas legi has proximas literas, quæsivi de meâ Tulliâ, quid egisset: per Liciniam se egisse dicebat: sed opinor, Cassium uti non ita multum sorore: eam porro negare se audere, cum vir abesset, (est enim profectus in Hispaniam Dexius) illo et absente et insciente, migrare.

Est mihi gratissimum, tanti a te æstimatam consuetudinem vitæ victûsque nostri; primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum, habitare posses: deinde, ut migrare tanto opere festinares. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut ejus rei tu cupidior sis, quam ego sum. Itaque omnia experiar. Video enim, quid meâ intersit, quid utriusque nostrûm. Si quid egero, faciam ut scias. Tu et ad omnia rescribes; et, quando te exspectem, facies me, si tibi videtur, certiorem. Vale.

(24.) CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

(*Argumentum.* — Exponit, quam injuste sibi Tigellius irascatur. Cæsare quartum consule sine collegâ.)

Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia; vel proxime de Tigellio. Sensi enim ex literis tuis,

valde te laborâsse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de te. Cipius (opinor) olim, "Non omnibus dormio:" sic ego non omnibus, mi Galle, servio. Etsi quæ est hæc servitus? Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore observor a familiarissimis Cæsaris omnibus, præter istum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patriâ suâ: eumque addictum jam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo præconio. At vide, quid succenseat.

Phameæ causam receperam, ipsius quidem causâ: erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit; dixitque, judicem sibi operam dare constituisse, eo ipso die, quo de P. Sextio in consilium iri necesse erat. Respondi, nullo modo me facere posse, cum vellem: alium diem si sumsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret, se nepotem bellum tibicinem habere, et sat bonum unctorem, discessit a me (ut mihi videbatur) iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiorem. Cognôsti meam causam, et istius Salaconis iniquitatem. "Catonem" tuum mihi mitte: cupio enim legere: me adhuc non legisse, turpe utrique nostrûm est. Vale.

(25.) CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

(*Argumentum.* — Epistolam conscissam non esse nuntiat: et monitus, ne incautius de Cæsare loquatur, gratias agit; et, ut pergat stilum exercere, hortatur. Eodem anno.)

Quod epistolam conscissam doles, noli laborare: salva est; domo petes, cum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est: idque ut semper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, ne, si istum habuerimus, rideamus γελωτα Σαρδονιον. Sed heus tu! manum de tabulâ; magister adest citius, quam putâra-

mus. Vereor, ne in Catonium Catoninos. Mi Galle, cave putes quidquam melius, quam epistolæ tuæ partem ab eo loco, " cætera labuntur." Secreto hoc audi: tecum habeto: ne Apellæ quidem, liberto tuo, dixeris Præter duo nos, loquitur isto modo nemo: bene malene, videro: sed, quidquid est, nostrum est. Urge igitur: nec transversum unguem (quod aiunt) a stilo: is enim est dicendi opifex: atque equidem aliquantum jam etiam noctis assumo. Vale.

(26.) CICERO S. D. GALLO.

(*Argumentum.* — Herbas in augurali cœnâ laute conditas sibi morbum attulisse narrat.)

Cum decimum jam diem graviter ex intestinis laborarem, neque iis, qui meâ operâ uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem; fugi in Tusculanum; cum quidem biduum ita jejunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore et fame, magis tuum officium desideravi, quam abs te requiri putavi meum. Ego autem cum omnes morbos reformido, tum [quod] Epicurum tuum Stoïci male accipiunt, quia dicat, δυσουρικα και δυσεντερικα παθη sibi molesta esse: quorum alterum, morbum edacitatis esse putant; alterum etiam turpioris intemperantiæ. Sane δυσεντεριαν pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse jam senescentis morbi remissio, profuisse.

Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodove commiserim; lex sumtuaria, quæ videtur λιτοτητα attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam, dum volunt isti lauti terrâ nata, quæ lege excepta sunt, in honorem adducere; fungos, helvellas, herbas omnes, ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas

cum incidissem in cœnâ augurali apud Lentulum, tanta me διαῤῥοια arripuit, ut hodie primum videatur cœpisse consistere. Ita ego, qui me ostreis et murænis facile abstinebam, a betâ et a malvâ deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen cum audîsses ab Anicio, (vidit enim me nauseantem) non modo mittendi causam justam habuisti, sed etiam visendi. Ego hîc cogito commorari, quoad me reficiam: nam et vires et corpus amisi. Sed, si morbum depulero, facile (ut spero) illa revocabo. Vale.

(27.) CICERO GALLO. S. D.

(*Argumentum.* — Gallus (alius fortasse, quam Fabius) Ciceronem literis accusaverat; quem vicissim Cicero literis repungit.)

Miror, cur me accuses, cum tibi id facere non liceat: quod si liceret, tamen non debebas. "Ego enim te in consulatu observâram." Et ais, fore, ut te Cæsar restituat. Multa tu quidem dicis: sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te meâ causâ petîsse. Utinam semper esses tribunus! intercessorem non quæreres. Negas, me audere, quod sentiam, dicere. Quasi tibi, cum impudenter me rogares, parum fortiter responderim.

Hæc tibi scripsi, ut, isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quod si humaniter mecum questus esses, libenter tibi me, et facile, purgâssem. Non enim ingrata mihi sunt, quæ fecisti; sed, quæ scripsisti, molesta. Me autem, propter quem cæteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror. Nam, si falsa fuerunt, quæ tu ad me (ut ais) detulisti, quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

(28.) M. CICERO S. D. CURIO.

(*Argumentum.* — Probat Curii consilium, quo, desperatâ republicâ, in Græciam se contulerat. Addit, propter eamdem causam, et se in bibliothecam abdi: nullam enim spem reliquam esse, aliquando melius fore.)

Memini, cum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres, quam nobiscum: erat enim multo domicilium hujus urbis (cum quidem hæc urbs) aptius humanitati et suavitati tuæ, quam tota Peloponnesus, nedum Patræ. Nunc, contra, et vidisse mihi multum videris, cum, prope desperatis his rebus, te in Græciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus: quamquam, quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, (ut ibi esses, " Ubi nec Pelopidûm".... nôsti cætera) nos idem propemodum consequimur aliâ ratione. Cum enim salutationi nos dedimus amicorum, (quæ fit hoc etiam frequentius, quam solebat, quod, quasi avem albam, videntur bene sentientem civem videre) abdo me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties. Intellexi enim ex tuo sermone quodam, cum meam mœstitiam et desperationem accusares domi tuæ, te ex meis libris animum meum desiderare.

Sed (mehercule) et tum rempublicam lugebam, quæ non solum suis erga me, sed etiam meis erga se, beneficiis erat mihi carior: et hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quæ plurimum debet valere, sed etiam dies, quæ stultis quoque mederi solet; tamen doleo, ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem, melius aliquando fore, relinquatur.

Nec vero nunc quidem culpa in eo est, in cujus

potestate omnia sunt (nisi forte id ipsum esse non debuit): sed alia casu, alia etiam nostrâ culpâ, sic acciderunt, ut de præteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video. Quare ad prima redeo. Sapienter hæc reliquisti, si consilio; feliciter, si casu. Vale.

(29.) CURIUS M. CICERONI SUO S.

(*Argumentum.*—Curius laudat Ciceronis erga se beneficia; eumque rogat, ut Ser. Sulpicii se successori commendet.)

Si vales, bene est: sum enim χρησει μεν tuus, κτησει δε Attici nostri. Ergo fructus est tuus, mancipium illius; quod quidem si inter [senes] coëmtionales [venale] proscripserit, egerit non multum. At illa nostra prædicatio quanti est, nos, quod simus, quod habeamus, quod homines existimemur, id omne abs te habere? Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare, et Sulpicii successori nos de meliore notâ commenda, quo facilius tuis præceptis obtemperare possimus, teque ad ver lubentes videre, et nostra refigere deportareque tuto, possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare, et putare, me virum bonum esse, nec solere duo parietes de eâdem fideliâ dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d. IV Calend. Novemb.

(30.) CICERO CURIO S. D.

(*Argumentum.* — Ostendit quam misere agatur cum republicâ, cum Cæsar Caninium ad aliquot ho-

ras consulem creaverit: et de literis commendaticiis ad Acilium significat.)

Ego vero jam te nec hortor nec rogo, ut domum redeas: quin hinc ipse evolare cupio, et aliquo pervenire,

"Ubi nec Pelopidûm nomen nec facta audiam."

Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Næ tu videris multo ante providisse, quid impenderet tum, cum hinc profugisti. Quamquam enim hæc etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est, quam videre.

In Campo certe non fuisti, cum, horâ secundâ, comitiis quæstoriis institutis, sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset: quo mortuo nuntiato, sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit: consulem horâ septimâ renuntiavit, qui usque ad Calendas Jan. esset; quæ erant futuræ mane postridie. Ita, Caninio consule, scito neminem prandisse. Nihil tamen, eo consule, mali factum est: fuit enim mirificâ vigilantiâ, qui suo toto consulatu somnum non viderit.

Hæc tibi ridicula videntur: non enim ades: quæ si videres, lacrymas non teneres. Quid, si cætera scribam? sunt enim innumerabilia generis ejusdem; quæ quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiæ portum contulissem, et nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum; cujus cum proprium te esse scribis mancipio et nexu, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. Id enim est cujusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur. Sed hæc alias pluribus.

Acilius, qui in Græciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est: bis enim est a me judicio capitis, rebus salvis, defensus: et est homo non ingratus, meque vehementer observat. Ad eum

de te diligentissime scripsi, eamque epistolam cum hac conjunxi: quam ille quomodo acceperit, et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas. Vale.

(31.) CICERO CURIO S. D.

(*Argumentum.* — Invitat ad mutua officia, et, ut in Urbem revertatur veteris urbanitatis tuendæ causâ, rogat.)

Facile perspexi ex tuis literis, (quod semper studui) et me a te plurimi fieri, et te intelligere, quam mihi carus esses. Quod cum uterque nostrûm consecutus est, reliquum est, ut officiis certemus inter nos; quibus æquo animo vel vincam te, vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari literas, facile patior. Sulpicii tibi operâ, intelligo ex tuis literis, non multum opus fuisse, propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse jam veterem urbanitatem; ut Pomponius noster suo jure possit dicere,

> "Nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam
> Atticam."

Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quæso, ne tamen semen urbanitatis unâ cum republicâ intereat. Vale.

(32.) M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

(*Argumentum.* — Ex Ciliciâ P. Volumnio scribit de dictis, de judiciis, de repub. de Dolabellâ nondum genero.)

Quod sine prænomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus: deinde ευτραπελια literarum fecit, ut intelligerem tuas esse. Quibus in literis omnia mihi perjucunda fuerunt, præter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum, a te procuratore, defenditur. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sextiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? non defendis? non resistis?

Equidem sperabam, ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci suâ sponte possent. Sed, quando tanta fæx est in Urbe, ut nihil tam sit ακυθηρον, quod non alicui venustum esse videatur; pugna, si me amas, nisi acuta αμφιβολια, nisi elegans ὑπερβολη, nisi παραγραμμα bellum, nisi ridiculum παρα προσδοκιαν, nisi cætera, quæ sunt a me in secundo libro "de Oratore" per Antonii personam disputata de ridiculis, εντεχνα et arguta apparebunt, ut sacramento contendas, mea non esse.

Nam de judiciis quod quereris, multo laboro minus. Trahantur, per me, pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare, se liberum: non laboro. Urbanitatis possessionem (amabo) quibusvis interdictis defendamus; in quâ te unum metuo, contemno cæteros. Derideri te putas. Nunc demum intelligo te sapere. Sed (mehercules), extra jocum, valde mihi tuæ literæ facetæ elegantesque visæ sunt. Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt. Cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis: id cum ipsius causâ, (est mihi, ut scis, in amoribus) tum, mehercule, etiam reipublicæ; quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam.

Tu, mi Volumni, quando et instituisti, et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam sæpissime de rebus urbanis, de republicâ. Jucundus est mihi sermo

literarum tuarum. Præterea Dolabellam, quem ego perspicio et judico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare, et confirma, et redde plane meum: non (mehercule) quo quidquam desit; sed, quia valde cupio, non videor nimium laborare. Vale.

(33.) M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

(*Argumentum.* — Dicit, afflictâ republicâ, se cum Hirtio, Cassio, et Dolabellâ, declamationes exercere; et Volumnium ad eadem studia invitat. Nam sibi deliberatum esse, in literas se abdere, Cæsare permittente.)

Quod declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat causa invidendi; nisi forte ipsius eloquentiæ magis, quam quod me audiret, invideres. Nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus, aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus, te plaudente, vigebamus, amissis: ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemiscamus, quod hæc "pennigero, non armigero, in corpore tela exerceantur," ut ait Philoctetes apud Accium, abjectâ gloriâ.

Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora: quamquam venis, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum; quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero multam salutem et foro dicam, et curiæ; vivamque tecum multum, et cum communibus nostris amatoribus. Nam et Cassius tuus, et Dolabella noster, vel potius uterque noster, studiis iisdem tenentur, et meis æquissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo et polito tuo judicio, et illis interioribus literis, quibus sæpe verecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim judicatum est, si modo hoc Cæsar aut patietur aut

volet, deponere illam jam personam, in quâ me sæpe illi ipsi probavi, ac me totum in literas abdere, tecumque, et cum cæteris earum studiosis, honestissimo otio perfrui. Tu, vellem, ne veritus esses, ne perinvitus legerem tuas literas, si mihi (quemadmodum scribis) longiores forte misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi literas longissimas quasque gratissimas fore. Vale.

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER VIII.

M. CŒLII AD M. T. CICERONEM.

(1.) M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Commentarium mittit rerum urbanarum; et excusat se, quod alteri negotium illius colligendi dederit. Addit, de comitiis Transpadanorum esse rumorem, de successione autem Galliarum nihil relatum: de Pompeio cupere se aliquid cognoscere: de Cæsare varia dissipari; aliaque nonnulla. Huic epistolæ respondit ea, quæ libro secundo est octava.)

Quod tibi decedenti pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum; datâ operâ paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta hæc sedulitas videatur. Tametsi tu, scio, quam sis curiosus, et quam omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quæ domi gerantur, fieri certiores; tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantiæ condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin

mihi suavissimum sit, et occupato, et ad literas scribendas (ut tu nôsti) pigerrimo, tuæ memoriæ dare operam. Sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cujus otii esset, non modo perscribere hæc, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatûs-consulta, edicta, fabulæ, rumores: quod exemplum si forte minus te delectârit; ne molestiam tibi cum impensâ meâ exhibeam, fac me certiorem.

Si quid in re publicâ majus actum erit, quod isti operarii minus commode persequi possint; et quemadmodum actum sit, et quæ existimatio secuta, quæque de eo spes sit, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magnopere exspectatio est. Nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus caluerunt: Romam cum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de eâ re accepi. Præterea Marcellus, quod adhuc nihil retulit de successione [provinciarum] Galliarum; et in Calendas Junias (ut mihi ipse dixit) eam distulit relationem; sane quam eos sermones expressit, qui de eo tum fuerunt, cum Romæ nos essemus. Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti; qui tibi visus sit, et quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit voluntatem, (solet enim aliud sentire et loqui, neque tantum valere ingenio, ut non appareat, quid cupiat) fac mihi perscribas.

Quod ad Cæsarem, crebri et non belli de eo rumores: sed susurratores duntaxat veniunt: alius equitem perdidisse, quod, opinor, certe factum est: alius septimam legionem vapulâsse; ipsum apud Bellovacos circumsederi, interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quidquam est, neque hæc incerta tamen vulgo jactantur; sed inter paucos, quos tu nôsti, [palam] secreto narrantur: at Domitius, cum manus ad os apposuit.

Te a. d. IX Cal. Junii subrostrani, (quod illorum capiti sit!) dissipârant periisse; ita ut in urbe ac

foro toto maximus rumor fuerit, te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego (qui scirem, Q. Pompeium Baulis embæneticam facere, et usque eo, ut ego misererer ejus esuriei) non sum commotus: et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennæ est; et, magno congiario donatus a Cæsare, nec beatus nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent. Vale.

(2.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Nuntiat de absoluto Messalâ, ejusque defensore Hortensio a populo male accepto. Addit de re publicâ, et de suis in ædilitate competitoribus.)

Certe, inquam, absolutus est; me præsente pronuntiatum est, et quidem omnibus ordinibus, et singulis in unoquoque ordine sententiis. Vide modo, inquis. Non, mehercules: nihil enim unquam tam præter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. Quin ego, cum pro amicitiâ validissime faverem ei, et me jam ad dolendum præparâssem; postquam factum est, obstupui, et mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? Clamoribus scilicet maximis judices corripuerunt, et ostenderunt, plane esse, quod ferri non posset. Itaque relictus lege Liciniâ, majore esse periculo videtur.

Accessit huc, quod, postridie ejus absolutionem, in theatrum Curionis Hortensius introiit; puto ut suum gaudium gauderemus. Hîc tibi "strepitus, fremitus, clamor tonitruum, et rudentûm sibilus." Hoc magis animadversum est, quod intactus a sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem. Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis satis esset, et pœniteret eum jam vicisse.

De re publicâ quod tibi scribam, nihil habeo. Marcelli impetus resederunt, non inertiâ, sed (ut mihi videbatur) consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem, et nobilem agentem. Nam M. Octavius, Cn. filius, et C. Hirrus, mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio, te acriter, propter Hirrum, nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curæ sit, quod ad pantheras attinet, rogo.

Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Pæto: secundum ei, qui has literas tibi dedit. Vale.

(3.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Suum in scribendo officium, suumque Ciceronis desiderium, significat, necnon de suis comitiis et competitoribus; etiam de Milonis rebus. Tandem suam cum Cicerone amicitiam in aliquo illius libro memorari cupit.)

Estne? vici? et tibi sæpe, quod negâras discedens curaturum, literas mitto? Est, si quidem perferuntur, quas do. Atque hoc eo diligentius factito, quod, cum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu cum Romæ eras, hoc mihi certum ac jucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere: idque non mediocriter desidero; ut non modo mihi solus esse, sed Romæ, te profecto, solitudo videatur facta: et qui (quæ mea negligentia est) multos sæpe dies ad te, cum hîc eras, non accedebam, nunc quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quæram, competitor Hirrus curat.

Quomodo illum putas auguratûs tuum competitorem dolere, et dissimulare, me certiorem, quam se, candidatum? de quo, ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tuâ (medius fidius) magis quam meâ causâ, cupio. Nam [meâ, si fio, forsitan cum locupletiore referam.] Sed hoc usque eo suave est, quod si acciderit, totâ vitâ risus nobis deesse non possit. Sed tanti, mehercule: non multum M. Octavius eorum odia, qui Hirrum premunt, quæ permulta sunt, sublevat.

Quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet; dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni absenti, ejusque necessariis, satisfaceret; et, secundum ejus fidem et sedulitatem, existimatio tua conservaretur.

Illud nunc a te peto, si eris (ut spero) otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curæ esse, *συνταγμα* conscribas. Quî tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? Aliquid ex tam multis tuis monimentis exstare, quod nostræ amicitiæ memoriam posteris quoque prodat, velim. Cujusmodi velim, puto, quæris. Tu citius, qui omnem nôsti disciplinam, quid maxime conveniat, excogitabis. Genere tamen, quod et ad nos pertineat, et *διδασκαλιαν* quamdam, ut versetur inter manus, habeat. Vale.

(4.) M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Est varii argumenti. Scribit enim de damnatione Messalæ, et Servii tribuni plebis designati: de C. Marcello consule designato, de Dolabellâ XVviro creato, de Lentulo repulso, de Curione, de comitiis, de actis in senatu, de Cæsaris animo erga Pompeium, de suis tandem rebus, quas commendat.)

Invideo tibi: tam multa quotidie, quæ mirere, istuc perferuntur. Primum illud, absolutum Mes-

salam; deinde eumdem condemnatum: C. Marcellum consulem factum: M. Claudium a repulsâ postulatum a Gallis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo, et Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At quâ spe, quam certâ opinione descenderat! quam ipso diffidente Dolabellâ! Et, (hercules) nisi nostri equites acutius vidissent, pæne concedente adversario, superâsset. Illud te non arbitror miratum, Servium, designatum tribunum plebis, condemnatum: cujus locum C. Curio petiit. Sane quam incutit multis, qui eum facilitatemque ejus non nôrunt, magnum metum: sed, ut spero et volo, et, ut se fert ipse, bonos et senatum malet: totus, ut nunc est, hoc scaturit. Hujus voluntatis initium et causa est, quod eum non mediocriter Cæsar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi quâlibet impensâ adjungere, valde contemsit. Quâ in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse. Quod a reliquis quoque usque eo est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in evitandis eorum consiliis, qui se intenderant adversarios in ejus tribunatum: Lælios et Antonios, et id genus valentes, dico.

Has ego tibi literas eo majore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant; et exspectare in dies exitum cogebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiorem. Ad Calendas Sextiles usque exspectavi. Prætoriis moræ quædam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio. Opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem, ædilium plebis comitiis nacta sunt. Nam M. Cœlium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore, subito dejecit, et dejectum magno clamore insecuta est. Inde Hirrum cuncti [an non] faciendum flagitare. Spero, te celeriter, et de nobis quod sperâsti, et de illo, quod vix sperare ausus es, auditurum.

De re publicâ jam novi quidquam exspectare desieramus: sed, cum senatus habitus esset ad Apollinis, a. d. XI Calend. Sextiles, et referretur de stipendio Cn. Pompeii, mentio facta est de legione eâ, quam expensam tulit C. Cæsari Pompeius, quo numero esset, quo appeteretur. Cum, ex Galliâ, coactus esset dicere Pompeius, se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum; inde interrogatus de successione C. Cæsaris: de quâ, [hoc est, de provinciis,] placitum est, ut quam primum ad Urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus: et statim iit. Puto Idibus Sextil. de eâ re actum iri. Profecto aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. Nam in disputando conjecit illam vocem Cn. Pompeius, Omnes oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen sic nihil exspecto, quomodo Paulum, consulem designatum, primum sententiam dicentem.

Sæpius te admoneo de syngraphâ Sittianâ: cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cibyratas arcessas, curesque, ut mihi venentur. Præterea nuntiatum nobis, et pro certo jam habetur, regem Alexandrinum mortuum. Quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. Calendis Sextil.

(5.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.*—Metuere se Ciceroni significat ex Parthici belli famâ, ob paucitatem copiarum ejus. Addit de successione provinciarum, ejusque tarditate. Scripta paulo post superiorem: utrique etiam unâ respondet Cicero, quæ est lib. II decima.)

Quâ tu curâ sis, quod ad pacem provinciæ tuæ finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo. Nam, si hoc moderari possemus, ut, pro viribus copiarum tuarum, belli quoque exsisteret magnitudo, et, quantum gloriæ triumphoque opus esset, assequeremur, periculosamque et gravem illam dimicationem evitaremus; nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio, non mediocrem fore contentionem: tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem: sed omnia desiderantur ab eo, (tamquam nihil denegatum sit ei, quominus quam paratissimus esset) qui publico negotio præpositus est.

Accedit huc, quod successionem futuram, propter Galliarum controversiam, non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere; tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum providebam, visum est, ut te facerem certiorem. Nôsti enim hæc tralaticia: de Gallis constituetur: erit, qui intercedat: deinde alius exsistet, qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediat. Sic multum ac diu ludetur, atque ita diu, ut plus biennium in his tricis moretur.

Si quid novi de re publicâ, quod tibi scriberem, haberem, usus essem meâ consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset, et quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. Sane tamquam in quodam incili jam omnia adhæserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget; neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. Quod si, [anno præterito, Curio tribunus, et eadem actio de provinciis introivit;] quam facile nunc sit omnia impedire, et quam hoc Cæsari, qui suâ causâ rempublicam non curet, superet, non te fallit. Vale.

(6.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Scribit de Appio a Dolabellâ accusato: de Ciceronis officio, ne parum reconciliatus Appio videatur: de affinitate cum Dolabellâ jungendâ: de re publicâ.)

Non dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabellâ reum factum; sane quam non eâ, quâ existimaveram, invidiâ. Neque enim stulte Appius; qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in Urbem, triumphique postulationem abjecerat. Quo facto retudit sermones, paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio: quam velis eum obligare, in tuâ manu est: cum quo simultas si tibi non fuisset, liberius tibi de totâ re esset. Nunc si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris, cavendum tibi erit, ne parum simpliciter et candide posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari: nemo enim necessitudine et amicitiâ te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quod, inter postulationem et nominis delationem, uxor a Dolabellâ discessit.

Quid mihi discedens mandâris, memini; quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est jam tempus plura narrandi. Unum illud monere te possum: si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tuâ voluntate ostendas; et exspectes, quemadmodum exeat ex hac causâ; ne quâ invidiosum tibi sit, si emanârit. Porro, significatio ulla si intercesserit, clarius, quam deceat aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quæ suæ spei tam opportuna acciderit, quæque in negotio conficiendo tanto illustrior erit; cum præsertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se contineret.

Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterutrum de filiis ad te missurum. Hîc nos omnes absolvimus: et (hercule) confecta omnia, fœda, et inhonesta sunt. Consules autem habemus summâ diligentiâ: adhuc senatûs-consultum, nisi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt.

Curioni nostro tribunatus conglaciat. Sed dici non potest, quomodo hîc omnia jaceant. Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupâsset. Si Parthi vos nihil calfaciunt, nos hîc frigore frigescimus. Tamen, quoquo modo hîc omnia jaceant, potuit sine Parthis. Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est.

Quod tibi supra scripsi, Curionem valde frigere; jam calet: nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, et pro Cæsare loqui cœpit: legemque Viariam, non dissimilem Agrariæ Rulli, et Alimentariam, quæ jubet ædiles metiri, jactavit. Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistolæ scripsi.

Amabo te, si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me in gratiâ. De Dolabellâ integrum tibi reserves, suadeo. Et huic rei, de quâ loquor, et dignitati tuæ, æquitatisque opinioni, hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit, pantheras Græcas me non habere. Vale.

(7.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Quia pridie scripserat, breviter nova quædam annuntiat de nuptiis Cornificii et filiæ Orestillæ, de Paulæ divortio, de Ocellæ adulteriis.)

Quam cito tu istinc decedere cupias, nescio: ego quidem eo magis, quo adhuc felicius rem gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor,

ne hunc risum meum metus aliquis perturbet. Breviores has literas properanti publicanorum tabellario subito dedi: tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. Res autem novæ nullæ sane acciderunt, nisi hæc vis tibi scribi, quæ certe vis. Cornificius adolescens Orestillæ filiam sibi despondit. Paula Valeria, soror Triarii, divortium sine causâ, quo die vir e provinciâ venturus erat, fecit. Nuptura est D. Bruto: nondum retulerat.

Multa in hoc genere incredibilia, te absente, acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se mœchum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. Quæres, ubi? ubi (hercule) ego minime vellem. Relinquo tibi, quod ab aliis quæras: neque enim displicet mihi, imperatorem singulos percontari, cum quâ sit aliquis deprehensus. Vale.

(8.) M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Varia de judiciis, deinde de senatûs-consulto, et de suis tandem rebus, scribit.)

Etsi, de re publicâ quæ tibi scribam, habeo; tamen nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo, quam hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Quæris, quâ in causâ? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos, reum lege Plotiâ de vi fecit, hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit, et Tuccium reum fecit.

At ego, simul atque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro: surgo; neque verbum de re facio: totum Sempronium usque eo perago, ut Vestorium

quoque interponam, et illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, [si quid injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur.]

Hæc quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Servilius, postquam, ut cœperat, omnibus in rebus turbârat, nec, quod non venderet, quidquam reliquerat; maximeque nobis traditus erat invidiæ; neque Laterensis prætor, postulante Pausaniâ, nobis patronis, "Quo ea pecunia pervenisset," recipere voluit. Quod Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit, magna illico fama surrexit; et de damnatione ferventer loqui est cœptum. Quo vento projicitur Appius minor, ut indicet, pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium, prævaricationisque causâ diceret depositum HS LXXXI.

Admiraris amentiam. Quid, si actiones stultissimas, quid, si nefarias de patre confessiones, audîsses? Mittit in consilium eosdem illos, qui lites æstimârant, judices. Cum æquo numero sententiæ fuissent, Laterensis, leges ignorans, pronuntiavit, quod singuli ordines judicâssent: et ad extremum, ut solent, "Non redigam."

Postquam discessit, et pro absoluto Servilius haberi cœptus, legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat, "Quod eorum judicum major pars judicârit, id jus ratumque esto;" in tabulas absolutum non retulit; ordinum judicia perscripsit. Postulante rursus Appio, cum L. Lollio transegit, et se relaturum dixit.

Sic nunc, neque absolutus neque damnatus Servilius de repetundis, saucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, cum calumniam jurâsset, contendere ausus non est; Pilioque cessit: et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus; et præterea de vi reus a quodam emissario suo, Titio, factus est. Recte hoc par habet.

Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus, exspectatione Galliarum, actum nihil est.

Aliquando tamen, sæpe re dilatâ et graviter actâ, et plane perspectâ Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Calendas Martias placeret, senatûs-consultum, quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptæ.

"S. C. auctoritas. Pridie Cal. Octob. in æde Apollinis scribendo affuerunt L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pomt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirinâ, C. Lucceius C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Atteius, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentinâ. Quod M. Marcellus consul verba fecit de provinciis consularibus, de eâ re ita censuerunt, uti L. Paulus, C. Marcellus, consules, cum magistratum inîssent, a. d. X Cal. Mart. quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent; neve quid prius ex Calendis Mart. neve quid conjunctim de eâ re referretur a consulibus; utique, ejus rei causâ, per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: et, cum de eâ re ad senatum referretur a consulibus, eorum qui in CCC judicibus essent, sex adducere liceret. Si quid de eâ re ad populum ad plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius, M. Marcellus, consules, prætores, tribunique plebis, quibus eorum videretur, ad populum plebemve referrent: quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent."

["L. V.] Prid. Calend. Octob. in æde Apollinis, scribendo affuerunt, L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pomt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirinâ, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Atteius, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentinâ. Quod M. Marcellus consul verba fecit de provinciis, de eâ re ita censuerunt, senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habeant intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quominus de

re publicâ ad senatum referri, senatique consultum fieri possit. Qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatûs-consulto intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, et de eâ re ad senatum populumque referri."

Huic senatûs-consulto intercessit C. Cœlius, L. Viniciùs, P. Cornelius, C. Vibius Pansa.

"Item senatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Cæsaris sint; qui eorum stipendia emerita, aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, causæque cognoscantur. Si quis huic senatûs-consulto intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, et de eâ re ad senatum populumque referri."

Huic senatûs-consulto intercessit C. Cœlius, C. Pansa, tribuni plebis.

"Itemque senatui placere, in Ciliciam provinciam, et in octo reliquas provincias, quas prætorii pro prætore obtinerent, eos, qui prætores fuerunt, neque in provinciâ cum imperio fuerunt, quos eorum ex senatûs-consulto cum imperio in provincias pro prætore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere. Si, ex eo numero, quos ex senatûs-consulto in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur; tum uti quodque collegium primum prætorum fuisset, neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur. Si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cujusque collegii, qui prætores fuissent, neque in provincias profecti essent, in sortem conjicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic senatûs-consulto intercessisset, auctoritas perscriberetur."

Huic senatûs-consulto intercessit C. Cœlius, C. Pansa, tribuni plebis. Illa præterea Cn. Pompeii sunt animadversa, quæ maxime confidentiam attule-

runt hominibus, ut diceret, se ante Calend. Martias non posse sine injuriâ de provinciis Cæsaris statuere, post Cal. Mart. se non dubitaturum. Cum interrogaretur, si qui tum intercederent, dixit, hoc nihil interesse, utrum C. Cæsar senatui dicto audiens futurus non esset, an pararet, qui senatum decernere non pateretur. Quid si, inquit alius, et consul esse, et exercitum habere, volet? At ille, (quam clementer!) "Quid si filius meus fustem mihi impingere volet?"

His vocibus, ut existimarent homines, Pompeio cum Cæsare esse negotium, effecit. Itaque jam, ut video, alterutram ad conditionem descendere vult Cæsar, ut aut maneat, neque hoc anno sui ratio habeatur; aut, si designari poterit, decedat. Curio se contra eum totum parat. Quid assequi possit, nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse.

Me tractat liberaliter Curio, et mihi suo munere negotium imposuit. Nam, si mihi non dedisset eas, quæ ad ludos ei advectæ erant Africanæ, potuit supersederi. Nunc, quando dare necesse est, velim tibi curæ sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus: Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istuc misi, et Diogenem Græcum, quibus mandata et literas ad te dedi. Eos tibi et rem, de quâ misi, velim curæ habeas: nam, quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, literis descripsi. Vale.

(9.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Gloriatur ædilem se designatum: Hirrum repulsum: de republicâ nihil actum: Feridium commendat; de Pompeii et Scipionis in Cæsarem animo addit, et de Calidio in defensione diserto, in accusatione frigido.)

Sic tu, inquis, Hirrum tractâsti? Immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimæ fuerit, pudeat te, ausum illum unquam esse incedere tamquam tuum competitorem. Post repulsam vero risus facit: civem bonum ludit, et contra Cæsarem sententias dicit: exspectationem corripit: Curionem prorsus non mediocriter objurgat; hac repulsâ se mutavit. Præterea, qui nunquam in foro apparuerit, non multum in judiciis versatus sit, agit causas liberales; sed raro post meridiem.

De provinciis, quod tibi scripseram, Idibus Sextil. actum iri, interpellat judicium Marcelli, consulis designati. In Calendas rejectâ re, ne frequentiam quidem efficere potuerunt. Has literas a. d. IV Non. Septembr. dedi, cum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa hæc integra in proximum annum transferetur: et, quantum divino, relinquendus tibi erit, qui provinciam obtineat. Nam non expeditur successio, cum Galliæ, quæ habent intercessorem, in eamdem conditionem, quam cæteræ provinciæ, vocantur. Hoc mihi non est dubium: quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares.

Fere literis omnibus tibi de pantheris scripsi. Turpe tibi erit, Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, et alias Africanas decem, donavit; ne putes illum tantum prædia rustica dare scire. Tu, si modo memoriâ tenueris, et Cibyratas arcessieris, itemque in Pamphyliam literas miseris, (nam ibi plures capi aiunt) quod voles, efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsum a collegâ puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc curæ. Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est, hoc est, imperandi [et mandandi.] Nam, simul atque erunt captæ, qui alant eas, et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si

ullam spem mihi literis ostenderis, me isto missurum alios.

M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc venit, tibi commendo; et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent civitates, vult, tuo beneficio, (quod tibi facile et honestum factu est) immunes esse. Gratos et bonos viros tibi obligâris.

Nolo te putare, Favonium a columnariis præteritum esse: optimus quisque eum non fecit.

Pompeius tuus aperte Cæsarem vetat et provinciam tenere cum exercitu, et consulem esse. Tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatûs-consultum faciendum: Scipio hanc, ut Calend. Martiis, [de provinciis Galliis,] neu quid conjunctim referretur. Contristavit hæc sententia Balbum Cornelium: et scio, eum questum esse cum Scipione. Canidius in defensione suâ fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus. Vale.

(10.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Scribit de belli Parthici rumore in Urbe: de provinciis quid putet actum iri: de Curionis actione circa Campanum agrum, de suo studio, ne Ciceroni provincia prorogetur.)

Sane quam literis C. Cassii et Deiotari sumus commoti. Nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit; Deiotarus, profectas per Commagenen in provinciam nostram. Ego quidem præcipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem, quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuæ periculum afferret. Nam de vitâ, si paratior ab exercitu esses, timuissem: nunc hæc exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam,

præsagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset, vereor etiam nunc: neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero.

Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitârunt. Alius enim, Pompeium mittendum; alius, ab Urbe Pompeium non removendum; alius, Cæsarem cum suo exercitu; alius, consules; nemo tamen ex senatûs-consulto privatos. Consules autem, quia verentur, ne illud senatûs-consultum fiat, ut paludati exeant, aut contumeliose, præter eos, ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo, ut parum diligentes in re publicâ videantur: sed honeste, sive negligentia, sive inertia est, sive ille, quem proposui, metus, [latent] sub hac temperantiæ existimatione, nolle provinciam.

A te literæ non venerunt: et, nisi Deiotari subsecutæ essent, in eam opinionem Cassius venerat, quæ diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum, et Arabas in provinciam immisisse, eosque Parthos esse, senatui renuntiâsse. Quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris, aut aliquid, quod referret scire, reticuisse.

Nunc exitus est anni: nam ego has literas a. d. XIV Cal. Decemb. scripsi. Plane nihil video ante Cal. Januar. agi posse. Nôsti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit; itemque Servius quam cunctator. Cujusmodi putas hoc esse, aut quî id, quod nolint, conficere posse, qui, quæ cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, hæc causa primos menses occupabit. Sin autem non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos, aut successores, parvis additis copiis, sustinere possint; Curionem video se dupliciter jactaturum: primum, ut aliquid Cæsari adimat; inde, ut aliquid Pompeio tribuat, quidvis, quamlibet tenue munusculum. Paulus porro non

humane de provinciâ loquitur. Hujus cupiditati occursurus est Furnius noster: plures suspicari non possum.

Hæc novi: alia, quæ possunt accidere, non cerno. Multa tempus afferre, et præparata multa, scio: sed intra fines hos, quæcumque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Cæsarem laborare, sed Pompeium valde nolle, ne vacuus advenienti Cæsari pateat.

Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur: illud certe præstabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est, meminisse, quâ obtestatione, decedens, mihi, ne paterer fieri, mandâris. Vale.

(11.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Nuntians, supplicationes post acrem concertationem decretas tandem esse, hortatur, ut decreti auctoribus, pro cujusque merito et voluntate, gratias agat. Addit, de successore Cæsaris quid actum sit; et commentarium urbanarum rerum mittit, Sittianumque negotium commendat.)

Non diu, sed acriter, nos tuæ supplicationes torserunt: incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio, tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse, decerni supplicationes, ne, quod furore Pauli adeptus esset boni, suâ culpâ videretur amisisse, et prævaricator causæ publicæ existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus: et confirmârunt consules, se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est; Paulo magis certe. Nam Marcellus sic respondit, se spem

in istis supplicationibus non habere; Paulus, se omnino in hunc annum non edicturum.

Renuntiatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum: prendimus eum: non modo non fecit; sed, cum de hostibus ageretur, et posset rem impedire, si, ut [numerarentur,] postularet, tacuit. Tantum Catoni assensus est, qui, et de te locutus honorifice, non decrêrat supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare, pro cujusque naturâ et instituto, gratiæ sunt agendæ: his, quod tantam voluntatem ostenderunt; pro sententiâ, cum impedire possent, non pugnârunt; Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tuâ causâ deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, unâ nobiscum circumierunt et laborârunt. Balbi quoque Cornelii operam et sedulitatem laudare possum. Nam cum Curione vehementer locutus est, et eum, si aliter fecisset, injuriam Cæsari facturum dixit: tum ejus fidem in suspicionem adduxit.

Decrêrant quidem, qui neque transigi volebant, Domitii, Scipiones; quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus, venustissime Curio respondit, se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle.

Quod ad rempublicam attinet, in unam causam omnis contentio conjecta est, de provinciis; in quam adhuc incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Cæsar Id. Novemb. decedat. Curio omnia potius subire constituit, quam id pati: cæteras suas abjecit actiones. Nostri porro, quos tu bene nôsti, ad extremum certamen rem deducere non audent.

Scena rei totius hæc: Pompeius, tamquam Cæsarem non impugnet, sed, quod illi æquum putet, constituat, ait Curionem quærere discordias. Valde autem non vult, et plane timet, Cæsarem consulem designari prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. Accipitur satis male a Curione; et totus ejus secundus consulatus exagitatur. Hoc tibi dico: si omni-

bus rebus prement Curionem, Cæsar defendetur: si intercessorem (quod videntur) reformidârint, Cæsar, quoad volet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum; ex quo tu, quæ digna sunt, selige. Multa transi, in primis ludorum explosiones: et funerum, et ineptiarum cæterarum, plura habet inutilia. Denique malo in hanc partem errare, ut, quæ non desideras, audias, quam quidquam, quod opus est, prætermittatur.

Tibi curæ fuisse de Sittiano negotio, gaudeo. Sed, cum suspicaris, minus certâ fide eos tibi visos; tamquam procurator, sic agas, rogo. Vale.

(12.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Queritur de Appii Claudii censoris ingrato animo et injuriis; quem cum accusationem cogitare comperisset, antevertit, et ipsum postulavit lege Scantiniâ.)

Pudet me tibi confiteri, et queri de Appii, hominis ingratissimi, injuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, cœpit: et, cum homo avarus, ut ea solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit; ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, et ipse facile animadverterem, male eum de me cogitare. Posteaquam vero comperi, eum collegium tentâsse, deinde aperte cum quibusdam locutum; cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare; velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio; ipsum ut prenderem, et ab eo deprecarer injuriam, quem vitam mihi debere putarem, impetrare a me non potui.

Quid ergo est? Tum quidem cum aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum. Posteaquam illum, ne, cui satisfaceret quidem, me dignum habere sensi, malui collegæ ejus, homini

alienissimo mihi, et propter amicitiam tuam non æquissimo, me obligare, quam illius simiæ vultum subire. Id postquam resciit, incanduit, et me causam inimicitiarum quærere clamitavit, ut, si mihi in pecuniâ minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum consectarer. Postea non destitit arcessere Polam Servium, accusatorem, inire cum Domitio consilia. Quibus cum parum procederet, ut ullâ lege mihi ponerent accusatorem, compellari eâ lege me voluerunt, quâ dicere non poterant.

Insolentissimi homines, summis Circensibus ludis meis, postulandum me lege Scantiniâ curant. Vix hoc erat Pola elocutus, cum ego Appium censorem eâdem lege postulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam sic est a populo et non infimo quoque approbatum, ut majorem Appio dolorem fama, quam postulatio, attulerit. Præterea cœpi sacellum, in domo quod est, ab eo petere.

Conturbat me mora servi hujus, qui tibi literas attulit. Nam, acceptis prioribus literis, amplius quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis, Domitio diem timori esse. Exspecto te valde, et quam primum videre cupio. A te peto, ut meas injurias perinde doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere. Vale.

(13.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Gratulatur affinitate Dolabellæ, qui Ciceronis filiam duxerat: narrat de intercessione Curionis, et de provinciis quid actum sit; et de morte Hortensii.)

Gratulor tibi affinitate viri (medius fidius) optimi. Nam hoc ego de illo existimo. Cætera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, et ætate jam sunt decursa, et consuetudine atque auctori-

tate tuâ, et pudore Tulliæ, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri. Non est enim pugnax in vitiis, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo.

Velles C. Curionem nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse: nam, cum de intercessione referretur, quæ relatio fiebat ex senatûs-consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis plebis censebat; frequens senatus in alia omnia iit.

Stomacho est scilicet Pompeius Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierant illuc, ut ratio esset ejus habenda, qui neque exercitum neque provincias tradere vellet. Quemadmodum hoc Pompeius laturus sit, cum cognoscat; quidnam reipublicæ futurum sit, si [*aut non possit*,] aut non curet, vos senes divites videritis. Q. Hortensius, cum has literas scripsi, animam agebat. Vale.

(14.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Varia est. Domitii repulsam, Saturnini accusationem, Pompeii et Cæsaris discordiam, Appii censoris ridiculam diligentiam, narrat.)

Tanti non fuit Arsacen capere, Seleuciam expugnare, ut earum rerum, quæ hîc gestæ sunt, spectaculo careres. Nunquam tibi oculi doluissent, si, in repulsâ, Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt; et plane studia ex partium sensu apparuerunt: perpauci, necessitudinem secuti, officium præstiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit, quam me; atque eo magis, quod per

injuriam sibi putat ereptum, cujus ego auctor fuerim Nunc furit, tam gavisos homines suum dolorem, unumque me studiosiorem Antonii; nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superiore a vitâ invidiosum; quod judicium nunc in exspectatione est, etiam in bonâ spe, post Sex. Peducæi absolutionem.

De summâ re publicâ sæpe tibi scripsi, me annum pacem non videre: et, quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi: quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Cæsarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit; Cæsari autem persuasum est, se salvum esse non posse, si ab exercitu recesserit; fert illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et invidiosa conjunctio, non ad occultam recedit obtrectationem, sed ad bellum se erumpit; neque, mearum rerum quod consilium capiam, reperio; quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura; nam mihi cum hominibus his et gratia et necessitudo est; tum causam illam, non homines, odi.

Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domesticâ debeant, quamdiu civiliter [sine armis] certetur, honestiorem sequi partem; ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem; et id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordiâ video, Cn. Pompeium, senatum, quique res judicant, secum habiturum; ad Cæsarem omnes, qui cum timore aut malâ spe vivant, accessuros; exercitum conferendum non esse. Omnino satis spatii sit ad considerandas utriusque copias, et ad eligendam partem.

Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hîc ostenta facere? de signis et tabulis, de agri modo, de ære alieno, acerrime

agere? Persuasum est ei, censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur: nam sordes eluere vult; venas sibi omnes et viscera aperit. Curre, per Deos atque homines! et quam primum hæc risum veni: legis Scantiniæ judicium apud Drusum fieri: Appium de tabulis et signis agere. Crede mihi, est properandum.

Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. Ad summam, quæris, quid putem futurum. Si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere discordias, quas ferrum et vis judicabit. Uterque animo et copiis est paratus. Si sine tuo periculo fieri posset, magnum et jucundum tibi fortuna spectaculum parabat. Vale.

(15.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Pompeium vituperat, Cæsarem laudat: cupidus conveniendi et alloquendi Ciceronis; de itinere ad Alpes, et Domitio dimisso.)

Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas (qui tam nugax esset) commôrit? Ecquem autem Cæsare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoriâ temperatiorem, aut legisti aut audîsti? Quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis et frigidissimis locis, teterrimâ hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videantur. Quid? jam, inquis; gloriose omnia! Si scias, quam sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quæ ad me nihil pertinet, derideas: quæ tibi exponere, nisi coram, non possum: idque celeriter fore spero. Nam me, cum expulisset ex Italiâ Pompeium, constituit ad Urbem vocare: id quod jam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brundisii circumsederi.

Peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre, et omnia intima conferre, discupio. Habeo autem, quam multa! Hui! vereor, (quod solet fieri) ne, cum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpes versus incidit? Adeo, quod Intimelii in armis sunt, neque de magnâ causâ. Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum præsidio erat, Domitium quemdam, nobilem illic Cæsaris hospitem, a contrariâ factione nummis acceptis, comprehendit, et strangulavit. Civitas ad arma iit. Eo cum quatuor cohortibus mihi per nives eundum est. Usquequaque, inquies, se Domitii male dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum Psecade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.

(16.) M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Pulso ex Italiâ Pompeio, suadet Ciceroni Cœlius, ne afflictam fortunam sequatur; consulitque, ut se in aliquam urbem a bello vacuam recipiat.)

Exanimatus sum tuis literis; quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti; neque, id quid esset, perscripsisti; neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti. Has illico ad te literas scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, oro, obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tuâ consulas; nam Deos hominesque, amicitiamque nostram, testificor, me neque temere tibi prædixisse, neque temere monuisse; sed, postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset, partâ victoriâ, cognoverim, te certiorem fecisse.

Si existimas, eamdem rationem fore Cæsari in dimittendis adversariis, et conditionibus ferendis, erras.

Nihil nisi atrox et sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est: non (mehercule) erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valet, quorum fortunas non debes velle conturbare, sequere eam causam, in cujus victoriâ salus nostra est, ne aut odisse aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus.

Denique illud cogita: quod offensæ fuerit in istâ cunctatione, te subîsse: nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas.

Quod si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non (medius fidius) reperio. Hoc, quod tu non dicendo mihi significâsti, Cæsar audierat, ac, simul atque, Ave, mihi dixit, statim, quid de te audîsset, exposuit. Negavi me scire: sed tamen ab eo petii, ut ad te literas mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego, prius quam ad Urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem; et hoc a te præsens contendissem; atque omni vi te retinuissem.

Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas; ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quod si te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam et jactationem ferre non potes; eligas, censeo, aliquod oppidum, vacuum a

bello, dum hæc decernuntur. Quæ cum tu feceris, et ego te sapienter fecisse judicabo, et Cæsarem non offendes. Vale.

(17.) CŒLIUS CICERONI S.

(*Argumentum.*—Queritur se Curionis amore et Appii odio in eas pertractum partes esse, unde multa jam sibi incommoda. Cæsar enim, in bellum Pharsalicum profectus, Romæ Cœlium prætorem reliquerat: quod autem non huic, sed Trebonio, res urbanas mandaverat, hic ægre ferens, æmulatione turbas dedit, quibus ipse gravius incurrit malum. Excusat itaque, quod cum Cicerone non profectus fuerit in Græciam ad Pompeium.)

Ergo me potius in Hispaniâ fuisse tum, quam Formiis, cum tu profectus es ad Pompeium? Quod utinam, [aut non in istâ parte Appius Claudius, aut non in hac] C. Curio, cujus amicitia me paulatim in hanc perditam causam imposuit: nam mihi sentio bonam mentem iracundiâ et amore ablatam. Tum tu porro, cum ad te proficiscens noctu Ariminum venissem, dum mihi pacis mandata das ad Cæsarem, et mirificum civem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque hæc dico, quod diffidam huic causæ: sed (crede mihi) perire satius est, quam hos videre. Quod si timor vestræ crudelitatis non esset, ejecti jam pridem hinc essemus. Nam hîc nunc, præter fœneratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus. Equidem jam effeci, ut maxime plebs, et, qui antea noster fuit, populus, vester esset.

Cur hoc, inquis? Immo reliqua exspecta. Vos invitos vincere coëgero. Irritavi in me Catonem. Vos dormitis: nec adhuc mihi videmini intelligere,

quam nos pateamus, et quam simus imbecilli. Atque hoc nullius præmii spe faciam, sed (quod apud me plurimum solet valere) doloris atque indignitatis causâ. Quid istic facitis? Prœlium exspectatis, quod firmissimum est? Vestras copias non novi: nostri valde depugnare, et facile algere et esurire, consuêrunt. Vale.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

Liber IX.

(1.) M. T. CICERO M. TERENTIO VARRONI S. D.

(*Argumentum.* — Varronis adventum exspectat, ut ex consuetudine ejus non minus, quam ex studiis ac libris, cum quibus in gratiam redierit, solatium doloris petat, quem ex afflictâ republicâ ceperat.)

Ex his literis, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, et ubi esses, cognovi: quando autem te visuri essemus, nihil sane ex iisdem literis potui suspicari. In spem tamen venio, appropinquare tuum adventum; qui mihi utinam solatio sit! etsi tot tantisque rebus urgemur, ut nullam allevationem quisquam non stultissimus sperare debeat: sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse, aliquâ re juvare. Scito enim me, posteaquam in Urbem venerim, redîsse cum veteribus amicis [id est, cum libris] nostris in gratiam: etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem; sed quod eorum me suppudebat. Videbar enim mihi, cum me

in res turbulentissimas infidelissimis sociis demisissem, præceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi; revocant in consuetudinem pristinam: teque, quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicunt fuisse. Quamobrem, quando placatis his utor, videor sperare debere, si te viderim, et ea, quæ premant, et ea, quæ impendeant, me facile transiturum. Quamobrem, sive in Tusculano, sive in Cumano, ad te placebit, sive (quod minime velim) Romæ; dummodo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrûm commodissimum esse dijudicetur. Vale.

(2.) CICERO VARRONI.

(*Argumentum.* — Retentæ epistolæ causam exponit: deinde suadet, ut vitet oculos hominum, quod ipse faciat, donec gratulatio Africanæ victoriæ defervescat: et suum juvandæ reip. desiderium declarat.)

Caninius tuus idem, et idem noster, cum ad me pervesperi venisset, et se postridie mane ad te iturum esse dixisset; dixi ei, me daturum aliquid mane; ut peteret, rogavi. Conscripsi epistolam noctu: nec ille ad me rediit. Oblitum credidi. Attamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audîssem ex eodem, postridie te mane e Tusculano exiturum. At tibi repente, paucis post diebus, cum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane: proficisci ad te statim dixit. Etsi erat ἕωλος illa epistola, præsertim tantis postea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam nolui; et eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, ut cum homine docto, et tui amantissimo, locutus ea sum, quæ pertulisse illum ad te existimo.

Tibi autem idem consilii do, quod mihimet ipsi, ut

vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possimus. Qui enim victoriâ se efferunt, quasi victos nos intuentur. Qui autem victos nostros moleste ferunt, nos dolent vivere.

Quæres fortasse, cur, cum hæc in Urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui et me et alios prudentiâ vincis, omnia (credo) vidisti; nihil te omnino fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat? nusquam incurrat? Ac mihi quidem jam pridem venit in mentem, bellum esse aliquo exire, ut ea, quæ agebantur hîc, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. Sed calumniabar ipse: putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum, etiam si non suspicaretur: Hic aut metuit, et eâ re fugit; aut aliquid cogitat, et habet navem paratam. Denique, levissime qui suspicaretur, et qui fortasse me optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. Hæc ego suspicans, adhuc Romæ maneo: et tamen λεληθοτως consuetudo diuturna callum jam obduxit stomacho meo.

Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem, dum defervescat hæc gratulatio, et simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit; confectum enim esse existimo. Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum: quamquam, quo me conjectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. Te vero nolo, nisi ipse rumor jam raucus erit factus, ad Baias venire. Erit enim nobis honestius, etiam cum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius quam natatum.

Sed hæc tu melius: modo nobis stet illud, unâ vivere in studiis nostris; a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem: non deesse, si quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, ad ædificandam

rempublicam, et potius libenter accurrere: si nemo utetur operâ, tamen et scribere et legere πολιτειας: et, si minus in curiâ atque in foro, at in literis et libris, ut doctissimi veteres fecerunt, navare rem publicam, et de moribus ac legibus quærere. Mihi hæc videntur. Tu, quid sis acturus, et, quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris. Vale.

(3.) CICERO VARRONI.

(*Argumentum.* — Iturum se ad Varronem scribit: sed fore qui reprehendant, quod, in tanto incendio civitatis, amœnitates locorum quærant. Se vero barbarorum voces contemnere, et persequi propositum, ut in studiis unâ vivant.)

Etsi, quod scriberem, non habebam, tamen Caninio, ad te eunti, non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam? quod velle te puto, cito me ad te esse venturum. Etsi vide, quæso, satisne rectum sit, nos, hoc tanto incendio civitatis, in istis locis esse. Dabimus sermonem iis qui nesciunt, nobis, quocumque in loco simus, eumdem cultum, eumdem victum esse. Quid refert? tamen in sermonem incidemus. Valde id (credo) laborandum est, ne, cum omnes in omni genere et scelerum et flagitiorum volutentur, nostra nobiscum aut inter nos cessatio vituperetur. Ego vero, neglectâ barbarorum inscitiâ, te persequar. Quamvis enim hæc sint misera (quæ sunt miserrima), tamen artes nostræ, nescio quo modo, nunc uberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant; sive, quia nullâ nunc in re aliâ acquiescimus, sive, quod gravitas morbi facit, ut medicinæ egeamus; eaque nunc appareat, cujus vim non sentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego nunc hæc ad te, cujus domi nascuntur? γλαυκ' εις Αθηνας. Nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me exspectares. Sic igitur facies. Vale.

(4.) CICERO VARRONI S.

(*Argumentum.* — De Varronis adventu ex Diodori philosophi sententiâ jocatur ita, ut ad Chrysippi sententiam accedat.)

Περι δυνατων me scito κατα Διοδωρον κρινειν. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse, te venire: sin autem non es, των αδυνατων est, te venire. Nunc vide, utra te κρισις magis delectet, Χρυσιππεια-ne, an hæc, quam noster Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur. Hoc etiam κατα Χρυσιππον δυνατον est. De Coctio mihi gratum est. Nam id etiam Attico mandâram. Tu si minus ad nos, accurremus ad te. Si hortum in bibliothecâ habes, deerit nihil. Vale.

(5.) CICERO VARRONI.

(*Argumentum.* — Probat et diem, quo conventuri sint, et suum Varronisque consilium, quod, semel a Cæsare victi, ab armis discesserint.)

Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore, neque solum propter reipublicæ, sed etiam propter anni, tempus. Quare diem istum probo. Itaque eumdem ipse sequar. Consilii nostri, ne, si eos quidem, qui id secuti non sunt, non pœniteret, nobis pœnitendum putarem. Secuti enim sumus, non spem, sed officium: reliquimus autem, non officium, sed desperationem. Ita verecundiores fuimus, quam qui se domo non commoverunt; saniores, quam qui, amissis opibus, domum non reverterunt. Sed nihil minus fero, quam severitatem otiosorum: et, quoquo modo se res habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia vivimus. Mihi si spatium fuerit in Tus-

culanum ante Nonas veniendi, istic te videbo: sin minus, persequar in Cumanum: et ante te certiorem faciam, ut lavatio parata sit. Vale.

(6.) CICERO VARRONI.

(*Argumentum.* — Cæsaris ex Africano bello adventum nuntiat: et belli civilis causam in Pompeium potius, quam in Cæsarem, confert. Varronem autem laudat, quod se ab armis ad studia, quasi a tempestate in portum, contulerat.)

Caninius noster me tuis verbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus Cæsaris scilicet in exspectatione: neque tu id ignoras. Sed tamen, cum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum; scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore, ipsumque multis. Ostiæ videri commodius eum exire posse. Id, ego non intelligebam, quid interesset. Sed tamen Hirtius mihi dixit, et se ad eum, et Balbum et Oppium, scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco nôsse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares, vel potius ubi utrique: quid enim ille facturus sit, incertum est: et simul ostentavi tibi, me istis esse familiarem, et consiliis eorum interesse. Quod ego cur nolim, nihil video. Non enim est idem, ferre, si quid ferendum est, et probare, si quid probandum non est. Etsi, quid non probem, quidem, nescio, præter initia rerum: nam hæc in voluntate fuerunt. Vidi enim (nam tu aberas) nostros amicos cupere bellum; hunc autem non tam cupere, quam non timere, (ergo hæc consilii fuerunt, reliqua necessaria); vincere autem aut hos aut illos, necesse esse.

Scio te semper mecum in luctu fuisse, cum vide-

remus, quam illud ingens malum alterius utrius exercitûs et ducum interitu; tum vero extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus. Crudeliter enim otiosis minabantur: eratque iis et tua invisa voluntas, et mea oratio. Nunc vero, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent. Erant enim nobis perirati, quasi quidquam de nostrâ salute decrevissemus, quod non idem illis censuissemus; aut quasi utilius reipublicæ fuerit, eos etiam ad bestiarum auxilium confugere, quam vel emori, vel cum spe, si non optimâ, at aliquâ, tamen vivere.

At in perturbatâ republicâ vivimus. Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla sibi subsidia ad omnes vitæ status paraverunt: huc enim ut venirem, superior longius, quam volui, fluxit oratio. Cum enim te semper magnum hominem duxi; tum, quod his tempestatibus es prope solus in portu, fructusque doctrinæ percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres, eaque tractes, quorum et usus et delectatio est omnibus istorum et actis et voluptatibus anteponenda.

Equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitæ puto; libenterque omnibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat, vi nullâ interpellante, isto modo vivere. Quod nos quoque imitamur, ut possumus; et in nostris studiis libentissime conquiescimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut cum operâ nostrâ patria sive non possit uti, sive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi etiam reipublicæ præponendam putaverunt? Quæ igitur studia, magnorum hominum sententiâ, vacationem habent etiam publici muneris, iis, concedente republicâ, cur non abutamur? Sed plus facio, quam Caninius mandavit. Is enim, si quid ego scirem, rogârat, quod tu nescires: ego tibi ea narro, quæ tu melius scis, quam

ipse, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quæ temporis hujus sint, quæve audiero, ne quid ignores. Vale.

(7.) CICERO VARRONI.

(*Argumentum.* — Jam maturum esse ait, ut ab Urbe discedat; et, de Cæsaris, ex Africano bello redeuntis, itinere, diversos rumores nuntiat.)

Cœnabam apud Seium, cum utrique nostrûm redditæ sunt a te literæ. Mihi vero jam maturum videtur. Nam, quod antea calumniatus sum, indicabo malitiam meam. Volebam prope alicubi esse, si quid bonæ salutis, συν τε δυ' ερχομενω. Nunc, cum confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis viris. Nam, ut audivi de L. Cæsare filio, mecum ipse, "Quid hic mihi faciet patri?" Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, cœnitare. Quid faciam? tempori serviendum est. Sed ridicula missa; præsertim cum sit nihil, quod rideamus.

"Africa terribili tremit horrida terra tumultu."

Itaque nullum est αποπροηγμενον, quod non verear. Sed quod quæris, quando, quâ, quo, nihil adhuc scimus. Istuc ipsum de Baiis, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc prædium suum non inspexit: nec ullum habet deterius; sed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbitror per Siciliam: vel jam sciemus: adventat enim Dolabella: eum puto magistrum fore.

Πολλοι μαθηται κρειττονες διδασκαλων.

Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum. Quare exspecto tuas literas. Vale.

(8.) CICERO VARRONI.

(*Argumentum.* — Promiserat Varro, Ciceroni se libros dicaturum: Cicero eum promissi admonet, missis quatuor Academicarum Quæstionum.)

Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus; tamen ego exspectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos: nôsti enim profecto os adolescentioris Academiæ. Ex eâ igitur mediâ excitatos misi; qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Exspectabam omnino jamdiu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere. Sed, cum tu tardius faceres, id est (ut ego interpretor), diligentius; teneri non potui, quin conjunctionem studiorum amorisque nostri, quo possem literarum genere, declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset unâ Pomponius. Tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumsi Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere, id nos locutos esse inter nos, quod nunquam locuti sumus: sed nôsti morem dialogorum.

Posthæc autem, mi Varro, quam plurima, si videbitur, et de nobis, inter nos; sero fortasse; sed superiorum temporum fortuna reipublicæ causam sustineat: hæc ipsi præstare debemus. Atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis, hæc inter nos studia exercere possemus! Quamquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes honestas nobis et curas et actiones darent. Nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? Mihi vero cum his ipsis vix; his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, et sæpius. Mi-

grationem et emtionem feliciter evenire volo; tuumque in eâ re consilium probo. Cura ut valeas.

(9.) DOLABELLA CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Dolabella socero suo suadet, ut vel se cum Cæsare conjungat, vel in otium se referat: quod idem Cœlius suaserat, lib. VIII, epist. 16.)

Si vales, gaudeo: et ipse valeo, et Tullia nostra recte valet. Terentia minus belle habuit: sed certum scio jam convaluisse eam. Præterea rectissime sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire, partium causâ potius quam tuâ, tibi suadere, ut te aut cum Cæsare nobiscumque conjungeres, aut certe in otium referres; præcipue nunc, jam inclinatâ victoriâ, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem, nisi in eam, in quâ scilicet tibi suadere videar, quod pie tacere non possum. Tu autem, mi Cicero, sic hæc accipies, ut, sive probabuntur tibi, sive non probabuntur, ab optimo certe animo, ac deditissimo tibi, et cogitata et scripta esse judices.

Animadvertis, Cn. Pompeium nec nominis sui nec rerum gestarum gloriâ, neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum; et hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italiâ, amissis Hispaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique: quod nescio an nulli unquam nostro acciderit imperatori.

Quamobrem, quid aut ille sperare possit, aut tu, animum adverte pro tuâ prudentiâ. Sic enim facillime, quod tibi utilissimum erit, consilii capies. Illud autem a te peto, ut, si jam ille evitaverit hoc periculum, et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consu-

las; et aliquando tibi potius, quam cuivis, sis amicus. Satisfactum est jam a te vel officio, vel familiaritati; satisfactum etiam partibus, et ei reipublicæ, quam tu probabas. Reliquum est, ubi nunc est respublica, ibi simus potius, quam, dum illam veterem sequimur, simus in nullâ.

Quare velim, mi jucundissime Cicero, si forte Pompeius, pulsus his quoque locis, rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas, vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem.

Quæcumque de tuâ dignitate ab imperatore erunt impetranda, quâ est humanitate Cæsar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare; et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuæ quoque fidei et humanitatis, curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me, et a te mihi literas referat. Vale.

(10.) M. CICERO P. DOLABELLÆ S. D.

(*Argumentum.* — Inter Niciam et Vidium judex (in causâ, ut videtur, pecuniariâ) constitutus, quod grammaticus Nicia erat, per jocum ad grammaticos alludit: etiam de P. Sullæ morte jocose scribit.)

Non sum ausus Salvio nostro nihil ad te literarum dare: nec (mehercule) habebam, quod scriberem, nisi te a me mirabiliter amari: de quo, etiam nihil scribente me, te non dubitare, certo scio. Omnino mihi magis literæ sunt exspectandæ a te, quam a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem scire curare; nisi forte scire vis, me, inter Niciam nostrum et Vidium, judicem esse. Profert alter (ut opinor) duobus versiculis expensum Niciæ: alter Aristarchus hos ὀβελίζει. Ego, tamquam criticus antiquus,

judicaturus sum, utrum sint του ποιητου, an παρεμβεβλημενοι. Puto nunc dicere: Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? et ingentium squillarum cum Sophiâ Septimiæ? Quid ergo? tu adeo mihi excussam severitatem veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiæ pristinæ frontis appareant? Sed tamen suavissimum συμβιωτην nostrum præstabo integellum: nec committam, ut, si ego eum condemnâro, tu restituas, ne habeat Bursa Plancus, apud quem literas discat.

Sed quid ago? cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, ut in bello, in aliquâ majusculâ curâ negotiove versere, labor longius. Cum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullæ morte, antequam certum scierit. Nunc quærere desierunt, quomodo perierit. Satis putant, se scire, quod sciunt. Ego cæteroqui animo æquo fero; unum vereor, ne hasta Cæsaris refrixerit. Vale.

(11.) CICERO DOLABELLÆ.

(*Argumentum.* — Tulliolæ mortem, etiam post divortium, Dolabellæ significat, in cujus consuetudine solatium sibi fore ait. Suos obtrectatores a Dolabellâ refutari vult, ab eodemque se amari. Scripta Cæsare quartum consule.)

Vel meo ipsius interitu mallem literas meas desiderares, quam eo casu, quo sum gravissime afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem. Nam et oratio tua prudens, et amor erga me singularis, multum levaret. Sed, quoniam brevi tempore (ut opinio nostra est) te sum visurus, ita me affectum offendes, ut multum a te possim juvari; non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim, aut

fortunæ succumbendum putem: sed tamen hilaritas illa nostra et suavitas, quæ te præter cæteros delectabat, erepta mihi omnis est. Firmitatem tamen et constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eamdem cognosces, quam reliquisti. Quod scribis, prœlia te meâ causâ sustinere; non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, (quod certe intelligitur) me a te amari: quod ut facias, te etiam atque etiam rogo; ignoscasque brevitati literarum mearum: nam et celeriter unâ futuros nos arbitror, et nondum satis confirmatus sum ad scribendum. Vale.

(12.) CICERO DOLABELLÆ.

(*Argumentum.* — Dolabellæ gratulatur de Baiarum salubritate; et orationem pro Deiotaro mittit.)

Gratulor Baiis nostris, siquidem, ut scribis, salubres repente factæ sunt; nisi forte te amant, et tibi assentantur, et tamdiu, dum tu ades, sunt oblitæ sui. Quod quidem si ita est, minime miror, cœlum etiam et terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere.

Oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum; quod non putâram. Itaque eam tibi misi: quam velim sic legas, ut causam tenuem et inopem, nec scriptione magnopere dignam. Sed ego hospiti veteri et amico munusculum mittere volui levidense, crasso filo; cujusmodi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti fortique sis; ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet injuriam. Vale.

(13.) CICERO DOLABELLÆ S.

(*Argumentum.* — Rogat Dolabellam, ut Suberino et Planio reditum in patriam a Cæsare impetret;

eosque ita excusat, ut ostendat, casu quodam et necessitate coactos, Pompeii partes in Hispaniâ secutos esse.)

Caius Suberinus, Calenus, et meus est familiaris, et Leptæ nostri familiarissimi pernecessarius. Is cum, vitandi belli causâ, profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in eâ provinciâ esset, in quâ nemo nostrûm, post Afranium superatum, bellum ullum fore putârat; incidit in ea ipsa mala, quæ summo studio vitaverat. Oppressus est enim bello repentino; quod bellum, commotum a Scapulâ, ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nullâ ratione se ab illâ miseriâ eripere posset. Eadem causa fere est M. Planii Heredis, qui est item Calenus, Leptæ nostri familiarissimus.

Hosce igitur ambo tibi sic commendo, ut majore curâ, studio, sollicitudine animi, commendare non possim. Volo ipsorum causâ: meque in eo vehementer et amicitia movet et humanitas. Lepta vero cum ita laboret, ut ejus fortunæ videantur in discrimen venire; non possum ego non aut proxime atque ille, aut etiam æque, laborare. Quapropter, etsi sæpe expertus sum, quantum me amares; tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maxime judicaturum. Peto igitur a te, vel, si pateris, oro, ut homines miseros, et fortunâ (quam vitare nemo potest), magis quam culpâ, calamitosos, conserves incolumes: velisque per te me hoc muneris cum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptæ, quem omnibus antepono, dare.

Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere; sed tamen nihil obest dicere. Res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris. Quapropter, quando his Cæsar vitam suâ liberalitate concessit, nec est, quod iis præterea magnopere possit adimi; reditum, si me tantum amas,

quantum certe amas, hominibus confice. In quo nihil est, præter viam longam; quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum suis, et moriantur domi. Quod ut enitare contendasque, vel potius ut perficias, (posse enim te, mihi persuasi) vehementer te etiam atque etiam rogo. Vale.

(14.) CICERO DOLABELLÆ, CONSULI, S.

(*Argumentum.* — Laudat Dolabellam, quod columnam, quasi aram mortuo Cæsari, ut Deo, erectam, everterit, et animadversione, in eos qui contra libertatem tumultuabantur, usus fuerit. Scripta paulo post necem Cæsaris.)

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tuâ gloriâ, satisque ex eâ magnam lætitiam voluptatemque capiebam; tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causâ in hæc loca veniant, præterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin omnes, cum te summis laudibus ad cœlum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu, meis præceptis et consiliis obtemperans, præstantissimum te civem et singularem consulem præbeas. Quibus ego, quamquam verissime possum respondere, te, quæ facias, tuo judicio et tuâ sponte facere, nec cujusquam egere consilio; tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego: sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriæ. Est tamen non alienum dignitate tuâ, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem; mihi vero gloriosum, te juve-

nem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinæ meæ.

L. quidem Cæsar, cum ad eum ægrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, "O mi Cicero!" inquit; "gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, jam salvi esse possemus. Dolabellæ vero tuo et gratulor, et gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possumus vere consulem dicere." Deinde multa de facto ac de re gestâ: tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum unquam, nihil reipublicæ salutarius. Atque hæc una vox omnium est. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere, meque aliquâ ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella, (hæc enim jocatus sum) libentius omnes meas, si modo sunt aliquæ meæ, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam, cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti; tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius.

Semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter ejus summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam. Tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer, locum fuisse augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriæ servias? Proponam tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum. Te imitere, oportet: tecum ipse certes. Ne licet quidem

tibi jam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis, non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset, et cum bonis omnibus, tum infimo cuique, gratissima.

Hoc si tibi fortunâ quâdam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine, cum animi, tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim concionem tuam: nihil illâ sapientius. Ita pedetentim et gradatim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret.

Liberâsti igitur et urbem periculo, et civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum facti. Intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos, esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quando rempublicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias. Vale.

(15.) CICERO PÆTO S.

(*Argumentum.* — Duabus epistolis respondet, priori, de valetudine, et illius in se amore, ac jucunditate: alteri, nihil referre, utrum Romæ sit an Neapoli, cum Romæ unius nutu regantur omnia. Scripta paulo ante quam Cæsar ad Hispaniense bellum exiret.)

Duabus tuis epistolis respondebo; uni, quam triduo ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis literis intellexi, pergratam tibi [*esse curam meam valetudinis*

tuæ, quam tibi] perspectam esse gaudeo. Sed (mihi crede) non perinde, ut est reâpse, ex literis perspicere potuisti. Nam, cum a satis multis (non enim possum aliter dicere) et coli me videam, et diligi; nemo est illorum omnium mihi te jucundior. Nam, quod me amas, quod id et jampridem et constanter facis, est id quidem magnum, atque haud scio an maximum; sed tibi commune cum multis: quod tu ipse tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere jucundus, id est proprie tuum.

Accedunt, non Attici, sed salsiores quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales. Ego autem (existimes, licet, quod lubet) mirifice capior facetiis, maxime nostratibus; præsertim cum eas videam primum oblitas Latio, tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam brachatis et Transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te cum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, (vere ut dicam) Crassos quoque, et Lælios, videre videor. Moriar, si, præter te, quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquæ et vernaculæ festivitatis agnoscere. Ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris, me tantâ perturbatione valetudinis tuæ tam graviter exanimatum fuisse?

Quod autem alterâ epistolâ purgas te non dissuasorem mihi emtionis Neapolitanæ fuisse, sed auctorem commorationis urbanæ; neque ego aliter accepi. Intellexi tamen idem, quod his intelligo literis, non existimâsse te, mihi licere (id, quod ego arbitrabar) res has non omnino quidem, sed magnam partem, relinquere. Catulum mihi narras, et illa tempora. Quid simile? Ne mihi quidem ipsi tunc placebat, diutius abesse ab reipublicæ custodiâ. Sedebamus enim in puppi, et clavum tenebamus: nunc autem vix est in sentinâ locus. An minus multa senatûs-consulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romæ cum sum, et urgeo forum, senatûs-consulta

scribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum. Et quidem, cum in mentem venit, ponor ad scribendum: et ante audio senatûs-consultum in Armeniam et Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem ullam de eâ re esse factam.

Atque hoc nolim me jocari putes. Nam mihi scito jam a regibus ultimis allatas esse literas, quibus mihi gratias agant, quod se meâ sententiâ reges appellaverim: quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos, nesciebam.

Quid ergo est? tamen, quamdiu hîc erit noster hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ: cum vero aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum si habebo, in denos dies singulos sumtuariæ legis dies conferam. Sin autem minus invenero quod placeat, decrevi habitare apud te. Scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam desperabam jam, ut tibi proxime scripsi: sed tamen non abjeci. Tu, velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. Si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cætera mihi probabuntur. Vale.

(16.) CICERO PAPIRIO PÆTO S.

(*Argumentum.*— Ostendit, nihil a se prætermissum in Cæsarianorum conciliandâ sibi benevolentiâ: nec boni civis aut sapientis hominis officium in se desiderari posse: tandem ad Pæti jocationes respondet.)

Delectârunt me tuæ literæ; in quibus primum amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit, verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset: de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo; facile ut intelligerem, te esse commotum; et ego tibi accurate rescrip-

seram, ut quoquo modo, in tali re atque tempore, aut liberarem te istâ curâ, aut certe levarem. Sed, cum proximis quoque literis ostendis, quantæ tibi curæ sit ea res; sic, mi Pæte, habeto: quidquid arte fieri poterit (non enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est) sed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandam et colligendam, summo studio me consecutum esse; nec frustra, ut arbitror. Sic enim color, sic observor, ab omnibus his qui a Cæsare diliguntur, ut ab his me amari putem. Nam, etsi non facile dijudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit; cætera sunt signa communia: sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi, quia et nostra fortuna ea est, et illorum, ut simulandi causa non sit.

De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video, quod timeam; nisi quod omnia sunt incerta, cum a jure discessum est: nec præstari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam, libidine. Sed tamen ejus ipsius nullâ re a me offensus est animus. Est enim adhibita in eâ re ipsâ summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar, esse meum libere loqui, cujus operâ esset in civitate libertas; sic, eâ nunc amissâ, nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si vellem nonnullorum acute aut facete dictorum offensionem, fama ingenii mihi esset abjicienda; quod si possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium: et, ut Servius, frater tuus, (quem literatissimum fuisse judico) facile diceret, "Hic versus Plauti non est; hic est," quod tritas aures haberet notandis generibus poëtarum, et consuetudine legendi; sic audio Cæsarem, cum volumina jam confecerit αποφθεγματων, si quod affera-

tur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere: quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis, cum dixi, nec illiterata nec insulsa esse videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Œnomao tuo nihil utor; etsi posuisti loco versus Accianos.

Sed quæ est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verum fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis præstare, nisi culpam: quâ mihi videor dupliciter carere; et quod ea senserim quæ rectissima fuerunt, et quia, cum viderem præsidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putârim. Ergo, in officio boni civis, certe non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere, dicam aut faciam contra potentes: id quoque puto esse sapientis. Cætera vero, quid quisque me dixisse dicat, aut quomodo ille accipiat, aut quâ fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt et observant, præstare non possum. Ita fit, ut et consiliorum superiorum conscientiâ, et præsentis temporis moderatione, me consoler: et illam Accii similitudinem non [modo] jam ad invidiam, sed ad fortunam, transferam: quam existimo levem et imbecillam, et ab animo firmo et gravi, tamquam fluctum a saxo, frangi oportere. Etenim, cum plena sint monimenta Græcorum, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis, vel Syracusis; cum, servientibus suis civitatibus, fuerint ipsi quodammodo liberi; ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cujusquam, nec frangam dignitatem meam?

Nunc venio ad jocationes tuas, cum tu secundum

Œnomäum Accii, non, ut olim solebat, Atellanum, sed, ut nunc fit, mimum, introduxisti. Quem tu mihi [popilium, quem denarium,] narras? quam tyrotarichi patinam? Facilitate meâ ista ferebantur antea: nunc mutata res est. Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros. Puto enim, te audîsse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos apud me declamitare, me apud eos cœnitare. Tu autem quod mihi bonam copiam ejures, nihil est: tum enim, cum rem habebas, quæsticulis te faciebam attentiorem: nunc, cum tam æquo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, æstimationem te aliquam putes accipere. Etiam hæc levior est plaga ab amico, quam a debitore.

Nec tamen eas cœnas quæro, ut magnæ reliquiæ fiant: quod erit, magnificum sit et lautum. Memini te mihi Phameæ cœnam narrare. Temperius fiat; cætera eodem modo. Quod si perseveras me ad matris tuæ cœnam revocare, feram id quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quæ scribis, apponere, aut etiam polypum Miniani Jovis similem. Mihi crede: non audebis. Ante meum adventum fama ad te de meâ novâ lautitiâ veniet: eam extimesces. Neque est, quod in promulside spei ponas aliquid; quam totam sustuli. Solebam enim antea debilitari oleis et lucanicis tuis.

Sed quid hæc loquimur? liceat modo isto venire. Tu vero (volo enim abstergere animi tui metum) ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum sumtum afferam, quod balneum calfacias oportebit: cætera more nostro; superiora illa lusimus. De villâ Selicianâ et curâsti diligenter, et scripsisti facetissime. Itaque puto me prætermissurum. Salis enim satis est, sannionum parum. Vale.

(17.) CICERO L. PAPIRIO PÆTO S.

(*Argumentum.* — Cæsar militibus agros divisurus dicebatur. Metuenti Pæto, ne divisio ad suos agros perveniat, idque quærenti, Cicero respondet.)

Non tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster apud te fuerit, ex me quæras, quid de istis municipiis et agris futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat; aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. Immo vero, si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit. Habuisti enim in tuâ potestate, ex quo vel ex sobrio, vel certe ex ebrio, scire posses. Sed ego ista, mi Pæte, non quæro: primum, quia de lucro prope jam quadriennium vivimus; si aut hoc lucrum est, aut hæc vita, superstitem reipublicæ vivere: deinde, quod scire quoque mihi videor, quid futurum sit. Fiet enim quodcumque volent, qui valebunt: valebunt autem semper arma. Satis igitur nobis esse debet, quidquid conceditur. Hoc si qui pati non potuit, mori debuit.

Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur. Hoc non longe abest a Tusculano. Nihil tamen timeo: fruor, dum licet: opto, ut semper liceat. Si id minus contigerit; tamen, quando ego vir fortis, idemque philosophus, vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cujus beneficio id consecutus sum. Qui si cupiat esse rempublicam, qualem fortasse et ille vult, et omnes optare debemus; quid faciat tamen, non habet: ita se cum multis colligavit.

Sed longius progredior: scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsum quidem principem, scire, quid futurum sit. Nos enim illi servimus; ipse temporibus. Ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus.

Hæc tibi antea non rescripsi; non quo cessator esse solerem, præsertim in literis: sed, cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione meâ, nec spem ex affirmatione, afferre volui. Illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audîsse. Tu tamen, pro tuâ sapientiâ, debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcumque erunt. Vale.

(18.) CICERO S. D. L. PAPIRIO PÆTO.

(*Argumentum.* — Causas exponit, cur ludum quasi eloquentiæ aperuerit, aliosque declamando exerceat. Addit per jocum de cœnarum apparatu.)

Cum essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos obviam miseram, ut iidem me quam maxime conciliarent familiari suo; accepi tuas literas, plenissimas suavitatis: ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, cum Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego, sublatis judiciis, amisso regno forensi, ludum quasi habere cœperim. Quid quæris? me quoque delectat consilium. Multa enim consequor: primum, (id, quod maxime nunc opus est) munio me ad hæc tempora. Id cujusmodi sit, nescio: tantum video, nullius adhuc consilia me huic anteponere; nisi forte mori melius fuit. In lectulo, fateor: sed non accidit. In acie non fui. Cæteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius, fœde perierunt. At Cato præclare. Jam istuc quidem, cum volemus, licebit. Demus modo operam, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit; id, quod agimus. Ergo hoc primum.

Sequitur illud; ipse melior fio, primum valetudine, quam, intermissis exercitationibus, amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis,

nisi me ad has exercitationes retulissem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes: plures jam pavones confeci, quam tu pullos columbinos. Tu istic te Ateriano jure delectato; ego me hîc Hirtiano.

Veni igitur, si vir es; et disce jam προλεγομενας, quas quæris: etsi sus Minervam. Sed quando, ut video, æstimationes tuas vendere non potes, neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est. Satius est hîc cruditate, quam istic fame. Video te bona perdidisse: spero idem istuc familiares tuos. Actum igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, cum cantherium comedisti, Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo, tamquam hypodidascalo, proxima: eam pulvinus sequetur. Vale.

(19.) CICERO S. D. L. PAPIRIO PÆTO.

(*Argumentum.* — Scripserat Pætus, Balbum tenui apparatu fuisse contentum. Unde jocatur, malitiose hæc dici, ut se quoque ad eamdem aut minorem continentiam devocaret.)

Tamen a malitiâ non discedis. Tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. Hoc videris dicere, cum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum: rectâ eum a portâ domum meam venisse. Neque hoc admiror, quod non ad tuam potius; sed illud, quod non ad suam. Ego autem primis tribus verbis, Quid noster Pætus? at ille, adjurans, Nusquam se unquam libentius. Hoc si verbis assecutus es, aures ad te afferam non minus elegantes: sin autem opsonio; peto a te, ne pluris esse balbos quam disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed, si me expediero, ut in ista loca

venire possim, non committam, ut te sero a me certiorem factum putes. Vale.

(20.) CICERO PÆTO.

(*Argumentum.* — Jocatur pro more, se Epicureum factum dicens, abjectâ reipublicæ curâ; ideoque lautius, quam antea, excipiendum esse. Deinde rationes suæ vitæ et studiorum perscribit.)

Dupliciter delectatus sum tuis literis, et quod ipse risi, et quod te intellexi jam posse ridere. Me autem a te, ut scurram velitem, malis oneratum esse, non moleste tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse: habuisses enim, non hospitem, sed contubernalem. At quem virum? non eum, quem tu es solitus promulside conficere. Integram famem ad ovum affero. Itaque usque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ solebas antea laudare, o hominem facilem! o hospitem non gravem! abierunt. Nam omnem nostram de republicâ curam, cogitationem de dicendâ in senatu sententiâ, commentationem causarum, abjecimus. In Epicuri nos adversarii nostri castra conjecimus: nec tamen ad hanc insolentiam; sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, cum in sumtum habebas, etsi nunquam plura prædia habuisti.

Proinde te para: cum homine et edaci tibi res est, et qui jam aliquid intelligat. Οψιμαθεις autem homines, scis, quam insolentes sint. Dediscendæ tibi sunt sportellæ et artolagani tui. Nos jam artis tantum habemus, ut Verrium tuum et Camillum (quâ munditiâ homines! quâ elegantiâ!) vocare sæpius audeamus. Sed vide audaciam. Etiam Hirtio cœnam dedi, sine pavone tamen. In eâ cœnâ coquus meus, præter jus fervens, nihil potuit imitari.

Hæc igitur est nunc vita nostra. Mane salutamus

domi et bonos viros multos, sed tristes, et hos lætos victores; qui me quidem perofficiose et peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, literis me involvo; aut scribo, aut lego. Veniunt etiam, qui me audiant, quasi doctum hominem, quia paulo sum, quam ipsi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam et gravius et diutius, quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas; ne ego, te jacente, bona tua comedim. Statui enim tibi ne ægroto quidem parcere.

(21.) CICERO PÆTO S.

(*Argumentum.* — Fulmina verborum Pætus Ciceroni tribuerat, quæ imitari non posset; quod ridens confutat: etiam quod Papirios ullos negaverat nisi plebeios fuisse.)

Ai'n' tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? Tum insanires, si consequi non posses. Cum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus est illud a Trabeâ, sed potius αποτευγμα meum. Verumtamen quid tibi ego in epistolis videor? nonne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut judicio, aut concioni? Quin ipsa judicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas, et eas tenues, agimus subtilius; capitis aut famæ scilicet ornatius: epistolas vero, quotidianis verbis texere solemus.

Sed tamen, mi Pæte, quî tibi venit in mentem negare, Papirium quemquam unquam, nisi plebeium, fuisse? fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea consul cum eodem fuisset, annis post Romam condi-

tam CCCXII. Sed tum Papisii dicebamini. Post hunc XIII fuerunt sellâ curuli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius est vocari desitus. Is dictator, cum L. Papirio Cursore magistro equitum, factus est, annis post Romam conditam CCCCXV, et quadriennio post consul cum K. Duillio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus; deinde L. Masso, ædilicius: inde multi Massones; quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas, volo.

Deinde Carbones et Turdi insequuntur. Hi plebeii fuerunt: quos contemnas, censeo. Nam, præter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e re publicâ Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem, et ejus fratrem scurram. Quid his improbius? de hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuêre, C. Cn. M. Carbones. Marcus, P. Flacco accusante, condemnatus, [fur magnus,] ex Siciliâ: Caius, accusante L. Crasso, cantharidas sumsisse dicitur. Is et tribunus plebis seditiosus, et P. Africano vim attulisse, existimatus est. Hoc vero, qui Lilybæi a Pompeio nostro est interfectus, improbior nemo, meo judicio, fuit. Jam pater ejus, accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare. Plebeii quam fuerint importuni, vides. Vale.

(22.) CICERO PÆTO.

(*Argumentum.* — Pætus ita libere jocatus in epistolâ fuerat, ut ne obscœnum verbum vitaret. Unde occasio Ciceroni nata exponendæ Stoïcorum sententiæ de licentiâ loquendi: quam ipse damnat; contra, Platonis laudat verecundiam.)

Amo verecundiam, [tu] potius libertatem, loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini (mehercule) acu-

to; etsi Academiæ nostræ cum eo magna rixa est. Sed (ut dico) placet Stoïcis, suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, Nihil esse obscœnum, nihil turpe dictu. Nam, si quod sit in obscœnitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comœdiis res ipsa narratur, ut ille in Demiurgo modo (forte nôsti canticum: meministi Roscium, "Ita me destituit nudum"...) totus est sermo verbis tectus, re impudentior; sed etiam in tragœdiis. Quid est enim illud? "Quæ mulier una..." quid, inquam, est? [usurpata] "duplex cubile." Quid? "Hujus Pheræi hic cubile inire est ausus." Quid est? "Virginem me quondam invitam per vim violat." Jupiter bone! violat? atqui idem significat: sed alterum nemo tulisset.

Vides igitur, cum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est: multo minus in verbis. Si enim quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. *Anum* appellas alieno nomine: cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem: si non est, suo potius. Caudam antiqui *penem* vocabant: ex quo est, propter similitudinem, penicillus. At hodie penis est in obscœnis. At vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adolescentes peni deditos esse. Quod tu in epistolâ appellas suo nomine, ille tectius penem. Sed quia multi, factum est tam obscœnum, quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur, "Cum nos te voluimus convenire," num obscœnum est? Memini, in senatu disertum consularem ita eloqui: "Hanc pulpam majorem, an illam, dicam?" potuit obscœnius? Non, inquis: non enim ita sensit. Non ergo in verbo est: docui autem in re non esse: nusquam igitur est. "Liberis dare operam," quam honeste dicitur! etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audent dicere.

Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. Is Connus vocitatus est. Num id obscœnum putas? Cum loquimur *terni*, nihil flagitii dicimus: at, cum *bini*, obscœnum est. Græcis quidem, inquies. Nihil est ergo in verbo; quando et ego Græce scio, et tamen tibi dico, *bini:* idque tu facis, quasi ego Græce, non Latine, dixerim. *Ruta*, et *menta*, recte utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: non licet. Bella tectoriola: dic ergo etiam pavimenta isto modo: non potes.

Vide'n' igitur nihil esse, nisi ineptias; turpitudinem nec in verbo esse, nec in re; itaque nusquam esse? Igitur in verbis honestis obscœna ponimus. Quid enim? non honestum verbum est *divisio?* At inest obscœnum, cui respondet *intercapedo*. Num hæc ergo obscœna sunt? Nos autem ridicule. Si dicimus, ille patrem strangulavit, honorem non præfamur. Sin de Aureliâ aliquid aut Lolliâ, honos præfandus est. Et quidem jam etiam non obscœna verba pro obscœnis sunt. *Batuit*, inquit, impudenter; *depsit* multo impudentius. Atqui neutrum est obscœnum. [stultorum plena sunt omnia.] *Testes*, verbum honestissimum in judicio: alio loco, non nimis. At honesti *colei* Lanuvini: Cliternini, non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis? *Suppedit*; flagitium est: jam erit nudus in balneo, non reprehendes.

Habes scholam Stoïcam, ὁ σοφος ευθυῤῥημονησει. Quam multa ex uno verbo tuo! Te adversus me omnia audere gratum est. Ego servo et servabo (sic enim assuevi) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quæ apertissimis agunt Stoïci. Sed illi etiam crepitus aiunt æque liberos ac ructus esse oportere. Honorem igitur Calendis Martiis. Tu me diliges, et valebis.

(23.) CICERO PAPIRIO PÆTO.

(*Argumentum.* — Quamquam pedibus laborare Pætum audierat, tamen adventum suum prænuntiat, quia non arbitretur eum etiam coquum arthriticum habere.)

Heri veni in Cumanum: cras ad te fortasse. Sed, cum certum sciam, faciam te paulo ante certiorem. Etsi M. Ceparius, cum mihi in silvâ Gallinariâ obviam venisset, quæsîssemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. Tuli scilicet moleste, ut debui: sed tamen constitui ad te venire, ut et viderem te, et viserem, et cœnarem etiam. Non enim arbitror coquum etiam te arthriticum habere. Exspecta igitur hospitem, cum minime edacem, tum inimicum cœnis sumtuosis. Vale.

(24.) CICERO PÆTO.

(*Argumentum.*—Rufum, a Pæto commendatum, sibi curæ fore ostendit: et, ut ille ad amicorum convictum redeat, hortatur: nihilque sibi rep. carius esse concludit. Pansâ et Hirtio Coss.)

Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me scribis, adjuvarem, quantum possem, etiam si ab eo læsus essem, cum te tantopere viderem ejus causâ laborare: cum vero et ex tuis literis, et ex illius ad me missis, intelligam et judicem, magnæ curæ ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solum tuâ commendatione, quæ apud me (ut debet) valet plurimum, sed etiam voluntate ac judicio meo. Volo enim te scire, mi Pæte, initium mihi suspicionis et cautionis et diligentiæ fuisse literas tuas; quibus literis congruentes fuerunt aliæ postea multorum. Nam et Aquini et Fabrate-

riæ consilia sunt inita de me, quæ te video inaudîsse: et, quasi divinarent, quam his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans, incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me non eget commendatione. Utinam ea fortuna reipublicæ sit, ut ille me quam gratissimum possit cognoscere! Sed hæc hactenus.

Te ad cœnas itare desîsse, moleste fero. Magnâ enim te delectatione et voluptate privâsti. Deinde etiam vereor (licet enim verum dicere), ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas, et obliviscare cœnulas facere. Nam si tum, cum habebas, quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, cum ei rem demonstrâssem, et vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summæ reipublicæ demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, cum Favonius flaret, revertisses: hoc tempore ferri posse, si forte tu frigus ferre non posses.

Sed, (mehercule) mi Pæte, extra jocum, moneo te, (quod pertinere ad beate vivendum arbitror) ut cum viris bonis, jucundis, amantibus tui, vivas. Nihil aptius vitæ; nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ atque victûs, remissionemque animorum; quæ maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus; ut sapientius nostri, quam Græci: illi Συμποσια, aut Συνδειπνα, id est, *Compotationes*, aut *Concœnationes;* nos *Convivia*, quod tum maxime simul vivitur.

Vides, ut te philosophando revocare coner ad cœnas? Cura, ut valeas. Id foris cœnitando facillime consequêre. Sed cave, si me amas, existimes, me, quod jocosius scribam, abjecisse curam reipublicæ. Sic tibi, mi Pæte, persuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi liberique sint. Nullum locum prætermitto monendi,

agendi, providendi: hoc denique animo sum, ut, si in hac curâ atque administratione vita mihi ponenda sit, præclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

(25.) CICERO IMP. PÆTO.

(*Argumentum.* — Cum Ciliciæ Cicero pro consule præesset, a Pæto literas de re militari accepit: quas jocans his exagitat, et unâ M. Fabium commendat.)

Summum me ducem literæ tuæ reddidêre. Plane nesciebam, te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi te libros et Cineæ video lectitâsse. Itaque obtemperare cogito præceptis tuis: hoc amplius; navicularum habere aliquid in orâ maritimâ: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quocum imperatore tibi negotium sit. Παιδειαν Κυρου, quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed jocabimur alias coram, ut spero, brevi tempore. Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius; sic enim antiqui loquebantur.

Cum M. Fabio (quod scire te arbitror) mihi summus usus est; valdeque eum diligo, cum propter summam probitatem ejus ac singularem modestiam, tum quod, in his controversiis quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optimâ operâ ejus uti soleo. Is cum ad me Laodiceam venisset, mecumque ego eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis literis, in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem a Q. Fabio, fratre, proscriptum esse; qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fabius pergraviter tulit; existimavitque, fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eo progressum esse.

Nunc, si me amas, mi Pæte, negotium totum suscipe, et molestiâ Fabium libera. Auctoritate tuâ nobis opus est, et consilio, et etiam gratiâ. Noli pati litigare fratres, et judiciis turpibus conflictari. Matonem et Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non (mehercule) tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fabium reddideris. Id ille in te positum esse putat, mihique persuadet. Vale.

(26.) CICERO PÆTO S. D.

(*Argumentum.*—Descriptio et excusatio cœnæ liberioris, præsertim accumbente Cytheride meretrice.)

Accubueram horâ nonâ, cum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? apud Volumnium Eutrapelum; et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? te consulo, qui philosophum audis. Angar? excruciemne me? Quid assequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in literis. An quidquam me aliud agere censes? aut possem vivere, nisi in literis viverem? Sed est earum etiam, non satietas, sed quidam modus. A quibus cum discessi, etsi minimum mihi est in cœnâ (quod tu unum ζητημα Dioni philosopho posuisti); tamen, quid potius faciam, priusquam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua.

Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille? "quem adspectabant, cujus ob os Graii ora obvertebant sua." Non (mehercule) suspicatus sum illam affore: sed tamen Aristippus quidem ille Socraticus non erubuit, cum esset objectum, habere eum Laïda. "Habeo," in-

quit, " non habeor a Laïde." Græce hoc melius: tu, si voles, interpretabere. Me vero nihil istorum, ne juvenem quidem, movit unquam; ne nunc senem. Convivio delector: ibi loquor, quod in solum, ut dicitur; et gemitum in risus maximos transfero. An tu id melius, qui etiam in philosophum irriseris? cum ille, si quis quid quæreret, dixisset; cœnam te quærere a mane dixeris. Ille baro te putabat quæsiturum, unum cœlum esset, an innumerabilia. Quid ad te? At (hercule) cœna numquid ad te? ibi præsertim.

Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur unâ, non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem, et quidem aliquanto. Quare nihil est, quod adventum nostrum extimescas. Non multi cibi hospitem accipies; multi joci. Vale.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM
AD DIVERSOS
Liber X.

(1.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — Invehitur in Antonii immoderatam potentiam; et Plancum, Transalpinæ Galliæ præsidem, hortatur, ut in remp. incumbat: et tandem de Furnio benigne suscepto gratias agit.)

Et abfui proficiscens in Græciam; et, posteaquam, de meo cursu, reipublicæ sum voce revocatus, nunquam per M. Antonium quietus fui; cujus tanta est, non insolentia (nam id quidem vulgare vitium est), sed immanitas, non modo ut vocem, sed ne vultum quidem liberum, possit ferre cujusquam, Itaque mihi maximæ curæ est, non de meâ quidem vitâ, cui satisfeci, vel ætate, vel factis, vel (si quid etiam hoc ad rem pertinet) gloriâ: sed me patria sollicitat, in primisque, mi Plance, exspectatio consulatûs tui; quæ ita longa est, ut optandum sit, ut possimus ad id tempus reipublicæ spiritum ducere. Quæ potest enim spes esse in eâ republicâ, in quâ hominis impotentissimi atque intemperatissimi armis oppressa sunt omnia? et in quâ nec senatus nec populus vim

habet ullam; nec leges ullæ sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis.

Sed, quando acta omnia mitti ad te arbitrabar, nihil erat, quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, (quem, a tuâ puerițiâ susceptum, non servavi solum, sed etiam auxi) monere te atque hortari, ut in rempublicam omni cogitatione curâque incumberes. Quæ si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est: ut perducatur autem, magnæ cum diligentiæ est, tum etiam fortunæ. Sed et te aliquanto ante, ut spero, habebimus; et, præterquam quod reipublicæ consulere debemus, tamen tuæ dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam, ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime et reipublicæ, quæ mihi carissima est, et amicitiæ nostræ, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum.

Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas postulat, nec miror, et gaudeo: teque hoc existimare volo, quidquid in eum judicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse. Vale.

(2.) CICERO PLANCO S.

(*Argumentum.*—Excusat, quod in senatum ad agendam Planci causam non venerit; et officia sua in aliis rebus pollicetur.)

Meum studium honori tuo, pro necessitudine nostrâ, non defuisset, si aut tuto in senatum, aut honeste, venire potuissem. Sed nec sine periculo quisquam libere de re publicâ sentiens versari potest in summâ impunitate gladiorum; nec nostræ dignitatis videtur esse, ibi sententiam de re publicâ

dicere, ubi me et melius et propius audiant armati, quam senatores. Quapropter, in privatis rebus nullum neque officium neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, unquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In iis autem rebus, quæ nihilo minus, ut ego absim, confici possunt, peto a te, ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meæ. Vale.

(3.) CICERO PLANCO S. D.

(*Argumentum.* — Veritus Cicero, ne (quod accidit) cum Antonio se Plancus conjungat, aucupatur laudibus ejusdem benevolentiam; hortaturque ut rempublicam tueatur.)

Cum ipsum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc libentius, quod, illum audiens, te videbar audire. Nam et in re militari virtutem, et in administrandâ provinciâ justitiam, et in omni genere prudentiam mihi tuam, exposuit; et præterea mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem tuam adjunxit; præterea summam erga se liberalitatem. Quæ omnia mihi jucunda, hoc extremum etiam gratum fuit.

Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestrâ, ante aliquanto quam tu natus esses; amorem autem erga te ab ineunte pueritiâ tuâ; confirmatâ jam ætate, familiaritatem, cum studio meo, tum judicio tuo, constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuæ, quam mihi tecum statuo habere communem. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortunâ: eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus; quos ingenio industriâque fregisti. Nunc me (amantissimum tui,

nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse) si audies, omnem tibi reliquæ vitæ dignitatem ex optimo reipublicæ statu acquires.

Scis profecto, (nihil enim te fugere potuit) fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent, te nimis servire temporibus; quod ego quoque existimarem, te si ea, quæ patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed, cum intelligerem, quid sentires, te arbitrabar videre quid posses. Nunc alia ratio est: omnium rerum tuum judicium est, idque liberum.

Consul es designatus, optimâ ætate, summâ eloquentiâ, maximâ orbitate reipublicæ virorum talium. Incumbe (per Deos immortales) in eam curam et cogitationem, quæ tibi summam dignitatem et gloriam afferat. Unus autem est, hoc præsertim tempore, per tot annos republicâ divexatâ, [republicâ bene gerendâ] cursus ad gloriam.

Hæc, amore magis impulsus, scribenda ad te putavi, quam quo arbitrarer te monitis et præceptis egere. Sciebam enim, ex iisdem te hæc haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi; ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. Vale.

(4.) PLANCUS CICERONI.

(*Argumentum.* — Gratias agit Ciceroni, quod se ad verissimæ gloriæ studium sit adhortatus; seque in reipublicæ potestate fore pollicetur.)

Gratissimæ mihi tuæ literæ fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverti. Ego autem præteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram: nec multo ante redîsse scivi, quam

ex epistolâ tuâ cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maximâ culpâ, videor posse præterire: in quo tuendo habeo causas plurimas, vel paternæ necessitudinis, vel meæ a pueritiâ observantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur ætas, persuade tibi, te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem.

Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiæ plena (quæ summa est) videntur, quam fidelitatis, quam ego ex meâ conscientiâ metior. Quare, si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere, aut, si dubitarem, hortatio impellere, posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quæcumque in me bona sunt, aut fortunæ beneficio tributa, aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt æstimata, tamen vel inimicissimi judicio tanta sunt, ut, præter bonam famam, nihil desiderare videantur.

Quare hoc unum tibi persuade; quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate movere, potero, hoc omne reipublicæ semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus: neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui præsentis esset, unquam a tuis consiliis discreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere jure possis.

Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Galliâ citeriore, quid in Urbe mense Januario geratur, [ut sciam.] Interim maximam hîc sollicitudinem curamque sustineo, ne, inter aliena vitia, hæ gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit; certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis, satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

(5.) CICERO PLANCO S.

(*Argumentum.* — Denuo Plancum ad suscipiendam tuendamque rempublicam stimulis gloriæ instigat.)

Binas a te accepi literas eodem exemplo; quod ipsum argumento mihi fuit diligentiæ tuæ. Intellexi enim te laborare, ut ad me mihi exspectatissimæ literæ perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem, mihique in comparatione difficilem ad judicandum, amoremne erga me tuum, an animum in rempublicam, pluris æstimandum putarem. Est omnino patriæ caritas, meo quidem judicio, maxima: sed amor voluntatisque conjunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternæ necessitudinis, benevolentiæque ejus quam erga me a pueritiâ contulisses, cæterarumque rerum quæ ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiam attulerunt. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de re publicâ, quemque habiturus esses, mihi erat jucundissima: eoque major erat hæc lætitia, quod ad illa superiora accedebat.

Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, (quod feci his literis, quibus tu humanissime respondisti) ut totâ mente, omnique animi impetu, in rempublicam incumbas. Nihil est, quod tibi majori fructui gloriæque esse possit: nec quidquam ex omnibus rebus humanis est præclarius aut præstantius, quam de republicâ bene mereri. Adhuc enim patitur tua summa humanitas et sapientia, me, quod sentiam, libere dicere. Fortunâ suffragante, videris res maximas consecutus: quod quamquam sine virtute non potuisses; tamen, ex maximâ parte, ea, quæ es adeptus, fortunæ temporibusque tribuuntur. His temporibus difficillimis, reipublicæ quidquid subveneris, id erit totum et proprie tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus exceptis, odium in

Antonium: magna spes in te, et in tuo exercitu magna exspectatio. Cujus (per Deos!) gratiæ gloriæque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium: sic faveo, ut mihi: sic hortor, ut et pro patriâ, et amicissimum. Vale.

(6.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — Plancus, literis ad senatum scriptis, pacem cum Antonio suaserat: quam Cicero his dissuadet, quæ armis potius quam pactione sit quærenda: hortaturque, ut sejungat se a societate malorum, totusque ad rempublicam transeat.)

Quæ locutus est Furnius noster de animo tuo in rempublicam, ea gratissima fuerunt senatui, populoque Romano probatissima: quæ autem recitatæ literæ sunt in senatu, nequâquam consentire cum Furnii oratione visæ sunt. Pacis enim auctor eras, cum collega tuus, vir clarissimus, a fœdissimis latronibus obsideretur: qui aut, positis armis, pacem petere debent; aut, si pugnantes eam postulant, victoriâ pax, non pactione, parienda est. Sed de pace literæ vel Lepidi, vel tuæ, quam in partem acceptæ sint, ex viro optimo, fratre tuo, et ex C. Furnio, poteris cognoscere. Me autem impulit tui caritas, ut (quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, et fratris Furniique benevolentia fidelisque prudentia tibi præsto esset futura) vellem tamen meæ quoque auctoritatis, pro plurimis nostris necessitudinibus, præceptum ad te aliquod pervenire.

Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis, (es autem adeptus amplissimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani, et cum senatûs auctoritate, conjunxeris. Sejunge te, quæso, aliquando ab iis, cum quibus te

non tuum judicium, sed temporum vincula conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicæ consules dicti: quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo exstitit in rempublicam consulari. Talem igitur te esse oportet, qui, primum, te ab impiorum civium, tui dissimillimorum, societate sejungas; deinde, et senatui bonisque omnibus auctorem, principem, ducem, præbeas; postremo, ut pacem esse judices non in armis positis, sed in abjecto armorum et servitutis metu.

Hæc si et ages et senties, tum eris non modo consul et consularis, sed magnus etiam et consul et consularis: sin aliter, tua in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas.

Hæc, impulsus benevolentiâ, scripsi paulo severius: quæ tu, in experiendo, eâ ratione quæ te digna est, vera esse cognosces. D. XIII Cal. Aprilis.

(7.) PLANCUS CICERONI.

(*Argumentum.* — Causam brevitatis indicat, et studii in rempublicam sui serius patefacti; suamque dignitatem Ciceroni commendat.)

Plura tibi de meis consiliis scriberem, rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis judicares, omnia me reipublicæ præstitisse, quæ et tuâ exhortatione excepi, et meâ affirmatione tibi recepi; (non minus enim a te probari quam diligi semper volui; nec te magis in culpâ defensorem mihi paravi, quam prædicatorem meritorum meorum esse volui) sed breviorem me duæ res faciunt; una, quod publicis literis omnia sum persecutus; altera, quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipsum ad te transire jussi, ex quo omnia cognoscere posses.

Non (medius fidius) mediocri dolore afficiebar, cum alii occupare possessionem laudis viderentur: sed usque mihi temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu meo et vestrâ exspectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum, ut maximo præsidio reipublicæ nos fuisse, et nunc sentiant homines, et in posterum memoriâ teneant. A te peto, ut dignitati meæ suffrageris; et, quarum rerum spe ad laudem me vocâsti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus posse te, quam velle, exploratum mihi est. Fac valeas, meque mutuo diligas.

(8.) PLANCUS, IMP. CONS. DES. S. D. COSS. PR. TRIB. PLEB. SEN. POP. PL. Q. R.

(*Argumentum.* — Causas affert, cur se sero libertatis defensorem profiteatur: et de exercitu et provinciæ statu significat.)

Si cui forte videor diutius et hominum exspectationem, et spem reipublicæ de meâ voluntate, tenuisse suspensam; huic prius excusandum me esse arbitror, quam de insequenti officio quidquam ulli pollicendum. Non enim præteritam culpam videri volo redemisse, sed optimæ mentis cogitata jampridem, maturo tempore, enuntiare. Non me præteribat, in tantâ sollicitudine hominum, et tam perturbato statu civitatis, fructuosissimam esse professionem bonæ voluntatis: magnosque honores ex eâ re complures consecutos videbam. Sed, cum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut, celeriter pollicendo, magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta opponerem; aut, si in eo mihi temperavissem, majores occasiones ad opitulandum haberem; expeditius iter communis salutis, quam meæ laudis, esse volui.

Nam quis, in eâ fortunâ quæ mea est, et ab eâ

vitâ quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum eâ spe quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati, aut perniciosum concupiscere, potest? Sed aliquantum nobis temporis, et magni labores, et multæ impensæ, opus fuerunt, ut, quæ reipublicæ bonisque omnibus polliceremur, exitu præstaremus, neque ad auxilium patriæ nudi cum bonâ voluntate, sed cum facultatibus, accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis sæpe præmiis sollicitatus, ut ab republicâ potius moderata, quam ab uno infinita, speraret. Confirmandæ complures civitates, quæ superiore anno largitionibus concessionibusque præmiorum erant obligatæ; ut et illa vana putarent, et eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent. Alliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque præfuerunt; ut potius cum pluribus societatem defendendæ libertatis iniremus, quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur. Muniendi vero nosmet ipsi fuimus, aucto exercitu, auxiliisque multiplicatis; ut, cum præferremus sensus aperte, tum etiam, invitis quibusdam, sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum.

Ita nunquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, et simulâsse invitum, et dissimulâsse cum dolore; quod, præmatura denuntiatio boni civis imparati quam periculosa esset, ex casu collegæ videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo quam scripturâ mandata dedimus; ut et tectius ad vos perferrentur, et nos essemus tutiores: quibusque rebus et communem salutem muniri, et nos armari, conveniret, præcepimus. Ex quo intelligi potest, curam reipublicæ summæ defendendæ jampridem apud nos excubare.

Nunc, cum Deûm benignitate ab omni re sumus paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed explorate judicare, volumus. Legiones habeo

quinque sub signis, et suâ fide virtuteque reipublicæ conjunctissimas, et nostrâ liberalitate nobis obsequentes; provinciam, omnium civitatum consensu, paratissimam, et summâ contentione ad officia certantem; equitatûs auxiliorumque tantas copias, quantas hæ gentes, ad defendendam suam salutem libertatemque, conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus, ut vel provinciam tueri, vel ire quo respublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, vel omnem impetum belli in me convertere, non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriæ salutem, aut periculum possim morari.

Hæc si, jam expeditis omnibus rebus, tranquilloque statu civitatis, polliceor; in damno meæ laudis, reipublicæ commodo lætabor. Sin ad societatem integerrimorum et maximorum periculorum accedam; consilia mea æquis judicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate satis magnus est paratus. Eos vero, qui, meam auctoritatem et multo magis vestram fidem secuti, nec ullâ spe decipi nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

(9.) PLANCUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Suum studium erga rempublicam præ se fert: dignitatem suam commendat: quid egerit et acturus sit, exponit: exercitum laudat.)

Nihil me tibi temere, aut te cæteris de me, frustra recepisse lætor. Certe hoc majus habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi, quam cæteris, consilia mea volui esse nota. In dies vero meritorum meorum fieri accessiones. prævidere te spero: cognitum magis recipio. Quod ad me attinet, mi Cicero, (ita ab imminentibus malis respublica, me adjuvante,

liberetur) sic honores præmiaque vestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiâque sim remissurus. Nisi, in multitudine optimorum civium, impetus animi mei fuerit singularis, et opera præcipua; nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestrâ. Concupisco autem nihil mihi: (contra quod ipse pugno:) et temporis et rei te moderatorem facile patior esse. Nihil aut sero aut exigue a patriâ civi tributum potest videri.

Exercitum a. d. sextum Cal. Maias Rhodanum trajeci, magnis itineribus. Viennâ equites mille viâ breviore præmisi. Ipse, si ab Lepido non impediar, celeritate satisfaciam: si autem itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco et numero et genere et fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo [te] facturum scis, rogo. Vale.

(10.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — Laudat Planci præclaram voluntatem studiumque juvandi rempublicam: ideoque præmia sperare ab senatu jubet; in quâ re suam operam pollicetur; hortaturque ut pergat in tuendâ republicâ.)

Etsi satis ex Furnio nostro cognôram, quæ tua voluntas, quod consilium de re publicâ esset; tamen, tuis literis lectis, liquidius de toto sensu tuo judicavi. Quamobrem, quamquam in uno prœlio omnis fortuna reipublicæ disceptat, quod quidem, cum hæc legeres, jam decretum arbitrabar fore; tamen ipsâ famâ, quæ de tuâ voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus. Itaque, si consulem Romæ habuissemus, declaratum esset ab senatu, cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus et

apparatus tuus. Cujus rei non modo non præteriit tempus; sed ne maturum quidem etiam nunc, meo quidem judicio, fuit. Is enim denique honos mihi videri solet, qui, non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita, claris viris defertur et datur.

Quare, sit modo aliqua respublica, in quâ honos elucere possit; omnibus (mihi crede) amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed perpetuæ virtutis est præmium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem; subveni patriæ; opitulare collegæ; omnium gentium consensum et incredibilem conspirationem adjuva. Me tuorum consiliorum adjutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque, cognosces. Ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate, conjuncti, patriæ caritas accessit: eaque effecit, ut tuam vitam anteferrem meæ. III Calendas Aprilis. Vale.

(11.) PLANCUS CICERONI.

(*Argumentum.* — Gratias agit beneficentiæ Ciceronis; et de suo in rempublicam studio pollicetur omnia.)

Immortales ago tibi gratias, agamque dum vivam: nam, relaturum me, affirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse: nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoriâ tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primæ tuæ sententiæ infinitis cum muneribus; posteriores, ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositæ;

oratio de me assidua, et perpetua jurgia cum obtrectatoribus propter me, notissima mihi sunt. Non mediocris adhibenda mihi est cura, ut reipublicæ me civem dignum tuis laudibus præstem, in amicitiâ tuâ memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere: et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe.

Cum Rhodanum copias trajecissem, fratremque cum tribus millibus equitum præmisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem; in itinere, de prœlio facto, Brutoque et Mutinâ obsidione liberatis, audivi. Animadverti, nullum alium receptum Antonium, reliquiasque quæ cum eo essent, habere, nisi in his partibus; duasque ei spes esse propositas; unam Lepidi ipsius, alteram exercitûs.

Quod quædam pars exercitûs non minus furiosa est, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi. Ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem, ac res moneret. Si nudus huc se Antonius conferet, facile mihi videor per me sustinere posse, remque publicam ex vestrâ sententiâ administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur. Si vero copiarum aliquid secum adducet, et si decima legio veterana (quæ nostrâ operâ revocata cum reliquis est) ad eumdem furorem redierit; tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me; idque me præstaturum spero, dum istinc copiæ trajiciantur, conjunctæque nobiscum, facilius perditos opprimant.

Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum nec diligentiam mihi defuturam. Cupio (mehercules) nullam residuam sollicitudinem esse. Sed, si fuerit, nec animo nec benevolentiæ nec patientiæ cujusquam, pro vobis, cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad hujus rei societatem incitem; omniaque ei obsequia polliceor, si modo rempublicam respicere volet.

Utor, in hac re, adjutoribus interpretibusque, fratre meo, et Laterense, et Furnio nostro. Non me im-

pedient privatæ offensiones, quominus, pro reipublicæ salute, etiam cum inimicissimo consentiam. Quod si nihil profecero, nihilominus maximo sum animo: et majore fortasse cum meâ gloriâ vobis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

(12.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — Gratas senatui Planci literas fuisse, et quæ ejus causâ in senatu acta sint, significat; et ad liberandam remp. diligentissime hortatur.)

Etsi reipublicæ causâ maxime gaudere debeo, tantum ei te præsidii, tantum opis, attulisse extremis pæne temporibus; tamen ita te victorem complectar, republicâ recuperatâ, ut magnam partem mihi lætitiæ tua dignitas afferat, quam et esse jam, et futuram, amplissimam intelligo. Cave enim putes, ullas unquam literas graviores, quam tuas, in senatu esse recitatas. Idque contigit, cum meritorum tuorum in rempublicam eximiâ quâdam magnitudine, tum verborum sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui et te nôssem, et tuarum literarum ad me missarum promissa meminissem, et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita. Sed senatui majora visa sunt, quam erant exspectata; non quo unquam de tuâ voluntate dubitâsset; sed nec, quantum facere posses, nec quoad progredi velles, exploratum satis habebat.

Itaque, cum a. d. VII Idus Apriles, mane mihi tuas literas M. Varisidius reddidisset, easque legissem, incredibili gaudio sum elatus: cumque magna multitudo optimorum virorum et civium me domo deduceret, feci continuo omnes participes meæ voluptatis.

Interim ad me venit Munatius noster, ut consuê-

rat: at ego ei literas tuas: nihildum enim sciebat: nam ad me primum Varisidius: idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paulo post idem mihi Munatius eas literas legendas dedit, quas ipsi miseras, et eas, quas publice. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum, prætorem urbanum, literas deferremus; qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more majorum.

Senatus est continuo convocatus; frequensque convenit propter famam atque exspectationem tuarum literarum. Recitatis literis, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse: idque a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi, pro tuâ dignitate, contentio cum Servilio; qui cum gratiâ effecisset ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit, et in alia omnia discessit: meæque sententiæ, quæ secunda pronuntiata erat, cum frequens assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. Res in posterum dilata.

Venit paratus Servilius, Jovi ipsi iniquus, cujus in templo res agebatur. Hunc quemadmodum fregerim, quantâque contentione Titium intercessorem abjecerim, ex aliorum te literis malo cognoscere. Unum hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicior tuis laudibus, esse non potuit, quam tum fuit. Nec vero tibi senatus amicior, quam cuncta civitas. Mirabiliter enim populus Romanus universus, et omnium generum ordinumque consensus, ad liberandam rempublicam conspiravit.

Perge igitur, ut agis; nomenque tuum commenda immortalitati: atque hæc omnia, quæ habent speciem gloriæ, collectam inanibus splendoris insignibus, contemne; brevia, fugacia, caduca existima. Verum decus in virtute positum est, quæ maxime illustratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem habes maximam: quam quando complex-

us es, tene: perfice ut ne minus respublica tibi, quam tu reipublicæ debeas.

Me tuæ dignitatis, non modo fautorem, sed etiam amplificatorem, cognosces. Id cum reipublicæ, quæ mihi vitâ est meâ carior, tum nostræ necessitudini, debere me judico. Atque, in his curis quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem magis etiam perspexi in ejus incredibili erga te benevolentiâ et diligentiâ. III Idus Apriles.

(13.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — De senatus-consulto pro dignitate Planci facto scribit; eumque hortatur, ut Antonianum bellum conficiat.)

Ut primum potestas data est augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando, quod positum esset aut in præmio virtutis, aut in honore verborum. Id ex ipso senatûs-consulto poteris cognoscere. Ita enim est perscriptum, ut a me de scripto dicta sententia est; quam senatus frequens secutus est summo studio, magnoque consensu. Ego quamquam ex tuis literis, quas mihi misisti, perspexeram, te magis judicio bonorum quam insignibus gloriæ delectari; tamen considerandum existimavi, etiam si tu nihil postulares, quantum tibi a republicâ deberetur. Tu contexes extrema cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Itaque Homerus, non Ajacem, nec Achillem, sed Ulyssem, appellavit πτολιπορθον. Vale.

(14.) CICERO PLANCO S.

(*Argumentum.* — Laudat Planci studium et celeritatem in auxiliis Bruto collegæ ferendis; hortaturque, ut belli reliquias exstinguat.)

O gratam famam biduo ante victoriam, de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! Atque etiam hostibus fusis, spes omnis in te est. Fugisse enim ex prœlio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces. Est autem non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. Equidem exspectabam jam tuas literas, idque cum multis: sperabamque etiam, Lepidum, reipublicæ temporibus admonitum, tecum reipublicæ satis esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne qua scintilla teterrimi belli relinquatur. Quod si erit factum, et rempublicam divino beneficio affeceris, et ipse æternam gloriam consequêre. D. III Non. Maii.

(15.) PLANCUS CICERONI.

(*Argumentum.* — Nuntiat, quæ ad opprimendum Antonium et egerit et acturus sit.)

His literis scriptis, quæ postea accidissent, scire te, ad rem publicam putavi pertinere. Sedulitas mea (ut spero) et mihi et reipublicæ tulit fructum. Namque assiduis internuntiis cum Lepido egi, ut, omissâ omni contentione, reconciliatâque voluntate nostrâ, communi consilio reipublicæ succurreret: se, liberos, Urbemque pluris, quam unum perditum abjectumque latronem, putaret: obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur.

Profeci itaque per Laterensem internuntium. Fidem mihi dedit, se Antonium, si prohibere provinciâ suâ non potuisset, bello persecuturum: me, ut venirem, copiasque conjungerem, rogavit; eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, et Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam, etiam ex paucitate ejus, non multis ante diebus, decem, qui optimi fuerant, ad

me transierunt. Quibus rebus ego cognitis, cunctatus non sum; in cursu bonorum consiliorum Lepidum adjuvandum putavi.

Adventus meus quid profecturus esset, vidi; vel quod equitatu meo persequi atque opprimere equitatum ejus possem; vel quod exercitûs Lepidi eam partem, quæ corrupta est, et ab republicâ alienata, et corrigere et coërcere præsentiâ mei exercitûs possem. Itaque in Isarâ, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto, exercitum a. d. quartum Idus Maii traduxi. Cum vero mihi nuntiatum esset, L. Antonium præmissum cum equitibus et cohortibus ad Forum Julii venisse; fratrem cum equitum quatuor millibus, ut occurreret ei, misi a. d. V Idus Maii: ipse maximis itineribus cum quatuor legionibus expeditis et reliquo equitatu subsequar.

Si nos mediocris modo fortuna reipublicæ adjuverit; et audaciæ perditorum et nostræ sollicitudinis hîc finem reperiemus. Quod si latro, præcognito nostro adventu, rursus in Italiam se recipere cœperit, Bruti erit officium, occurrere ei: cui scio nec consilium nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas, meque mutuo diligas.

(16.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — Gratissimas senatui fuisse Planci literas, factumque senatûs-consultum, significat; et ut, in subitis, senatûs consilium ne exspectet, sed ipse a sese consilium capiat, auctor est.)

Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius, accidere vidi, quam tuas, Plance, literas. Redditæ sunt

enim, frequenti senatu, Cornuto, cum is frigidas sane et inconstantes recitâsset literas Lepidi. Sub eas statim recitatæ sunt tuæ, non sine magnis quidem clamoribus. Cum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rempublicam gratissimæ, tum erant gravissimis verbis et sententiis.

Flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis literis. Ille, se considerare velle. Cum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebei retulerunt. Servilius rogatus, rem distulit. Ego eam sententiam dixi, cui sunt assensi ad unum. Ea quæ fuerit, ex senatûs-consulto cognosces.

Tu, quamquam consilio non eges, vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc rejicias; neve, in rebus tam subitis tamque angustis, a senatu consilium petendum putes. Ipse tibi sis senatus: quocumque te ratio rei publicæ ducet, sequare. Cures, ut ante factum aliquid a te egregium audiamus, quam futurum putârimus. Illud tibi promitto, quidquid a te erit factum, id senatum, non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum, comprobaturum. Vale.

(17.) PLANCUS CICERONI.

(*Argumentum.* — Præsentem belli statum describit, cum excusatione fratris a se dimissi, et commendatione suæ dignitatis.)

Antonius, Idibus Maii, ad Forum Julii cum primis copiis venit. Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Voconii castra habet: qui locus a Foro Julii quatuor et viginti millia passuum abest: ibique me exspectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. Quod si omnia mihi integra et ipse, et

fortuna servârit, recipio vobis, celeriter me negotium ex sententiâ confecturum.

Fratrem meum, assiduis laboribus concursationibusque confectum, graviter se habuisse, antea tibi scripsi: sed tamen, cum primum posse ingredi cœpit, non magis sibi quam reipublicæ se convaluisse existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusavit. Sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coëgi, isto proficisci; quod et, illâ valetudine, magis conficere se quam me juvare posset in castris; et quod acerbissimo interitu consulum rempublicam nudatam, tali cive prætore in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si qui vestrûm non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem.

Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam ad me mitteret, quo obside fidê illius et societatis in re publicâ administrandâ uterer. Studium mihi suum L. Gellius, [de tribus fratribus Sexto Gaviano] probavit; quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. Amicum eum reipublicæ cognôsse videor: libenterque ei sum testimonio; et omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutuo diligas, dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentiâ fecisti.

(18.) PLANCUS CICERONI.

(*Argumentum.* — Narrat, quibus de causis ad Lepidum proficiscatur.)

Quid in animo habuerim, cum Lævus Nervaque discesserunt a me, et ex literis quas eis dedi, et ex ipsis, cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti, et cupido satisfaciendi reipublicæ bonisque

omnibus, accidere solet, ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obtrectationem. Itaque, post discessum legatorum, cum binis continuis literis et Lepidus me, ut venirem, rogaret, et Laterensis multo etiam magis, prope implorans, obtestaretur; non ullam rem aliam extimescens, quam eamdem (quæ mihi quoque facit timorem) varietatem atque infidelitatem exercitûs ejus, non dubitandum putavi, quin succurrerem, meque communi periculo offerrem.

Sciebam enim, etsi cautius illud erat consilium, exspectare me ad Isaram, dum Brutus trajiceret exercitum, et cum collegâ consentiente, [exercitu concordi, et bene de re publicâ sentiente,] hostibus obviam ire: tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciæ meæ, aut timori, videbam, si aut hominem offensum mihi, conjunctum cum republicâ, non sublevâssem, aut ipse a certamine belli tam necessarii me removissem.

Itaque potius periclitari volui, si possem meâ præsentiâ et Lepidum tueri, et exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certe hominem, non suis contractis, neminem puto fuisse. Nam, quæ res nullam habeat dubitationem si exercitus Lepidi absit, ea nunc magnam affert sollicitudinem, magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non (mehercules) horam constitisset: tantum ego et mihi confido, et perculsas illius copias, Ventidiique mulionis castra, despicio.

Sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest ulceris, quod prius nocere potest, quam sciri curarique possit. Sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitûs adiret, quæ bene de re publicâ sentit. Magnam etiam perditi hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quæ

si adventus meus represserit, agam gratias fortunæ constantiæque meæ, quæ ad hanc experientiam excitavit. Itaque, a. d. XII Calend. Junias, ab Isarâ castra movi: pontem tamen, quem in Isarâ feceram, castellis duobus ad capita positis, reliqui; præsidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique ejus sine morâ transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has literas dabam, cum Lepidi copiis me conjungam. Vale.

(19.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — Gratiarum actionem sibi gratam fuisse, et literis ejus senatum delectatum, significat; et, ut reliquias belli conficiat, hortatur.)

Quamquam gratiarum actionem a te non desiderabam, cum te re ipsâ atque animo scirem esse gratissimum; tamen, (fatendum est enim) fuit ea mihi perjucunda. Sic enim vidi, quasi ea quæ oculis cernuntur, me a te amari. Dices, Quid antea? Semper equidem; sed nunquam illustrius.

Literæ tuæ mirabiliter gratæ fuerunt senatui, cum rebus ipsis, quæ erant gravissimæ et maximæ, fortissimi animi, summique consilii; tum etiam gravitate sententiarum atque verborum. Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias. In hoc erit summa et gratia et gloria. Cupio omnia reipublicæ causâ: sed (mehercules), in eâ conservandâ jam defatigatus, non multo plus patriæ faveo, quam tuæ gloriæ; cujus maximam facultatem tibi Dii immortales, ut spero, dedêre: quam complectere, obsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum periculosissimumque confecerit. Vale.

(20.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — Petit, ut de Lepidi fide significet, utrum remp. sequatur, an Antonium: hortaturque, ut reliquias belli opprimat.)

Ita erant omnia, quæ istinc afferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret. Modo enim, quæ vellemus, de Lepido, modo contra, nuntiabantur. De te tamen fama constans, nec decipi posse, nec vinci; quorum alterius fortuna partem habet quamdam; alterum, proprium est prudentiæ tuæ. Sed accepi literas a collegâ tuo, datas Idibus Maiis: in quibus erat, te ad se scripsisse, a Lepido non recipi Antonium. Quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris. Sed minus audes fortasse propter inanem lætitiam literarum superiorum.

Verum, ut errare, mi Plance, potuisti, (quis enim id effugerit?) sic decipi te non potuisse, quis non videt? Nunc vero etiam jam erroris causa sublata est. Culpa enim illa, "Bis ad eumdem," vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni curâ liberati sumus: nec tamen erimus prius, quam, ita esse, tu nos feceris certiores. Mea quidem (ut ad te sæpius scripsi) hæc sententia est: Qui reliquias hujus belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore; quem te et opto esse, et confido futurum.

Studia mea erga te, quibus certe nulla esse majora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego putavi fore, minime miror, vehementerque lætor. Quæ quidem tu, si recte istic erit, majora et graviora cognosces. Quarto Calendas Junias.

(21.) PLANCUS CICERONI.

(*Argumentum.* — Perfidiam Lepidi, conjunctionemque cum Antonio, nuntiat: subsidium copiarum mitti postulat: suam dignitatem commendat.)

Puderet me inconstantiæ mearum literarum, si non hæc ex alienâ levitate penderent. Omnia feci, quare, Lepido conjuncto ad rempublicam defendendam, minore sollicitudine vestrâ perditis resisterem. Omnia ei et petenti recepi, et ultro pollicitus sum; scripsique tibi biduo ante, confidere me, bono Lepido esse usurum, communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis ejus, affirmationi præsentis Laterensis, qui tum apud me erat, reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certe cavi, et cavebo, ne meâ credulitate reipublicæ summa fallatur.

Cum, in Isarâ flumine uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per literas ipse, ut maturarem venire; præsto mihi fuit stator ejus cum literis, quibus, ne venirem, denuntiabat; se posse per se conficere negotium; interea ad Isaram exspectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decrêram, existimans, eum socium gloriæ vitare. Putabam posse me nec de laude jejuni hominis delibare quidquam, et subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem.

Ego, non malus homo, hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi literas, in eisque, desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum, aperte denuntiat, videam, ne fallar: suam fidem solutam esse: reipublicæ ne desim. Exemplar ejus chirographi

Titio misi. Ipsa chirographa omnia, et quibus credidi, et ea, quibus fidem non habendam putavi, Lævo Cispio dabo perferenda, qui omnibus his interfuit rebus.

Accessit eo, ut milites ejus, cum Lepidus concionaretur, (improbi per se, corrupti etiam per eos qui præsunt, Canidios, Rufrenosque, et cæteros, quos, cum opus erit, scietis) conclamârint, viri boni, pacem se velle, neque esse cum ullis pugnaturos, duobus jam consulibus [singularibus] occisis, tot civibus pro patriâ amissis, hostibus denique omnibus judicatis, bonisque publicatis. Neque hoc aut vindicârat Lepidus, aut sanârat.

Huc me venire, et duobus exercitibus conjunctis objicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliæ, provinciam cunctam, summæ dementiæ et temeritatis esse vidi: mihique, si ita oppressus essem, remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque defuturam. Itaque rediturus sum, nec tanta munera perditis hominibus dari posse sinam. Ut exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiam si ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc submittatis, parique felicitate rempublicam hîc vindicetis. Nec depugnare, si occasio tulerit; nec obsideri, si necesse fuerit; nec mori, si casus inciderit, pro vobis, paratior fuit quisquam.

Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc trajiciendum quam primum cures, et matures prius, quam hostes magis corroborentur, et nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita, respublica in possessione victoriæ, deletis sceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas.

Fratrem meum tibi, fortissimum civem, et ad omnia paratissimum, excusem literis? qui ex labore in febriculam incidit assiduam, et satis molestam. Cum

primum poterit istuc recurrere, non dubitabit, ne quo loco reipublicæ desit.

Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet: habeo te et amantissimum mei, et (quod optavi) summæ auctoritatis. Tu videris, quantum et quando tuum munus apud me velis esse. Tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas, et ad tuum amorem, et ad meam observantiam. Vale.

(22.) CICERO PLANCO.

(*Argumentum.* — Agris dividendis Plancus præfici cupiebat; cui de eâ re Cicero respondet.)

In te et in collegâ omnis spes est, Diis approbantibus. Concordiâ vestrâ, quæ senatui declarata literis vestris est, mirifice et senatus, et cuncta civitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agrariâ: si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus essem: [qui certe ego fuissem.] Sed, propter tarditatem sententiarum moramque rerum, cum ea, quæ consulebantur, ad exitum non pervenirent; commodissimum mihi Plancoque fratri visum est, uti eo, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci literis cognovisse. Sed, sive in senatûs-consulto, sive in cæteris rebus, desideras aliquid; sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimæ dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Literas tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto. Vale.

(23.) PLANCUS CICERONI.

(*Argumentum.* — Excusat se, quod Lepido crediderit: accepto de conjunctione Lepidi et Antonii nuntio, suas se copias retraxisse significat: auxilium exercitûs Cæsariani postulat.)

Nunquam (mehercules), mi Cicero, me pœnitebit maxima pericula pro patriâ subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentiâ me lapsum, si unquam Lepido ex animo credidissem. Credulitas enim error est magis, quam culpa: et quidem in optimi cujusque mentem facillime irrepit. Sed ego non hoc vitio pæne sum deceptus: Lepidum enim pulchre nôram. Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coëgit subire. Nam, si uno loco essem, verebar, ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido offensus, et meâ patientiâ etiam alere bellum.

Itaque copias prope in conspectum Lepidi Antoniique adduxi, quadragintaque millium passuum spatio relicto, consedi, eo consilio, ut vel celeriter accedere, vel salutariter recipere me, possem. Adjunxi hæc in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem; in quo mora transitûs esset; Vocontii sub manu ut essent, per quorum loca fideliter mihi pateret iter.

Lepidus, desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio conjunxit a. d. IV Cal. Junias: eodemque die ad me castra moverunt. Viginti millia passuum cum abessent, res mihi nuntiata est. Dedi operam, Deûm benignitate, ut et celeriter me reciperem, et hic discessus nihil fugæ simile haberet; non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum, omitteretur, aut ab illis [ferventibus] latronibus interciperetur. Itaque pridie Nonas Junias omnes copias Isaram trajeci,

pontesque, quos feceram, interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent, et ego me interea cum collegâ conjungerem: quem triduo, cum has dabam literas, exspectabam.

Laterensis nostri et fidem et animum singularem in rempublicam semper fatebor. Sed certe nimia ejus indulgentia in Lepidum ad hæc pericula perspicienda fecit eum minus sagacem. Qui quidem cum in fraudem se deductum videret, manus, quas justius in Lepidi perniciem armâsset, sibi afferre conatus est. In quo casu tamen interpellatus, et adhuc vivit, et dicitur victurus. Sed tamen de hoc mihi parum certum est.

Magno cum dolore parricidarum, elapsus sum iis. Veniebant enim, eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebant: quod Lepidum castigare non destiteram, ut exstingueret bellum; quod colloquia facta improbabam; quod legatos, fide Lepidi missos ad me, in conspectum venire vetueram; quod C Catium Vestinum, tribunum militum, missum ab Antonio ad [se] cum literis, exceperam. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto majorem his frustratio dolorem attulit.

Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem præsta; ut vigilanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Cæsar cum copiis, quas habet firmissimas; aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur; cujus ipsius magnum agitur periculum. Quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne jam convenit. Pro Urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quod si vos istic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde reipublicæ satisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies (mehercules) habeo cariorem; sollicitudinesque meas quotidie magis tua merita ex-

acuunt, ne quid aut ex amore aut ex judicio tuo perdam. Opto ut mihi liceat jam, præsenti, pietate meorum officiorum, tua beneficia tibi facere jucundiora. Octavo Idus Jun. Civarone, ex finibus Allobrogum.

(24.) PLANCUS, IMP. CONS. DESIGN. S. D. CICERONI.

(*Argumentum.* — Se memorem beneficiorum pollicetur: suas copias narrat: subsidium Cæsariani aut Africani exercitûs poscit: Octavianum, ut parum reipub. amantem, carpit.)

Facere non possum, quin in singulas res, meritaque tua, tibi gratias agam. Sed (mehercule) facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem; neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis: et malo præsens observantiâ, indulgentiâ, assiduitate, memorem me tibi probare. Quod si mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates in tui observantiâ, indulgentiâ, assiduitate, vincam. Amor enim tuus, ac judicium de me, utrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie, sit allaturus, non facile dixerim.

De militum commodis, fuit tibi curæ; quos ego, non potentiæ meæ causâ, (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari volui a senatu; sed, primum, quod ita meritos judicabam; deinde, quod, ad omnes casus, conjunctiores reipublicæ esse volebam; novissime, ut, ab omni omnium sollicitatione aversos, eos tales vobis præstare possem, quales adhuc fuerunt.

Nos adhuc hîc omnia integra sustinuimus. Quod

consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum, non sine causâ, talis victoriæ, scio, tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia respublica habet expedita, quibus subito impetû ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranæ tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una ; in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium sæpe expertum habemus.

Ad hoc robur nostrorum exercituum, sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Cæsaris, accessisset, æquo animo summam rempublicam in discrimen deduceremus. Aliquanto autem propius esse, quod ad Cæsarem attinet, videbamus. Nihil destiti eum literis hortari: neque ille intermisit affirmare, se sine morâ venire ; cum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis literisque misi, si quid forte proficere posset.

Scis tu, mi Cicero, quod ad Cæsaris amorem attinet, societatem mihi esse tecum ; vel quod in familiaritate Cæsaris, vivo illo, jam tueri eum et diligere fuit mihi necesse ; vel quod ipse (quoad ego nôsse potui) moderatissimi atque humanissimi fuit sensûs ; vel quod, ex tam insigni amicitiâ meâ atque Cæsaris, hunc, filii loco, et illius et vestro judicio substitutum, non perinde habere, turpe mihi videtur. Sed, quidquid tibi scribo, dolenter (mehercule) magis quam inimice facio.

Quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus unâ est, quod exercitus habent non contemnendos, quod sperant, quod audent ; omne Cæsari acceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam. Sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si

venire voluisset, aut oppressum jam bellum esset, aut in adversissimam illi Hispaniam, cum detrimento eorum maximo, extrusum.

Quæ mens eum, aut quorum consilia, a tantâ gloriâ, sibi vero etiam necessariâ ac salutari, avocârint, et ad cogitationem consulatûs bimestris, summo cum terrore hominum, et insulsâ cum efflagitatione, transtulerint, exputare non possum. Multum in hac re mihi videntur necessarii ejus, et reipublicæ et ipsius causâ, proficere posse: plurimum, ut puto, tu quoque, cujus ille tanta merita habet, quanta nemo, præter me. Nunquam enim obliviscar, maxima ac plurima me tibi debere.

De his rebus ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quod si, quantam debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipsum juvero. Nos interea duriore conditione bellum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus, neque tamen refugiendo commissuri sumus, ut majus detrimentum respublica accipere possit. Quod si aut Cæsar se respexerit, aut Africanæ legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas, rogo, proprieque tuum esse, tibi persuadeas. V Cal. [Sextil.] ex castris. Vale.

(25.) CICERO S. D. FURNIO.

(*Argumentum.* — Modeste reprehendit in Furnio præproperam præturæ festinationem.)

Si interest (id, quod homines arbitrantur) reipublicæ, te, ut instituisti atque fecisti, navare operam, rebusque maximis, quæ ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse; nihil videris melius, neque laudabilius, neque honestius, facere posse: istamque operam tuam, navitatem, animum in rempublicam, celeritati præturæ anteponendam censeo. Nolo enim

te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, præterea famâ scientiâque omnium. Quamobrem, si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum. Quid enim honestius? aut quid honesto anteponendum?

Sin autem satisfactum reipublicæ putas, celeriter ad comitia, quando mature futura sunt, veniendum censeo; dummodo ne quid hæc ambitiosa festinatio imminuat ejus gloriæ, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, cum reipublicæ darent operam, annum petitionis suæ non obierunt. Quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus, ut, si ædilis fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc nihil prætermittere videbere usitati et quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem, Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam, si modo ista ex sententiâ confecta essent.

Omnino plura me scribere, cum tuum tantum consilium judiciumque sit, arbitrabar non ita necesse: sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam: cujus est hæc summa, ut omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione; majoremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quam in celeritate præturæ. Hæc eadem locutus sum domi meæ, adhibito Q. fratre meo, et Cæcinâ, et Calvisio, studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset. Omnibus probari videbatur oratio mea: sed tu optime judicabis. Vale.

(26.) M. CICERO S. D. C. FURNIO.

(*Argumentum.* — Scripserat Furnius, se ad comitia prætoria venturum. Dissuadet Cicero, comitiaque dilata significat.)

Lectis tuis literis, quibus declarabas, aut omittendos Narbonenses, aut cum periculo dimicandum, illud magis timui; quod vitatum non moleste fero. Quod de Planci et Bruti concordiâ scribis, in eo vel maximam spem pono victoriæ. De Gallorum studio, nos aliquando cognoscemus, (ut scribis) cujus id operâ maxime excitatum sit. Sed jam, mihi crede, cognovimus. Itaque jucundissimis tuis literis stomachatus sum in extremo. Scribis enim, si in Sextilem comitia, cito te; sin jam confecta, citius, ne diutius cum periculo fatuus sis.

O mi Furni, quam tu causam tuam non nôsti, qui alienas tam facile discas! Tu nunc candidatum te putas; et id cogitas, ut aut ad comitia curras; aut, si jam confecta, domi tuæ sis, ne, cum maximo periculo, (ut scribis) stultissimus sis? Non arbitror te ita sentire. Omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quod si, ut scribis, ita sentis, non magis te, quam de te judicium reprehendo meum. Te adipiscendi magistratûs levissimi et divulgatissimi, si ita adipiscare, ut plerique, præpropera festinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in cœlum jure et vere ferunt?

Scilicet id agitur, utrum hac petitione, an proximâ, prætor fias, non ut ita de republicâ mereare, omni honore ut dignissimus judicere? Utrum nescis, quam alte adscenderis? an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignosco; nos in culpâ sumus: sin intelligis; ulla tibi est prætura, vel officio, quod pauci, vel gloriâ, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re et ego, et Calvisius, homo magni judicii, tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Comitia tamen, quando ex his pendes, quantum facere possumus, quod multis de causis reipublicæ arbitramur conducere, in Januarium mensem protrudimus. Vince igitur, et vale.

(27.) CICERO LEPIDO SAL.

(*Argumentum.* — Lepidum leviter objurgat, quod, summis honoribus ornatus ab senatu, gratias non egerit: et, ne pacem cum Antonio conciliare nitatur, admonet.)

Quod mihi, pro summâ erga te benevolentiâ, magnæ curæ est, ut quam amplissimâ dignitate sis, moleste tuli, te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandæ te cupidum esse, lætor. Eam si a servitute sejunges, consules et reipublicæ et dignitati tuæ: sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatûs restitutura est, hoc animo scito esse omnes sanos, ut mortem servituti anteponant. Itaque sapientius (meo quidem judicio) facies, si te in istam pacificationem non interpones, quæ neque senatui, neque populo, nec cuiquam bono, probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies literis. Tu, pro tuâ prudentiâ, quid optimum factu sit, videbis. Vale.

(28.) CICERO TREBONIO SAL.

(*Argumentum.* — Dolet se non fuisse participem conjurationis in Cæsarem, ut Antonium unâ oppressissent, qui nunc tantas turbas cieat: deinde suum libertatis recuperandæ studium declarat.)

Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitâsses! reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum his tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rempublicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quod vero a te, viro optimo, seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis; interdum (quod mihi vix fas est) tibi sub-

irascor. Mihi enim negotii plus reliquisti uni, quam, præter me, omnibus.

Ut enim primum, post Antonii fœdissimum discessum, senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre tuo, in ore et amore semper habuisti. Nam, cum senatum, a. d. XIII Calendas Januarias, tribuni plebis vocavissent, deque aliâ re referrent; totam rempublicam sum complexus; egique acerrime, senatumque, jam languentem et defessum, ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi, magis animi quam ingenii viribus. Hic dies, meaque contentio atque actio, spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandæ. Nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de republicâ non cogitandi solum, sed etiam agendi. Quod nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem; quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis: a me pauca, et ea summatim.

Habemus fortem senatum; consulares partim timidos, partim male sentientes. Magnum damnum factum est in Servio. L. Cæsar optime sentit: sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules egregii: præclarus D. Brutus: puer egregius Cæsar: de quo spero equidem reliqua. Hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset, legionesque duæ de exercitu Antonii ad ejus se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis, præteriturum fuisse. Hæc tibi etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero. Vale.

(29.) CICERO AMPIO.

(*Argumentum.* — De studio suo erga Ampium exsulantem scribit; eumque bonam spem habere jubet.)

De meo studio erga salutem et incolumitatem tuam, credo te cognôsse ex literis tuorum; quibus me cumulatissime satisfecisse certo scio: nec his concedo, quamquam sunt singulari in te benevolentiâ, ut te salvum malint, quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus, quam ipsi, hoc tempore prodesse possim: quod quidem nec destiti facere, nec desistam: et jam in maximâ re feci, et fundamenta jeci salutis tuæ. Tu fac bono animo magnoque sis, meque tibi nullâ re defuturum esse confidas. Pridie Nonas Quintiles. Vale.

(30.) GALBA CICERONI SAL.

(*Argumentum.* — Galba prœlium exponit ad Mutinam factum, victoriamque de Antonio relatam.)

XVII Calendas Maii, quo die Pansa in castris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram, (nam ei obviam processeram millia passuum centum, quo maturius veniret) Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintam-tricesimam, et cohortes prætorias duas, unam suam, alteram Silani, et evocatorum partem. Ita obviam venit nobis, quod nos quatuor legiones tironum habere solum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego præesse solebam, et duas cohortes prætorias, miserat Hirtius nobis.

Cum equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia neque cohortes prætoriæ potuerunt: quas sequi cœpimus coacti, quando eas reti-

nere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat: neque sciri volebat, se legiones habere: tantum equitatum et levem armaturam ostendebat. Posteaquam vidit, se invito, legionem ire, Pansa, sequi se duas legiones jussit tironum. Posteaquam angustias paludis et silvarum transivimus, acies est instructa a nobis duodecim cohortium. Nondum venerant legiones duæ. Repente Antonius in aciem suas copias de vico produxit, et sine morâ concurrit.

Primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utrâque parte pugnari: etsi dexterius cornu, in quo eram cum Martiæ legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem XXXV Antonii, ut amplius passus [quingentos] ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque, cum equites nostrum cornu circuire vellent, recipere me cœpi, et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video, me esse inter Antonianos, Antoniumque post me esse aliquanto. Repente equum immisi ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex castris, scuto rejecto. Antoniani me insequi: nostri pila conjicere velle. Ita, nescio quo fato, sum servatus, quod sum cito a nostris cognitus.

In ipsâ Æmiliâ, ubi cohors Cæsaris prætoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiæ legionis duæ cohortes erant, et cohors prætoria, pedem referre cœperunt, quod ab equitatu circuibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus cœpi ad castra. Antonius, tamquam victor, castra putavit se posse capere. Quo cum venit, complures ibi amisit, nec egit quidquam.

Auditâ re, Hirtius, cum cohortibus viginti veteranis, redeunti Antonio in sua castra occurrit; copiasque ejus omnes delevit fugavitque, eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius, cum equitibus, horâ noctis quartâ, se in castra sua ad Mu-

tinam recepit. Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnatæ. Sic partem majorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliquâ jacturâ cohortium prætorianarum nostrarum, et legionis Martiæ, fieri potuit. Aquilæ duæ, signa sexaginta sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. XII Calendas Maii, ex castris. Vale.

(31.) C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Excusationem affert, quod studium erga rempublicam suum nondum declaraverit: seque libertatis recuperandæ percupidum ostendit.)

Minime mirum tibi debet videri, nihil me scripsisse de re publicâ, posteaquam itum est ad arma. Nam saltus Castulonensis (qui semper tenuit nostros tabellarios), etsi nunc frequentioribus latrociniis infestior factus est, tamen nequâquam tantâ in morâ est, quantâ, qui locis omnibus dispositi ab utrâque parte scrutantur tabellarios, et retinent. Itaque nisi nave perlatæ literæ essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc vero, nactus occasionem, posteaquam navigari cœptum est, cupidissime et quam creberrime potero, scribam ad te.

Ne movear ejus sermonibus, quem tametsi nemo est qui videre velit, tamen nequâquam proinde, ac dignus est, oderunt homines, periculum non est. Adeo est enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. Natura autem mea, et studia, trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli sæpe deflevi. Cum vero non liceret mihi nullius partis esse, quia utrobique magnos inimicos habebam; ea castra fugi, in quibus plane tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum. Compulsus eo, quo minime

volebam, ne in extremis essem, plane pericula non dubitanter adii. Cæsarem vero (quod me, in tantâ fortunâ, modo cognitum, vetustissimorum familiarium loco habuit) dilexi summâ cum pietate et fide.

Quæ meâ sententiâ gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maxime probârit. Quod jussus sum, eo tempore atque ita feci, ut appareret, invito imperatum esse. Cujus facti injustissima invidia erudire me potuit, quam jucunda libertas, et quam misera sub dominatione vita esset. Ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint; quicumque is est, ei me profiteor inimicum. Nec periculum est ullum, quod pro libertate aut refugiam aut deprecer.

Sed consules neque senatûs-consulto neque literis præceperant mihi, quid facerem. Unas enim post Idus Martias demum a Pansâ literas accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam, me et exercitum in potestate ejus futurum. Quod, cum Lepidus concionaretur, atque omnibus scriberet, se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. Nam quibus commeatibus, invito illo, per illius provinciam legiones ducerem? aut, si cætera transîssem, num etiam Alpes poteram transvolare, quæ præsidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri literæ nullâ conditione potuerunt. Sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido, tabellarii.

Illud me Cordubæ pro concione dixisse, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum. Nam, de legione tricesimâ tradendâ, quantas habuerim contentiones, quid ego scribam? quâ traditâ, quanto pro republicâ infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Hac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare. Quare eum me existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim; omnes enim cives plane studeo esse salvos: deinde, qui et me et rempublicam vindicare in libertatem paratus sim.

Quod familiarem meum tuorum numero habes,

opinione tuâ mihi gratius est. Invideo illi tamen, quod ambulat et jocatur tecum. Quæres, quanti æstimem? Si unquam licuerit vivere in otio, experiêris. Nullum enim vestigium abs te recessurus sum.

Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provinciâ, an ducendo exercitum in Italiam, reipublicæ magis satisfacere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum est manere; tamen, quia video, tali tempore multo magis legionibus opus esse quam provinciis, quæ præsertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex literis, quas Pansæ misi, cognosces omnia: nam tibi earum exemplar misi. XVII Cal. April. Cordubæ. Vale.

(32.) C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

(*Argumentum.* — Balbi, quæstoris sui, flagitia exponit: deinde de suo in rempublicam studio addit.)

Balbus quæstor, magnâ numeratâ pecuniâ, magno pondere auri, majore argenti, coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus, et triduum tempestate retentus ad Calpen, Cal. Juniis trajecit sese in regnum Bogudis, plane bene peculiatus. His rumoribus utrum Gades referatur, an Romam, (ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat) nondum scio.

Sed, præter furta et rapinas, et virgis cæsos socios, hæc quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, quæ C. Cæsar. Ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum, histrionem, summo ludorum die annulo aureo donatum, in XIV sessum deduxit: tot enim fecerat ordines equestris loci. Quatuorviratum sibi prorogavit: comitia biennii biduo habuit; hoc est, renuntiavit, quos ei visum est: exsules reduxit, non

horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus aut expulsus est, Sex. Varo proconsule.

Illa vero jam ne Cæsaris quidem exemplo: quod ludis prætextam, de suo itinere ad L. Lentulum proconsulem sollicitandum, posuit. Et quidem, cum ageretur, flevit, memoriâ rerum gestarum commotus. Gladiatoribus autem, Fadium quemdam, militem Pompeianum, quia, cum depressus in ludum bis gratis depugnâsset, auctore sese nolebat, et ad populum confugerat; primum Gallos equites immisit in populum, (conjecti enim lapides sunt in eum, cum abriperetur Fadius); deinde abstractum defodit in ludo, et vivum combussit; cum quidem, pransus, nudis pedibus, tunicâ solutâ, manibus ad tergum rejectis, inambularet, et illi misero, quiritanti, "Civis Romanus natus sum," responderet: "Abi nunc; populi fidem implora." Bestiis vero cives Romanos, etiam in his circulatorem quemdam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, objecit. Cum hujuscemodi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram.

Nunc, quod præstat, quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo; quarum unam, duodetricesimam, cum ad se initio belli arcessîsset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoriâ vero eadem præmia, quæ suis legionibus, (quorum quis ullum finem, aut modum futurum putavit?) incitatissimam retinui, ægre, mehercules: nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote cum singulæ quædam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit literis atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus ursit me et suis et Antonii literis, ut legionem tricesimam mitterem sibi.

Itaque, quem exercitum neque vendere ullis præmiis volui, nec eorum periculorum metu, quæ, vic-

toribus illis, portendebantur, deminuere, debetis existimare retentum et conservatum reipublicæ esse; atque ita credere, quodcumque imperâssetis, facturum fuisse, si, quod jussistis, feci. Nam et provinciam in otio, et exercitum in meâ potestate, tenui: finibus meæ provinciæ nusquam excessi: militem, non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum, quoquam misi: et, si quos equites decedentes nactus sum, supplicio affeci. Quarum rerum fructum satis magnum, republicâ salvâ, tulisse me putabo. Sed, respublica si me satis novisset, et major pars senatûs, majores ex me fructus tulisset.

Epistolam, quam Balbo, cum etiam nunc in provinciâ esset, scripsi, legendam tibi misi: etiam prætextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI Idus Junias, Cordubâ. Vale.

(33.) POLLIO CICERONI S. P.

(*Argumentum.* — Deplorat acceptam prœlio Mutinensi reipublicæ calamitatem; seque communi incendio occurrere paratum ostendit.)

S. V. B. E. E. Q. V. Quod tardius certior fierem de prœliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios, novem dies, retinuit; tametsi tantam calamitatem reipublicæ quam tardissime audire optandum est; sed illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi. Atque utinam eodem senatûs-consulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessîstis, me quoque jussissetis venire! Profecto non accepisset respublica hoc vulnus: quo si qui lætantur in præsentia, quia videntur et duces et veterani Cæsaris partium interiisse; tamen postmodum necesse est doleant, cum vastitatem Italiæ respexerint. Nam et

robur et soboles militum interiit, si quidem, quæ nuntiantur, ullâ ex parte vera sunt.

Neque ego non videbam, quanto usui reipublicæ essem futurus, si ad Lepidum venissem. Omnem enim cunctationem ejus discussissem, præsertim adjutore Planco. Sed scribenti ad me ejusmodi literas, quas leges (concionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similes), palparer plane necesse erat, si vellem commeatus, per provinciam ejus iter faciens, habere. Præterea verebar, ne, si ante, quam ego incepta perficerem, prœlium confectum esset, pium meum consilium raperent in contrariam partem obtrectatores mei, propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio, non major tamen quam Planco, fuit.

Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis, et tibi, et consulibus, et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse reipublicæ. Sed, ut rationem ineo, quo die prœlium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et (hercules) longe remotus ab omni suspicione futuri civilis tumultûs, penitus in Lusitaniâ legiones in hibernis collocâram. Ita porro festinavit uterque confligere, tamquam nihil pejus timerent, quam ne sine maximo reipublicæ detrimento bellum componeretur. Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video.

Nunc hæc mihi scribuntur ex Galliâ Lepidi, et nuntiantur: Pansæ exercitum concisum esse: Pansam ex vulneribus mortuum: eodem prœlio Martiam legionem interiisse, et L. Fabatum, et C. Peducæum, et D. Carfulenum. Hirtiano autem prœlio et quartam legionem et omnes peræque Antonii cæsas; item Hirtii: quartam vero, cum castra quoque Antonii cepisset, a quintâ legione concisam esse: ibi Hirtium quoque periisse, et Pontium Aquilam: dici etiam Octavianum cecidisse: (quæ si, quod Dii pro-

hibeant! vera sunt: non mediocriter doleo): Antonium turpiter Mutinæ obsessionem reliquisse, sed habere equitum [* * *] legiones sub signis armatas tres, et P. Bagienni unam, inermes bene multos: Ventidium quoque se, cum legione septimâ, octavâ, nonâ, conjunxisse: si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema: et non modo nationes, sed etiam servitia, concitaturum: Parmam direptam: L. Antonium Alpes occupâsse.

Quæ si vera sunt, nemini nostrûm cessandum est, nec exspectandum, quid decernat senatus. Res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique, populi Romani salvum volunt esse. Brutum enim cohortes XVII, et duas non frequentes tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu, confluant ad eum. Nam in delectu non multum spei puto esse: præsertim cum nihil sit periculosius, quam spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem majorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris aut in villis sunt. Itaque proximis literis consilium meum expedietur. Nam neque deesse neque superesse reipublicæ volo. Maxime tamen doleo, adeo et longo et infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo post, aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur. Vale.

(34.) M. LEPIDUS, IMP. ITER. PONT. MAX. M. T. C. S. P. D.

(*Argumentum.* — Narrat, Antonio adveniente, quid egerit; et agit gratias Ciceroni, quod iniquis de se rumoribus non crediderit.)

S. V. B. E. E. V. Cum audîssem, Antonium cum suis copiis, præmisso L. Antonio cum parte equita-

tûs, in provinciam meam venire; cum exercitu meo ab confluente Rhodano castra movi, ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Voconii veni, et, ultra, castra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tres conjunxit cum eo, et ultra me castra posuit. Habebat antea legionem secundam, et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum. Nam omnis ex prœlio integer decessit, ita ut sint amplius equitum [* * *]

Itaque ad me complures milites et equites ab eo transierunt: et in dies singulos ejus copiæ minuuntur. Silanus et Culleo ab eo discesserunt. Nos, etsi graviter ab his læsi eramus, quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant; tamen, nostræ humanitatis et necessitudinis causâ, eorum salutis rationem habuimus. Nec tamen eorum operâ utimur, neque in castris habemus, neque ulli negotio præfecimus.

Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui nec reipublicæ deerimus. Quæ postea egerimus, faciam te certiorem. Etsi omni tempore summa studia officii mutuo inter nos certatim constiterunt, pro nostrâ inter nos familiaritate, et proinde diligenter ab utroque conservata sunt; tamen non dubito, in tanto et tam repentino reipublicæ motu, quin nonnulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus, me indigna, ad te delata sint, quæ tuum animum magnopere moverent, pro tuo amore in rempublicam. Ea te moderate accepisse, neque temere credendum judicâsse, a meis procuratoribus certior sum factus: quæ mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini enim et illa superiora, quæ abs tuâ voluntate profecta sunt, ad meam dignitatem augendam et ornandam: quæ perpetuo animo meo fixa manebunt.

Abs te, mi Cicero, magnopere peto, si meam vitam et studium diligentissime superioribus tempori-

bus in re publicâ administrandâ, quæ Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria, aut eo ampliora, reliquo tempore exspectes; et proinde tuâ auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI Calendas Junias, ex castris, ex Ponte Argenteo.

(35.) LEPIDUS, IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. SENAT. POP. PL. Q. R.

(*Argumentum.* — Recepti Antonii causam in suos milites confert, dissensionem civium inique ferentes.)

Si vos liberique vestri valetis, bene est: ego quidem valeo. Deos hominesque testor, patres conscripti, quâ mente et quo animo semper in rempublicam fuerim, et quam nihil antiquius communi salute ac libertate judicârim: quod vobis brevi probâssem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus [conservandis,] communique pace, seditione factâ, retinuit: meque tantæ multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut vere dicam, coëgit. In quâ re ego vos, patres conscripti, oro atque obsecro, ut, privatis offensionibus omissis, summæ rei publicæ consulatis, neve misericordiam nostram exercitûsque nostri, in civili dissensione, sceleris loco ponatis. Quod si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et reipublicæ consuletis. Data III Cal. a Ponte Argenteo. Valete.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

Liber XI.

(1.) D. BRUTUS M. BRUTO ET C. CASSIO S.

(*Argumentum.* — Decimus Brutus habitum cum Hirtio, designato consule, sermonem exponit: postulatam a se legationem liberam significat: suum consilium ostendit, vel migrandum ex Italiâ esse, vel postulandum publicum in Urbe præsidium. Antonio et Dolabellâ consulibus.)

Quo in statu simus, cognoscite. Heri vesperi apud me Hirtius fuit: quâ mente esset Antonius, demonstravit; pessimâ scilicet et infidelissimâ. Nam se neque mihi provinciam dare posse aiebat, neque arbitrari, tuto in Urbe esse quemquam nostrûm: adeo esse militum concitatos animos, et plebis. Quod utrumque esse falsum, puto vos animadvertere: atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat; timere eum, ne, si mediocre auxilium dignitatis nos-

træ habuissemus, nullæ partes iis in republicâ relinquerentur.

Cum in his angustiis versarer, placitum est mihi, ut postularem legationem liberam mihi, reliquisque nostris, ut aliqua causa proficiscendi honesta quæreretur. Hæc se impetraturum pollicitus est: nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum insolentia et nostri insectatio. Ac, si dederint quod petimus, tamen paulo post futurum puto, ut hostes judicemur, aut aquâ et igni interdicamur. Quid ergo est, inquis, tui consilii? Dandus est locus fortunæ: cedendum ex Italiâ: migrandum Rhodum, aut aliquo terrarum, arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam: si mediocris, in exsilio vivemus: si pessimus, ad novissima auxilia descendemus.

Succurret fortasse hoc loco alicui vestrûm, cur novissimum tempus exspectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? Quia, ubi consistamus, non habemus, præter Sex. Pompeium, et Bassum Cæcilium; qui mihi videntur, hoc nuntio de Cæsare allato, firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio et te, si quid me velitis recipere, recipiam. Postulat enim hoc Hirtius ut faciam.

Rogo vos, quam primum mihi rescribatis: nam non dubito, quin, his de rebus, ante hortam quartam, Hirtius certiorem me sit facturus, quem in locum convenire possimus. Quo me velitis venire, rescribite.

Post novissimum Hirtii sermonem, placitum est mihi postulare, ut liceret nobis esse Romæ publico præsidio; quod illos nobis concessuros non puto: magnam enim invidiam iis faciemus: nihil tamen non postulandum putavi, quod æquum esse statuerem. Valete.

(2.) BRUTUS ET CASSIUS, PRÆTT. M. ANTONIO, COS.

(*Argumentum.* — Petunt ab Antonio, utrum putet ipsos in Urbe, magnâ veteranorum militum frequentiâ, tutos fore.)

De tuâ fide et benevolentiâ in nos nisi persuasum esset nobis, non conscripsissemus hæc tibi; quæ profecto, cum istum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse jam, et ad Calendas Junias futuram multo majorem. De te si dubitemus aut vereamur, simus nostri dissimiles. Sed certe, cum ipsi in tuâ potestate fuerimus, tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios; neque solum edicto, sed etiam literis id fecerimus; digni sumus, quos habeas tui consilii participes, in eâ præsertim re, quæ ad nos pertinet. Quare petimus a te, facias nos certiores tuæ voluntatis in nos: putesne, nos tutos fore in tantâ frequentiâ militum veteranorum, quos etiam de reponendâ arâ cogitare audimus; quod velle et probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos et honestos velit.

Nos ab initio spectâsse otium, nec quidquam aliud libertate communi quæsîsse, exitus declarat. Fallere nemo nos potest, nisi tu; quod certe abest a tuâ virtute et fide: sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos: tibi enim uni credidimus, et credituri sumus. Maximo de nobis timore afficiuntur amici nostri; quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab alio quolibet, quam a te retineri, posse.

Rescribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud valde leve est ac nugatorium, eâ re denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Junio laturus esses. Quem enim impedimento futurum pu-

tas, cum de nobis certum sit, nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitæ, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum. Vale.

(3.) BRUTUS ET CASSIUS, PRÆTT. S. D. ANTONIO, COS.

(*Argumentum.* — Contumeliosis et minacibus literis Antonii respondent fortiter ac intrepide.)

S. V. B. E. Literas tuas legimus, simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quæ a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nullâ lacessivimus injuriâ, neque miraturum credidimus, si, prætores, et eâ dignitate homines, aliquid edicto postulâssemus a consule. Quod si indignaris, ausos esse id facere, concede nobis, ut doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto et Cassio tribui. Nam de delectibus habitis, et pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis, et nuntiis trans mare missis, quod te questum esse negas; nos quidem tibi credimus, optimo animo te fecisse: sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum; et te miramur, cum hæc reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Cæsaris objiceres.

Illud vero quemadmodum ferendum sit, tute cogita: non licere prætoribus, concordiæ ac libertatis causâ, per edictum de suo jure decedere, quin consul arma minetur. Quorum fiduciâ nihil est quod nos terreas. Neque enim decet, aut convenit nobis, periculo ulli submittere animum nostrum; neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum operâ liber est.

Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, literæ tuæ nihil proficerent. Nulla enim minantis auctoritas apud liberos est. Sed pulchre in-

telligis, non posse nos quoquam impelli : et fortassis eâ re minaciter agis, ut judicium nostrum metus videatur.

Nos in hac sententiâ sumus, ut te cupiamus in liberâ republicâ magnum atque honestum esse; vocemus te ad nullas inimicitias; sed tamen pluris nostram libertatem quam tuam amicitiam æstimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis: neque, quam diu vixerit Cæsar, sed quam non diu regnârit, fac cogites. Deos quæsumus, consilia tua reipublicæ salutaria sint ac tibi. Si minus, ut, salvâ atque honestâ republicâ, tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie Nonas Sextiles.

(4.) D. BRUTUS, IMP. COS. DESIGN. S. D. CICERONI.

(*Argumentum.* — Res a se gestas exponit; et, ut Cicero suâ se sententiâ in supplicationibus decernendis adjuvet, rogat.)

Si de tuâ in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere: sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curæ. Progressus sum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans, quam cupiens militibus satisfacere, firmosque eos ad tuendas nostras res efficere: quod mihi videor consecutus: nam et liberalitatem nostram et animum sunt experti. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castella cepi: multa vastavi. Non sine causâ ad senatum literas misi. Adjuva nos tuâ sententiâ: quod cum feceris, ex magnâ parte communi commodo inservieris. Vale.

(5.) M. CICERO S. D. BRUTO, IMP. COS. DES.

(*Argumentum.* — Excusat se, quod Bruti literis non responderit: hortatur ad libertatem recuperandam: et suum studium ac officia pollicetur.)

Lupus, familiaris noster, cum a te venisset, cumque Romæ quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime me tuto esse arbitrabar. Eo factum est, ut ad te Lupus sine meis literis rediret, cum tamen curâsset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. quintum Idus Decembris; nec habui quidquam antiquius, quam ut Pansam statim convenirem; ex quo ea de te cognovi, quæ maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne illâ quidem in re, quæ a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderâsti. Illud tamen breviter significandum videtur, populum Romanum omnia a te exspectare, atque in te aliquando recuperandæ libertatis omnem spem ponere. Tu si dies noctesque memineris, (quod te facere certo scio) quantam rem gesseris, non obliviscêre profecto, quantæ tibi etiam nunc gerendæ sint. Si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui ante quam illum intellexi, non modo aperte, sed etiam libenter, cum republicâ bellum gerere; spem reliquam nullam video salutis.

Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus S. P. Q. R. ut in perpetuum rempublicam dominatu regio liberes, ut principiis consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuæ partes: a te hoc civitas, vel omnes potius gentes, non exspectant solum, sed etiam postulant: quamquam, cum hortatione non egeas (ut supra scripsi), non utar eâ pluribus verbis: faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes, pollicear, quæ ad tu-

am laudem et gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita persuadeas, me, tum reipublicæ causâ, quæ mihi vitâ meâ est carior, tum quod tibi ipse faveam, tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriæ, nullo loco defuturum. Vale.

(6.) M. CICERO D. BRUTO, IMP. COS. DES. S.

(*Argumentum.* — Commendaverat Brutus suam dignitatem. Respondet Cicero, sibi curæ fore, idque jam in senatu declaratum esse.)

Lupus noster cum Romam sexto die Mutinâ venisset, postridie me mane convenit; tua mihi mandata diligentissime exposuit, et literas reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo te mihi meam [dignitatem] commendare, quam (mehercule) non habeo tuâ cariorem. Quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec consilium nec studium meum defuturum.

Cum tribuni plebis edixissent, senatus adesset a. d. XIII Cal. Jan. haberentque in animo de præsidio consulum designatorum referre; quamquam statueram in senatum ante Cal. Jan. non venire, tamen, cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi, aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rempublicam meritis sileretur (quod factum esset, nisi ego venissem), aut, etiam si quid de te honorifice diceretur, me non adesse. Itaque in senatum veni mane. Quod cum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt.

Quæ de te in senatu egerim, quæ in concione maximâ dixerim, aliorum te literis malo cognoscere. Il-

lud tibi persuadeas velim, me omnia, quæ ad tuam dignitatem augendam pertinebunt (quæ est per se amplissima), summo semper studio suscepturum, et defensurum: quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum, tamen appetam hujus rei principatum. Vale.

(7.) M. CICERO D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. D.

(*Argumentum.* — Suadet, ne, in salute populi Romani tuendâ, senatûs auctoritatem exspectet, sed, quod sibi rectum videatur, faciat.)

Cum adhibuisset domi meæ Lupus me et Libonem, et Servium, consobrinum tuum, quæ mea fuerit sententia, cognôsse te ex M. Seio arbitror, qui nostro sermoni interfuit. Reliqua, quamquam statim Seium Græceius est subsecutus, tamen ex Græceio poteris cognoscere.

Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere et meminisse velim, ut ne, in libertate et salute populi Romani conservandâ, auctoritatem senatûs exspectes, nondum liberi; ne et tuum factum condemnes, (nullo enim publico consilio rempublicam liberâsti; quo etiam est res illa major et clarior) et adolescentem, vel puerum potius, Cæsarem, judices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit; denique homines rusticos, sed fortissimos viros, civesque optimos, dementes fuisse judices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quæ suum consulem hostem judicaverunt, seque ad salutem reipublicæ defendendam contulerunt. Voluntas senatûs pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu. Postremo, suscepta tibi

causa jam bis est, ut non sit integrum; primum Idibus Martiis; deinde proxime, exercitu novo et copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus [atque] animatus debes esse, non ut nihil facias, nisi jussus; sed ut ea geras, quæ ab omnibus summâ cum admiratione laudentur. Vale.

(8.) M. CICERO D. BRUTO, IMP. COS. DES. S.

(*Argumentum.*—De legatis ad Antonium de pace missis, quæque sit omnium de Bruto exspectatio ad libertatem recuperandam, perscribit.)

Eo tempore Polla tua misit, ut ad te, si quid vellem, darem literarum, cum, quod scriberem, non habebam. Omnia enim erant suspensa propter exspectationem legatorum; qui quid egissent, nihildum nuntiabatur. Hæc tamen scribenda existimavi: primum, S. P. Q. R. de te laborare, non solum salutis suæ causâ, sed etiam dignitatis tuæ. Admirabilis enim est quædam tui nominis caritas, amorque in te singularis omnium civium. Ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore regno, te rempublicam liberaturum.

Romæ delectus habetur, totâque Italiâ; si hic delectus appellandus est, cum ultro se offerunt omnes: tantus ardor occupavit animos hominum, desiderio libertatis, odioque diutinæ servitutis.

De reliquis rebus a te jam exspectare literas debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Cæsar meus; quos spero brevi tempore societate victoriæ tecum copulatos fore. Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum literis et spero et malo cognoscere; me neque deesse ullâ in re, neque unquam defuturum, dignitati tuæ. Fac valeas.

(9.) D. BRUTUS M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Prospiciat, rogat, ne, consulibus amissis, hostes reipublicæ invalescant: et quid agendum videatur, monet.)

Pansâ amisso, quantum detrimenti respublica acceperit, non te præterit. Nunc auctoritate et prudentiâ tuâ prospicias, oportet, ne inimici nostri, consulibus sublatis, sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italiâ Antonius, dabo operam. Sequar eum confestim. Utrumque me præstaturum spero, ne aut Ventidius elabatur, aut Antonius in Italiâ moretur.

In primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, mittas, ne bellum nobis redintegrare possit, Antonio sibi conjuncto. Nam, de Pollione Asidio puto te perspicere, quid facturus sit. Multæ, et bonæ, et firmæ sunt legiones Lepidi et Asinii. Neque hæc idcirco tibi scribo, quod te non eadem advertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est, Lepidum recte facturum nunquam, si forte vobis de hoc dubium est.

Plancum quoque confirmetis, oro; quem spero, pulso Antonio, reipublicæ non defuturum. Si se Alpes Antonius trajecerit, constitui præsidium in Alpibus collocare, et te de omni re facere certiorem. III Cal. Maii, ex castris, Regii.

(10.) D. BRUTUS M. CICERONI S. D.

(*Argumentum.* — Queritur de quorumdam malevolentiâ; et reipublicæ periculum exponit.)

Non mihi rempublicam plus debere arbitror, quam me tibi. Gratiorem me esse in te posse, quam isti per-

versi sint in me, exploratum habes; si tamen hoc temporis videatur dici causâ, malle me tuum judicium, quam ex alterâ parte omnium istorum. Tu enim a certo sensu et vero judicas de nobis; quod isti ne faciant, summâ malevolentiâ et livore impediuntur. Interpellent me, quominus honoratus sim, dum ne interpellent, quominus respublica a me commòde administrari possit. Quæ quanto sit in periculo, quam potero brevissime, exponam.

Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum afferat obitus consulum, quantamque cupiditatem hominibus injiciat [vacuitas,] non te fugit. Satis me multa scripsisse, quæ literis commendari possint, arbitror. Scio enim, cui scribam.

Revertor nunc ad Antonium; qui ex fugâ cum parvulam manum militum haberet inermium, ergastula solvendo, omneque genus hominum arripiendo, satis magnum numerum videtur effecisse. Huc accessit manus Ventidii, quæ trans Apenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit, atque ibi se cum Antonio conjunxit. Est numerus veteranorum et armatorum satis frequens cum Ventidio.

Consilia Antonii hæc sint, necesse est: aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur; aut Apennino Alpibusque se teneat, et decursionibus per equites, quos habet multos, vastet ea loca, in quæ incurrerit; aut rursus se in Etruriam referat, quod ea pars Italiæ sine exercitu est. Quod si me Cæsar audîsset, atque Apenninum transîsset, in tantas angustias Antonium compulissem, ut inopiâ potius quam ferro conficeretur. Sed neque Cæsari imperari potest, nec Cæsar exercitui suo: quod utrumque pessimum est.

Cum hæc talia sint; quominus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi, non impedio. Hæc quemadmodum explicari possint, aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo.

Alere jam milites non possum. Cum ad rempublicam liberandam accessi, HS mihi fuit quadrin-

genties amplius. Tantum abest, ut meæ rei familiaris liberum sit quidquam, ut omnes jam meos amicos ære alieno obstrinxerim. Septenum numerum [nunc] legionum alo ; quâ difficultate, tu arbitrare. Non, si Varronis thesauros haberem, subsistere sumtui possem.

Cum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiorem. Tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere senseris. III Non. Maii, ex castris, Dertonâ.

(11.) D. BRUTUS, IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

(*Argumentum.* — Memor meritorum in se Ciceronis, iter Antonii ad Lepidum, dubiamque Planci fidem, et suum in rempublicam studium, significat.)

Eodem exemplo a te mihi literæ redditæ sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi, quæ hîc gererentur. In itinere est Antonius : ad Lepidum proficiscitur ; ne de Planco quidem spem adhuc abjecit, ut ex libellis ejus animadverti, qui in me inciderunt ; in quibus quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. Ego tamen non habui ambiguum ; et statim ad Plancum misi : et biduo ab Allobrogibus, et totius Galliæ, legatos exspecto, quos confirmatos domum remittam.

Tu, quæ istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tuâ voluntate reique publicæ commodo fiant. Malevolentiæ hominum in me, si poteris, occurres : si non potueris, hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. Pridie Nonas Maii, ex castris, finibus Statiellensium.

(12.) M. CICERO S. D. BRUTO, IMP. COS. DES.

(*Argumentum.* — Queritur, ab Antonio bellum renovatum, quod, hominum opinione, impediri a Bruto potuisset.)

Tres uno die a te accepi epistolas; unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores; quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit; alteram ad me misit Lupus. Ex tuis literis, et ex Græceii oratione, non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum, videtur. Non dubito autem, pro tuâ singulari prudentiâ, quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa præclara in rempublicam merita ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermibus, perterritis metu, fracto animo, fugisse Antonium. Qui si ita se habet, ut (quemadmodum audiebam de Græceio) confligi cum eo sine periculo non possit, non ille mihi fugisse a Mutinâ videtur, sed locum belli gerendi mutâsse. Itaque homines alii facti sunt: nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis. Opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant.

Omnino est hoc populi, maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. Sed tamen providendum est, ne qua justa querela esse possit. Res se sic habet. Is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Hoc quam vim habeat, te existimare malo, quam me apertius scribere. Vale.

(13.) D. BRUTUS M. T. C. S. D.

(*Argumentum.* — Excusat tarditatem in persequendo Antonio: et, in quo res statu sit, exponit.)

Jam non ago tibi gratias. Cui enim re vix referre possum, huic verbis non patitur res satisfieri. Attendere te volo, quæ in manibus sunt. Quâ enim prudentiâ es, nihil te fugiet, si meas literas diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui. Eram sine equitibus, sine jumentis: Hirtium periisse nesciebam: Cæsari non credebam prius, quam convenissem, et collocutus essem. Hic dies hoc modo abiit.

Postero die mane a Pansâ sum arcessitus Bononiam. Cum in itinere essem, nuntiatum mihi est, eum mortuum esse. Recurri ad meas copiolas: sic enim vere eas appellare possum. Sunt extenuatissimæ, et inopiâ omnium rerum pessime acceptæ. Biduo me Antonius antecessit; itinera [fecit] multo majora fugiens, quam ego sequens. Ille enim iit passim, ego ordinatim. Quâcumque iit, ergastula solvit, homines arripuit. Constitit nusquam prius, quam ad Vada venit. Quem locum volo tibi esse notum. Jacet inter Apenninum et Alpes, impeditissimus ad iter faciendum.

Cum abessem ab eo millia passuum triginta, et se jam Ventidius conjunxisset; concio ejus ad me est allata; in quâ petere cœpit a militibus, ut se trans Alpes sequerentur: sibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum est, et frequenter, a militibus Ventidianis, (nam suos valde quam paucos habet) sibi aut in Italiâ pereundum esse, aut vincendum: et orare cœperunt, ut Pollentiam iter facerent. Cum sustinere eos non posset, in posterum diem iter suum contulit.

Hac re mihi nuntiatâ, statim quinque cohortes Pollentiam præmisi, meumque iter eo contuli. Horâ ante, præsidium meum Pollentiam venit, quam Trebellius cum equitibus. Sane quam sum gavisus; in hoc enim victoriam puto consistere. In spem venerant, quod neque Planci quatuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur, neque ex Italiâ tam

celeriter exercitum trajici posse credebant. Quos ipsi adhuc satis arroganter Allobroges, equitatusque omnis, qui eo præmissus erat a nobis, sustinebant; nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen, si quo etiam casu Isaram se trajecerint, ne quod detrimentum reipublicæ injungant, summa a nobis dabitur opera.

Vos magnum animum optimamque spem de summâ re publicâ habere volumus, cum et nos et exercitus nostros, singulari concordiâ conjunctos, ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentiâ remittere debetis, dareque operam, ut quam paratissimi, et ab exercitu reliquisque rebus, pro vestrâ salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus; qui quidem eas copias, quas diu simulatione rei publicæ comparabant, subito ad patriæ periculum converterunt. Vale.

(14.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. CONS. DES. S. P. D.

(*Argumentum.* — Bruti literis respondet de decemviris, de legionibus perducendis, de pecuniâ, de hominum admiratione ob renatum bellum: cujus exitus ne timeatur, Bruti partes et munus esse dicit.)

Mirabiliter, mi Brute, lætor, mea consilia measque sententias a te probari de decemviris, de ornando adolescente. Sed quid refert? Mihi crede, homini non glorioso: plane jam, Brute, frigeo. Ὄργανον enim erat meum senatus: id est jam dissolutum. Tantam spem attulerat exploratæ victoriæ tua præclara Mutinâ eruptio, fuga Antonii, conciso exercitu, ut omnium animi relaxati sint, meæque illæ vehementes contentiones tamquam σκιαμαχίαι esse videantur.

Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam et

quartam negant, qui illas nôrunt, ullâ conditione ad te posse perduci. Pecuniæ, quam desideras, ratio potest haberi; eaque habebitur. De Bruto arcessendo, Cæsareque ad Italiæ præsidium tenendo, valde tibi assentior. Sed, ut scribis, habes obtrectatores; quos equidem facillime sustineo: sed impediunt tamen.

Ex Africâ legiones exspectantur. Sed bellum istic renatum mirantur homines. Nihil tam præter spem unquam. Nam, die tuo natali victoriâ nuntiatâ, in multa sæcula videbamus rempublicam liberatam. Novi timores retexunt superiora. Scripsisti autem ad me iis, quas Idibus Maiis dedisti, modo te accepisse a Planco literas, non recipi a Lepido Antonium. Id si ita est, omnia faciliora: sin aliter, magnum negotium; cujus exitum ne extimescam, tuæ partes sunt. Ego plus, quam feci, facere non possum. Te tamen (id, quod spero) omnium maximum et clarissimum videre cupio. Vale.

(15.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D.

(*Argumentum.* — Laudat officium et diligentiam Bruti; cujus et collegæ concordiam omnibus gratam esse significat: et hortatur, ut secum jam ipse certet.)

Etsi mihi tuæ literæ jucundissimæ sunt, tamen jucundius fuit, quod, in summâ occupatione tuâ, Planco collegæ mandâsti, ut te mihi per literas excusaret: quod fecit ille diligenter. Mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentiâ. Conjunctio tua cum collegâ, concordiaque vestra, quæ literis communibus declarata est, S. P. Q. R. gratissima accidit. Quod superest, perge, mi Brute, et jam non cum aliis, sed tecum ipse, certa. Plura scribere non debeo, præsertim ad te, quo magistro brevitatis uti

cogito. Literas tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto. Vale.

(16.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D.

(*Argumentum.* — Commendat Lamiam in petitione præturæ.)

Permagni interest, quo tibi hæc tempore epistola reddita sit; utrum cum sollicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestiâ vacuus esses. Itaque ei præcepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolæ tibi reddendæ. Nam, quemadmodum, coram qui ad nos intempestive adeunt, molesti sæpe sunt, sic epistolæ offendunt, non loco redditæ. Si autem (ut spero) nihil te perturbat, nihil impedit; et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit adeundi; confido, me, quod velim, facile a te impetraturum.

L. Lamia præturam petit. Hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetustas, magna consuetudo intercedit: quodque plurimum valet, nihil mihi ejus est familiaritate jucundius. Magno præterea beneficio ejus, magnoque merito, sum obligatus. Nam, Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proque meâ salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule relegatus est; quod ante id tempus civi Romano contigit nemini. Hoc cum populus Romanus meminerit, me ipsum non meminisse turpissimum est.

Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere præturam. Quamquam enim Lamia summo splendore, summâ gratiâ est, magnificentissimo munere ædilicio; tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quando equitum centurias tenes, in queis

regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus. Ponam in extremo quod sentio. Nihil est, Brute, cum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis.

(17.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. D.

(*Argumentum.*— Commendat eumdem Lamiam, scriptâ epistolâ brevi post superiorem.)

Lamiâ uno omnium familiarissime utor. Magna ejus in me, non dico officia, sed merita; eaque sunt populo Romano notissima. Is, magnificentissimo munere ædilitatis perfunctus, petit præturam; omnesque intelligunt, nec dignitatem ei deesse, nec gratiam. Sed is ambitus exstare videtur, ut ego omnia pertimescam, totamque petitionem Lamiæ mihi sustinendam putem. In eâ re quantum me possis adjuvare, facile perspicio: nec vero, quantum meâ causâ velis, dubito.

Velim igitur, mi Brute, tibi persuadeas, nihil me majore studio a te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam si, omnibus tuis opibus, omni studio, Lamiam in petitione juveris: quod ut facias, vehementer te rogo. Vale.

(18.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. D.

(*Argumentum.* — Reprehendit in Decimo nonnullam timoris significationem. Scripta post Hirtium et Pansam consules interfectos.)

Etsi, ex mandatis quæ Galbæ Volumnioque ad senatum dedisti, quid timendum suspicandumque putares, suspicabamur; tamen timidiora mandata

videbantur, quam erat dignum tuâ populique Romani victoriâ. Senatus autem, mi Brute, fortis est, et habet fortes duces. Itaque moleste ferebat, se a te (quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum judicaret) timidum atque ignavum judicari. Etenim cum, te incluso, spem maximam omnes habuissent in tuâ virtute, florente Antonio; quis erat, qui quidquam timeret, profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissimâ pace bellum reipublicæ indiceret?

Nec dubito, quin tu plus provideas. Sed tamen, tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia Deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam afferebat. Quare velim equidem (id, quod spero) ut plane abjectus et fractus sit Antonius: sin aliquid virium forte collegerit; sentiet, nec senatui consilium, nec populo Romano virtutem deesse, nec reipublicæ, te vivo, imperatorem. XIV Cal. Jun. Vale.

(19.) D. BRUTUS M. T. C. S. P. D.

(*Argumentum.* — Reipublicæ vicem timet: Vicetinos commendat.)

Ad senatum quas literas misi, velim prius perlegas, et, si qua tibi videbuntur, commutes. Necessario me scripsisse, ipse animadvertes. Nam, cum putarem, quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druso Pauloque placuerat, vobis assentientibus; minus de reliquis rebus laborandum existimavi. Nunc vero, cum sim cum tironibus egentissimis, valde et meam et vestram vicem timeam, necesse est. Vicetini me et M. Brutum præcipue observant. His ne quam patiare injuriam fieri in senatu verna-

rum causâ, a te peto. Causam habent optimam, officium in rempublicam summum; genus hominum adversariorum seditiosum et inertissimum. XII Calend. Jun. Vercellis.

(20.) D. BRUTUS, IMP. COS. DES. M. T. C. S. P. D.

(*Argumentum.* — Timere se ait Ciceronis causâ; eumque monet, ut veteranorum animos sibi conciliet.)

Quod pro me non facio, id pro te facere meus in te amor, tuaque officia cogunt, ut timeam. Sæpe enim mihi cum esset dictum, neque a me contemtum; novissime Labeo Segulius, homo sibi simillimus, narravit mihi, apud Cæsarem se fuisse, multumque sermonem de te habitum esse: ipsum Cæsarem nihil sane de te questum, nisi [dictum,] quod diceret te dixisse, "laudandum adolescentem, ornandum, tollendum:" se non esse commissurum, ut tolli possit. Hoc ego Labeonem credo illi retulisse, aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui, volebat Labeo me credere, et tibi ab iis instare periculum; maximeque indignari, quod in decemviris neque Cæsar neque ego habiti essemus, atque omnia ad vestrum arbitrium essent collata.

Hæc cum audîssem, et jam in itinere essem, committendum non putavi, prius ut Alpes transgrederer, quam, quid istic ageretur, scirem. Nam de tuo periculo, crede mihi, jactatione verborum, et denuntiatione periculi, sperare eos, te pertimefacto, adolescente impulso, posse magna consequi præmia; et totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant.

Neque tamen non te cautum esse volo, et insi-

dias vitantem. Nihil enim tuâ mihi vitâ potest esse jucundius, neque carius. Illud vide, ne, timendo, magis timere cogare ; et, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras. Primum, quod desiderant de decemviris, facias : deinde de præmiis. Si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas ab utrisque nobis : de nummis, lente ac ratione habitâ pecuniæ : Senatum de eâ re constituturum. Quatuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Sullanis et agro Campano. Æqualiter aut sorte agros legionibus assignari puto oportere.

Hæc me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te, et cupiditas otii; quod sine te consistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italiâ non excedam. Legiones armo, paro: spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus et impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Cæsar non remittit. Ad has literas statim mihi rescribe ; tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit, meque scire opus putâris. Vale. VIII Cal. Jun. Eporediâ.

(21.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. P. D.

(*Argumentum.* — Respondet superiori epistolæ.)

Dii isti Segulio male faciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! Quid ? tu illum tecum solum, aut cum Cæsare? qui neminem prætermiserit, quîcum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit. Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud, quidquid esset nugarum, me scire voluisti. Signum enim magnum amoris dedisti. Nam, quod idem Segulius, veteranos queri quod tu et Cæsar in decemviris non essetis, utinam ne ego quidem essem ! Quid enim molestius ? Sed tamen, cum ego sensissem, de iis qui ex-

ercitus haberent, sententiam ferri oportere; iidem illi, qui solent, reclamârunt. Itaque excepti etiam estis, me vehementer repugnante. Quocirca, Segulium negligamus, qui res novas quærit: non quo veterem comederit; nullam enim habuit: sed hanc ipsam recentem novam devoravit.

Quod autem scribis, te, quod pro te ipso non facias, id pro me, ut de me timeas aliquid; omni te, vir optime, mihique carissime, Brute, de me metu libero. Ego enim, quæ provideri poterunt, non fallar in iis: quæ cautionem non habebunt, de his non ita valde laboro. Sim enim impudens, si plus postulem, quam homini a rerum naturâ tribui potest.

Quod mihi præcipis, ut caveam, ne, timendo, magis timere cogar; et sapienter et amicissime præcipis. Sed velim tibi persuadeas, cum te constet excellere hoc genere virtutis, ut nunquam extimescas, nunquam perturbere, me huic tuæ virtuti proxime accedere. Quamobrem neque metuam quidquam, et cavebo omnia. Sed vide, ne tua jam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam. Tuis enim opibus, et consulatu tuo, etiam si timidi essemus, tamen omnem timorem abjiceremus; præsertim cum persuasum omnibus esset, mihique maxime, a te nos unice diligi.

Consiliis tuis, quæ scribis de quatuor legionibus, deque agris assignandis ab utrisque vestrûm, vehementer assentior. Itaque, cum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurrirent; disturbavi rem, totamque vobis integram reservavi. Si quid erit occultius, et (ut scribis) reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te literæ perferantur. Pridie Nonas Junii. Vale.

(22.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. P. D.

(*Argumentum.*—Commendat Appium Claudium, qui cum Antonio se conjunxerat; ut ex hostium numero eximatur.)

Cum Appio Claudio, C. F. summa mihi necessitudo est, multis ejus officiis, et meis mutuis, constituta. Peto a te majorem in modum, vel humanitatis tuæ vel meâ causâ, ut eum auctoritate tuâ, quæ plurimum valet, conservatum velis. Volo, te, cum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento, nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse salvum. Cujus quidem causa hoc melior debet esse, quod, pietate adductus, propter patris restitutionem, se cum Antonio conjunxit. Quare, etsi minus veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest hominem, summo loco natum, summo ingenio, summâ virtute, officiosissimum præterea et gratissimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut majore studio, magisve ex animo, petere non possim. Vale.

(23.) D. BRUTUS M. T. C. S. P. D.

(*Argumentum.* — Ut bene de republicâ speret, hortatur Ciceronem, cujus literas exspectat.)

Nos hîc valemus recte; et, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis sentire videtur. Omni timore deposito, debemus libere reipublicæ consulere. Quod si omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitibus, propriis reipublicæ, valentibus, magnum animum habere debebas, quem et semper habuisti, et nunc, fortunâ adjuvante, augere potes. Quæ tibi superioribus literis meâ manu scripsi, terrendi tui causâ homines loquuntur. Si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui ferre poterunt. Ego (tibi ut antea scripsi) dum mihi a te literæ veniant, in Italiâ morabor. VIII Cal. Jun. Eporediâ.

(24.) CICERO D. BRUTO S. P. D.

(*Argumentum.*—Respondet superiori epistolæ, quâ timorem sibi exemtum dicit. Addit, quid agendum ei sit; et de pecuniâ decretâ.)

Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum literarum: nunc mihi loquax esse videor. Te igitur imitabor. Quam multa, quam paucis! Te recte valere, operamque dare, ut quotidie melius; Lepidum commode sentire; tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. Si timidus essem, tamen istâ epistolâ mihi omnem metum abstersisses. Sed, ut mones, frenum momordi. Etenim, qui, te incluso, omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio jam vigiliam meam, Brute, tibi tradere; sed ita, ut ne desim constantiæ meæ. Quod scribis, in Italiâ te moraturum, dum tibi literæ meæ veniant; si per hostem licet, non erràris: multa enim Romæ. Sin adventu tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius. Pecunia, expeditissima quæ erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Servium. Nos non desumus. Vale. VIII Idus Junias.

(25.) M. T. C. D. BRUTO S. P. D.

(*Argumentum.*—Exspectari a se Bruti literas ait: sibi nihil esse quod scriberet: in ipso et Planco spem omnem esse.)

Exspectanti mihi tuas quotidie literas, Lupus noster subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi, quod scriberem, non habebam, (Acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem literarum tibi injucundum esse audiebam) brevitatem secutus sum, te magistro. Sci-

to igitur, in te et in collegâ spem omnem esse. De Bruto autem nihil adhuc certi: quem ego, quemadmodum præcipis, privatis literis ad bellum commune vocare non desino: qui utinam jam adesset! Intestinum Urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? Non imitor λακωνισμον tuum: altera jam pagella procedit. Vince, et vale. XIV Cal. Quintiles.

(26.) D. BRUTUS, IMP. M. T. C. S. P. D.

(*Argumentum.*—Sollicitus ob Antonii cum Lepido conjunctionem, legiones quamprimum sibi et stipendium mitti postulat.)

In maximo meo dolore, hoc solatio utor, quod intelligunt homines, non sine causâ me timuisse ista, quæ acciderunt. Deliberent, utrum trajiciant legiones ex Africâ, [necne,] et ex Sardinia, et Brutum arcessant, necne: et mihi stipendium dent, an non decernant. Ad senatum literas misi. Crede mihi, nisi ista omnia ita fiant, quemadmodum scribo, magnum nos omnes adituros periculum. Rogo te, videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. Et fide opus est, et celeritate. III Non. Jun. ex castris.

(27.) M. CICERO MATIO S.

(*Argumentum.*—Questus erat Matius, accusari se a Cicerone, tum quod in lege quâdam Cæsaris suffragium tulisset, tum etiam quod ludos, Cæsari mortuo ab Octaviano datos, curâsset. Cicero se ita purgat, ut alterum negari a se dicat, alterum defendi.)

Nondum satis constitui, molestiæne plus an voluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo cum plenus officii, tum utriusque nostrûm amantissimus. Nam, cum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum esset, mane venit. Quem cum objurgarem, quod parum valetudini parceret; tum ille, nihil sibi longius fuisse, quam ut me videret. Num quidnam, inquam, novi? Detulit ad me querelam tuam: de quâ prius quam respondeo, pauca præponam.

Quantum memoriâ repetere præterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior. Sed vetustas habet aliquid commune cum multis; amor non habet. Dilexi te, quo die cognovi: meque a te diligi judicavi. Tuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra, et vitæ dissimilitudo, non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari. Tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, cum Cæsar esset in Galliâ. Quod enim vehementer mihi utile esse putabas, nec inutile ipsi Cæsari, perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis.

Multa prætereo, quæ temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt: graviora enim consecuta sunt. Et initio belli civilis cum Brundisium versus ires ad Cæsarem, venisti ad me in Formianum. Primum, hoc ipsum quanti, præsertim temporibus illis! Deinde oblitum me putas consilii, sermonis, humanitatis tuæ? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus literarum tuarum, quas ad me misisti, cum Cæsari obviam venisses, in agro, ut arbitror, Trebulano.

Secutum illud tempus est, cum me ad Pompeium proficisci, sive pudor meus coëgit, sive officium, sive fortuna. Quod officium tuum, quod studium vel in absentem me, vel in præsentes meos, defuit? quem porro omnes mei et mihi et sibi te amiciorem judicaverunt? Veni Brundisium: oblitumne me putas, quâ celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento

advolâris? quæ tua fuerit assessio, oratio, confirmatio animi mei, fracti communium miseriarum metu?

Tandem aliquando Romæ esse cœpimus: quid defuit nostræ familiaritati? In maximis rebus quonam modo me gererem adversus Cæsarem, usus tuo consilio sum. In reliquis officiis, cui tu tribuisti, excepto Cæsare, præter me, ut domum ventitares, horasque multas sæpe suavissimo sermone consumeres? tum, cum, etiam, (si meministi) ut hæc φιλοσοφούμενα scriberem, tu me impulisti. Post Cæsaris reditum, quid tibi majori curæ fuit, quam ut essem ego illi quam familiarissimus? quod effeceras.

Quorsum igitur hæc oratio longior, quam putâram? Quia sum admiratus, te (qui hæc nôsse deberes), quidquam a me commissum, quod esset alienum nostrâ amicitiâ, credidisse. Nam, præter hæc quæ commemoravi, quæ testata sunt et illustria, habeo multo occultiora, quæ vix verbis exsequi possum. Omnia me tua delectant; sed maxime maxima cum fides in amicitiâ, consilium, gravitas, constantia; tum lepos, humanitas, literæ. Quapropter redeo nunc ad querelam.

Ego te suffragium tulisse in illâ lege, primum non credidi: deinde, si credidissem, nunquam id sine aliquâ justâ causâ existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quidquid facias; malevolentia autem hominum, ut nonnulla durius, quam a te facta sint, proferantur. Ea tu si non audis, quid dicam, nescio. Equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex. Alia sunt, quæ liquido negare soleam, ut de isto ipso suffragio; alia, quæ defendam a te pie fieri et humane, ut de curatione ludorum.

Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Cæsar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in utramque partem de tuo officio disputari posse; vel in eam, quâ ego uti soleo, laudandam esse fidem et

humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas, vel in eam, quâ nonnulli utuntur, libertatem patriæ vitæ amici anteponendam.

Ex his sermonibus utinam essent delatæ ad te disputationes meæ! Illa vero duo, quæ maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut sæpius? te et non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse, et moderandæ victoriæ; in quo qui mihi non assentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum literarum; quibus nisi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem judicâris; quo nec mihi gravius quidquam potest esse, nec a te alienius. Vale.

(28.) MATIUS CICERONI S.

(*Argumentum.*— Respondet superiori Ciceronis; purgatque se adversus vituperatores.)

Magnam voluptatem ex tuis literis cepi, quod, quam sperâram atque optâram, habere te de me opinionem, cognovi. De quâ etsi non dubitabam, tamen, quia maximi æstimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conscius autem mihi eram, nihil a me commissum esse, quod boni cujusquam offenderet animum. Eo minus credebam, plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam persuaderi potuisse, præsertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia. Quod quando, ut volui, scio esse; respondebo criminibus, quibus tu pro me (ut par erat, tuâ singulari bonitate et amicitiâ nostrâ) sæpe restitisti. Nota enim mihi sunt, quæ in me post Cæsaris mortem contulerint.

Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero, atque eum, quem dilexi, periisse indig-

nor. Aiunt enim, patriam amicitiæ præponendam esse; proinde ac si jam vicerint, obitum ejus reipublicæ fuisse utilem. Sed non agam astute. Fateor, me ad istum gradum sapientiæ non pervenisse. Neque enim Cæsarem in dissensione civili sum secutus; sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui: neque bellum unquam civile, aut etiam causam dissensionis, probavi; quam etiam nascentem exstingui, summe studui.

Itaque, in victoriâ hominis necessarii, neque honoris neque pecuniæ dulcedine sum captus; quibus præmiis reliqui (minus apud eum, quam ego, cum possent) immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea lege Cæsaris deminuta est; cujus beneficio plerique, qui Cæsaris morte lætantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, æque, ac pro meâ salute, laboravi.

Possum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum, a quo id impetratum est, periisse non indignari; cum præsertim iidem homines illi et invidiæ et exitio fuerint? Plecteris ergo, inquiunt, cum factum nostrum improbare audes.

O superbiam inauditam! alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impunite licere! At hæc etiam servis semper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent, suo potius quam alterius arbitrio: quæ nunc, ut quidem isti dictitant libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. Nullius unquam periculi terroribus ab officio aut ab humanitate desciscam. Nunquam enim honestam mortem fugiendam, sæpe etiam oppetendam, putavi.

Sed quid mihi succensent, si id opto, ut pœniteat eos sui facti? Cupio enim, Cæsaris mortem omnibus esse acerbam. At debeo, pro civili parte, rempublicam velle salvam. Id quidem me cupere, nisi et ante acta vita, et reliqua mea spes, tacente me, probat, dicendo vincere non postulo. Quare majorem in

modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas; mihique, si sentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse.

An, quod adolescens præstiti, cum etiam errare cum excusatione possem, id nunc, ætate præcipitatâ, commutem, ac me ipse retexam? Non faciam: neque, quod displiceat, committam, præterquam quod hominis mihi conjunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum. Quod si aliter essem animatus, nunquam, quod facerem, negarem; ne et in peccando improbus, et in dissimulando timidus ac vanus, existimarer.

At ludos, quos Cæsaris victoriæ Cæsar adolescens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad statum reipublicæ, pertinet. Quod tamen munus et hominis amicissimi memoriæ atque honoribus præstare, etiam mortui, debui; et optimæ spei adolescenti, ac dignissimo Cæsare, petenti negare non potui. Veni etiam consulis Antonii domum sæpe, salutandi causâ; ad quem, qui me parum patriæ amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid aut auferendi causâ, frequentes ventitare reperies.

Sed quæ hæc est arrogantia, quod Cæsar nunquam interpellavit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer; eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me, efficere conari, ne, quos velim, diligam? Sed non vereor, ne aut meæ vitæ modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores; aut ne etiam ii, qui me non amant, propter meam in Cæsarem constantiam, non malint mei quam sui similes amicos habere. Mihi quidem si optata contingant, quod reliquum est vitæ, in otio Rhodi degam: sin casus aliquis interpellârit, ita ero Romæ, ut recte fieri semper cupiam.

Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit; et quod eum, quem semper lubenter dilexi, quo

magis jure colere atque observare deberem, fecit. Bene vale, et me dilige.

(29.) CICERO APPIO S.

(*Argumentum.* — Profecturus in Græciam, res suas Appio commendat, commemoratis ante beneficiis ab ipso acceptis.)

Dubitanti mihi (quod scit Atticus noster) de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit, ad tollendam dubitationem, judicium et consilium tuum. Nam et scripsisti aperte, quid tibi videretur; et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper judicavi, in te, et in capiendo consilio prudentiam summam esse, et in dando fidem: maximeque sum expertus, cum, initio civilis belli, per literas te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres; eundumne ad Pompeium, an manendum in Italiâ. Suasisti, ut consulerem dignitati meæ: ex quo, quid sentires, intellexi: et sum admiratus fidem tuam, et in consilio dando religionem; quod, cum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum quam illius voluntas fuit.

Equidem et ante hoc tempus te dilexi; et semper me a te diligi sensi. Et, cum abessem, atque in magnis periculis essem, et me absentem et meos præsentes a te cultos et defensos esse, memini. Et, post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quæque ego de te et senserim et prædicârim, omnes, qui solent hæc animadvertere, testes habemus.

Gravissimum vero judicium de meâ fide et constantiâ fecisti, cum post mortem Cæsaris totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum judicium, nisi meâ summâ benevolentiâ erga te, omnibus-

que meritis, comprobâro, ipse me hominem non putabo.

Tu, mi Appi, conservabis amorem tuum (etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem); meaque omnia tuebere: quæ tibi ne ignota essent, Attico mandavi; a me autem, cum paulum otii nacti erimus, uberiores literas exspectato. Da operam ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER XII.

(1.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Factum Dolabellæ, quo aram Cæsaris evertit, laudat: sublato rege, regnum superesse questus, C. Cassium hortatur, ut, cum Bruto, rempublicam omni perturbatione liberet.)

Finem nullum facio, (mihi crede) Cassi, de te et de Bruto nostro, id est, de totâ re publicâ, cogitandi, cujus omnis spes in vobis est et in D. Bruto. Quam quidem jam habeo ipse meliorem, re publicâ a Dolabellâ meo præclarissime gestâ. Manabat enim illud malum urbanum, et ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem et Urbi et otio diffiderem urbano. Sed ita compressum est, ut mihi videamur omne jam ad tempus ab illo duntaxat sordidissimo periculo tuti futuri.

Reliqua magna sunt, ac multa; sed posita omnia in vobis. Quamquam primum quidque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege, liberati videmur. Interfecto enim rege,

regios omnes nutus tuemur. Neque vero id solum; sed etiam, quæ ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos, quasi cogitata ab illo, probamus. Nec ejus quidem rei finem video. Tabulæ figuntur: immunitates dantur: pecuniæ maximæ describuntur: exsules reducuntur: senatûs-consulta falsa referuntur; ut tantummodo odium illud hominis impuri, et servitutis dolor depulsus esse videatur; respublica jaceat in his perturbationibus, in quas eam ille conjecit.

Hæc omnia vobis sunt expedienda: nec hoc cogitandum, satis jam habere rempublicam a vobis. Habet illa quidem tantum, quantum nunquam mihi in mentem venit optare; sed contenta non est; et, pro magnitudine et animi et beneficii vestri, a vobis magna desiderat. Adhuc ulta suas injurias est per vos, interitu tyranni; nihil amplius. Ornamenta vero sua quæ recuperavit? an, quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cujus æra refigere debebamus, ejus etiam chirographa defendimus?

At enim ita decrevimus. Fecimus id quidem, temporibus cedentes, quæ valent in re publicâ plurimum: sed immoderate quidam et ingrate nostrâ facilitate abutuntur. Verum hæc propediem et multa alia coram. Interim sic tibi persuadeas, mihi (cum reipublicæ, quam semper habui carissimam, tum amoris nostri, causâ) maximæ curæ esse tuam dignitatem. Da operam ut valeas.

(2.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Invehitur in Antonii immoderatam potentiam; reique publicæ statum describit.)

Vehementer lætor, tibi probari sententiam et orationem meam; quâ si sæpius uti liceret, nihil esset negotii, libertatem et rempublicam recuperare. Sed homo amens et perditus, multoque nequior, quam

ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, cædis initium quærit: nullamque aliam ob causam, me auctorem fuisse Cæsaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur. Quod ego periculum non extimesco, modo vestri facti gloriam cum meâ laude communicet. Ita nec Pisoni, qui in eum primus invectus est, nullo assentiente; nec mihi, qui idem tricesimo post die feci; nec P. Servilio, qui me est consecutus, tuto in senatum venire licet. Cædem enim gladiator quærit; ejusque initium a. d. XIII Calend. Octob. a me se facturum putavit.

At quam paratus venerat, cum in villâ Metelli complures dies commentatus esset! Quæ autem in lustris et in vino commentatio potuit esse? Itaque omnibus est visus (ut ad te antea scripsi) vomere suo more, non dicere. Quare, quod scribis, te confidere, auctoritate et eloquentiâ nostrâ aliquid profici posse; nonnihil (ut in tantis malis) est profectum. Intelligit enim populus Romanus, tres esse consulares, qui, quia, quæ de re publicâ bene senserint, libere locuti sint, tuto in senatum venire non possint. Nec est præterea quod quidquam exspectes. Tuus enim necessarius affinitate novâ delectatur. Itaque jam non est studiosus ludorum, infinitoque fratris tui plausu dirumpitur. Alter item affinis novis commentariis Cæsaris delenitus est.

Sed hæc tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui vestro anno filium suum consulem futurum putet, ob eamque causam, se huic latroni deservire præ se ferat. Nam L. Cotta, familiaris meus, fatali quâdam desperatione, ut ait, minus in senatum venit. L. Cæsar, optimus et fortissimus civis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius, et summâ auctoritate, et optime sentiens, non adest. Reliquos, (exceptis designatis) ignosce mihi, si non numero consulares.

Habes auctores consilii publici. Qui numerus, etiam bonis rebus, exiguus esset, quid censes, perditis? Quare spes est omnis in vobis; qui si idcirco

abestis, ut sitis in tuto; ne in vobis quidem. Sin aliquid dignum vestrâ gloriâ cogitatis; velim, salvis nobis: sin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore jus suum recuperabit. Ego tuis neque desum neque deero: qui sive ad me referent, sive non, mea tibi tamen benevolentia fidesque præstabitur. Vale.

(3.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Ejusdem argumenti; ac itidem in Antonium ejusque socios invehitur.)

Auget tuus amicus furorem in dies. Primum, in statuâ, quam posuit in Rostris, inscripsit "Parenti optime merito;" ut non modo sicarii, sed jam etiam parricidæ, judicemini; quid dico, judicemini? judicemur potius. Vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuissem! molestus nobis non esset. Sed hoc vestrum est; quod cum præteriit, utinam haberem, quid vobis darem consilii! Sed ne mihi quidem ipsi, reperio, quid faciendum sit. Quid enim est, quod contra vim sine vi fieri possit? Consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Cæsaris persequantur.

Itaque a. d. sext. Non. Octob. productus in concionem a Canutio, turpissime ille quidem discessit: sed tamen ea dixit de conservatoribus patriæ, quæ dici deberent de proditoribus. De me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio et vos fecissetis, et Canutius faceret.

Cætera cujusmodi sint, ex hoc judica, quod legato tuo viaticum eripuerunt. Quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? Ad hostem scilicet portari. O rem miseram! dominum ferre non potuimus: conservo servimus. Et tamen, me quidem favente magis quam sperante, etiam nunc residet spes in virtute tuâ. Sed

ubi sunt copiæ? De reliquo, malo te ipsum loqui tecum, quam nostra dicta cognoscere. Vale.

(4.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Antonium cum Cæsare non interfectum fuisse queritur. De senatu, de populo, de legatis ad Antonium, de Dolabellâ et ipso Cassio, scribit, quæ sentiebat.)

Vellem Idibus Martiis me ad cœnam invitâsses: reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiæ vestræ exercent, et quidem, præter cæteros, me: quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consulares: senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum. Populo vero nihil fortius, nihil melius, Italiâque universâ. Nihil autem fœdius Philippo et Pisone, legatis, nihil flagitiosius; qui cum essent missi, ut Antonio ex senatûs sententiâ certas res nuntiarent; cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata retulerunt. Itaque ad nos concurritur: factique jam in re salutari populares sumus.

Sed, tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, nesciebam. Fama nuntiabat, te [îsse] in Syriam: auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quæ nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vixdum triginta dies in Syriâ fuisses. Itaque constabat, eum recipi in Syriam non oportere.

Summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum præter spem existimamini comparâsse. Scriberem plura, si rem causamque nôssem. Nunc quæ scribo, scribo ex opinione hominum atque famâ. Tuas literas avide exspecto. Vale.

(5.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.*—M. Brutum laudat, ut accendat ejus exemplo Cassium ad imitationem: de Mutinensi bello addit, et de statu reipublicæ.)

Hiemem credo adhuc prohibuisse, quominus de te certum haberemus, quid ageres, maximeque ubi esses. Loquebantur omnes tamen, (credo, quod volebant) in Syriâ te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile vero videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. Res enim tantas gessit, tamque inopinatas, ut eæ cum per se gratæ essent, tum ornatiores propter celeritatem.

Quod si tu ea tenes, quæ putamus, magnis subsidiis fulta respublica est. A primâ enim orâ Græciæ usque ad Ægyptum, optimorum civium imperiis muniti erimus et copiis. Quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur: qui si, ut sperabamus, erupisset Mutinâ, nihil belli reliquum fore videbatur. Parvis omnino jam copiis obsidebatur, quod magno præsidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternæ noster Hirtius, ad Forum Cornelium Cæsar, uterque cum firmo exercitu: magnasque Romæ Pansa copias ex delectu Italiæ comparabat.

Hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris literis significat, acturus videbatur. Præter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus, studiosissimam reipublicæ. Tuos etiam clientes Transpadanos mirifice conjunctos cum causâ habebamus. Erat firmissimus senatus, exceptis consularibus; ex quibus unus L. Cæsar firmus est et rectus. Ser. Sulpicii morte magnum præsidium amisimus. Reliqui partim in-

ertes, partim improbi: nonnulli invident eorum laudi, quos in re publicâ probari vident. Populi vero Romani totiusque Italiæ mira consensio est.

Hæc erant fere, quæ tibi nota esse vellem. Nunc autem opto, ut ab istis Orientis partibus virtutis tuæ lumen eluceat. Vale.

(6.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Strabonem oblique commendat: in Cassio et M. Bruto, si res ad Mutinam male geratur, spem omnem reip. sitam esse dicit.)

Qui status rerum fuerit tum, cum has literas dedi, scire poteris ex C. Tidio Strabone, viro bono, et optime de re publicâ sentiente: nam quid dicam, cupidissimo tui, qui, domo et fortunis relictis, ad te potissimum profectus sit? Itaque eum tibi ne commendo quidem: adventus ipsius ad te satis eum commendabit.

Tu, velim, sic existimes, tibique persuadeas, omne perfugium bonorum in te et Bruto esse positum, si (quod nolim) adversi quid evenerit. Res, cum hæc scribebam, erat in extremum adducta discrimen. Brutus enim Mutinæ vix jam sustinebat. Qui si conservatus erit, vicimus: sin, (quod Dii omen avertant!) omnis omnium cursus est ad vos. Proinde fac animum tantum habeas, tantumque apparatum, quanto opus est ad universam rempublicam recuperandam. Vale.

(7.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Sententiam a se in senatu ex dignitate Cassii dictam, eamdemque in concione defensam, significat.)

Quanto studio dignitatem tuam et in senatu et ad populum defenderim, ex tuis te malo, quam ex me, cognoscere. Quæ mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. Eâ sententiâ dictâ, productus sum in concionem a tribuno plebis, M. Servilio. Dixi de te, quæ potui, tantâ contentione, quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil unquam simile viderim. Id, velim, mihi ignoscas, quod invitâ socru tuâ fecerim. Mulier timida verebatur, ne Pansæ animus offenderetur. In concione quidem Pansa dixit, matrem quoque tuam, et fratrem, illam a me sententiam noluisse dici. Sed hæc non movebant: alia malebam. Favebam et reipublicæ, cui semper favi, et dignitati ac gloriæ tuæ.

Quod autem et in senatu pluribus verbis disserui, et dixi in concione, in eo velim fidem meam liberes. Promisi enim et prope confirmavi, te non exspectâsse, nec exspectaturum, decreta nostra: sed te ipsum tuo more rempublicam defensurum: et, quamquam nihil dum audieramus, nec ubi esses, nec quas copias haberes; tamen sic statuebam, omnes, quæ in istis partibus essent opes copiæque, tuas esse: per teque Asiam provinciam confidebam jam reipublicæ recuperatam. Tu fac in augendâ gloriâ te ipse vincas. Vale.

(8.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Renovatum a Lepido bellum esse conqueritur, et Cassium ad liberandam rempublicam hortatur.)

Scelus affinis tui, Lepidi, summamque levitatem et inconstantiam, ex Actis, quæ ad te mitti certo scio, cognôsse te arbitror. Itaque nos, confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus: spemque

omnem in D. Bruto et Planco habemus; si verum quæris, in te et in meo Bruto, non solum ad præsens perfugium, si (quod nolim) adversi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuæ libertatis.

Nos hîc de Dolabellâ audiebamus, quæ vellemus: sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem, et præsenti judicio, et reliqui temporis exspectatione, scito esse. Hoc tibi proposito, fac ut ad summa contendas. Nihil est tantum, quod non populus Romanus a te perfici atque obtineri posse judicet. Vale.

(9.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.*—Eadem scribit, quæ epistolâ superiore: addit, multum interesse, Cassium venire in Italiam.)

Brevitas tuarum literarum me quoque breviorem in scribendo facit: et, vere ut dicam, non satis occurrit, quid scribam. Nostras enim res in Actis perferri ad te certo scio; tuas autem ignoramus. Tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos, præter rumores de oppresso Dolabellâ, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore.

Nos, confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem adducti sumus. Itaque persuade tibi, maximam reipublicæ spem in te et in tuis copiis esse. Firmos omnino exercitus habemus: sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum interest te venire. Exigua enim spes est reipublicæ; nam nullam non libet dicere: sed, quæcumque est, ea despondetur anno consulatûs tui. Vale.

(10.) M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

(*Argumentum.* — Et Lepidum hostem judicatum scribit; et omnino rem poscere, ut Cassius cum exercitu in Italiam veniat.)

Lepidus, tuus affinis, meus familiaris, pridie Cal. Quintiles, sententiis omnibus, hostis a senatu judicatus est, cæterique, qui unâ cum illo a republicâ defecerunt: quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Cal. Septemb. potestas facta est. Fortis sane senatus; sed maxima spes subsidii tui. Bellum quidem, cum hæc scribebam, sane magnum erat, scelere et levitate Lepidi.

Nos de Dolabellâ quotidie, quæ volumus, audimus; sed adhuc sine capite, sine auctore, rumore nuntio. Quod cum ita esset, tamen literis tuis, quas Nonis Maii ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat civitati, ut illum jam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu; ut, si hæc ex sententiâ confecta essent, consilio atque auctoritate tuâ, sin quid forte titubatum (ut fit in bello), exercitu tuo, niteremur. Quem quidem ego exercitum, quibuscumque potero rebus, ornabo; cujus rei tum tempus erit, cum, quid opis reipublicæ laturus is exercitus sit, aut quid jam tulerit, notum esse cœperit. Nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem et præclarissimi: sed gesta res exspectatur: quam quidem aut jam esse aliquam, aut appropinquare, confido. Tuâ virtute et magnitudine animi nihil est nobilius. Itaque optamus, ut quam primum te in Italiâ videamus. Rempublicam nos habere arbitrabimur, si vos habebimus.

Præclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem, Lepidus recepisset Antonium. Itaque nunquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. Ille enim ex turbulentâ republicâ, hic ex pace et victoriâ, bellum excitavit. Huic oppositos

consules designatos habemus; in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura, propter incertos exitus prœliorum. Persuade tibi igitur, in te et in Bruto tuo esse omnia; vos exspectari; Brutum quidem jam jamque.

Quod si (ut spero) victis hostibus nostris veneritis: tamen auctoritate vestrâ respublica exsurget, et in aliquo statu tolerabili consistet. Sunt enim permulta, quibus erit medendum; etiamsi respublica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

(11.) C. CASSIUS, PROCOS. M. T. C. S. P. D.

(*Argumentum.* — A quibus copias acceperit, significat; seque et rempublicam commendat.)

Si vales, bene est: ego quidem valeo. In Syriam me profectum esse scito ad L. Murcum et Q. Crispum, imperatores. Viri fortes optimique cives, posteaquam audierunt, quæ Romæ gererentur, exercitus mihi tradiderunt: ipsique mecum unâ fortissimo animo rem publicam administrant. Item legionem, quam Q. Cæcilius Bassus habuit, ad me venisse scito. Quatuorque legiones, quas A. Allienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito.

Nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentes remque publicam, quantum est in te, defendas. Scire te volo, firma præsidia vobis senatuique non deesse, ut optimâ spe et maximo animo rempublicam defendas. Reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. Data Nonis Martiis, ex castris Taricheis.

(12.) CASSIUS, PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

(*Argumentum.* — Laudatâ Ciceronis benevolentiâ, commendat suam dignitatem, suosque duces et milites: in Ciliciam contra Dolabellam proficisci in animo esse, significat.)

Si vales, bene est: ego quidem valeo. Legi tuas literas, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognovi. Videbaris enim non solum favere nobis (id, quod et nostri et reipublicæ causâ semper fecisti), sed etiam gravem curam suscepisse, vehementerque esse de nobis sollicitus. Itaque, quod te primum existimare putabam, nos, oppressâ republicâ, quiescere non posse; deinde, cum suspicarere nos moliri; quod te sollicitum esse et de salute nostrâ et de rerum eventu putabam; simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Ægypto, scripsi ad te, tabellariosque complures Romam misi. Scripsi etiam ad senatum literas, quas reddi vetui prius, quam tibi recitatæ essent; si forte mei obtemperare mihi voluerint. Quod si literæ perlatæ non sunt, non dubito, quin Dolabella, qui, nefarie Trebonio occiso, Asiam occupavit, tabellarios meos deprehenderit, literasque interceperit.

Exercitus omnes, qui in Syriâ fuêre, teneo. Habui paululum moræ, dum promissa militibus persolvo. Nunc jam sum expeditus.

A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si me intelligis nullum neque periculum neque laborem patriæ denegâsse; si contra importunissimos latrones arma cepi, te hortante et auctore; si non solum exercitus ad rempublicam libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui; quos si occupâsset Dolabella, non solum adventu, sed etiam opinione et exspectatione exercitûs sui, Antonium confirmâsset. Quas ob res,

milites tuere, si eos mirifice de republicâ meritos esse animadvertis: et effice, ne quem pœniteat, rempublicam, quam spem prædæ et rapinarum, sequi maluisse. Item Murci et Crispi, imperatorum, dignitatem, quantum est in te, tuere. Nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere. Quod nisi milites, invito eo, legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata.

Hæc a te peto, non solum reipublicæ (quæ tibi semper fuit carissima), sed etiam amicitiæ nostræ, nomine, quam confido apud te plurimum posse. Crede mihi, hunc exercitum, quem habeo, senatûs atque optimi cujusque esse, maximeque tuum; de cujus voluntate assidue audiendo, mirifice te diligit, carumque habet. Qui si intellexerit, commoda sua curæ tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit.

Literis scriptis, audii, Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. Proficiscar in Ciliciam. Quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam. Ac velim, ut meremur de republicâ, sic felices simus. Fac valeas, meque ames. Nonis Maii, ex castris.

(13.) CASSIUS [Q.] S. D. M. CICERONI.

(*Argumentum.*—Gratulatur de Mutinensi victoriâ, et res a se gestas exponit.)

Si vales, bene est: ego quidem valeo. Cum reipublicæ vel salute vel victoriâ gaudemus; tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et lætamur, et mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuæ virtuti datum; idque sæpe jam experti sumus. Est enim tua toga omnium armis felicior; quæ nunc quoque nobis pæne victam rempublicam ex manibus hostium eripuit ac reddidit.

Nunc ergo vivemus liberi: nunc te, omnium max-

ime civis, et mihi carissime (id, quod maximis reipublicæ tenebris comperisti), nunc te habebimus testem nostri, et in te et in conjunctissimam tibi rempublicam, amoris: et, quæ sæpe pollicitus es, te et taciturum, dum serviremus, et dicturum de me tum, cum mihi profutura essent, nunc illa non ego quidem dici tantopere desiderabo, quam sentiri a te ipso. Neque enim omnium judicio malim me a te commendari, quam ipse tuo judicio digne ac mereor commendatus esse: ut hæc novissima nostra facta, non subita, nec inconvenientia, sed similia illis cogitationibus quarum tu testis es, fuisse judices; meque ad optimam spem patriæ non minimum tibi ipsi producendum putes.

Sunt tibi, M. Tulli, liberi, propinquique, digni quidem te, et merito tibi carissimi: esse etiam debent in republicâ proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt æmuli; quorum esse cupio tibi copiam. Sed tamen non maximâ me turbâ puto excludi, quominus tibi vacet me excipere, et, ad omnia quæ velis et probes, producere. Animum tibi nostrum fortasse probavimus: ingenium diutina servitus, certe, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passa est videri.

Nos, ex orâ maritimâ Asiæ provinciæ, et ex insulis, quas potuimus naves deduximus. Delectum remigum, magnâ contumaciâ civitatum, tamen satis celeriter habuimus. Secuti sumus classem Dolabellæ, cui Lucilius præerat; qui, spem sæpe transitionis præbendo, neque unquam non decedendo, novissime Corycum se contulit, et clauso portu se tenere cœpit. Nos, illâ relictâ, (quod et in castra pervenire satius esse putabamus, et sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithyniâ Tillius Cimber comparârat, cui Turulius quæstor præerat) Cyprum petivimus. Ibi, quæ cognovimus, scribere ad vos quam celerrime voluimus.

Dolabellam, ut Tarsenses, pessimi socii, ita Laodi-

ceni, multo amentiores, ultro arcessierunt: ex quibus utrisque civitatibus, Græcorum militum numero, speciem exercitûs effecit. Castra habet ante oppidum Laodiceam posita; et partem muri demolitus est, et castra oppido conjunxit. Cassius noster cum decem legionibus, et cohortibus viginti auxiliariis, et quatuor millium equitatu, a millibus passuum viginti, castra habet posita Παλτῳ: et existimat, se sine prœlio posse vincere. Nam jam ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam est. Nisi quid navibus Laodicenorum supportârit, cito fame pereat, necesse est: ne supportare possit, et Cassii classis bene magna, cui præest Sextilius Rufus, et tres, quas nos adduximus, ego, Turulius, Patiscus, facile præstabunt. Et volo vos bene sperare, et rempublicam, ut vos istic expedîstis, ita pro nostrâ parte celeriter vobis expediri posse, confidere. Vale. Data Idibus Jun. Cypro, a Crommyu-acride.

(14.) LENTULUS CICERONI SUO S. P. D.

(*Argumentum.* — Exponit res a se gestas: Rhodios accusat: procurationem Asiæ petit: merita sua in remp. commemorat.)

Cum Brutum nostrum convenissem, eumque tardius in Asiam venturum animadverterem, in Asiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem, et pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi, in Lyciâ esse classem Dolabellæ, ampliusque centum naves onerarias, in quas exercitus ejus imponi posset: idque Dolabellam eâ mente comparâsse, ut, si Syriæ spes eum frustrata esset, conscenderet in naves, et Italiam peteret, seque cum Antoniis et reliquis latronibus conjungeret. Cujus rei tanto in timore fui, ut, omnibus rebus relictis, cum paucioribus et minoribus navibus ad illas ire conatus sim.

Quæ res, si a Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset: tamen magnâ ex parte profligata est; cum quidem classis dissipata est; adventûs nostri timore milites ducesque effugerunt; onerariæ omnes ad unam a nobis sunt exceptæ. Certe (quod maxime timui) videor consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire, nec, sociis suis firmatis, durius vobis efficere negotium.

Rhodii nos et rempublicam quam valde desperaverint, ex literis quas publice misi, cognosces. Et quidem multo parcius scripsi. Mirari noli. Mira est eorum amentia. Nec me meæ ullæ privatim injuriæ unquam; malus animus eorum in nostram salutem, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemtione optimi cujusque, ferenda mihi non fuit. Nec tamen omnes perditos esse puto. Sed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui cæteros viros clarissimos, non receperunt, iidem, tamquam aliquo fato, et nunc aut magistratum gerunt, aut eos, qui sunt in magistratu, in suâ habent potestate. Itaque eâdem superbiâ in pravitate utuntur. Quorum improbitatem aliquando retundi, et non pati impunitate augeri, non solum utile est reipublicæ nostræ, sed etiam necessarium.

De nostrâ dignitate, velim tibi ut semper curæ sit: et, quocumque tempore occasionem habueris, et in senatu, et in cæteris rebus, laudi nostræ suffragere. Quando consulibus decreta est Asia, et permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant; rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant, et mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alteruter venerit. Nam, quod huc properent in magistratu venire, aut exercitum mittere, causam non habent. Dolabella enim in Syriâ est: et, ut tu divinâ tuâ mente prospexisti et prædicâsti, dum isti [venient,] Cassius eum opprimet. Exclusus enim ab

Antiochiâ Dolabella, et in oppugnando male acceptus, nullâ aliâ confisus urbe, Laodiceam, quæ est in Syriâ ad mare, se contulit. Ibi spero celeriter eum pœnas daturum: nam neque, quo refugiat, habet; neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere; spero etiam confectum esse jam et oppressum Dolabellam.

Quare non puto Pansam et Hirtium in consulatu properaturos in provincias exire, sed Romæ acturos consulatum. Itaque, si ab his petieris, ut interea nobis procurationem Asiæ dent, spero te posse impetrare. Præterea mihi promiserunt Pansa et Hirtius coram, et absenti mihi scripserunt, Verrioque nostro Pansa affirmavit, se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur.

Ego porro non (medius fidius) cupiditate provinciæ produci longius spatium mihi volo: nam mihi fuit ista provincia plena laboris, periculi, detrimenti. Quæ ego ne frustra subierim, neve prius, quam reliquias meæ diligentiæ consequar, decedere cogar, valde laboro. Nam, si potuissem, quam exegeram pecuniam, universam mittere, postularem ut mihi succederetur: nunc, quod Cassio dedi, quod Trebonii morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellæ, aut perfidiâ eorum qui mihi fidem reique publicæ non præstiterunt, id consequi et reficere volo: quod aliter non potest fieri, nisi spatium habuero. Id ut per te consequar, velim, (ut solet) tibi curæ sit. Ego me de republicâ puto esse meritum, ut non provinciæ istius beneficium exspectare debeam, sed tantum, quantum Cassius et Bruti, non solum illius facti periculique societate, sed etiam hujus temporis studio et virtute.

Primus enim ego leges Antonianas fregi; primus equitatum Dolabellæ ad rempublicam traduxi, Cassioque tradidi; primus delectus habui pro salute omnium contra conjurationem sceleratissimam; solus Cassio et reipublicæ Syriam, exercitusque qui ibi

erant, conjunxi. Nam, nisi ego tantam pecuniam, tantaque præsidia, et tam celeriter, Cassio dedissem; ne ausus quidem esset ire in Syriam; et nunc non minora pericula reipublicæ a Dolabellâ instarent, quam ab Antonio.

Atque hæc omnia is feci, qui sodalis et familiarissimus Dolabellæ eram, conjunctissimus sanguine Antoniis: provinciam quoque illorum beneficio habebam: sed πατριδα εμην μαλλον φιλων, omnibus meis bellum primus indixi.

Hæc etsi adhuc non magnopere mihi tulisse fructum animadverto, tamen non despero: nec defatigabor permanere, non solum in studio libertatis, sed etiam in labore et periculis. Attamen, si etiam aliquâ gloriâ justâ et meritâ provocabimur senatûs et optimi cujusque officiis, majore cum auctoritate apud cæteros erimus; et eo plus prodesse reipublicæ poterimus.

Filium tuum, ad Brutum cum veni, videre non potui, ideo quod jam in hiberna cum equitibus erat profectus: sed (medius fidius) eâ esse eum opinione, et tuâ, et ipsius, et in primis meâ causâ, gaudeo. Fratris enim loco mihi est, qui ex te natus, teque dignus est. Vale. D. IV Calend. Jun. Pergæ.

(15.) P. LENTULUS, P. F. PROQUÆST. PROPR. COSS. PRÆTT. TRIBB. PL. SEN. P. Q. R. S. P. D.

(*Argumentum.* — Res a se gestas publice memorat: in Rhodios invehitur: de Dolabellâ grata narrat.)

Si valetis, liberique vestri valent, bene est. Ego valeo. Scelere Dolabellæ oppressâ Asiâ, in proximam provinciam Macedoniam, præsidiaque reipublicæ, quæ M. Brutus, vir clarissimus, tenebat, me

contuli: et id egi, ut, per quos celerrime posset, Asia provincia, vectigaliaque, in vestram potestatem redigerentur. Quod cum pertimuisset Dolabella, et (vastatâ provinciâ, correptis vectigalibus, præcipue civibus Romanis omnibus crudelissime denudatis ac divenditis) celerius Asiâ excessisset, quam eo præsidium adduci potuisset; diutius morari, aut exspectare præsidium, non necesse habui: et quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem, et, quam deposui pecuniam, colligerem: quidquid ex eâ correptum esset, aut quorum id culpâ accidisset, cognoscerem quam primum, et vos de omni re facerem certiores.

Interim cum per insulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset, classem Dolabellæ in Lyciâ esse, Rhodiosque naves complures instructas et paratas in aquâ habere; cum his navibus, quas aut mecum adduxeram, aut comparaverat Patiscus proquæstor, homo mihi cum familiaritate, tum etiam sensibus in re publicâ conjunctissimus, Rhodum reverti, confisus auctoritate vestrâ, senatûsque consulto, quo hostem Dolabellam judicâratis; fœdere quoque, quod cum his, M. Marcello, Ser. Sulpicio, consulibus, renovatum erat: quo juraverant Rhodii, eosdem hostes se habituros, quos S. P. Q. R. Quæ res nos vehementer fefellit. Tantum enim abfuit, ut illorum præsidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodiis, urbe, portu, statione, quæ extra urbem est, commeatu, aquâ denique, prohiberentur nostri milites; nos vix ipsi singulis cum navigiolis reciperemur.

Quam indignitatem, deminutionemque, non solum juris nostri, sed etiam majestatis imperiique populi Romani, idcirco tulimus, quod, interceptis literis, cognôramus, Dolabellam, si desperâsset de Syriâ Ægyptoque (quod necesse erat fieri), in naves cum omnibus suis latronibus, atque omni pecuniâ, conscendere esse paratum, Italiamque petere: idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat

duûm millium amphorûm, contractas, in Lyciâ a classe ejus obsideri.

Hujus rei timore, patres conscripti, percitus, injurias perpeti, et, cum contumeliâ etiam nostrâ, omnia prius experiri malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem, et in senatum eorum, quam diligentissime potui, causam reipublicæ egi: periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum omnibus suis naves conscendisset, exposui.

Rhodios autem tantâ in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent, quam bonos; ut hanc concordiam et conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam; ut patientiam senatûs, et optimi cujusque, manere etiam nunc confiderent, nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem judicare; ut denique omnia, quæ improbi fingebant, magis vera existimarent, quam quæ vere facta erant, et a nobis docebantur. Quâ mente, etiam, ante nostrum adventum, post Trebonii indignissimam cædem, cæteraque tot tamque nefaria facinora, binæ profectæ erant ad Dolabellam legationes eorum, et quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis qui tum magistratus gerebant.

Hæc, sive timore (ut dictitant) de agris quos in continenti habent, sive furore, sive potentiâ paucorum, qui et antea pari contumeliâ viros clarissimos affecerant; et nunc, maximos magistratus gerentes, nullo exemplo, neque [vestrâ] ex parte, neque nostro præsentium, neque imminenti Italiæ urbique nostræ, periculo, si ille parricida cum suis latronibus, navibus, ex Asiâ Syriâque expulsus, Italiam petîsset, mederi cum facile possent, [voluerunt.] Nonnullis etiam ipsi magistratus veniebant in suspicionem, detinuisse nos, et demorati esse, dum classis Dolabellæ certior fieret de adventu nostro. Quam suspicionem consecutæ res aliquot auxerunt; maxime, quod subito ex Lyciâ Sex. Marius et C. Titius, legati Do-

labellæ, a classe discesserunt, navique longâ profugerunt, onerariis relictis; in quibus colligendis non minimum temporis laborisque consumserant.

Itaque, cum ab Rhodo cum iis, quas habueramus, navibus, in Lyciam venissemus, naves onerarias recepimus, dominisque restituimus: iidemque, quod maxime verebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus in Italiam venire, timere desiimus: classem fugientem persecuti sumus usque Sidam, quæ extrema regio est provinciæ meæ. Ibi cognovi, partem navium Dolabellæ diffugisse, reliquas Syriam Cyprumque petiisse. Quibus disjectis, cum scirem, C. Cassii, singularis civis et ducis, classem maximam fore præsto in Syriâ, ad meum officium reverti: daboque operam, ut meum studium, diligentiam, vobis, patres conscripti, reique publicæ, præstem: pecuniamque, quam maximam potero, et quam celerrime, cogam, omnibusque cum rationibus ad vos mittam.

Si percurrero provinciam, et cognovero, qui nobis et reipublicæ fidem præstiterunt in conservandâ pecuniâ a me depositâ, quique, scelere ultro deferentes pecuniam publicam, hoc munere societatem facinorum cum Dolabellâ inierunt, faciam vos certiores. De quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis, nosque vestrâ auctoritate firmaveritis; facilius et reliqua exigere vectigalia, et exacta servare, poterimus. Interea, quo commodius vectigalia tueri, provinciamque ab injuriâ defendere, possim, præsidium necessarium voluntariumque comparavi.

His literis scriptis, milites circiter XXX, quos Dolabella ex Asiâ conscripserat, e Syriâ fugientes in Pamphyliam venerunt. Hi nuntiaverunt, Dolabellam Antiocheam, quæ in Syriâ est, venisse; non receptum, conatum esse aliquoties vi introire; repulsum semper esse cum magno suo detrimento: itaque, centum circiter amissis, ægris relictis, noctu

Antiocheâ profugisse Laodiceam versus: eâ nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse: ex his ad octingentos Antiocheam rediisse, et se iis tradidisse, qui, a Cassio relicti, urbi illi præerant; cæteros per Amanum in Ciliciam descendisse: quo ex numero se quoque esse dicebant: Cassium autem, cum suis omnibus copiis, nuntiatum esse, quatridui iter Laodiceâ abfuisse, tum cum Dolabella eo tenderet. Quamobrem opinione celerius confido sceleratissimum latronem pœnas daturum. Quarto Nonas Junias, Pergæ.

(16.) TREBONIUS CICERONI S.

(*Argumentum.* — Ciceroni patri gratulatur de filio, quem optimis studiis deditum Athenis offenderat. Versus mittit, in civem improbum a se conscriptos: et, in libro de Cæsaris interitu, sui, petit, rationem habeat. Scripta Antonio et Dolabellâ consulibus.)

S. V. B. E. Athenas veni a. d. XI Cal. Junias; atque ibi (quod maxime optabam) vidi filium tuum, deditum optimis studiis, summâque modestiæ famâ. Quâ ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes, etiam me tacente. Non enim nescis, quanti te faciam, et quam, pro nostro veterrimo verissimoque amore, omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo, atque adeo nostro, (nihil enim mihi a te potest esse sejunctum) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est, aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est, optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis; quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut libenter quoque diligamus.

Qui cum mihi in sermone injecisset, se velle Asiam

visere, non modo invitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret. Cui nos, et caritate et amore, tuum officium præstaturos non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curæ, ut Cratippus unâ cum eo sit; ne putes, in Asiâ feriatum illum ab iis studiis, in quæ tuâ cohortatione incitatur, futurum. Nam illum, paratum (ut video), et ingressum pleno gradu, cohortari non intermittemus, quo in dies longius, discendo exercendoque se, procedat.

Vos quid ageretis in re publicâ, cum has literas dabam, non sciebam. Audiebam quædam turbulenta, quæ scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosâ libertate fruamur: quod vel minime adhuc mihi contigit. Ego tamen, nactus in navigatione nostrâ pusillum laxamenti, concinnavi tibi munusculum ex instituto meo: et dictum, cum magno nostro honore a te dictum, conclusi, et tibi infra subscripsi. In quibus versiculis si tibi quibusdam verbis ευθυῤῥημονεστερος videbor, turpitudo personæ ejus, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. Ignosces etiam iracundiæ nostræ; quæ justa est in ejusmodi et homines et cives. Deinde, quî magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis, quam nobis? cum, etiam si odio pari fuerit in eos quos læsit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tantâ libertate verborum incurreret.

Tu, sicut mihi pollicitus es, adjunges me quam primum ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Cæsaris scribas, non patiaris me minimam partem et rei et amoris tui ferre. Vale; et matrem meosque tibi commendatos habe. D. VIII Calendas Junias, Athenis.

(17.) CICERO CORNIFICIO, COLLEGÆ, S. D.

(*Argumentum.* — Cornificio, Africæ præfecto, de Syriaco tumultu, et urbano otio, seu negotiorum cessatione, scribit. Librum de Optimo Genere dicendi commendat, et suum ipsi studium confirmat.)

Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significâsti literis: quam ut conserves, non quo de tuâ constantiâ dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syriâ nobis tumultuosiora quædam nuntiata sunt: quæ, quia tibi sunt propiora quam nobis, tuâ me causâ magis movent, quam meâ.

Romæ summum otium est; sed ita, ut malis salubre aliquod et honestum negotium: quod spero fore. Video id curæ esse Cæsari. Me scito, dum tu absis, quasi occasionem quamdam et licentiam nactum, scribere audacius; et cætera quidem fortasse, quæ etiam tu concederes: sed proxime scripsi de Optimo Genere dicendi; in quo sæpe suspicatus sum, te a judicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem a non indocto, paululum dissidere.

Huic tu libro, maxime velim, ex animo, si minus, gratiæ causâ, suffragere. Dicam tuis, ut eum, si velint, describant, ad teque mittant. Puto enim, etiam si rem minus probâris, tamen in istâ solitudine, quidquid a me profectum sit, jucundum tibi fore.

Quod mihi existimationem tuam dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more: sed velim sic existimes, me, cum amori, quem inter nos mutuum esse intelligam, plurimum tribuam, tum de summo ingenio et de studiis tuis optimis, et de spe amplissimæ dignitatis, ita judicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos. Vale.

(18.) CICERO CORNIFICIO, COLLEGÆ, S. D.

(*Argumentum.* — Infrequentiam literarum excusat: Cornificii prudentiam laudat gravitatemque: præsentem reipublicæ casum accusat, cum Cæsaris excusatione.)

Quod extremum fuit in eâ epistolâ quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo. Animum adverti enim, hoc vos magnos oratores facere nonnunquam. Epistolas requiris meas: ego autem nunquam, cum mihi denuntiatum esset a tuis, ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis literis intelligere, te nihil commissurum esse temere, nec ante, quam scîsses, quo iste nescio qui Cæcilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum; id ego et sperâram, prudentiâ tuâ fretus: et, ut confiderem, fecerunt tuæ gratissimæ mihi literæ: idque ut facias quam sæpissime, ut et, quid tu agas, et quid agatur, scire possim, et etiam quid acturus sis, valde te rogo.

Etsi periniquo patiebar animo, te a me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar, et ab impendentibus magnis negotiis discedere. Utrumque contra accidit. Istic enim bellum est exortum: hîc pax consecuta: sed tamen ejusmodi pax, in quâ, si adesses, multa te non delectarent; ea tamen, quæ ne ipsum Cæsarem quidem delectant. Bellorum enim civilium hi semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quæ velit victor, sed etiam, ut iis mos gerendus sit, quibus adjutoribus sit parta victoria. Equidem sic jam obdurui, ut, ludis Cæsaris nostri, æquissimo animo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publii poëmata. Nihil mihi tam deesse scito, quam quîcum hæc familiariter docteque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris.

Quod ut facias, non meâ solum, sed etiam tuâ, interesse arbitror. Vale.

(19.) M. T. C. CORNIFICIO S. D.

(*Argumentum.* — Gratulatur de provinciâ Syriâ, Cornificio a Cæsare tributâ. Si bellum sit Parthicum, ut Bibuli exemplo se mœnibus includat, per jocum monet.)

Libentissime legi tuas literas: in quibus jucundissimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas esse. Non enim dubitabam, quin eas lubenter lecturus esses: verebar, ut redderentur. Bellum, quod est in Syriâ, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Cæsare, ex tuis literis cognovi. Eamdem rem tibi volo bene et feliciter evenire: quod ita fore confido, fretus et industriâ et prudentiâ tuâ. Sed, de Parthici belli suspicione quod scribis, sane me commovit. Quantum copiarum haberes, cum ipse conjecturâ consequi poteram, tum ex tuis literis cognovi. Itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eæ perducantur, quas audio duci.

Quod si pares copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se oppido munitissimo et copiosissimo tamdiu tenuit, quamdiu in provinciâ Parthi fuerunt. Sed hæc melius ex re et ex tempore constitues. Mihi quidem usque curæ erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero. Literas ad te nunquam habui cui darem, quin dederim. A te, ut idem facias, peto; in primisque, ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse. Vale.

(20.) CICERO CORNIFICIO.

(*Argumentum.* — Jocatur, quod Sinuessanæ villæ hospitio uti noluerat: et crebras literas poscit.)

Gratæ mihi tuæ literæ, nisi quod Sinuessanum diversoriolum contemsisti. Quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano et Pompeiano reddideris παντα περι παντων. Sic igitur facies, meque amabis, et scripto aliquo lacesses. Ego enim respondere facilius possum, quam provocare. Quod si (ut es) cessabis, lacessam; nec tua ignavia etiam inertiam afferet. Plura otiosus. Hæc, cum essem in senatu, exaravi.

(21.) M. T. C. CORNIFICIO S. D.

(*Argumentum.* — Anicium senatorem, ejusque negotia et dignitatem, commendat.)

Caius Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causâ legatus est in Africam legatione liberâ. Eum, velim, rebus omnibus adjuves; operamque des, ut quam commodissime sua negotia conficiat: in primisque (quod ei carissimum est) dignitatem ejus tibi commendo: idque a te peto, quod ipse in provinciâ facere sum solitus, non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem; quod idem acceperam et cognoveram a summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies: cæterisque rebus omnibus, ejus dignitati reique, si me amas, consules. Id erit mihi gratissimum. Da operam ut valeas.

(22.) M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

(*Argumentum.* — Narrat de statu reipublicæ post Cæsaris interitum: et, ne provinciam sine senatûs-consulto tradat, hortatur.)

Nos hîc cum homine gladiatore, omnium nequissimo, collegâ nostro, Antonio, bellum gerimus; sed non pari conditione, contra arma verbis. At etiam de te concionatur: nec impune; nam sentiet, quos lacessierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis: a me futura debes cognoscere; quorum quidem non est difficilis conjectura. Oppressa omnia sunt; nec habent ducem boni: nostrique τυραννοκτόνοι longe gentium absunt. Pansa et sentit bene, et loquitur fortiter: Hirtius noster tardius convalescit.

Quid futurum sit, plane nescio. Spes tamen una est, aliquando populum Romanum majorum similem fore. Ego certe reipublicæ non deero: et, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram. Illud profecto, quoad potero, tuam famam et dignitatem tuebor.

A. d. XIII Calendas Januarias, senatus frequens mihi est assensus, cum de cæteris rebus magnis et necessariis, tum de provinciis, ab iis qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, nisi qui ex senatûs-consulto successisset. Hoc ego cum reipublicæ causâ censui, tum (mehercule) imprimis retinendæ dignitatis tuæ. Quamobrem, te amoris nostri causâ rogo, reipublicæ causâ hortor, ut ne cui quidquam juris in tuâ provinciâ esse patiare: atque ut omnia referas ad dignitatem; quâ nihil potest esse præstantius.

Vere tecum agam, ut necessitudo nostra postulat. In Sempronio, si meis literis obtemperâsses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. Sed illud et

præteriit, et levius est. Hæc magna res est: fac ut provinciam retineas in potestate reipublicæ. Plura scripsissem, nisi tui festinarent. Itaque Cherippo nostro me velim excuses. Vale.

(23.) M. T. C. P. CORNIFICIO S. D.

(*Argumentum.* — Respondet ad ea, quæ Stratorius nuntiaverat de provinciâ: deinde reipublicæ formam describit, et philosophiam laudat.)

Omnem conditionem imperii tui, statumque provinciæ, mihi demonstravit Stratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! Sed, quo tua major dignitas, eo, quæ tibi acciderunt, minus ferenda. Neque enim, quæ tu propter magnitudinem et animi et ingenii moderate fers, a te non ulciscenda sunt, etiam si non sunt dolenda. Sed hæc posterius.

Rerum urbanarum Acta tibi mitti certo scio: quod ni ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Cæsaris Octaviani conatum; de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret. Prudentes autem et boni viri et credunt factum, et probant. Quid quæris? magna spes est in eo. Nihil est, quod non existimetur laudis et gloriæ causâ facturus.

Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intelligit, ut, cum interfectores suos domi comprenderit, rem proferre non audeat. A. d. VII Idus Octobris, Brundisium erat profectus obviam legionibus Macedonicis IV, quas sibi conciliare pecuniâ cogitabat, easque ad Urbem adducere, et in cervicibus nostris collocare.

Habes formam reipublicæ, si in castris potest esse respublica: in quâ tuam vicem sæpe doleo, quod nullam partem, per ætatem, sanæ et salvæ reipublicæ gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare sal-

tem licebat: nunc etiam id ereptum est. Quæ enim est spes, cum in concione dicere ausus sit Antonius, Canutium apud eos sibi locum quærere, quibus, se salvo, locus in civitate esse non posset?

Equidem et hæc, et omnia quæ homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiæ magnam habeam gratiam, quæ me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunæ impetus armat: tibique idem censeo faciendum, nec, a quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed hæc tu melius.

Stratorium nostrum cum semper probâssem; tum maxime in tuis rebus summam ejus fidem, diligentiam, prudentiamque, cognovi. Da operam ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

(24.) M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

(*Argumentum.* — Ut omni curâ in rem publicam incumbat, hortatur. De legatis scribit ad Antonium missis. Pinarium commendat.)

Ego nullum locum prætermitto (nec enim debeo) non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem. Sed mea studia erga te et officia malo tibi ex tuorum literis, quam ex meis, esse nota. Te tamen hortor, ut omni curâ in rem publicam incumbas. Hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc ejus spei, quam habere debes, amplificandæ dignitatis tuæ.

Sed hac de re alias ad te pluribus. Cum enim hæc scribebam, in exspectatione erant omnia. Nondum legati redierant, quos senatus, non ad pacem deprecandam, sed ad denuntiandum bellum, miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more rempublicam defendi: me principem senatui populoque Romano professus sum; nec, postea quam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendæ salutis

libertatisque communis. Sed hæc quoque te ex aliis malo.

T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut majore non possim. Cui, cum propter omnes virtutes, tum etiam propter studia communia, sum amicissimus. Is procurat rationes negotiaque Dionysii nostri, quem et tu multum amas, et ego omnium plurimum. Ea tibi ego non debeo commendare: sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis, literis, tuum et erga illum et erga Dionysium studium perspiciamus. Vale.

(25.) M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

(*Argumentum.* — Ex literis Cornificii senatûs-consultum factum esse significat: ut in rem publicam incumbat, hortatur: Lucceio se nullâ in re defuturum pollicetur.)

Liberalibus literas accepi tuas, quas mihi Cornificius altero vicesimo die, ut dicebat, reddidit. Eo die non fuit senatus, neque postero. Quinquatribus frequenti senatu causam tuam egi, non invitâ Minervâ. Etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos Urbis, quam turbo dejecerat, restitueretur.

Pansa tuas literas recitavit. Magna senatûs approbatio consecuta est, cum summo gaudio, et offensione Minotauri, id est, Calvisii et Tauri. Factum de te senatûs-consultum honorificum. Postulabatur autem, ut etiam illi notarentur: sed Pansa clementior.

Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum, et, cunctantibus cæteris, a. d. XIII Cal. Jan. fundamenta jeci reipublicæ, eo ipso die providi multum, atque habui rationem dignitatis tuæ. Mihi enim est assensus senatus de obtinendis

provinciis. Nec vero postea destiti labefactare eum, qui, summâ cum tuâ injuriâ, contumeliâque reipublicæ, provinciam absens obtinebat. Itaque crebras, vel potius quotidianas, compellationes meas non tulit, seque in Urbem recepit invitus: neque solum spe, sed certâ re jam et possessione, deturbatus est meo justissimo honestissimoque convicio.

Te tuam dignitatem summâ tuâ virtute tenuisse, provinciæque honoribus amplissimis affectum, vehementer gaudeo.

Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationem: fuit enim illud quoddam cæcum tempus servitutis. Ego tuorum consiliorum auctor, dignitatisque fautor, iratus temporibus, in Græciam, desperatâ libertate, rapiebar; cum me Etesiæ, quasi boni cives, relinquentem rempublicam prosequi noluerunt; Austerque adversus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit: atque inde, ventis, remis, in patriam omni festinatione properavi; postridieque, in summâ reliquorum servitute, liber unus fui.

Sic sum in Antonium invectus, ut ille non ferret, omnemque suum vinolentum furorem in me unum effunderet, meque cum elicere vellet ad cædis causam, tum tentaret insidiis: quem ego ructantem et nauseantem conjeci in Cæsaris Octaviani plagas. Puer enim egregius præsidium sibi primum et nobis, deinde summæ rei publicæ, comparavit: qui nisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriæ fuisset.

Quæ deinceps acta sint, scire te arbitror. Sed redeamus ad illud, unde divertimus. Accipio excusationem tuam de Sempronio: neque enim statuti quid, in tantâ perturbatione, habere potuisti.

> "Nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores
> postulat,"

ut ait Terentius. Quamobrem, mi Quinte, conscende nobiscum, et quidem ad puppim. Una navis

est jam bonorum omnium: quam quidem, nos damus operam, ut rectam teneamus: utinam prospero cursu! Sed quicumque venti erunt, ars nostra certe non aberit. Quid enim præstare aliud virtus potest? Tu fac magno animo sis et excelso, cogitesque, omnem dignitatem tuam cum republicâ conjunctam esse debere.

P. Lucceium mihi meum commendas: quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem et Pansam, collegas nostros, homines in consulatu reipublicæ salutares, alieno sane tempore amisimus, republicâ Antoniano quidem latrocinio liberatâ, sed nondum omnino explicatâ: quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus jam defatigati. Sed nulla lassitudo impedire officium et fidem debet. Verum hæc hactenus. Ab aliis te de me, quam a me ipso, malo cognoscere.

De te audiebamus ea quæ maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam literis ad cœlum laudibus extulisti, rumores duriores erant. Id quale sit, omninoque, quid istic agatur, facias me velim certiorem. Vale.

(26.) CICERO CORNIFICIO S. D.

(*Argumentum.* — Hæredes Q. Turii, de bonis in Africâ relictis, commendat.)

Quintus Turius, qui in Africâ negotiatus est, vir bonus et honestus, hæredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneium, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium. Ex eorum oratione intellexi, gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione. Tantâ enim liberalitate se tuâ usos prædicabant, ut iis plus a te

tributum intelligerem, quam ego te auderem rogare. Audebo tamen: scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, ut, ad eam liberalitatem, quâ sine meis literis usus es, quam maximus, his literis, cumulus accedat. Caput autem est meæ commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turii libertum, (ut adhuc fecit) hæreditatem Turianam avertere; cæterisque omnibus rebus habeas eos commendatissimos. Magnam ex eorum splendore et observantiâ capies voluptatem. Quod ut velis, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(27.) M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

(*Argumentum.*— Aufidii, equitis Romani, Africana negotia commendat.)

Sextus Aufidius et observantiâ, quâ me colit, accedit ad proximos; et splendore equiti Romano nemini cedit. Est autem ita temperatis moderatisque moribus, ut summa severitas summâ cum humanitate jungatur. Cujus tibi negotia, quæ sunt in Africâ, ita commendo, ut majore studio, magisve ex animo, commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat, meas apud te literas maximum pondus habuisse. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo. Vale.

(28.) M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

(*Argumentum.*— Quod Cornificius in eos, qui Lilybæo minati fuerant, non animadverterat, leviter reprehendit: contra laudat ejus in rempublicam studium: addit de pecuniâ et de republicâ.)

Assentior tibi, eos, quos scribis Lilybæo minari, istic pœnas dare debuisse: sed metuisti, ut ais, ne nimis liber in ulciscendo viderere. Metuisti igitur, ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus, viderere. Quod societatem reipublicæ conservandæ tibi mecum a patre acceptam renovas, gratum est: quæ societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum ètiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas: nec enim id inter nos facere debemus. Senatus sæpius pro dignitate tuâ appellaretur, si, absentibus consulibus, unquam, nisi ad rem novam, cogeretur. Itaque nec de HS XX, nec de HS DCC, quidquam agi nunc per senatum potest. Tibi autem ex senatûs-consulto imperandum, mutuumque sumendum, censeo.

In re publicâ quid agatur, credo te ex eorum literis cognoscere, qui ad te Acta debent perscribere. Ego sum spe bonâ: consilio, curâ, labore non desum: omnibus inimicis reipublicæ esse me acerrimum hostem, præ me fero. Res neque nunc difficili loco mihi videtur esse; et fuisset facillimo, si culpa a quibusdam abfuisset. Vale.

(29.) M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

(*Argumentum.* — Lamiæ negotia commendat: eum suspectum Cornificio excusat. Hirtio et Pansâ Coss.)

Non modo tibi, cui omnia nostra notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quæ mihi cum L. Lamiâ est. Etenim magno theatro spectata est tum, cum est ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere et fortiter salutem meam defendisset. Nec ex eo amor inter nos natus est: sed, quod erat vetus et magnus, propterea nullum periculum pro me adire

dubitavit. Ad hæc officia, vel merita potius, jucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter.

Non puto te jam exspectare, quibus eum tibi verbis commendem: causas enim tanti amoris intelligis: quæ verba desideret, iis me omnibus usum putato. Tantum velim existimes, si negotia Lamiæ, procuratores, libertos, familiam, quibuscumque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam. Nec dubito, quin, sine meâ commendatione, (quod tuum est judicium de hominibus) ipsius Lamiæ causâ studiose omnia facturus sis: quamquam erat nobis dictum, te existimare, alicui senatûs-consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse; qui omnino, consulibus illis, nunquam fuit ad scribendum: deinde omnia tum falsa senatûs-consulta deferebantur. Nisi forte etiam illi Semproniano senatûs-consulto me censes affuisse, qui ne Romæ quidem tum fui, ut de eo ad te scripsi, re recenti.

Sed hæc hactenus. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiæ negotia, mea putes esse, curesque, ut intelligat, hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura, ut valeas.

(30.) M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

(*Argumentum.*—Silentium literarum, præter litigantium commendationes, excusat: de renovato bello scribit; et de angustiis pecuniæ publicæ; de Dionysio, Lucceio, et Calvisii legatis.)

Itane, præter litigatores, nemo ad te meas literas? Multæ istæ quidem: tu enim perfecisti, ut nemo sine literis meis tibi se commendatum putaret. Sed

quis unquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mihi jucundius, quam, cum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te, aut tuas legere literas? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. Non enim te epistolis, sed voluminibus, lacesserem; quibus quidem me a te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes. Aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere, et a me literas crebriores, cum tu mihi raro mittas, flagitare. Nam, cum antea distinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis rempublicam mihi tuendam putabam; tum hoc tempore multo distineor vehementius. Ut enim gravius ægrotant ii, qui, cum levati morbo viderentur, in eum de integro inciderunt; sic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello ac pæne sublato, renovatum bellum gerere conamur.

Sed hæc hactenus. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas, non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te vinci possim aut officiis aut amore. Non dubitabam equidem: verumtamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Cherippus. O hominem, semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem! Vultus (mehercule) tuos mihi expressit omnes; non solum animum ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi succensuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad cæteros. Requisivi equidem proprias ad me unum literas; sed neque vehementer, et amanter.

De sumtu, quem te in rem militarem facere et fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari, propterea quod et orbus senatus, consulibus amissis, et incredibiles angustiæ pecuniæ publicæ: quæ conquiritur undique, ut optime meritis militibus promissa solvantur; quod quidem fieri sine tributo posse non arbitror.

De Attio Dionysio nihil puto esse, quoniam mihi nihil dixit Stratorius. De P. Lucceio nihil tibi concedo, quo studiosior ejus sis, quam ego sum. Est enim nobis necessarius. Sed a magistris cum contenderem de proferendo die, probaverunt mihi, sese, quominus id facerent, et compromisso et jurejurando impediri. Quare veniendum arbitror Lucceio: quamquam, si meis literis obtemperavit, cum tu hæc leges, illum Romæ esse oportebit.

Cæteris de rebus, maximeque de pecuniâ, cum Pansæ mortem ignorares, scripsisti, quæ per nos ab eo consequi te posse arbitrarere. Quæ te non fefellissent, si viveret: nam te diligebat. Post mortem autem ejus, quid fieri posset, non videbamus.

De Venuleio, Latino, Horatio, valde laudo. Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo æquiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse. Honore enim digni cum ignominiâ dignis non erant comparandi: eosque, ex senatûs-consulto si non decedunt, cogendos ut decedant, existimo. Hæc fere ad eas literas, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo, velim tibi persuadeas, non esse mihi meam dignitatem tuâ cariorem. Vale.

EPISTOLARUM TOMI PRIMI FINIS.

EXCUDIT T. DAVISON, LONDINI.